

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ЦЕНТР СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ «УКРАЇНА-XXI»

МЕДІАФОРУМ

Аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент

Том XVI

Науковий журнал

2025

DOI: 10.31861/mediaforum.2025.16.

УДК [327:316.776](08)

Засновник і видавець – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Виходить 2 рази на рік, заснований у грудні 2011 р.

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення

про Реєстрацію у сфері друкованих медіа №1222 від 31 жовтня 2023 р.

Включено до переліку наукових фахових видань України категорії “Б”;

НАКАЗ МОН України №1471 від 26 листопада 2020 р.

Редколегія випуску:

Володимир ФІСАНОВ, доктор історичних наук (редактор-засновник); **Віра БУРДЯК**, доктор політичних наук (головний редактор); **Іван МОНОЛАТІЙ**, доктор політичних наук (заступник головного редактора); **Іван ОСАДЦА**, кандидат політичних наук (відповідальний редактор).

Валентин БАЛЮК, доктор політичних наук (Польща); **Ольга БРУСИЛОВСЬКА**, доктор політичних наук (Україна); **Надія БУРЕЙКО**, кандидат політичних наук (Україна-Румунія); **Ендрю БУШ**, PhD з політичних наук (США); **Томас ВЮНШ**, доктор історичних наук (Німеччина); **Марін ГЕРМАН**, кандидат політичних наук (Румунія); **Ігор ІЩЕНКО**, доктор політичних наук (Україна); **Юрій КАЛИНОВСЬКИЙ**, доктор філософських наук (Україна); **Белен КАСАС-МАС**, доктор філософії з соціальних комунікацій (Іспанія); **Анатолій КРУТЛАШОВ**, доктор політичних наук (Україна); **Остан КУШНІР**, PhD з політичних наук (Велика Британія); **Флоріан КЮРЕР-ВІЛАХ**, PhD з політичних наук (Німеччина); **Аркадіуш ЛЕВАНДОВСКИ**, доктор соціальних наук (Польща); **Норберт МЕРКОВИТИ**, PhD з політичних наук (Угорщина); **Наталія НЕЧАЄВА-ЮРІЙЧУК**, кандидат історичних наук (Україна); **Пьотр ОСКОЛКОВ**, PhD з політичних наук (Ізраїль); **Ніна РЖЕВСЬКА**, доктор політичних наук (Україна); **Наталія РОТАР**, доктор політичних наук (Україна); **Любов САРАФІНЧАН**, кандидат політичних наук (Україна); **Ульріх ШНЕКЕНЕР**, доктор політичних наук (Німеччина); **Богдан ШТЕФАНАКІ**, доктор політичних наук (Румунія).

Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2025. Том 16. 326 с.

ISSN (print) 2522-4050

ISSN (online) 3083-6808

Дивіться наші статті на офіційній сторінці в Інтернеті: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum>

Статті подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність фактів, імен і за граматичні та стилістичні помилки.

Адреса редколегії: Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, тел.: +38 (0372) 509-457, E-mail: i.osadtsa@chnu.edu.ua.

© Автори статей, 2025

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF HISTORY, POLITICAL SCIENCE
AND INTERNATIONAL RELATIONS
THE DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND PUBLIC COMMUNICATIONS
CENTER FOR STRATEGIC COMMUNICATIONS «UKRAINE-XXI»

MEDIAFORUM

Analytics, Forecasts, Information Management

Volume XVI

Scientific Journal

2025

DOI: 10.31861/mediaforum.2025.16.

UDC : [327:316.776](08)

*Founder and publisher of the journal – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Published twice a year, established in December 2011*

*Decision of National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine
on Registration in the field of print media No. 1222, October 31, 2023*

*The journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine of category B
Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1471, November 26, 2020*

Editorial board:

Volodymyr FISANOV, Doctor of Historical Sciences (Founder and Editor); *Vira BURDIAK*, Doctor of Political Sciences (Editor-in-Chief); *Ivan MONOLATII*, Doctor of Political Sciences (Deputy Editor-in-Chief); *Ivan OSADTSA*, PhD in Political Sciences (Managing Editor).

Valentyn BALIUK, Doctor of Political Sciences (Poland); *Olga BRUSYLOVSKA*, Doctor of Political Sciences (Ukraine); *Nadiia BUREIKO*, PhD in Political Sciences (Ukraine-Romania); *Andrew E. BUSCH*, PhD in Political Sciences (USA); *Thomas WÜNSCH*, Doctor of Historical Sciences (Germany); *Marin GHERMAN*, PhD in Political Sciences (Romania); *Ihor ISHCENKO*, Doctor of Political Sciences (Ukraine); *Yurii KALYNOVSKYI*, Doctor of Science in Philosophy (Ukraine); *Belén CASAS-MAS*, PhD in Social Communications (Spain); *Anatoliy KRUGLASHOV*, Doctor of Political Sciences (Ukraine); *Ostap KUSHNIR*, PhD in Political Sciences (Great Britain); *Florian KÜHRER-WIELACH*, PhD in Political Sciences (Germany); *Arkadiusz LEWANDOWSKI*, Doctor of Social Sciences (Poland); *Norbert MERKOVITY*, PhD in Political Sciences (Hungary); *Nataliia NECHAIEVA-YURIICHUK*, PhD in Historical Sciences (Ukraine); *Petr OSKOLKOV*, PhD in Political Sciences (Israel); *Nina RZHEVSKA*, Doctor of Political Sciences (Ukraine); *Nataliia ROTAR*, Doctor of Political Sciences (Ukraine); *Liubov SARAFINCHAN*, PhD in Political Sciences (Ukraine); *Ulrich SCHNECKENER*, Doctor of Political Sciences (Germany); *Bohdan STEFANACHI*, Doctor of Political Sciences (Romania).

MEDIAFORUM : Analytics, Forecasts, Information Management. 2025. Volume 16. 326 c.

ISSN (print) 2522-4050

ISSN (online) 3083-6808

See our papers on the following Official web page:: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum>

Papers are submitted in the author's wording. The authors are responsible for the authenticity of the facts, names and for grammatical and stylistic errors.

Editorial board address: 2 Kotsiubynskoho St., Chernivtsi, Ukraine, 58012, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, The Department of International Relations and Public Communications, phone: + 38 (0372) 509-457, E-mail: i.osadtsa@chnu.edu.ua.

© Authors of papers, 2025

© Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University, 2025

ЗМІСТ

Передмова	9
------------------------	---

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКИМ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ВПЛИВАМ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ТА МОЖЛИВІ РІШЕННЯ

Олександр Щерба

Стратегічні комунікації під час війни	11
---	----

Наталія Нечаєва-Юрійчук

Дискредитація як інструмент руйнування державності: російські практики гібридної війни проти України	22
---	----

Ірина Пересипкіна

Еволюція російських дезінформаційних стратегій у контексті російсько-української війни (2022–2025)	34
---	----

Василь Баранець, Іван Осадца

Генеративні ШІ-технології як інструмент контрнативів російській пропаганді	48
---	----

Ендрю Е. Буш

Російський вплив у Сполучених Штатах Америки	59
--	----

Анке Хільбреннер

Російська історична політика в Німеччині 2020: пам'ять про Другу світову війну як аргумент	72
---	----

Ігор Поліщук, Тетяна Максимішіна

Національні інтереси України як основа протидії російській агресії	77
--	----

Андрій Бузаров

Стратегічна підтримка України Великою Британією в умовах протидії російській агресії	94
---	----

Белен Касас-Мас

Картографування території цифрової війни: бібліометричний аналіз російської пропаганди під час збройних конфліктів	108
---	-----

Іванна Макух-Федоркова

Вплив цифрової дезінформації на перебіг російсько-української війни ...	129
---	-----

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Євгенія Тихомирова, Альона Тихомирова

Феномен міжнародної кліматичної дезінформації: політологічні та психологічні аспекти	139
---	-----

Алла Киридон, Сергій Троян

Гуманітарна допомога Україні з боку Польщі в умовах повномасштабної російської агресії	161
---	-----

Ніна Ржевська

Саудівсько-ізраїльський конфлікт:
сучасний стан та сценарії врегулювання 180

Ірина Кіянка, Павло Катеринчук

Позиція влади Тайваню стосовно «тайванського питання»:
ретроспективний аналіз 195

Віктор Глебов, Михайло Покась

Зовнішня політика та дипломатія КНР
на Африканському континенті 205

Маріанна Марусинець

Нейтралітет як основа державності
та зовнішньополітичного курсу Республіки Ірландія 218

НАУКОВІ РОЗВІДКИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Микита Дрогозюк

Трансформація українсько-угорських відносин
в умовах російсько-української війни 240

6 Лев-Олександр Бондаренко

Новий нідерландський уряд: ультраправі амбіції
проти європейських норм та законів 252

Ірина Кіянка, Ігор Микущ, Юрій Пемпущ

Зарубіжні практики взаємодії органів влади
з громадськими організаціями: досвід США 270

Світлана Котляревська

Освітні грантові програми як інструмент освітньої дипломатії 282

Олександр Шутак

Імплементація європейських стандартів
у формуванні національної політики громадського здоров'я України ... 293

Олександр Короп

Теоретико-методологічні виклики використання теорії ігор
у моделюванні політичних процесів 308

РЕЦЕНЗІЇ

Наталія Нечаєва-Юрійчук, Василь Карпо

Безпека у часи війни *Рецензія на: Public Security*, edited by Tomasz
W.Grabowski, Krakow: Ignatianum University Press, 2023. 362 p. 320

CONTENTS

Foreword	10
-----------------------	----

COUNTERING RUSSIAN INFORMATIONAL AND PSYCHOLOGICAL INFLUENCES IN THE CONTEXT OF A FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: MECHANISMS AND POSSIBLE SOLUTIONS

Oleksandr Shcherba

Strategic Communications During the War	11
---	----

Nataliia Nechaieva-Yuriichuk

Defamation as a Tool for Destroying Statehood: Russian Practices of Hybrid War against Ukraine	22
---	----

Iryna Peresyphkina

The Evolution of Russian Disinformation Strategies in the Context of the Russian-Ukrainian War (2022–2025)	34
---	----

Vasyl Baranets, Ivan Osadtsa

Generative AI Technologies as a Tool for Counter-Narratives to Russian Propaganda	48
--	----

Andrew E. Busch

Russian Influence in the United States	59
--	----

Anke Hilbrenner

Russian History Policy in Germany 2020: Memory of World War II as an Argument	72
--	----

Ihor Polishchuk, Tetiana Maksimishyna

National Interests of Ukraine as the Basis for Countering Russian Aggression ..	77
---	----

Andriy Buzarov

Strategic Support of Ukraine by the United Kingdom in Countering Russian Aggression	94
--	----

Belén Casas-Mas

Mapping the Terrain of Digital Warfare: A Bibliometric Analysis of Russian Propaganda During Armed Conflicts	108
---	-----

Ivanna Makukh-Fedorkova

The Impact of Digital Disinformation on the Course of the Russian-Ukrainian War	129
--	-----

CURRENT PROBLEMS OF INTERNATIONAL RELATIONS

Evgeniya Tykhomyrova, Al'ona Tykhomyrova

The Phenomenon of International Climate Disinformation: Political Science and Psychological Perspective	139
--	-----

Alla Kyrydon, Serhiy Troyan

Humanitarian Aid to Ukraine by Poland in the Conditions of Full-Scale Russian Aggression	161
---	-----

Nina Rzhevskia

The Saudi-Israeli Conflict: Current State and Settlement Scenario 180

Iryna Kiyanka, Pavlo Katerynychuk

The Position of Taiwan Authorities on the “Taiwan Issue”:
a Retrospective Analysis 195

Viktor Glebov, Mykhailo Pokas

Foreign Policy and Diplomacy of the People’s Republic
of China on the African Continent 205

Marianna Marusynets

Neutrality as the Basis of Statehood and Foreign Policy
of the Republic of Ireland 218

SCIENTIFIC EXPLORATION OF YOUNG RESEARCHERS

Mykyta Drohozyuk

Transformation of Ukrainian-Hungarian Relations in the Context
of the Russian-Ukrainian War 240

Lev-Olexander Bondarenko

8 New Dutch Government: Ultra-Right Ambitions Against
European Norms and Laws 252

Iryna Kiyanka, Ihor Mykush, Yuriy Pempus

Foreign Practices of Interaction between Government Bodies
and Public Organizations: the Experience of the USA 270

Svitlana Kotlyarevska

Educational Grant Programs as a Tool of Educational Diplomacy 282

Oleksandr Shutak

Implementation of European Standards in the Formation
of Ukraine’s National Public Health Policy 293

Oleksandr Korop

Theoretical and Methodological Challenges of Using Game Theory
in Modeling Political Processes 308

REVIEWS

Nataliia Nechaieva-Yuriichuk, Vasyl Karpo

Security During the War *Review on:* Public Security, edited by Tomasz
W.Grabowski, Krakow: Ignatianum University Press, 2023. 362 p. 320

ПЕРЕДМОВА

Шістнадцяте число «Медіафоруму» відкривається статтями, які віддзеркалюють виступи авторів на Міжнародній науково-практичній конференції, яка відбулася у квітні 2025 року у Чернівецькому університеті і була присвячена виробленню ефективних механізмів й методів протидії російським інформаційно-психологічним впливам в умовах триваючої російсько-української війни. Цей блок відкривається науковою розвідкою Посла з особливих доручень МЗС України Олександра Щерби, де детально проаналізовано еволюцію суспільних настроїв у США і у низці держав ЄС – від беззастережної підтримки України до певної «втоми» від довготривалого протистояння на Сході Європи. Дипломат робить засадничий висновок: Україна має вистояти і тоді разом з нею зміцніє ліберальний світовий порядок, який подарував світу безпрецедентну смугу миру, економічного зростання, гуманізму, скасованих кордонів та технологічних проривів, а путінізм як ідеологія і практика неоімперіалізму має зазнати нищівної поразки. Звернемо увагу Читача на публікації професора Ендрю Буша (США), а також дослідниць Анке Хільбреннер (Німеччина) і Белен Касас-Мас (Іспанія), де авторами розкриті механізми пропагандистських російських атак у провідних державах Євроатлантики і вироблення ефективних методів протидії цим гібридним, довготривалим викликам. Зауважимо при цьому, що плануємо зробити подібні наукові Форуми постійною практикою у Чернівецькому національному університеті у майбутньому.

У Другому розділі вміщено статті вітчизняних науковців, у яких розглянуті актуальні проблеми міжнародних відносин – у регіоні Близького Сходу що вже є ареною геостратегічного протиборства держав й в інших субрегіонах – на Африканському континенті та Індो-Пасифіки, де суперечності, скажімо, між США і КНР ще не набули рис відвертого глобального військового протистояння. У Третьому розділі представлені наукові розвідки молодих дослідників науково-педагогічних установ Києва, Львова і Чернівців, де досліджена низка цікавих й актуальних питань сучасного міжнародного життя – від еволюції українсько-угорських відносин в умовах війни до викликів ультраправих партій європейській демократії та методології теорії ігор.

FOREWARD

10
— The sixteenth issue of Mediaforum opens with articles reflecting the presentations delivered by the authors at the International Scientific and Practical Conference, which took place in April 2025 at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University and was dedicated to developing effective mechanisms and methods for countering Russian information and psychological impact in the context of the ongoing Russian-Ukrainian war. This block of articles opens with a scientific expert assessment made by Oleksandr Shcherba, the Ambassador at Large of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. He analyzes in detail the evolution of public sentiment in the USA and a number of EU states, from uncompromising support for Ukraine to a certain ‘fatigue’ from the long-term confrontation in Eastern Europe. The diplomat makes a fundamental conclusion: Ukraine must stand its ground, and then the liberal world order, which has given the world an unprecedented streak of peace, economic growth, humanism, abolished borders, and technological breakthroughs, will strengthen with it, and ‘putinism’ as the ideology and practice of neo-imperialism must suffer a crushing defeat. We would like to draw the reader’s attention to the articles of Professor Andrew Bush (USA), as well as researchers Anke Hilbrenner (Germany) and Belen Casas-Mas (Spain), where the authors revealed the mechanisms of Russian propaganda attacks in leading Euro-Atlantic states and developed efficient methods of countering these hybrid, long-term challenges. It is worth mentioning that such scientific forums are planned to become regular events at the Chernivtsi National University in the future.

The second section contains articles by Ukrainian scientists that examine current issues of international relations – in the Middle East region, which is already an arena of geostrategic confrontation between states, and in other subregions – on the African continent, as well as the Indo-Pacific region, where the contradictions, for example, between the USA and the PRC, have not yet acquired the features of an open global military confrontation. The third section presents scientific explorations of young researchers from scientific and educational institutions of Kyiv, Lviv, and Chernivtsi, which explore a number of interesting and relevant issues of modern international life – from the evolution of Ukrainian-Hungarian relations in wartime to the challenges of far-right political parties to European democracy and the methodology of game theory.

Together to victory!

Mediaforum Editorial Board

**ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКИМ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ВПЛИВАМ
У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
МЕХАНІЗМИ ТА МОЖЛИВІ РІШЕННЯ**

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент.
Том 16. 11-21

Mediaforum: Analytics, Forecasts,
Information Management.
Volume 16. 11-21

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.11-21>

УДК: 316.472

© Олександр Щерба¹

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Матеріали статті відображають базові положення виступу автора на Міжнародній науково-практичній конференції (Чернівці, 11 квітня 2025 р.), на якій обговорювалися проблеми протидії російським інформаційно-психологічним впливам у контексті повномасштабної російсько-української війни. Дипломат зокрема детально аналізує еволюцію суспільних настроїв в інших країнах – від беззастережної підтримки України у цій війні до певної «втоми» у деяких з них від довготривалого протистояння. Однак підкреслена думка, що російська перемога відкриває епоху нового імперіалізму.

11

Україні сьогодні слід вибудовувати правильну й вивірену стратегічну комунікацію як з Заходом, так і з росією. Враховуючи розмах втрат у цій війні і глибину історичної травми, як вважає автор, на людському рівні відносини України та росії ще довго будуть відносинами ресентименту, помсти, вендети. Щодо ЄС, нам слід зробити так, щоби дух Європи став і духом України.

Робиться висновок: Україна має вистояти – і тоді разом з нею вистоятиме ліберальний світовий порядок, який подарував світу безпрецедентну смугу миру, економічного зростання, гуманізму, скасованих кордонів та технологічних проривів у медичній, енергетичній, комунікаційній сферах. Путінізм як ідеологія і практика неоімперіалізму має зазнати нищівної поразки.

¹ Посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ України,
E-mail: oleksandr.scherba@mfa.gov.ua.

Ключові слова: Україна, ліберальний світовий порядок, ЄС, США, стратегічні комунікації, путінізм, неоімперіалізм, російсько-українська війна.

Strategic Communications During the War

The materials of the article reflect the basic provisions of the author's speech at the International Scientific and Practical Conference (Chernivtsi, April 11, 2025), which discussed the problems of countering Russian informational and psychological influences in the context of a full-scale Russian-Ukrainian war. In particular, the diplomat analyzes in detail the evolution of public sentiment in other countries – from unconditional support for Ukraine in this war to a certain “fatigue” in some of them from the long-term confrontation. However, the idea is emphasized that the Russian victory opens the era of new imperialism.

12 — *Today, Ukraine should build correct and verified strategic communication with both the West and Russia. Given the scale of losses in this war and the depth of historical trauma, the author believes that at the human level, relations between Ukraine and Russia will long be relations of resentment, revenge, vendetta. As for the EU, we should make sure that the spirit of Europe also becomes the spirit of Ukraine.*

The conclusion is: Ukraine must stand – and then the liberal world order will stand with it, which has given the world an unprecedented streak of peace, economic growth, humanism, abolished borders and technological breakthroughs in the medical, energy, and communication spheres. Putinism as the ideology and practice of neo-imperialism must suffer a crushing defeat.

Keywords: Ukraine, liberal world order, EU, USA, strategic communications, putinism, neo-imperialism, Russian-Ukrainian war.

Будь-яка війна – це в першу чергу змагання духу. Особливо така війна, яку вже 12 років проводить проти України російська федерація. Це не війна за нафту, вихід до моря, простір для зростання, Lebensraum як у Гітлера. Це війна за право імперій перекроювати світ. Це війна за новий розподіл світу. Це війна за те, яким буде 21 сторіччя.

В якості епіграфа до цієї презентації, я хочу поділитися з міркуванням одного з головних мислителів сучасної епохи Ноа Юваля Харарі. Його центральна думка проста: перемога Росії відкриває епоху нового імперіалізму. Епоху, в якій жодна нація не почуватиметься

ся безпечно і, як наслідок, кожна нація буде змушена витратити на зброю те, що раніше витрачалося на підвищення якості та тривалості життя. Це буде епоха ще більшої, грабіжницької нерівності. Епоха ще більш непристойної, ніж зараз, заможності верхнього проценту людської цивілізації з одного боку та ще більш гіркої бідності решти людства з іншого.

Або ж Україна вистоїть – і тоді разом з нею вистоїть ліберальний світовий порядок, який подарував світу безпрецедентну смугу миру, економічного зростання, гуманізму, скасованих кордонів та технологічних проривів у медичній, енергетичній, комунікаційній сферах.

Маючи настільки очевидний глобальний вимір, ця війна досить довго була у центрі уваги глобальної спільноти. Перед класичним протистоянням Давида і Голіафа світ розділився на дві половини. Ту, яка голосно та пристрасно підтримувала Україну (хоча і не дуже вірила в її успіх) – і ту, яка Україну не підтримувала, але мовчала. Просто тому, що в ситуації геополітичного згвалтування публічно обирати сторону гвалтівника було непристойно.

В ті перші місяці війни світ просто вибухнув увагою і повагою до України. Ми всі пам'ятаємо це. Світ чекав від нас дива, надії, добрих новин – і Україна їх щедро постачала. Просто тому, що рівень очікувань був не просто нульовий, а дуже, дуже песимістичний. Вже той факт, що війна, яка мала тривати 15 днів, тривала місяць, два, три – сприймався як диво і героїзм.

Країни світу внутрішньо знали, що якби вони опинилися на місці українців, вони б посипалися протягом днів. Це внутрішнє відчуття підтверджується статистикою. За опитуваннями, питома вага італійців, готових воювати за свою батьківщину – 14%. Німців та австрійців – десь на рівні 20%. Натомість в Україні цей показник стабільно вище 60%. Єдина європейська країна, в якій він вище – це Фінляндія.

Це внутрішнє знання посилювало і здивування, і захоплення Україною. Аж поки воно не переросло у роздратування: хто така Україна, щоб бути настільки сміливішою і сильнішою, ніж світ?

Світ був із нами. Що змінилося?

Отже, напочатку світова більшість була переконано на нашому боці. Навіть Ілон Маск писав, що він «strongly pro-Ukraine». Мене тоді часто запитували – в чому секрет такого успіху? І я чесно відповідав: це не технологія. Це був тільки частково успіх українських стратегічних комунікацій, але здебільшого – нормальна реакція людей на

ситуацію, де з одного боку добро, а з іншого зло. З одного боку – знахабніла імперія, а з іншого – колишня колонія, яку ця імперія тягне назад у свою тінь.

А потім все дещо змінилося. Чому? Невже ця війна перестала бути ризиком між добром і злом? Аж ніяк. Невже природа людей і націй якось змінилася? Теж навряд чи. Тоді в чому причина того, що три роки тому весь світ був з нами, а нині в країнах-партнерах лише 60-70% населення виступають за продовження допомоги?

По-перше, з України стало приходити менше добрих новин. Як результат, історія про перемогу добра над злом, Давида над Голіафом, почала перетворюватися в очак людства на історію про безкінечну окопну війну, яка не веде не туди і не сюди, а тільки множить людські страждання. З'явився наратив про те, що «будь-що краще, ніж ця клята війна». Наратив красивий, але хибний, лицемірний. Подивіться, як швидко він підім'яв під себе і Папу Римського, і Ілона Маска і чимало кількість інших впливових голосів у світі.

14

Хибність наративу у тому, що його прихильники не задаються питанням, що таке «будь-що». Для них окупація частини України – це припинення кровопролиття (хоча це не так, окупація просто перенесе кровопролиття з лінії фронту у в'язниці і російські гулаги). Вони не розуміють, що «будь-що» – це бачити як зникає твоя свобода, твої рідні, твоя мова, твоя ідентичність та сутність.

На жаль, багато людей так далеко не мислять. Їм хочеться простої відповіді вже зараз. Їм хочеться завершення. Того що американці називають «closure». Їм хочеться не бачити поганого. Вони купили квитки на героїчне кіно, а їм пропонують трагічний і безкінечний серіал. Звучить цинічно, але світ іноді буває цинічним.

Це, на мою думку, перша причина, чому світова проукраїнська позиція стала хитатися. Друга – це те, що трапилося і відбувається у Палестині.

Я сказав на початку, що у 2022 році світ розділився на дві команди: ту, що була за Україну, і ту, що мовчала. У 2023 році світ розділився на дві інші команди: ту, що за Ізраїль, і ту, що за Палестину. І тут для великої частини людей, особливо на глобальному півдні, підтримувати росію перестало бути непристойним. Бо вони в «нашій» команді. Бо вони «за Палестину».

Так трапилося, що Україна почала сприйматися у світі як частина команди «за Ізраїль». Частково, бо шок подій 7 жовтня 2023 року дій-

сно нагадав українцям про ті звірства, які творили росіяни в Україні і вони реально тоді підтримали Ізраїль. Велика кількість ізраїльтян боролися у цій війні на нашому боці. Це теж зіграло свою роль.

Можливо, і наші українські стратегічні комунікації недопрацювали. Ми не змогли пояснити «команді за Палестину», що ми не проти Палестини, але звалювати на наші плечі ще й цю світову дилему, примушувати вирішувати, чий біль болить нам більше – ізраїльського батька, в якого ХАМАС спік дитину в мікроволновій печі, чи палестинського батька, який втратив дитину під бомбами – нечесно. Такого не можна вимагати від країни, яка сама щодня несе до могили своїх дітей. На жаль, чіткого розуміння цієї обставини у світі нема.

Були і інші причини. Наприклад, у світлі президентських виборів у Сполучених Штатах, там відбувся інший розділ. На тих, хто за одну президентську команду, і тих, хто за іншу. І оскільки Україна стала частиною порядку денного одної команди, вона стала і частиною порядку денного іншої. Тільки зі знаком мінус. Відбулося нашарування наративів та політичного порядку денного, на жаль, не на користь України.

В так званому Глобальному Півдні відбулося інше нашарування. Я ніколи не забуду свій минулорічний візит до Індії, коли я уважно спостерігав за тим, які наративи превалюють у суспільній думці та мас-медіа. А наративи були такі: росія бунтує проти зазіхань Заходу на її геополітичне подвір'я, Україна героїчно б'ється, хоча і не має шансів, а головний злодій – це Захід. Бо дає Україні фальшиві надії і бо його панування у світі є частковою причиною війни.

Це я розповідаю, щоб ви могли зрозуміти, в якому вирі наративів, анти-наративів і анти-антинаративів Україна опинилася зараз. Наскільки ускладнилася проста історія початку війни, наскільки розмилася риска між добром і злом у свідомості цілих народів.

І третя причина, чому підтримка на нашу користь почала коливатися – внутрішні процеси у західних суспільствах. Вони складні та часто деструктивні. Епоха ковіду призвела до того, що в кожному західному суспільстві (та й в українському теж) з'явилася об'єктивно пропутінська армія. І армія ця називалася антиваксери. Це була досить значна група людей, які не вірили жодному слову своїх урядів та ловили кожне слово, яке злітало з вуст антизахідних, антиліберальних, антисистемних лідерів – насамперед путіна. Згодом антиваксери перетворилися на антиглобалістів. Суті це не змінювало.

З 2022 року ця антисистемна сила розросталася, набирала обертів, зливалася з іншими анти-системними силами, здебільшого націоналістичного, анти-ліберального, анти-європейського (якщо йдеться про Європу) спрямування. Наразі ми бачимо, як ця антисистемна сила прийшла в деяких країнах до влади. І вона, у більшості випадків, анти-українська.

Чи є тут прорахунки українських стратегічних комунікаційних команд? І так, і ні. Чи могли б ми певною мірою змінити тональність цих сил по відношенню до України? Мабуть, так. Чи могли ці зміни під нашим впливом бути менш кардинальними? Мабуть, ні. Чи могли б ми зробити так, щоб на виборах перемагали системні, а не анти-системні політики? Точно ні. Підйом антисистемних сил – це нова реальність світової політики.

Як результат, світ входить у смугу глобальних пертурбацій. Але чи народиться в результаті нова система, яка замінить народжений у повоєнні часи ліберальний світовий порядок – велике питання. Росіяни сподіваються, що результатом буде руйнація не лише колективного Заходу, але й Заходу як бастиону ліберального світового порядку. Я особисто в це не вірю. В європейському політичному та суспільному житті ліберальні ідеї вкорінені глибше, ніж в американському. Європейський політичний проєкт втримається попри всі пертурбації – і це ще одна причина для України триматися саме за нього.

І тепер найголовніше. Що робити зараз? Очевидно, що важко мислити стратегічно, коли в нашого ворога з'явилися настільки потужні союзники. Мислити стратегічно в умовах війни взагалі важко. Вимоги до України представити план перемоги – спекулятивні. Певний, 85 років тому ніхто не задавав питання Черчілю – А який у тебе план війни? І як ти, Черчіль, можеш вести війну, якщо в тебе нема плану війни?

Війна – це десятки і сотні тактичних рішень, які або є продуктом стратегії, або ж навпаки, цю стратегію змінюють і формують. Це стосується воєнної сфери. Це стосується і стратегії комунікаційної. Очевидно, що наразі комунікаційний план України – вести більш активний діалог з Глобальним Півднем (і я нижче, можливо, торкнуся цієї теми). Але в умовах, коли ми подекуди втрачаємо Глобальну Північ, це не може бути весь наш план. Ми маємо звертатися до всього світу.

Історія війни Давида з Голіафом, яка перетворилася на історію про безкінечну окопну війну, мала би по ідеї перетворитися на істо-

рію про те, як Давид, якому ніхто не давав шансу на виживання, у цій окопній війні вижив, мужньо захистив свою свободу (а можливо і не тільки свою). Зараз він готовий до миру на максимально справедливих умовах. І постійно, постійно нагадувати світу: проблема нікуди не ділася, завтра і післязавтра ця війна майже напевне продовжиться – не тому що цього хоче Україна, а тому що путінська росія – це вовк, а вовк своєї природи не змінює. Тому якщо хочете вижити, не будьте вівцями.

Та обставина, що росія за три роки не захопила повністю жодної української області, жодного обласного центру – це реальна перемога України. Так ми це маємо бачити. Так ми маємо промовляти до світу. Не тому що це перспективна технологія, а тому що це правда. Україна дала світу перемогу справедливості та свободи. Український солдат став найбільшим творцем історії з часів Другої Світової. Ми маємо це відчувати і пишатися.

Росія зробить все, щоб ми українці вийшли з цієї війни зі звичним відчуттям гіркоти та поразки. Вона робить все, щоб в очах світу образ українця, який героїчно зупинив навалу, був замінений образом українця, який тікає від ТЦК і «мужньо» тоне, перетинаючи Тису. Вона хоче, щоб ми ще сто років своєї історії зализували рани, лаялися між собою і картали себе за втрачені шанси.

Розірвати, принизити, розтоптати Україну, дати їй відчуття поразки – на це будуть спрямовані зусилля і росіян, і антисистемних політиків на Заході. І тут вже не я, дипломат, маю звертатися до вас, українських студентів та науковців, а ви маєте підказати, як знайти для цієї країни правильні слова, щоб вона не розкололася під вагою власного болю, власної трагедії. Щоб ті, чий серця палали всі ці три роки, і ті, в кого вони палали менше, змогли після війни жити разом і дивитися одне одному в очі, будувати нову, успішну націю.

В останні десятиліття ми бачили, якою розумною росія була коли йшлося про розуміння Заходу – і якою незграбною вона була коли йшлося про Україну. На Заході та Глобальному півдні вони знали всі ходи і виходи, всі мотузки, за які смикати чи не смикати. А в Україну вони вдерлися, чекаючи, що їх будуть зустрічати з квітами. Що може бути більш безглуздим?

Але боюся, росія вивчила свій урок. В минулому вона не розуміла Україну, не відчувала її, бо просто не давала собі зусилля зрозуміти. Ми були не достойні зусилля. Ми були такі як вони, тільки дурніші.

Вони були імперія, а ми були свинопаси, не гідні уважного погляду. Ну що ж, ті, кого вони вважали свинопасами, збили з імперії пиху, зруйнували їхній імперський міф – і росія нам цього ніколи не простить. Ні на політичному, ні на індивідуальному рівні. Те, що починалося як путінський хрестовий похід за підкорення «нашого Єрусалиму», як вони називають Київ, перетворилося на особисту вендету двох націй, яка палатиме ще тривалий час. Ми цього не хотіли, але це стало нашою реальністю.

Росія довго дивилася на Україну з імперською зверхністю. Цієї помилки, принаймні на технологічному рівні, вона вже не повторить. Достатньо зайти в український фейсбук, побачити масу нових українських акаунтів з нулем читачів та лайків, але сотнями коментарів, які цього разу дуже вправно смікають саме за ті мотузки, на які ми, українці, реагуємо, щоб зрозуміти: вони змінилися, вони вже знають всі входи і виходи. Те саме стосується ТікТоку. Я вже не кажу про Телеграм, який перетворився на головний інструмент вербування російської агентури.

Ми теж маємо вивчити уроки цієї війни та нашої новітньої історії. Один з головних – завжди сприймати всерйоз те, що говорить безумець. Не робити скидку на те, що він хворий або п'яний або накручений дугінськими ідеями світового панування. І як не дивно, це може нам дати і надію, і підказку, як із цим безумцем воювати. Де його входи і виходи. За які мотузки смикати нам, щоб послабити цього дракона.

В плані розуміння росії, я вважаю знаковим маніфест Владислава Суркова про глибинний народ, написаний у далекому 2019 році. Це – документ епохи, максимально зухвалий, відвертий, спроба задокументувати путінізм, який, за словами Суркова, буде ідеологією росії на покоління вперед. Сурков не озвучує чітко, в чому полягає суть путінізму, але змальовує структуру сучасної росії. Вона в його тлумаченні, є триединою сутністю. Зверху – сонцеликий «верховний лідер». Знизу – глибинний народ. Посередині – посередній державний апарат і підозріла інтелігенція.

Силу росії він бачить в безумовній довірі між верховним лідером та глибинним народом. І тут він, мені здається, має рацію. Російські спецслужби та політтехнологи інвестували роки і мільярди в те, щоби вибудувати довірливе ставлення росіян і верховного лідера. Причому не аби якого лідера, а саме цього. У сурковській формулі

росії лідер не є змінною величиною. Сучасна росія прив'язана до конкретного обличчя і конкретного прізвища. Прізвища людини, з руки якої росіяни готові їсти все, в тому числі смерть. Змінити це прізвище на якесь інше – і готовність росіян їсти смерть, на мою думку, вже не буде такою безумовною.

Тому коли вони говорять «Є путін, є росія» – це не лише форма мовлення, не лише культ особистості і не лише бюрократичне підлабузництво. Це, багато в чому, констатація факту. Внутрішньо вони розуміють, що так звана СВО була історичною помилкою та навіть катастрофою. Але оскільки цю помилку допустив не хтось, а «сонцеликий», вони сприймуть і смерть, і кров, і безкінечну брехню. Між путіним і глибинним народом існує кровний зв'язок. З наголосом на слові «кров». І почалася ця кров не з України, а з Ічкерії в добу раннього путіна, потім з Грузії, потім з Сирії. І лише потім була Україна. Момент, коли російський народ підтримав розшматування Чечні, був моментом, коли він став колективним співучасником путінських злочинів. Він лишатиметься співучасником, поки буде живий путін.

Причина, чому я не вірю в автоматичну взаємозамінність російських царів, полягає у тому, що відносини злочинної співучасті розбудовуються роками. І якщо прізвище путін замінити на Мішустін чи Медведев чи Вайно – динаміка буде зовсім іншою. Хімія відносин верховного лідера та глибинного народу буде іншою. Відповідно, і сила росії, про яку писав Сурков, буде іншою.

Хочуть російські ідеологи чи ні, але путін, як і будь-який біологічний організм, має термін придатності. Там само термін придатності має і путінська росія. Росія пост-путінська – це буде вже інша величина. Можливо, ще більш агресивна і безумна, але і менш стабільна.

Хочу підкреслити: я не бачу шансів для чесного людського діалогу чи стратегічних комунікацій ні з росією путінською, ні з росією пост-путінською. Враховуючи розмах втрат у цій війні і глибину історичної травми, мені здається, що на людському рівні відносини України та росії ще довго будуть відносинами ресентименту, помсти, вендети. Тому чим глибший рів ми вириємо зараз, чим вищою буде стіна між двома націями, тим краще. Всі мости зруйновані. Нові будувати ніхто не буде.

Тепер щодо наших партнерів. Насамперед щодо Сполучених Штатів.

Очевидно, що вони увійшли в смугу великих змін. І не нам давати оцінку, добре це чи погано. Але що однозначно погано – це те, що американці часто недостатньо чітко бачать паралелі між сучасною Україною та визначальною Америкою. Між нашою війною за незалежність та їхньою. Між нашим незламним духом та їхнім.

Коли я вперше приїхав у Сполучені Штати, це був Нью-Гемпшир, маленький штат в частині США, яка називається New England. Вона дійсно трошки схожа на традиційну Англію (затишна, консервативна, інтелектуальна). Але одне з перших гасел, які я побачив в Нью-Гемпширі було «live free or die». Це гасло штату – і водночас одне з головних гасел американської війни за незалежність. А ще – одне з гасел трампістського руху. Потім, у студентські часи, я зрозумів, що це американський варіант нашого «воля або смерть».

Прапор американських трампістів це так званий Gadsden Flag, з тієї самої історичної доби, що і гасло – «Live free or die» (1775 рік). Гримуча змія на жовтому фоні і підпис – «don't tread on me», не наступай на мене. Хіба це не гасло нашої війни? Велика Росія наступила на меншу за розміром Україну та миттєво пожалкувала про це. Це ті візуальні, історичні, емоційні паралелі, які ми можемо і повинні проводити між нами і сучасною Америкою. Це ті речі, які резонують і у нас, і у них. А найголовніше – в них мінімум політтехнологій і максимум правди. І таких паралелей насправді багато. Релігійних, історичних, культурних. Нам є з чим працювати, коли йдеться про сучасні Сполучені Штати. Тому, якою б складною не виглядала ситуація, жодним чином не можна ставити хрест на Америці як нашому стратегічному партнері. Кажу це як комунікатор і як американіст, який свого часу пропрацював 4,5 роки у Вашингтоні і займався трьома питаннями – міжпарламентськими зв'язками, відносинами з єврейськими організаціями та аналізом американського внутрішньополітичного життя. Головна запорука – це 69% американців, які попри поляризацію американського життя та інструменталізацію українського питання, чітко та послідовно підтримують Україну.

Тепер про Європу. Нам треба розуміти: завдяки немислимій жертві наших збройних сил, перед Україною відкрився унікальний історичний шанс. Шанс стати частиною об'єднаної Європи. Це та магістраль, якою вже рухається і Україна, і ЄС. Політичне рішення прийняте. Коліщатка та механізми європейської бюрократії закрутилися так само, як крутилися, коли цією магістраллю рухалися Поль-

ща, Чехія, Румунія та інші нові члени. Скажу відверто, багато років я був закоханим в Європу євроскептиком, багато років особисто я не вірив, що ці двері відкриються за мого життя. І думаю, вони б і не відкрилися, якби не те, що сотворив Путін у 2022 році, якби не те, що сотворив український солдат після того, – і якби Європа не відчувала в собі провину і за свою багаторічну віру в путіна, і свою багаторічну невіру в Україну.

Та обставина, що механізм зрушився з місця, не означає, що все вже відбулося. Україні треба змінитися. Україні треба стати кращою. Треба повірити в себе, опанувати мову Європи, її лексикон. Зробити так, щоб дух Європи став і духом України. Нам потрібно усвідомити Європу не лише як місце, куди нам треба і куди нам хочеться, але й як місце, де ми вдома. І ми всі знаємо, що це шлях великої трансформації, шлях не близький.

Не випадково з усіх наших партнерів саме ЄС найбільш надійний і найбільш стабільний. У світі, який стрімко змінюється, Європа виявилася скелею посеред бурі. Місцем де ліберальні цінності (себто цінності ґрунтовані на приматі «liberty» і гідності людини) вкорінені найглибше. Принаймні у найближчому майбутньому у нас буде нагода пересвідчитися, чи це так, дивлячись на канцлерство Фрідріха Мерца. Політика, який має шанси стати тим лідером, на якого багато десятиліть чекала Європа. В наших інтересах, щоб і він, і вся Європа витримали це випробування.

References:

1. Blackburn M. 2024. The morphology of Putinism: the arrangement of political concepts into a coherent ideology. *Journal of Political Ideologies*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1918693/FULLTEXT01.pdf>
2. Ekman I., Nilsson P.-E. 2023. Ukraine's Information Front – Strategic Communication during Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine. <https://foi.se/rest-api/report/FOI-R--5451--SE>
3. Tyszkiewicz A. 2022. The Russian Narrative Construct towards Ukraine. *Information Security Policy Conditions, Threats and Implementation* edited by Piotr Bajor. Krakow. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/11245666-7798-4558-9e38-eb283f2578dd/content>

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.22-33>

УДК: 327.2

© Наталія Нечаєва-Юрійчук¹

ДИСКРЕДИТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РУЙНУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ: РОСІЙСЬКІ ПРАКТИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Матеріали статті віддзеркалюють основні положення доповіді авторки на Міжнародній конференції 11 квітня 2025 року і присвячені аналізу дискредитації як ключового інструменту гібридної війни в умовах світ-системних трансформацій ХХІ сторіч. Автор підкреслює, що в умовах активних військових конфліктів зростає роль національних держав, у той час, як роль міжнародних організацій, на кшталт ООН падає.

22

Особлива увага звернена на російську дискредитаційну політику щодо України, зокрема її практики початку 1990-х років, коли розгорнута Росією теза про «український фашизм» призвела до спотворення уявлення світового співтовариства про Україну, поширення настроїв недовіри та посиленого політичного тиску на нашу державу для відмови від ядерної зброї.

Авторка підкреслює, що системний аналіз медіапростору та російської політичної активності є ключовим для розуміння істинних цілей Кремля та формування ефективно протидії його інформаційно-психологічному впливу не лише в Україні, але й в інших регіонах світу.

Ключові слова: гібридна війна, дискредитація, дезінформація, медіа, дезінформаційні наративи, проксі-активність, безпека.

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, E-mail: n.nechayeva-yuriychuk@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-5882-7121>.

Defamation as a Tool for Destroying Statehood: Russian Practices of Hybrid War against Ukraine

The materials of the article reflect the main provisions of the author's report at the International Conference on April 11, 2025 and devoted to the analysis of the role of defamation as a key tool of hybrid warfare in the context of 21st-century world-system transformations. The author emphasizes that in conditions of active military conflict, the role of nation-states increases while the role of international organizations, such as the UN, decreases.

Particular attention is paid to the Russian discrediting policy towards Ukraine, in particular its practices of the early 1990s, when the thesis of "Ukrainian fascism" developed by Russia led to a distortion of the world community's perception of Ukraine, the spread of distrust and increased political pressure on our state to abandon nuclear weapons.

The author emphasizes that a systematic analysis of the media space and Russian political activity is crucial to understanding the Kremlin's true goals and developing an effective countermeasure to its informational and psychological influence, not only in Ukraine but also in other regions of the world.

Keywords: hybrid war, defamation, disinformation, media, disinformation narratives, proxy activity, security.

Актуальність теми. Розгортання активних воєнних дій на Близькому Сході одночасно із триваючою конвенційною війною у центрі Європи засвідчує парадигмальні зміни у системі міжнародних відносин. У середині третьої декади XXI сторіччя посилюється роль національних держав як окремих геополітичних акторів у формуванні міжнародного порядку денного. Натомість роль глобальних організацій, насамперед ООН, у превенції чи вирішенні міждержавних конфліктів падає. ООН, на думку авторки, перетворюється на сцену, де відбувається велика геополітична вистава, однак реальна політика здійснюється за її межами, одним із основних інструментів якої є війна у гібридному форматі, де інформаційно-психологічна складова відіграє суттєву, а у ряді випадків – ключову роль. Серед інструментарію гібридної війни – дискредитація, що активно застосовується путінським режимом в Україні, на Близькому Сході, державах ЄС та інших регіонах світу.

Що стосується України, тут Росія використовує дискредитацію для підриву внутрішньої єдності, зниження підтримки нашої держави з

боку міжнародних партнерів. Дискредитаційні практики, використовувані Кремлем на сучасному етапі, мають давні історичні корені й були апробовані ще у часи Московського царства, Російської імперії та СРСР. Нинішня російська влада хоч і паразитує на історичному минулому, її сучасні дезінформаційні наративи спрямовані на конкретні цільові аудиторії з метою знищення Української державності та встановлення російського домінування на міжнародній арені.

Зростання проксіактивності Москви спостерігаємо від 2014 року, початку гібридної війни Росії проти України. На Близькому Сході Росія вперто намагається залишатися активним гравцем. Тут використовуються ті самі принципи гібридної війни, що і в Україні, включно із дискредитацією. Російська підтримка авторитарних режимів, як от Асада у Сирії, чи нинішнього теократичного режиму Алі Хаменеї в Ірані не є виключно військово-політичною. Вона включає й інформаційну, у т.ч., через дискредитацію демократичних рухів та опозиції як «терористів» чи «агентів Заходу». Подібні кроки Росія здійснює й у інших державах: у країнах Європейського Союзу російські дискредитаційні практики так само спрямовані на суспільний розкол та формування недовіри до влади та демократії як цінності.

Холістичний погляд на глобальні процеси дозволяє сформувати цілісну картину динаміки суспільно-політичних змін у різних макрорегіонах загалом та державах зокрема в контексті виявлення російського проксі та формування ефективної протидії йому. Український досвід війни з Росією є надзвичайно цінним. Українці як нація не лише змогли самозберегтися в умовах нерівного протистояння з російським імперіалізмом упродовж століть, але й відновили власну державу у 1991 році й успішно зупинили широкомасштабний наступ російського агресора у 2022, після восьми років інтенсивної гібридної війни.

Науково-дослідницьке поле проблеми. Гібридна війна як наукова проблема є предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Вперше даний термін був використаний американським генералом Джеймсом Меттісом на Оборонному Форумі у 2005 році (Дроздук 2022). Того ж року Дж.Меттіс спільно з Френком Гоффманом (Frank Hoffman), військовим аналітиком, колишнім офіцером Корпусу морської піхоти (США) презентували концепт «гібридної війни». Автори концепції запропонували розуміння гібридної війни як «війни чотирьох блоків», де вони доповнили кон-

цепцію «війни трьох блоків» генерала Чарльза Крулака четвертим. Отож: гібридна війна, за визначенням Дж.Меттіса та Фр.Гоффмана є фактично чотирирівневою війною, яка включає: бойові дії (Fighting), гуманітарна допомога (Humanitarian Supplies), розведення ворогуючих сторін (Keeping Warring Factions Apart) та психологічні або інформаційні операції (Psychological or Informational Operation (Mattis J. 2005).

У 2009 році Френк Гоффман опублікував працю «Конфлікти у XXI столітті: піднесення гібридних війн» («Conflict in 21st century: The Rise of Hybrid Wars»), де наголосив, що піднесення гібридних воєн не означає завершення доби традиційних чи конвенційних, однак воно ускладнює оборонне планування у 21 сторіччі, з чим складно не погодитися, маючи досвід триваючої російсько-української війни. Гоффман наголошує, що гібридна війна може здійснюватися обома воюючими державами та різноманітними недержавними акторами. За його визначенням, «гібридні війни включають низку різних способів ведення війни, у т.ч., звичайні засоби, нерегулярну тактику та формування, терористичні акти, зокрема, невибіркове насильство та примус, а також кримінальні збурення (disorder)» (Hoffman G. 2007). Гібридна війна становить велику загрозу безпеці США, наголошує Гоффман. А відтак, на наше глибоке переконання, й усім іншим державам світу.

Думка про те, що гібридна війна стане критичною загрозою для США та їхніх союзників у XXI сторіччі, знайшла своє продовження у роботі американських науковців Вільямсона Мюррея (Williamson Murray) та Петера Мансура (Peter R.Mansoor). Вони запропонували аналіз ключових історичних подій військово-політичного характеру крізь призму концепту «гібридної війни», починаючи від Римських часів та завоювання германців й завершуючи В'єтнамською війною. Підсумовуючи своє дослідження, В.Мюррей та П.Мансур визначили головний стратегічний урок історії: «не ведіть гібридну війну, якщо на кону не стоять найфундаментальніші інтереси держави», оскільки глибинні суперечності між звичайною та гібридною війною* полягають у підході до взаємодії з населенням. У першому випадку мова йде про знищення, у той час як у другому – про завоювання довіри.

* У тексті – контрповстанська війна, що може вважатися однією із форм гібридної.

Відповідно, у пошуку шляхів протистояння гібридним загрозам звернення до історії, на думку науковців, є хорошим початком (Murray W. 2012).

Реалії російсько-української війни спонукають українських дослідників фокусуватися на дослідженнях її форматів, у т.ч., гібридного. Серед них Євген Магда (Магда 2017), Галина Яворська (Яворська 2016), Олексій Буряченко (Буряченко 2024) та інші. Водночас явище дискредитації розглядається переважно в контексті дослідження медіа та комунікацій й загалом російського політичного дискурсу у сучасному медійному просторі (Цоклан 2022).

Окремих публікацій щодо дискредитації як інструменту гібридної війни не знаходимо, однак у дослідженнях як українських, так і зарубіжних учених дане явище розкривається крізь призму соціального та політичного вимірів.

26 — Велика увага дослідників звернена на проблему дезінформації у практичній та теоретичній площині. Спроба теоретичного аналізу дезінформації зроблена у праці американського дослідника Дона Фалліса (Fallis 2009). Серед останніх досліджень, присвячених даній темі, звертаємо увагу на колективні монографії: «Дезінформація, місінформація та демократія: правові аспекти у компаративному контексті», у якій розкриваються як теоретичні аспекти проблеми, так і конкретні кейси, у т.ч. крізь призму регулювання та протидії поширенню дезінформації (Disinformation, Misinformation and Democracy. Legal Approaches in Comparative Context 2025) та «Управління дезінформацією у спільних ресурсах повсякденних знань», де основна увага сфокусована на проблемі збалансування права на свободу думку та з діджитал активністю крізь призму аналізу викликів в управлінні цим глобальним феноменом в контексті національних політики та регулювань (Governing Misinformation in Everyday Knowledge Commons 2025).

У світлі динаміки розвитку воєнно-політичної ситуації у глобальних вимірах дана тема залишатиметься у фокусі як наукових, так і прикладних досліджень, серед яких окрема увага, на нашу думку, звертатиметься й на дискредитацію як один із важливих інструментів гібридного впливу.

Виклад основного матеріалу. До 2014 року в українському суспільному дискурсі побутувала думка про те, що Україні вдалося ви-йти з-під управління Москви «мирно», власне, без воєнних дій та

ескалації. У порівнянні з Республікою Молдова, Вірменією й Азербайджаном, Грузією на межі 1980-х – 1990-х років ситуація в Україні дійсно виглядала дуже спокійно. Однак де факто Росія продовжувала активно втручатися у внутрішні справи України, використовуючи при цьому метод рефлексивного управління й інші інструменти гібридної війни.

Після 1991 року політика Москви щодо України стала логічним продовженням радянської політики дискредитації України й усього українського на міжнародній арені з метою 1) ізоляції України й 2) збереження України у сфері російського впливу. Дані позиції можна розглядати й у зворотному порядку: вони є взаємопов'язаними елементами російської політики щодо України. Для цього були використані як традиційні інформаційно-психологічні засоби, так і військово-політичні. Гібридність характеру впливу Росії на Україну на початку незалежності яскраво простежується на прикладі кримської кризи 1992-1994 років. Тоді було використано увесь можливий інструментарій для перешкоджання встановленню контролю над Чорноморським флотом українською владою: від війни указів до військових заходів та спроби російської сторони розіграти сепаратистський сценарій в Криму з наступним його виходом зі складу України. Незважаючи на всі спроби РФ розгойдати ситуацію в Криму, він залишився частиною незалежної України. Поширювані Росією дезінформаційні наративи про «подарований Хрущовим Крим» й досі залишаються частиною інформаційної війни Москви проти України.

Дискредитація України як нового суб'єкта міжнародних відносин стала, на думку авторки, домінантною стратегією російської політики на всіх рівнях: від внутрішнього російського й українського до міжнародного. Попри різницю у формах та змістах російських дезінформаційних наративів, їхня суть залишалася незмінною – підірвати віру в саму можливість існування Української держави, скомпрометувати довіру до України та її керівництва, досягти її міжнародної ізоляції й таким чином утримати Україну у своїх «міцних обіймах». Російські наративи про Україну – міфотворчість, спрямована на формування негативних стереотипів про нашу державу, тим самим «спрощуючи» для окремої людини процес «розуміння» України. Російський політичний дискурс щодо України носить наративний характер. Наративне знання «не вимагає легітимації, не потребує аргументів», «його

фундаментом є звичай, авторитети, забобони, упередження, стереотипи, або ідеологія» (Давліканова О. 2022).

Дискредитаційні наративи, так само, як і будь-які інші, вирізняються легкістю подачі й абсолютно чітким розумінням, хто на стороні добра, суб'єктивізмом, маніпулятивною вибірковістю поданої інформації, частим повторенням та архетипічним символізмом. Вони вибудовуються на неправдивій інформації й носять дезінформаційний характер. Окрім вищесказаного, їхньою метою є дезорієнтація й сумнів щодо України та її права бути суб'єктом геополітики у міжнародно визнаних кордонах 1991 року.

Серед російських дискредитаційних наративів, що спричинили відчутні наслідки для нашої держави, – наратив про «український фашизм». Його субнаративами є:

- «Україна – фашистська держава»;
- «Україною керують фашисти»;
- «Нацистська Україна – загроза для Росії»;
- «Українська армія – це сучасні нацисти» та ін. (Головний міф

28

— російської пропаганди. 2025).

На початку 1990-х років поширювана Кремлем теза про український націоналізм як синонім нацизму суттєво вплинула на ставлення міжнародного співтовариства до України та безпекові перспективи нашої держави. Світове співтовариство не було готовим до розпаду СРСР, що підтверджується сумнозвісним візитом Дж.Буша-старшого до Києва у серпні 1991 року. Під час цього візиту президент США виголосив промову, що увійшла в аналі історії як «котлета по київськи» (Зінченко 2024). Тож проголошення незалежності України, підтверджене на всенародному референдумі 1 грудня 1991 року, було сприйнято неоднозначно. З одного боку, це означало остаточний крах радянської імперії, з іншого – геополітичну невизначеність, адже Україна володіла ядерною зброєю, що не могло не турбувати. Особливо, якщо взяти до уваги територію нової незалежної держави та відсутність у її керівництва чіткого розуміння зовнішньополітичних пріоритетів, не кажучи вже про внутрішні. Вважаємо, що цей страх й був артикульований Бушем-старшим 1 серпня 1991 року у Києві, коли він наголосив, що «американці не будуть підтримувати тих, хто прагне до незалежності для того, щоб змінити тиранію, нав'язувану здалеку, місцевим деспотизмом. Вони не будуть допомагати тим, хто заохочує самогубний націоналізм, який породжується

на міжнаціональній ненависті». (Chicken Kyiv speech: повний текст промови Джорджа Буша-старшого. 2018). Тим самим США продемонстрували своє прагнення зберегти status quo у Європі, де Україна залишалася у сфері впливу РФ; прагнення, яке, до речі, певною мірою спостерігаємо й сьогодні, в контексті «переговорної» політики нинішнього американського президента Д.Трампа.

Ядерний статус нашої держави викликав велике занепокоєння не лише у США, але загалом у західних демократій. Відсутність знань про Україну, її історію, культуру, звичаї серед міжнародного співтовариства дозволила Москві спекулювати цим й нав'язати світові свою – радянську, версію історії XX сторіччя, де українці поставали агресивними «буржуазними націоналістами», що потенційно загрожують системі колективної безпеки.

У травні 1992 року в американській New York Times вийшла стаття, в якій підкреслювалося: «якщо адміністрація Буша негайно не вчинить тиск, Україна може стати третьою за потужністю ядерною державою у світі...». І далі: «Вашингтону, можливо, доведеться відмовитися від політичної та економічної підтримки [України], якщо збереження Україною ядерної зброї стане загрозою регіональній безпеці» (Давліканова О. 2022).

Риторика, що розгорнулася західним медійним простором, ґрунтувалася на радянському пропагандистському міфі про український «буржуазний націоналізм» та «колаборацію» українських націоналістів з нацистською Німеччиною в роки Другої світової війни. Російська пропагандистська машина не лише ототожнила такі категорії, як «націоналіст», «бандерівець», «нацист», «фашист», «українець», але й змогла нав'язати світові свій погляд на Україну як на нестабільного й непевного гравця, якого необхідно позбавити ядерної зброї, інакше вона становитиме загрозу колективній безпеці. Фактично Москва здійснила підміну понять, публічно перекладаючи свої агресивні наміри та цілі на Київ, й тим самим формуючи негативне ставлення до України як потенційного члена клубу ядерних держав. Росії вдалося прив'язати наратив про «український націоналізм» до «ядерної небезпеки» (Давліканова О. 2022), тим самим поставивши Україну перед загрозою міжнародної ізоляції.

Україна вимушена була підписати Будапештський меморандум 5 грудня 1994 року (Меморандум про гарантії безпеки. 1994). Відмова від ядерної зброї повинна була бути компенсована гарантіями

безпеки з боку США, Росії та Великобританії. Їхня декларація про наміри так і не трансформувалася у повноцінну міжнародну угоду, що дозволило Росії здійснити напад на Україну спершу у гібридному форматі у 2014 році, а 24 лютого 2022 року – у форматі конвенційної війни. Таким чином, дискредитаційна кампанія Кремля щодо України на початку 1990-х років, заснована на радянських підходах та стереотипах й відсутності знань про Україну, призвела до практичних політичних наслідків – відмови України від ядерної зброї. Через декілька років після підписання Будапештського меморандуму Хав'єр Солана, генеральний секретар НАТО наголосить на важливості відмови України від ядерної зброї як такої, що сприяла «зміцненню безпеки та стабільності в Європі» (Давліканова О. 2022). Однак чи дійсно це так? Реалії повномасштабної російсько-української війни стверджують інакше.

30 — У наступні роки спостерігаємо ревіталізацію даного наративу у часи загострення відносин між Україною та Росією, зокрема під час Помаранчевої революції та перемоги проєвропейських сил на виборах президента 2004 року. З 2014 року цей наратив став провідним у системі російської пропаганди. В умовах широкомасштабного вторгнення даний наратив набуває нового змісту. 24 лютого 2022 року російська сторона спробувала вчергове дискредитувати Україну звинуваченнями у нацизмі, тим самим виправдовуючи свою збройну агресію. Заява Путіна про необхідність «денацифікації» київського «фашистського режиму» повинна була пробудити у європейців почуття єдності з Росією як «борцем» проти «абсолютного зла» (Лозовий В. 2022) оскільки апелювала до досвіду Другої світової війни з усіма її катастрофічними наслідками для Європи. Розраховуючи на повторення практики міжнародної ізоляції своїх противників, як це було на початку 1990-х років, та геополітичну вседозволеність, підтверджену війною у Грузії 2008 року й хоч і дещо обмежену санкційно у 2014-му, однак не критично, Росія не врахувала глибинних ціннісних трансформацій, що відбулися в об'єднаній Європі після завершення Другої світової війни. Досвід подолання нацизму, що його пройшла Європа у другій половині ХХ сторіччя, разом із формуванням спільного європейського простору на демократичних засадах став своєрідною вакциною для сучасних демократичних сил проти сучасного російського імперіалізму. І хоча процес прийняття рішень у рамках ЄС є тривалим, відданість цінностям та повага до

прав людини є його фундаментом, руйнування якого призведе до руйнування самого Співтовариства. Російська гібридна агресія щодо України помножена на активізацію російських проксі в Європі та інших державах світу стала поштовхом до зміни підходів в рамках ЄС до інформації та пошуку дієвих алгоритмів виявлення та протидії дезінформації на фоні надання підтримки Україні у її боротьбі з російським агресором.

Висновки. Отже, констатуємо, що російська сторона продовжує використовувати дискредитацію як інструмент впливу на процес прийняття рішень щодо України. Постійне повторення наративу про «нацистську природу» Української держави спрямоване на закріплення даної тези у підсвідомості широких кіл населення, яке у демократичних державах і є суб'єктом прийняття політичних рішень. Даний наратив у його різних інтерпретаціях дозволяє поставити під сумнів право України на існування як суверенної держави, легітимність вищого військово-політичного керівництва України, авторитет Збройних Сил України; сприяє прийняттю встановлення окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях нашої держави, не кажучи вже про виправдання російського збройного нападу на Україну (Головний міф російської пропаганди. 2025).

Російська війна проти України триває. Системний аналіз медіа-простору та політичної активності Росії не лише в Україні, але й в інших державах світу дозволяє сформулювати цілісне уявлення про цілі та наміри Кремля та використовуваний ним інструментарій для їх досягнення, насамперед інформаційно-психологічний. Його змістовний аналіз та проактивність у поширенні правдивої інформації є важливим запобіжником збереженню імперських практик у XXI столітті. В іншому випадку демократія як політичний вибір втрачає сенс і Будапештський меморандум може стати першим, а не єдиним прикладом маніпулятивної дискредитації, результатом якої стало розгортання широкомасштабної війни у центрі Європи.

References:

1. Buriachenko, Oleksii. «Hibryldna viina yak nova forma hlobalnoho protystoiannia.» Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia, 2024: 24-31 (In Ukrainian).

2. Vitalii Lozovyi, Halyna Yavorska. «Denatsyfikatsiia» Ukrainy v rosiiskii propahandystskii viini. 2022. <https://niss.gov.ua/news/statti/denatsyfikatsiya-ukrayiny-v-rosiyskiy-propahandystskiy-viyni> (In Ukrainian).

3. «Holovnyi mif rosiiskoi propahandy. Analiz naratyvu pro «ukrainskyi fashyzm»» 2025. <https://spravdi.gov.ua/doslidzhennya-golovnyj-mif-rosijskoyi-propagandy-analiz-naratyvu-pro-ukrayinskyj-fashyzm/> (In Ukrainian).

4. Davlikanova O., Kostenko A. «Viina naratyviv: obraz Ukrainy v media. Analitychnyi zvit.» 154. Kyiv: TOV «Vistka», 2022 (In Ukrainian).

5. Drozdruk, Yaroslav. «Katehorialni osnovy doslidzhennia hibrydnoi viiny.» Politykus, № 6 (2022): 7-12 (In Ukrainian).

6. Zinchenko, Oleksandr. Kotleta po-kyivsky. Za lashtunkamy naihanebnishoi promovy prezidenta Busha. 2024. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2024/07/10/164102/> (In Ukrainian).

32 — 7. Mahda, Yevhen. Hibrydna ahresiia Rosii: uroky dlia Yevropy. Kyiv: KALAMAR, 2017 (In Ukrainian).

8. Memorandum pro harantii bezpeky u zviazku z pryednanniam Ukrainy do Dohovoru pro nerozpovsiudzhennia yadernoi zbroi. 5 hruden 1994 p. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (In Ukrainian).

9. Tsoklan, Yuliia-Mariia. Dyskredytatsiia ukrainskykh bizhentsiv rosiiskoiu propahandoiu u mediinomu prostori. 2022. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8cfa33f2-0617-4126-93c0-40881f075b1c/content> (In Ukrainian).

10. Yavorska, Halyna. «Hibrydna viina yak dyskursyvnyi konstrukt.» Stratehichni priorytety, № №4(41) (2016): 41-48 (In Ukrainian).

11. Chicken Kyiv speech: повний текст промови Джорджа Буша-старшого у Верховній Раді України 1 серпня 1991 року. 1 грудень 2018 p. <https://novynarnia.com/2018/12/01/chicken-kyiv-speech-ua/>

12. «Disinformation, Misinformation and Democracy. Legal Approaches in Comparative Context.» Редакторська робота: Andras Koltay, Charlotte Garden Ronald J.Krotoszynski, 414. Cambridge: Canbridge University Press, 2025.

13. Fallis, Don. A Conceptual Analysis of Disinformation. 2009. https://www.researchgate.net/publication/42101173_A_Conceptual_Analysis_of_Disinformation#fullTextFileContent

14. G.Hoffman, Franl. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
15. «Governing Misinformation in Everyday Knowledge Commons.» Редакторська робота: Melissa G.Ocepek Madelyn Rose Sanfilippo, 278. Cambridge: Cambridge University Press, 2025.
16. James N. Mattis, Frank Hoffman. Proceedings. November 2005 p. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars>
17. Williamson Murray, Peter R. Mansoor. Hybrid Warfare. Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Надійшла до редакції / Received: 22.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 02.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.34-47>

УДК: 327:32:316.77(470+477)

© Iryna Peresyphkina¹

THE EVOLUTION OF RUSSIAN DISINFORMATION STRATEGIES IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2022–2025)

This paper analyzes the evolution of Russian disinformation strategies during the full-scale Russian-Ukrainian war from 2022 to 2025, highlighting key phases, operational methods, and the adaptive nature of propaganda in the context of hybrid warfare. It demonstrates how the Russian Federation systematically transformed its disinformation campaigns from traditional Soviet-style narratives into complex, technology-driven operations capable of targeting both domestic and international audiences. The paper also examines the impact of major geopolitical developments, such as the return of D. Trump to the U.S. presidency in 2025, which Russian actors exploit to amplify doubts about Western unity and continued support for Ukraine. The study traces the intensification of false narratives, the use of deepfakes and AI-generated content, and the coordination with cyberattacks and psychological operations to destabilize Ukrainian society and weaken Western support. Special attention is given to Ukraine's proactive countermeasures, including rapid fact-checking, strategic communication, pre-emptive exposure of planned manipulations, and efforts to strengthen public resilience through digital literacy and community engagement. The paper also examines the role of social media platforms, troll farms, and bot networks in amplifying fake news and the necessity for stronger collaboration between governments, civil society, and technology companies to mitigate the spread of falsehoods. Moreover, it explores the significance of international cooperation in exposing and sanctioning state-sponsored propaganda, emphasizing the importance of a unified response at the EU and UN levels. The findings underline that the Russian-Ukrainian war has become a testing ground for modern information

¹ Associate Professor, Department of International Relations, V. N. Karazin Kharkiv National University, E-mail: iryna.peresyphkina@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0001-6966-7127>.

warfare, where adaptive tactics and resilient societies are equally decisive as military strength. This research contributes to a deeper understanding of how contemporary disinformation evolves and what measures are essential for democratic states to safeguard information integrity and national security in the face of persistent hybrid threats.

Keywords: disinformation, propaganda, hybrid warfare, information security, Russian-Ukrainian war, narratives, misinformation campaigns, media manipulation.

Еволюція російських дезінформаційних стратегій у контексті російсько-української війни (2022–2025)

У статті проаналізовано еволюцію стратегій російської дезінформації під час повномасштабної російсько-української війни у період з 2022 по 2025 роки, з акцентом на ключові етапи, методи впливу та адаптивний характер пропаганди в умовах гібридної війни. Показано, як Російська Федерація системно трансформувала свої кампанії дезінформації від традиційних наративів радянського зразка до складних операцій, заснованих на використанні новітніх технологій, спрямованих як на внутрішню, так і на міжнародну аудиторію. У статті також розглянуто вплив важливих геополітичних подій, зокрема обрання Д. Трампа на пост президента США у 2025 році, що використовується російськими акторами для посилення сумнівів щодо єдності. У дослідженні простежується посилення фейкових наративів, використання дипфейків та контенту, створеного штучним інтелектом, а також координація цих заходів із кібератаками та психологічними операціями для дестабілізації українського суспільства та послаблення підтримки Заходу. Особлива увага приділяється проактивним контрзаходам України, зокрема швидкій перевірці фактів, стратегічним комунікаціям, превентивному викриттю запланованих маніпуляцій та підвищенню стійкості громадян через розвиток цифрової грамотності та залучення громад. У статті також досліджується роль соціальних мереж, фабрик тролів і ботмереж у поширенні фейкових новин та наголошується на необхідності тіснішої співпраці між урядами, громадянським суспільством і технологічними компаніями для протидії поширенню неправдивої інформації. Крім того, підкреслюється важливість міжнародного співробітництва для викриття та санкціонування державної пропаганди, особливо у форматах ЄС та ООН. Висновки демонструють, що

російсько-українська війна стала випробувальним полігоном сучасної інформаційної війни, де адаптивні тактики та стійке суспільство є так само важливими, як і військова сила.

Ключові слова: дезінформація, пропаганда, гібридна війна, інформаційна безпека, російсько-українська війна, наративи, кампанії дезінформації, маніпуляція медіа.

Problem Statement. The ongoing Russian-Ukrainian war, which escalated dramatically in February 2022 with Russia's full-scale invasion of Ukraine, has brought to the forefront not only conventional military confrontations but also unprecedented information warfare. In this hybrid conflict, disinformation has emerged as one of Russia's most sophisticated and adaptive tools for destabilizing Ukrainian society, undermining international support for Ukraine, and influencing political discourse in Western democracies. Despite substantial efforts by Ukraine, allied governments, and international organizations to detect, counter, and debunk false narratives, Russian disinformation campaigns continue to evolve, adopting new tactics, channels, and narratives that reflect changing battlefield realities, geopolitical shifts, and technological advancements. In particular, recent political changes, including the re-election of D. Trump as President of the United States in 2024, have the potential to further shape the information security landscape, given his previous administration's controversial stance on Russian activities and its perceived impact on the cohesion of the Western information space. Existing academic research has primarily focused on the early stages of the conflict and the initial response mechanisms employed by Ukraine and its partners. However, there is a noticeable lack of systematic studies examining how Russian disinformation strategies have transformed during the prolonged phase of the war and how they adapt to evolving domestic and international contexts, including shifting power dynamics within the United States and the European Union.

Review of Current Research. Recent scholarship highlights the dynamic and adaptive nature of Russian disinformation strategies throughout the ongoing Russian-Ukrainian war. Bronk C., Collins G., and Wallach D.S. (Bronk, Collins, Wallach 2023) analyze how cyber operations and information warfare have intertwined, demonstrating Russia's capability to combine technological exploits with narrative manipulation. Earlier, Buchyn M. and Kurus Y. (Buchyn, Kurus 2018) emphasized the mechanisms

of countering such threats, which laid the groundwork for understanding today's more complex hybrid warfare tactics described by Dolzhenko A. (Dolzhenko 2022). Helmus T. and Holynska C. (Helmus, Holynska 2024) provide insights into Ukraine's resilience against disinformation, underlining the importance of societal adaptability and media literacy initiatives. Polegkyi O. (Polegkyi 2023) contrasts Russia's propaganda narratives before and after the 2022 invasion, showing a shift towards more systematic targeting of Western audiences. Complementing this, Krainikova T. and Prokopenko S. (Krainikova, Prokopenko 2023) discuss the waves of disinformation as a continuous hybrid tactic, while Nieminen H. (Nieminen 2024) explores why disinformation finds fertile ground in liberal democracies. Dervis L. (Dervis 2024) connects these trends to historical geopolitical ambitions, broadening the context for analyzing modern strategies. Taken together, this body of research reveals an evolution from isolated propaganda efforts to a highly integrated, multi-level disinformation ecosystem that exploits both digital vulnerabilities and sociopolitical fractures. These findings underscore the urgent need for coordinated international responses to safeguard information security and democratic institutions.

37

The purpose of this article is to analyze the key transformations in Russian disinformation strategies during the Russian-Ukrainian war from 2022 to 2025, with a focus on identifying how these strategies adapt to shifting military, political, and international contexts. The study aims to examine the mechanisms, narratives, and technological tools employed by Russian actors to influence public opinion and destabilize Ukraine's information environment. Additionally, the article seeks to assess the effectiveness of Ukrainian and international countermeasures, contributing to the development of more resilient information security frameworks in the face of evolving hybrid threats.

Research Methodology. This study employs a qualitative research design combining content analysis, comparative analysis, and case study methods. Primary data sources include official statements, governmental and non-governmental reports, and verified media content from 2022 to 2025. Secondary data consist of scholarly articles, expert analyses, and think tank reports addressing Russian information warfare and hybrid conflict dynamics. Content analysis is applied to identify dominant narratives, techniques, and channels used in Russian disinformation campaigns. A comparative approach evaluates shifts in strategies before and after key military and political turning points, including significant battlefield de-

velopments and changes in Western support. The case study method highlights specific disinformation incidents that illustrate broader strategic trends. Overall, this methodological framework enables a comprehensive understanding of the evolution of Russian disinformation and informs recommendations for strengthening information security and counter-disinformation measures in Ukraine and allied states.

Presentation of the main research material. Since the full-scale invasion of Ukraine in February 2022, the Russian Federation has systematically adapted its disinformation strategies to address both domestic and international audiences under rapidly changing military and geopolitical conditions (Bronk, Collins, Wallach 2023). That is to say, this evolution reflects a shift from traditional Soviet-era propaganda techniques to sophisticated, multi-layered, and technologically integrated operations aimed at shaping perceptions, undermining Ukrainian resilience, and fracturing Western unity. Furthermore, by tracing key phases of this transformation from 2022 to 2025, we will examine how Russian disinformation has remained a central component of hybrid warfare, even as Ukraine and its allies have developed countermeasures to mitigate its impact (Dzhush 2023). Understanding the evolution of Russian disinformation strategies during the Russian-Ukrainian war is crucial for strengthening global information security and democratic resilience (Helmus, Holynska 2024). As disinformation tactics become more sophisticated – incorporating deepfakes, AI-driven bots, and localized narratives – they pose serious threats to public trust, political stability, and international solidarity with Ukraine (Nieminen 2024). The following phases in the evolution of Russian disinformation strategies in the context of the Russian-Ukrainian war will be examined in greater detail below.

1. Early Phase – Shock and Confusion (2022).

It is important to note that, at the outbreak of the invasion, Russian disinformation campaigns capitalized on shock and uncertainty to establish control over the narrative both at home and abroad. Bronk C., Collins G., and Wallach D.S. (Bronk, Collins, Wallach 2023) highlight that Russia rapidly deployed state media, troll farms, and automated bots to spread conflicting stories about the justification for the «special military operation», framing it variously as «denazification», «protection of Russian speakers», and a defensive action against NATO encirclement. Domestically, this messaging leveraged existing control over broadcast and online media to suppress dissent, while internationally, the Kremlin aimed

to muddy information spaces in Europe and North America by flooding social media with contradictory narratives, conspiracy theories, and fabricated civilian casualties caused by Ukrainian «provocations» (Dervis 2024).

For example, a notable tactic in this early stage was the amplification of fabricated «biolabs» stories, alleging that the United States and Ukraine operated secret biological weapons facilities, posing an existential threat to Russia (New Report Documents Russia's Disinformation Campaign Against Ukraine. 2024). This claim, repeatedly debunked by independent investigations and fact-checkers, nonetheless circulated widely, aided by influencers and fringe websites in the West. Polegkyi O. (Polegkyi 2023) argues that such tactics targeted the far-right and far-left online communities simultaneously, exploiting ideological divisions and anti-establishment sentiment. These efforts were reinforced by coordinated cyberattacks on Ukrainian government websites, aiming to erode public trust in official information channels and create panic among civilians (Undermining Ukraine: How Russia widened its global information war in 2023. 2024). Additionally, Russian operatives manipulated authentic footage from unrelated conflicts, presenting it as evidence of Ukrainian atrocities, further fueling confusion and undermining international support for Kyiv's defensive efforts in early 2022 (New Report Exposes Russia's Strategic Disinformation Warfare. 2025).

2. Adaptation and Recalibration Phase – Targeted Narratives and Proxy Channels (2023).

In this context, as the initial shock faded and Ukrainian resistance proved unexpectedly resilient, Russia recalibrated its disinformation approaches. Dzhus O.A. (Dzhus 2023) identifies that by mid-2023, Russian strategists increasingly focused on targeted narratives tailored to specific audiences. For instance, in Europe, pro-Russian outlets emphasized themes of «Ukraine fatigue», energy insecurity, and the economic burdens of supporting Kyiv (Blank 2022). Social media campaigns highlighted protests in Germany, France, and Italy against rising utility costs, often exaggerating attendance figures or fabricating clashes with police (Krlis 2024).

Simultaneously, Russian channels invested in indirect amplification: instead of overt state channels like RT or Sputnik, Moscow increasingly relied on proxy influencers, pseudo-independent «alternative media», and local sympathizers who reproduced Kremlin-friendly talking points without overt links to Russian authorities (Krasnodemska, Kalinichenko,

2024). Krainikova T. and Prokopenko S. (Krainikova, Prokopenko 2023) describe this shift as a move toward «waves» of micro-influencer operations, which evaded platform moderation more effectively than direct propaganda. For example, the Wagner Group mutiny in June 2023 provided a striking example of adaptive disinformation (New Report Exposes Russia's Strategic Disinformation Warfare. 2025). While Western media focused on the power struggle within Russia, pro-Kremlin outlets abroad framed the mutiny as evidence of Western attempts to destabilize Russia internally. By distorting the narrative, the Kremlin sought to externalize blame and portray domestic fractures as consequences of NATO interference (Dolzhenko 2022).

Building on this recalibration, Russia also intensified its linguistic and cultural tailoring of disinformation to resonate more deeply within specific national contexts. In Eastern Europe, narratives exploited historical grievances and anti-EU sentiment, framing Ukraine as a source of regional instability draining EU resources (Bilichak, Huz, 2024). In parallel, disinformation campaigns targeted diaspora communities, spreading manipulated stories through community forums and encrypted messaging apps. Therefore, these operations blurred the line between organic dissent and orchestrated manipulation, complicating detection. Researchers noted that by late 2023, these multi-layered strategies had become increasingly decentralized, relying on loosely connected networks rather than centralized command, making counter-disinformation efforts more challenging and resource-intensive (Helmus, Holynska 2024).

3. Technological Integration and Deepfakes – Weaponization of Emerging Tools (2024).

It is worth noting that, by 2024, Russian information operations integrated emerging technologies to enhance the credibility and reach of false content. One significant development has been the widespread use of AI-generated deepfake videos and audio clips. In addition, Helmus T. and Holynska K. (Helmus, Holynska 2024) document instances where fabricated videos, allegedly showing Ukrainian officials surrendering or Western leaders making derogatory statements about Ukraine, circulated rapidly on Telegram and TikTok before being debunked. These deepfakes exploited the high speed of social media virality and the low digital literacy in some audiences to achieve quick, short-term impacts even if later exposed (Krlis 2024).

In this context, another technological evolution involved the use of chatbots and generative AI for comment flooding and auto-generated fake news articles. Fake «leaks» of NATO intelligence or fabricated reports of Western war crimes in Ukraine proliferated in multiple languages, often hosted on newly registered websites designed to mimic legitimate outlets (New Report Exposes Russia's Strategic Disinformation Warfare, 2025). Once published, these fake reports were picked up by fringe journalists or recycled through sympathetic politicians, especially in far-right or Eurosceptic circles in Europe and North America. That is to say, the Russian strategy thus evolved into a «spray and pray» model: produce enormous volumes of seemingly credible falsehoods, overwhelm fact-checkers' capacity, and ensure that even after debunking, fragments of doubt remain embedded in public consciousness (Nieminen 2024).

Furthermore, this tactic not only amplifies confusion but also erodes public trust in authentic information sources, contributing to a climate of cynicism and polarization. In response, Ukraine has invested in rapid-response teams and AI-driven detection tools to identify manipulated content more quickly. Social media platforms have faced increasing pressure to update content moderation algorithms capable of detecting deepfake signatures and bot activity (Undermining Ukraine: How Russia widened its global information war in 2023, 2024). Despite these efforts, the sheer scale and adaptability of Russian technological disinformation highlight a persistent arms race between malign actors and defenders of information integrity, underscoring the urgent need for sustained international cooperation and robust digital literacy initiatives worldwide (Bilichak, Huz 2024).

4. Resilience and Countermeasures – Ukraine's Strategic Communication (2024-2025).

Facing this onslaught, Ukraine and its partners have significantly improved their counter-disinformation frameworks. In addition, Taranenko A. (Taranenko 2024) and Dervis L. (Dervis 2024) emphasize that Ukraine's international diplomatic communications – especially during UN sessions and summits – have increasingly focused on exposing Russian information operations with evidence, thus pre-empting Kremlin narratives. That is to say, Ukrainian civil society organizations, independent media, and volunteer fact-checking groups expanded «digital hygiene» campaigns to educate citizens on verifying sources and reporting suspicious content (Buschman 2024).

Internationally, Western governments strengthened collaboration with tech companies to detect coordinated inauthentic behavior faster (Krlis 2024). The EU's Digital Services Act provisions were actively enforced to demand transparency from platforms hosting pro-Kremlin disinformation networks. Despite these efforts, Nieminen H. (Nieminen 2024) warns that structural factors like polarization and mistrust of mainstream media continue to provide fertile ground for disinformation to take root, even in liberal democracies. Nevertheless, Ukraine's proactive approach has set important precedents for other states facing similar hybrid threats (Helmus, Holynska 2024). Government agencies have partnered with social media platforms to flag harmful content promptly, while rapid-response fact-checking units debunk viral falsehoods within hours (Bronk., Collins, Wallach 2023). Additionally, Ukraine has intensified cooperation with NATO's Strategic Communications Centre of Excellence to exchange best practices and strengthen regional resilience. Social media platforms, under increased regulatory pressure, have begun to implement more robust labeling of state-affiliated content and to suspend accounts linked to coordinated disinformation campaigns (Blank 2022). Nevertheless, challenges persist as disinformation actors continually adapt to bypass new safeguards. These combined measures underscore that countering disinformation requires not only technological solutions but also sustained public education, cross-border collaboration, and unwavering political commitment.

42

—

5. Geopolitical Factors and the Trump Presidency – A New Inflection Point (2025).

It is important to note that, one of the most consequential developments shaping the disinformation landscape is the return of Donald Trump to the U.S. presidency in early 2025. While it is too early for comprehensive scholarly analyses, preliminary observations suggest that Russia perceives an opportunity to exploit renewed divisions within American politics (Nieminen 2024). For example, several viral clips and fake statements have circulated on X (formerly Twitter) and Truth Social, claiming that President Trump would recognize Russian control over occupied Ukrainian territories – a claim denied by the White House but still echoed by pro-Kremlin channels to sow doubt about Washington's commitment to Kyiv (Krasnodemska, Kalinichenko 2024).

Domestically within the U.S., Russian-linked troll farms revived «America First» slogans blended with calls to reduce military aid to Ukraine and

focus on domestic priorities (McKay, Tenove 2020). This narrative finds resonance among segments of the American public already skeptical of foreign entanglements. In this context, Buschman J. (Buschman 2024) provides a useful framework to understand how such narratives function as systematically distorted communication that exploits gaps in public understanding. In addition to exploiting domestic divisions in the United States, Russian disinformation efforts have also adapted to target European audiences by portraying Trump's return as a signal of weakening transatlantic unity. Kremlin-affiliated outlets emphasize narratives suggesting that NATO may fracture under renewed U.S. isolationism, aiming to undermine European resolve to sustain sanctions and military support for Ukraine (Dervis 2024). Furthermore, Russian operatives amplify voices within the EU advocating for peace negotiations on Moscow's terms, depicting continued Ukrainian resistance as futile without unwavering American backing (Kravnikova, Prokopenko 2023). These coordinated information attacks highlight how geopolitical shifts are quickly weaponized to fracture alliances and erode international solidarity.

43

Looking ahead, several emerging trends merit attention. First, the localization of disinformation is becoming more granular. Jeronimo P., Esparza M.S. (Jeronimo, Esparza 2022) observe that community-level disinformation is harder to detect and disrupt because it often piggybacks on real local grievances. Russian operators increasingly harness local Telegram channels, WhatsApp groups, and neighborhood Facebook pages to inject polarizing content subtly tied to local disputes or municipal corruption (Krlis 2024). Second, the information battlefield is expanding beyond Europe. In 2024–2025, Russia has invested substantial resources in spreading disinformation across the Global South, portraying Western support for Ukraine as a form of neo-colonial interference (Taranenko 2024).

In this context, effectively countering Russian disinformation during the Russian-Ukrainian war requires a comprehensive, multi-level approach that combines technological tools, legal frameworks, public awareness, and international cooperation. First, strengthening rapid response systems is crucial. Fact-checking organizations, independent media, and government agencies must collaborate to detect and debunk false narratives swiftly before they gain traction (Buchyn, Kurus 2018). Ukraine's experience shows that coordinated rebuttals, timely press briefings, and pre-emptive exposure of planned disinformation campaigns can

significantly reduce the impact of falsehoods. Second, enhancing digital literacy among the population is vital to build societal immunity against manipulated content (Buschman 2024). Public education campaigns, integrated into school curricula and community initiatives, should teach citizens how to critically evaluate information sources, verify content, and report suspicious material (Nieminen 2024). Third, fostering closer partnerships between governments, civil society, and technology companies is necessary to disrupt networks of fake accounts, troll farms, and bot-driven amplification (Krlis 2024). Social media platforms must be held accountable through clear regulations obliging them to remove or label disinformation and disclose the origins of politically motivated content. Fourth, international cooperation is essential to share intelligence, harmonize policies, and expose state-sponsored propaganda on global stages such as the United Nations and the European Union (Taranenko 2024). Ukraine's case demonstrates that resilience against disinformation must be adaptive, combining technological innovation, resilient institutions, and an informed citizenry capable of resisting systematic deception in an era of hybrid threats.

44

—

Conclusion. In summary, the evolution of Russian disinformation strategies from 2022 to 2025 demonstrates the Kremlin's persistent commitment to information warfare as a core element of its hybrid tactics against Ukraine and the broader West. From the initial shock phase, marked by crude and contradictory justifications for invasion, to increasingly sophisticated techniques involving deepfakes, localized misinformation, and the exploitation of emerging geopolitical events, Russian operators have shown remarkable adaptability in sustaining confusion, division, and fear. The integration of cyberattacks with disinformation campaigns, as evidenced by DDoS attacks on critical Ukrainian digital infrastructure during military escalations, further underlines the hybrid nature of modern conflicts where digital and physical fronts are inseparably linked. The return of Donald Trump to the U.S. presidency in 2025 has opened a new inflection point, providing Russian strategists with fresh narratives to weaken transatlantic unity and erode confidence in continued Western support for Ukraine. Simultaneously, the targeting of European and Global South audiences illustrates Moscow's global ambition to shape perceptions far beyond the immediate battlefield.

Nevertheless, Ukraine's resilience in the information domain, supported by active civil society, international partners, and adaptive techno-

logical responses, offers crucial lessons for other democracies. Rapid fact-checking, pre-emptive diplomatic communication, legal measures, and enhanced media literacy have proven effective in containing and countering false narratives. The Ukrainian case underscores the need for sustained international cooperation, robust regulatory frameworks for digital platforms, and public awareness to mitigate the impact of future information warfare. In conclusion, recognizing and understanding the trajectory of Russian disinformation strategies is vital not only for Ukraine's security but also for safeguarding democratic societies worldwide against the destabilizing effects of systematic deception in an age of rapid technological and geopolitical change.

References:

1. Bilichak, O., Huz, A. (2024) Hybrid war as a tool of foreign policy of the Russian Federation: The Ukrainian dimension (1991–2023). *East European Historical Bulletin*. №30. P. 162–178.
2. Blank, S. (2022) Russia, China, and Information War against Ukraine. *The Journal of East Asian Affairs*. Vol.35. Iss.2. P. 39–72.
3. Bronk, C., Collins, G., Wallach, D.S. (2023) The Ukrainian Information and Cyber War. *The Cyber Defense Review*. Vol.8. Iss.3. P. 33–50.
4. Buchyn, M., Kurus, Y. (2018) Russian information war against Ukraine: peculiarities and mechanisms of countering. *Humanitarian vision*. Vol.4. Iss.1. P. 55–62.
5. Buschman, J. (2024) Fake news as systematically distorted communication: An LIS intervention. *Journal of Documentation*. №80. P. 203–217.
6. Dervis, L. (2024) Analysis of the dynamics of the modern Russian-Ukrainian war: historical roots of geopolitical ambitions. *Amazonia Investiga*. Vol.13. Iss.77. P. 123–134.
7. Dolzhenko, A. (2022) Ukrainian-Russian dimension of hybrid war: Prerequisites and features. *European Political and Law Discourse*. Vol.9. Iss.6. P. 81–88.
8. Dzhus, O.A. (2023) Key indicators of information warfare Russia against Ukraine. *Political life*. №2. C. 83–88.
9. Helmus, T.C., Holynska, K. (2024) Ukrainian Resistance to Russian Disinformation: Lessons for Future Conflict. California: RAND Corporation. 96 p.

10. Jeronimo, P., Esparza, M.S. (2022) Disinformation at a Local Level: An Emerging Discussion. Publications. Vol.10. Iss.2. P. 2-14.

11. Khomyakov, M. (2023) Thinking of war, facing the catastrophe: The Russian-Ukrainian war. European Journal of Social Theory. Vol.26. Iss.4. P. 514-526.

12. Krainikova, T., Prokopenko, S. (2023) Waves of Disinformation in the Hybrid Russian-Ukrainian War. Current Issues of Mass Communication. №33. P. 12-25.

13. Krasnodemska, I., Kalinichenko, V., Marchenko, S., Ostapchuk, O., Sonechko, O. (2024) History as a weapon: narratives and propaganda in the Russo-Ukrainian war. Amazonia Investiga. Vol.13. Iss.81. P. 98–107.

14. Krlis, M. (2024) The Information War: Russia-Ukraine Conflict Through the Eyes Of Social Media. Georgetown Journal of International Affairs. February 2, 2024. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2024/02/02/russia-ukraine-through-the-eyes-of-social-media/> (Last accessed: 15.05.2025).

46

—

15. Legucka, A. (2022) Russian Disinformation. Old Tactics – New Narratives. Disinformation, Narratives and Memory Politics in Russia and Belarus. London: Routledge. 21 p.

16. McKay, S., Tenove, C. (2020) Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy. Political Research Quarterly. Vol.74. Iss.3. P. 703-717.

17. New Report Documents Russia's Disinformation Campaign Against Ukraine. Human Rights First. July 18, 2024. URL: <https://humanrightsfirst.org/library/new-report-documents-russias-disinformation-campaign-against-ukraine/> (Last accessed: 15.05.2025).

18. New Report Exposes Russia's Strategic Disinformation Warfare. Global right Compliance. 2025. 166 p. URL: <https://globalrightcompliance.org/manufacturing-impunity-russian-information-operations-in-ukraine/> (Last accessed: 15.05.2025).

19. Nieminen, H. (2024) Why Does Disinformation Spread in Liberal Democracies? The Relationship between Disinformation, Inequality, and the Media. Journal of the European Institute for Communication and Culture. Vol.31. Iss.1. P. 123-140.

20. Polegkyi, O. (2023) Russian disinformation and propaganda before and after the invasion of Ukraine. Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. №21. S. 91-107.

21. Taranenko, A. (2024) Ensuring information security: Countering Russian disinformation in Ukrainian speeches at the United Nations. *Social Sciences & Humanities Open*. №10. P. 1-11.

22. Undermining Ukraine: How Russia widened its global information war in 2023. Atlantic Council. 29 February, 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/undermining-ukraine-how-russia-widened-its-global-information-war-in-2023/> (Last accessed: 15.05.2025).

Надійшла до редакції / Received: 21.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 02.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.48-58>

УДК: 004.8 (327:355)

© Vasył Baranets¹

©Ivan Osadtsa²

GENERATIVE AI TECHNOLOGIES AS A TOOL FOR COUNTER-NARRATIVES TO RUSSIAN PROPAGANDA

This article explores the potential of generative artificial intelligence (AI) technologies as a tool for constructing counter-narratives against russian propaganda in the context of the full-scale war in Ukraine. It examines methodological approaches to AI in the field of international communication, identifies key characteristics of the information warfare environment – such as deepfakes, large language model (LLM) poisoning, and automated disinformation – and focuses on how these technologies are exploited by hostile actors. Special attention is given to Ukrainian governmental and civil society initiatives that utilize generative AI to produce fact-based, emotionally resonant, and multimodal counter-narratives. The article discusses the ethical and legal boundaries of such use, including the risks of eroding public trust, the opacity of algorithmic outputs, and the challenge of distinguishing legitimate information defense from manipulation. Finally, it outlines future research perspectives regarding regulatory frameworks, strategic communication, and the development of algorithmic trust in democratic societies. The analysis is based on 20 domestic and international sources.

Keywords: generative AI, Ukraine, EU, political communication, international relations, disinformation, russian propaganda, counter-narrative, LLM, deepfake.

¹ Аспірант кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: baranets.vasył@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0003-8096-5821>.

² Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: i.osadtsa@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-5593-5944>.

Генеративні ШІ-технології як інструмент контрнарративів російській пропаганді

У статті досліджено можливості використання генеративних технологій штучного інтелекту як інструменту контрнарративної боротьби з російською пропагандою в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано методологічні підходи до вивчення ШІ у сфері міжнародних комунікацій, визначено характерні риси інформаційної війни як середовища для експлуатації генеративного ШІ. Особливу увагу приділено практикам українських державних та громадських ініціатив, які використовують генеративні ШІ для створення фактологічних, емоційно релевантних та мультимодальних контрнарративів. У роботі висвітлено етичні та правові обмеження такого використання, зокрема ризику втрати довіри, проблеми прозорості алгоритмів і межі легітимної інформаційної оборони. Запропоновано перспективи подальших досліджень у сфері регулювання, стратегічної комунікації та розвитку алгоритмічного довір'я в демократичних суспільствах.

Ключові слова: генеративний ШІ, Україна, ЄС, політична комунікація, міжнародні відносини, дезінформація, російська пропаганда, контрнарратив, LLM, deepfake.

Statement of the Research Problem. Following the onset of Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022, the world has faced not only military aggression but also an unprecedented wave of information attacks actively involving cutting-edge technologies. The Russian Federation has systematically employed both traditional propaganda tools and digital innovations – including generative artificial intelligence (AI) algorithms – for the creation of false narratives, disinformation, emotional manipulation, and the erosion of Ukraine's legitimacy on the international stage (Majchrzak 2023; Goldstein 2023; Menn 2025).

This situation has clearly created a pressing need for the development of responses capable not only of neutralizing information attacks, but also of generating authentic counter-narratives grounded in truth, factual accuracy, and emotional resonance. In this context, generative AI systems – such as large language models (LLMs), image generators, and synthetic video tools – are increasingly seen not merely as a threat, but as a potential instrument of active resistance (Kuznetsova 2023; Ezzeddine 2022; Marushchak 2025). Accordingly, the study of generative AI technologies

as a means of counter-narrative policy against russian propaganda in the digital environment has become especially relevant.

Review of recent research. The studies considered in this article can be broadly divided into two categories: threat analytics – works that focus on the risks associated with the use of generative AI for aggressive purposes (particularly by russia); and resistance analytics – research exploring how these same technologies can be employed to generate counter-narratives, enable fact-checking, and strengthen public democracy.

A number of publications emphasize that generative AI is increasingly used by state and quasi-state actors as a component of hybrid warfare. This is particularly evident in russia's campaigns against Ukraine and the broader Western world. For instance, Majchrzak (Авдеева 2024) describes the mechanisms for creating fake videos using deepfake technologies to fabricate quotations attributed to “Western experts”. This is corroborated by a report from the Washington Post, which details how russian bots manipulated chatbots and LLMs through misleading queries in order to generate kremlin-aligned responses (Menn 2022). Goldstein et al. (Goldstein, 2023) and Sprenkamp et al. (18) likewise stress that LLMs are not only passive retransmitters of falsehoods but may be actively deployed in automated influence operations (AIOps), particularly in efforts to manipulate public opinion across platforms where the mass publication of comments and news content is critical to shaping perceptions of “reality”.

The second category of literature focuses on the potential of generative AI in building counter-narratives. The study by Kuznetsova et al. (Kuznetsova 2023) investigates how effectively LLMs can serve as political information verifiers and concludes that, when adapted to specific local contexts, their use in this role is indeed feasible.

Ukrainian media and analytical platforms have become active contributors in documenting and analyzing the use of generative AI. Ornatskyi (Орнатський 2024) describes the functioning of the War of Words project – Ukraine's generative tool for identifying russian propaganda texts through linguistic analysis. Avdiieva (Авдеева 2024) illustrates how russian deepfake videos are widely disseminated on TikTok and Telegram while also offering guidance on how such content can be detected. An analysis by Texty.org.ua (Литвинов 2024) models the responses of generative AI to queries about the war, comparing outputs of models trained on Western corpora to those from Ukrainian-language systems. This comparison highlights the pressing need for locally adapted AI models.

Both Western and Ukrainian scholarship acknowledge a key concern: the risk of symmetrical use of AI. If Ukraine also begins to produce emotionally charged but weakly verified counter-narratives, this may erode its moral advantage over the aggressor (Sadeghi 2025; Brandt 2023; MediaMaker 2025).

Presentation of Core Material. With the onset of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, the information war has reached an unprecedented scale and level of complexity. Traditional instruments of influence – including manipulations in televised news, the dissemination of false statements by official representatives, the fabrication of pseudo-analytical materials, and the creation of networks of fake accounts – have been supplemented by high-tech disinformation mechanisms. A particularly dangerous development has been the emergence of generative artificial intelligence models, which are now used not only to distribute false content, but also to produce it in an automated manner, without the involvement of significant human resources. This has introduced a new pace and scope to information operations, making them more adaptive and personalized (Majchrzak 2023; Goldstein 2023; Українформ 2024).

The Russian propaganda system has adapted to these new technologies with striking speed. As early as 2023, researchers documented instances of generative neural networks being used to create visual simulations of so-called “Western experts” commenting on events in Ukraine. These fictional figures, generated with the help of deepfake algorithms, imitated speech, facial expressions, and the communication style of real professionals, spreading Kremlin-favorable interpretations of events. Particularly troubling is the fact that such videos were created without the involvement of any real individuals, which precludes accountability and makes their verification difficult – even for experienced users (Majchrzak 2023). In this way, generative AI has evolved from a mechanism for disseminating falsehoods into a full-fledged producer of fake content capable of simulating credibility and authenticity.

One of the most insidious innovations in this domain is the “seeding” of large language models such as ChatGPT, Claude, or LLaMA with toxic content. This tactic, known as prompt injection, involves the intentional input of instructions or data into a model to induce it to generate hostile, distorted, or manipulative responses. According to an investigation by the Washington Post, in 2025, specially trained chatbots affiliated with Russian structures systematically “rewrote” historical facts, downplayed Russia’s re-

sponsibility for genocidal acts against Ukrainians, undermined the very notion of Ukrainian statehood, and propagated distorted narratives about international support for Ukraine (Menn 2025). This form of influence is particularly deceptive, as a user engaging with such a chatbot may be unable to distinguish an objective answer from a poisoned narrative embedded in linguistically polished yet ideologically hostile text.

Simultaneously, Russia is actively deploying methods for the automated production and dissemination of disinformation on social media. Generative language models are used to mass-produce texts, comments, posts, and reactions on platforms such as Facebook, Telegram, TikTok, and X (Twitter). The goal of such campaigns is to fabricate an illusion of widespread support for pro-Russian views, flood the information space with false arguments, simulate artificial consensus, and suppress authentic messages originating from Ukrainian sources (MediaMaker 2025). This method – an information simulation of public opinion – allows the adversary to create the appearance of social legitimacy for its position while simultaneously discrediting the Ukrainian side's official communication (Wack 2025).

52

—

Another widely used tool involves the fabrication of fake documents – an application of generative AI to the textual formats of official communication. These may include forged letters between Ukrainian officials, “leaked” classified materials, or supposedly intercepted messages that are circulated in mass media, blogs, and Telegram channels. Such documents are often crafted with a high level of stylistic authenticity, including appropriate linguistic turns of phrase, grammar, and even digital signatures, making verification difficult. Their appearance is frequently accompanied by a targeted information attack, involving distribution through dozens of anonymous pages, dissemination via pseudo-analytical Telegram channels, and amplification by bot networks. The primary objective of such fabrications is to undermine public trust in Ukrainian authorities, provoke internal conflicts, discredit officials, and create a climate of pervasive mistrust toward all information (Укрінформ 2024; Гембік 2025).

Generative AI often operates as a “black box” – the final output may appear reliable, but the user has no means to trace how the system arrived at a given text or image (Кабінет Міністрів України 2025; Сидорський 2023). This is particularly relevant in wartime conditions, where elevated emotional tension and widespread information fatigue make audiences more vulnerable to convincing yet false messages. As research shows, algorithmic content generation based on user prompts – especially on plat-

forms such as TikTok, Telegram, and X/Twitter – enables manipulators to construct highly targeted information traps (Marushchak 2025; РБК Україна 2024).

It is equally important to address another dimension – the use of the same technologies as instruments of counter-offensive action, that is, for constructing narratives of resistance, exposing disinformation, and reinforcing Ukraine's agency in the context of information warfare. In classical terms, a counter-narrative represents an alternative semantic framework that refutes or reinterprets the dominant narrative of the adversary. In war-time, such counter-narratives are not limited to debunking fakes; they aim to restore truth and strengthen the moral position of the side resisting aggression (MediaMaker 2025; Сидорський 2023). Generative AI models, including GPT, Claude, Gemini, or LLaMA, can process vast arrays of historical, documentary, and media sources, transforming them into new forms – essays, explainer videos, infographics, visual memes, or verified news stories. In this context, they function not only as information sources but also as mechanisms for converting truth into politically effective communication (Kuznetsova 2023; Ezzeddine 2022; Marushchak 2025).

The War of Words project, launched by Ukrainian journalists and fact-checkers, is based on textual style analysis algorithms and allows for the identification of the “russian footprint” in seemingly neutral posts on social media or news sites (Majchrzak 2023; Авдеева 2024). In such cases, generative models are used not only to classify hostile content but also to generate automatic rebuttals in the form of brief messages tailored to specific audiences. Another example is the use of generative AI to create videos and graphics that debunk falsehoods about Ukrainian soldiers, volunteers, or diplomats. Some civil society initiatives produce series of visual content based on real stories but in formats that can rival the persuasive power of disinformation imagery (Укрінформ 2024; Сидорський 2023; MediaMaker 2025). LLM-based modules are also embedded in Telegram bots, enabling users to automatically check suspicious claims – for example, by detecting disinformation circulating in group chats or comment threads. One such tool, built on open-source models, uses comparative analysis with official sources and reports from international media (Sprenkamp 2023; Орнатський 2024; Кабінет Міністрів України 2025).

Unlike traditional media, generative models can operate in an audience-adaptive mode. Counter-narratives produced with their assistance can be multimodal (combining text, visuals, and voice), localized

(adapted to specific regional or linguistic groups), and personalized (adjusted to the user's level of knowledge). This enables significantly more effective message delivery compared to universal official communications. Such an approach is especially important in situations where russian propaganda seeks to go beyond Ukraine and influence audiences in the EU, Africa, and Asia by portraying Ukraine as a "Western puppet" or a source of global instability (Goldstein 2023; MediaMaker 2025; Brandt 2023).

However, this strategy is not without its limitations. First, not all generative models are reliable – at times, they may "hallucinate", producing inaccurate or distorted representations of reality (Sadeghi, 2025). Second, if the mechanisms behind counter-narrative generation are not disclosed to the public, this may provoke backlash, including accusations of symmetrical propaganda (РБК Україна 2024; Marushchak 2025). These risks are particularly relevant in democratic societies, where institutional trust and transparency in communication methods are of critical importance. Therefore, the next section will focus on the Ukrainian context – that is, how exactly these approaches are implemented in the practices of state and civil society institutions.

54

—

The use of generative artificial intelligence in Ukraine during wartime has extended far beyond the realm of technical tools – it has become an integral part of strategic communication, public diplomacy, and national security. In 2024, Ukraine joined the Council of Europe's Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy, and the Rule of Law, thereby recognizing the necessity of ethical AI regulation even in wartime conditions (Кабінет Міністрів України 2025). Certain ministries, notably the Ministry of Digital Transformation, have actively integrated LLM components into public communication, ranging from automated responses in government service platforms to the generation of internal analytical materials. Ukraine's Ministry of Foreign Affairs, in turn, uses generative AI to analyze russian media campaigns abroad and formulate timely counter-arguments in response (РБК Україна 2024). These systems, for instance, make it possible to automatically detect new narratives in foreign publications and select appropriate diplomatic reactions based on tone and local context.

One of the most influential civil society initiatives in this field is War of Words – an online platform for identifying russian disinformation campaigns based on rhetorical, visual, and stylistic pattern analysis (Majchrzak 2023; Авдєєва 2024). The project combines machine learning,

narrative classification, and generative AI to produce short refutations that can be conveniently distributed via social media. Other NGOs, including Internews Ukraine, Texty.org.ua, and Zmina, use generative models to develop adapted explanations of complex events – delivered, for example, through explanatory infographics, dialogue-based chatbots, or visual Instagram stories (Укрінформ 2024; Литвинов 2024). The use of AI in these projects enables the simultaneous delivery of information that is accurate, emotionally resonant, and accessible to wide audiences. Notably, there are also projects focused on developing open LLMs trained on Ukrainian data sources that reflect the national language, cultural context, and political realities. These models are better suited to recognizing russian propaganda markers that often remain undetected by English-language AIs (Орнатський 2024; Гембік 2025).

A distinctive feature of the Ukrainian case is the active cooperation between state institutions and independent civil initiatives. For instance, findings from projects such as Detector Media, Babel, and Texty.org.ua are periodically incorporated into official government communications and, in some cases, into international information campaigns (Авдєєва 2024; Укрінформ 2024; Литвинов 2024). There have also been documented cases of generative AI-based civil society analytical modules being used in parliamentary hearings or as source material for international briefings. This demonstrates a high level of flexibility and adaptability in Ukraine's information strategy under hybrid warfare conditions. The Ukrainian experience illustrates that even in exceptionally challenging circumstances, it is possible not only to defend against hostile narratives but also to shape an active information policy based on precision, responsiveness, and citizen engagement.

However, the application of generative artificial intelligence in the information war raises not only strategic questions but also profound ethical and legal dilemmas. While generative AI can serve as a powerful instrument for defending truth, it also entails risks – ranging from factual inaccuracies to potential misuse. One of the most delicate challenges is the risk of “symmetrical accusations”: if one side uses AI for information defense, the adversary may accuse it of engaging in propaganda – even if the content is defensive or grounded in verifiable facts (Brandt 2023; MediaMaker 2025). In Ukraine's case, this issue is particularly acute, as russia systematically attempts to delegitimize any Ukrainian communication by portraying it as “fake,” “engineered by Western intelligence,” or part of a “NATO

psychological operation” (Goldstein 2023; Menn 2025). This demands not only tactical literacy but also a strategic approach to building an ethical framework for information sovereignty.

As previously noted, in March 2024, the Council of Europe adopted the Framework Convention on Artificial Intelligence, which mandates the principles of transparency, non-discrimination, and the protection of human rights in the context of algorithmic governance (Кабінет Міністрів України 2025). For Ukraine, participation in this initiative is not only legally significant but also symbolically important – it demonstrates that even during wartime, the country remains committed to the core values of European democracy. Simultaneously, international research institutions – such as RAND Corporation, Stiftung Neue Verantwortung, and the Brookings Institution – have proposed expanding the concept of digital security to include the ethics of generative AI, emphasizing the need for global oversight in the use of such technologies in public communication (Ezzeddine 2022; MediaMaker 2025; Brandt 2023).

56

—

Conclusions. Thus, generative AI technologies are gradually evolving from tools of limited technical application into one of the key elements of the modern information ecosystem. In the context of the full-scale russian-Ukrainian war, these technologies are no longer a neutral backdrop or the exclusive domain of IT specialists – they have become an active component of both aggressive information strategies and defensive mechanisms designed to preserve the democratic nature of communication. When generative AI is viewed not as an abstract technical innovation but as a political instrument that simultaneously shapes, transmits, and transforms meaning, it becomes clear that it has acquired strategic importance in the realm of global information confrontation.

Faced with constant threat, limited resources, a dynamic political environment, and the necessity of addressing both domestic and international audiences, Ukraine is developing a unique case that combines technological adaptability with ethical responsibility. While many governments have not yet implemented generative models in their public services due to regulatory and reputational concerns, Ukraine – out of necessity – has already begun integrating these tools into real-world governmental and civil communication. This situation requires further analysis, the development of policy recommendations, and potentially the creation of a specific regulatory framework for states that are compelled to use AI technologies under conditions of armed conflict.

References:

1. Avdieieva T (2024). Yak Rosiia vykorystovuie ShI dlia stvorennia feikiv, ta yak yikh rozpiznaty. Hromadske radio. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/09/09/yak-rosiia-vykorystovuie-shi-dlia-stvorennia-feikiv-ta-iak-ikh-rozpiznaty> (in Ukrainian).
2. Hembik O. (2025). Dezinformatsiia y ShI: yak rosiiska propahanda distalas chatbotiv. URL: <https://www.sestry.eu/statti/manipulyaciyi-u-me-rezhi-yak-rosiyska-dezinformaciya-distalasya-chatbotiv> (in Ukrainian).
3. Kabinet Ministriv Ukrainy (2025). Bezpechnyi ShI dlia milioniv ukraintsiv. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezpechnyi-shi-dlia-milioniv-ukraintsiv-ukraina-pidpysala-ramkovu-konventsiiu-pro-shtuchnyi-intelekt-ta-prava-liudyny> (in Ukrainian).
4. Lytvynov V. (2024). Yak Ukraina vykorystovuie ShI u viini z Rosiieiu. URL: <https://texty.org.ua/fragments/112210/yak-ukrayina-vykorystovuye-shtuchnyj-intelekt-u-vijni-z-rosiyeyu-the-economist> (in Ukrainian).
5. MediaMaker (2025). Yak rosiiska propahanda manipuluie shtuchnym intelektom. URL: <https://mediamaker.me/shi-zhertva-dezinformacziyi-yak-rosijska-propaganda-navchylasya-manipulyuvaty-shtuchnym-intelektom-16206> (in Ukrainian).
6. Ornatskyi A (2024). Yak pratsiuie War of Words – novyi ShI-instrument dlia analizu rosiiskoi propahandy. Detector Media. URL: <https://detector.media/infospace/article/228955/2024-06-30-yak-pratsyuie-war-of-words-novyy-shi-instrument-dlya-analizu-rosiyskoi-propagandy> (in Ukrainian).
7. RBK Ukraina (2024). Rosiia vykorystovuie shtuchnyi intelekt dlia dezinformatsii. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/rosiya-vikoristovue-shtuchniy-intelekt-dezinformatsiyi-1729204517.html> (in Ukrainian).
8. Sydorskyi V (2023). Yak za dopomohoiu AI protydiaty rosiiskii dezinformatsii. URL: <https://dou.ua/forums/topic/44993> (in Ukrainian).
9. Ukrinform (2024). Rosiia vykorystovuie ShI tekhnolohiiu OpenAI dlia poshyrennia propahandy proty Ukrainy. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3869959-rosia-vikoristovue-sitehnologiu-openai-dla-posirennia-propagandi-proti-ukraini.html> (in Ukrainian).
10. Brandt J. (2023). Propaganda, foreign interference, and generative AI. Brookings Institution. URL: <https://www.brookings.edu/articles/propaganda-foreign-interference-and-generative-ai>

11. Ezzeddine F, Luceri L, Ayoub O, Sbeity I, Nogara G, Ferrara E, Giordano S (2022). Exposing Influence Campaigns in the Age of LLMs: A Behavioral Based AI Approach to Detecting State Sponsored Trolls. arXiv preprint. URL: <https://arxiv.org/abs/2210.08786>

12. Goldstein J A, Sastry G, Musser M, DiResta R, Gentzel M, Sedova K (2023). Generative Language Models and Automated Influence Operations: Emerging Threats and Potential Mitigations. arXiv preprint. URL: <https://arxiv.org/abs/2301.04246>

13. Kuznetsova E, Makhortykh M, Vziatysheva V, Stolze M, Baghumyan A, Urman A (2023). In Generative AI we Trust: Can Chatbots Effectively Verify Political Information? arXiv preprint. URL: <https://arxiv.org/abs/2312.13096>

14. Majchrzak A (2023). Russian disinformation and the use of images generated by artificial intelligence (deepfake) in the first year of the invasion of Ukraine. Media Biznes Kultura 1(14). URL: https://ejournals.eu/pliki_artykulu_czasopisma/pelny_tekst/01936778-4cef-7088-b5be-d63c9c99d02b/pobierz

58

—

15. Marushchak A., Petrov S., Khoperiya A. (2025). Countering AI-powered disinformation through national regulation: learning from the case of Ukraine. Front. Artif. Intell. 7:1474034. <https://doi.org/10.3389/frai.2024.1474034>

16. Menn J, Zakrzewski C (2025). Russia seeds chatbots with lies. Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/technology/2025/04/17/llm-poisoning-grooming-chatbots-russia>

17. Sadeghi M S (2025). AI and Data Voids: How Propaganda Exploits Gaps in Online Information. Lawfare. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/ai-and-data-voids--how-propaganda-exploits-gaps-in-online-information>

18. Sprenkamp K, Jones D G, Zavolokina L (2023). Large Language Models for Propaganda Detection. arXiv preprint. URL: <https://arxiv.org/abs/2310.06422>

19. Wack M., Ehrett C., Linvill D., Warren P. (2025). Generative propaganda: Evidence of AI's impact from a state-backed disinformation campaign. PNAS Nexus 4(4). April 2025. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgaf083>

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.59-71>

УДК: 327(323.2)

© Andrew E. Busch¹

RUSSIAN INFLUENCE IN THE UNITED STATES

In the proposed article, the author examines the sources and political consequences of American susceptibility to Putin's extensive propaganda, deployed in particular in the USA. It is emphasized that information campaigns in the media, in political organizations and in conservative religious circles have a certain influence on public opinion. More interesting, in the researcher's opinion, is the question of why many Americans have become susceptible to the topics of Russian propaganda in recent years.

Attention is paid to the most effective anti-Ukrainian topics, which in particular influenced the mood among Republicans. There were four such topics – first of all, this is the monetary component of US aid to Ukraine. Secondly, the media discusses the issue that Ukraine does not support religious freedom, but it is the Russian Federation that stands as a defender of Christianity and traditionalism. The third topic is the anti-global sentiments and actions supported by many Republicans.

Ukraine, as is known, has a political aim to join the EU. And the main “horror stories” of the conservative worldview in the USA are the European Union and the World Economic Forum. And, finally, the fourth topic is the “coup” of 2014: in the minds of American conservatives, it is the transformation of the Revolution of Dignity into a “coup” against the democratically elected Viktor Yanukovich, sponsored by the State Department of the Obama era. According to the author, today we should concentrate material resources and psychological efforts to develop potential counterstrategies to the dangers and challenges of modern psychological warfare. In this context, art can also play a role in making Americans less susceptible to the themes of Russian propaganda. The brilliant documentary about the Revolution of Dignity “Winter on Fire” was created ten years ago and can be re-presented to an interested public. Supporters of Ukraine should emphasize the basic political value – national sovereignty too. It is unlikely that any American administra-

¹ Professor of the University of Tennessee, USA, E-mail: abusch1@utk.edu.

tion will be able to sit on two chairs – simultaneously supporting the principle of national independence and being condescending to neo-imperialist goals in the Russian-Ukrainian war.

Keywords: Influence of Putin's propaganda in the USA, Russian-Ukrainian war, conservative worldview, Republican Party, D. Trump administration, counter-strategy of supporters of Ukraine, defense of democracy.

Російський вплив у Сполучених Штатах Америки

У запропонованій статті автор розглядає джерела та політичні наслідки американської сприйнятливості стосовно розгорнутої зокрема у США путінської розгалуженої пропаганди. Підкреслено, що певного впливу на громадську думку набувають інформаційні акції у ЗМК, у політичних організаціях та у консервативних релігійних колах. Цікавішим, на думку дослідника, є питання, чому багато американців стали сприйнятливими до тем російської пропаганди в останні роки.

60

Особлива увага звертається на найбільш ефективні антиукраїнські теми, котрі зокрема вплинули на настрої серед республіканців. Таких тем було чотири – передусім це грошова складова допомоги США Україні. По-друге, у медіа дискутується питання що Україна не підтримує релігійну свободу, проте саме РФ виступає є захисницею християнства та традиціоналізму. Третьою темою є підтримувані багатьма республіканцями антиглобальні настрої та дії.

Україна, як відомо, має політичний намір вступити до ЄС. А головними «страшилками» консервативного світогляду у США є Європейський Союз та Всесвітній економічний форум. І, насамкінець, четвертою темою є «переворот» 2014 року: у свідомості американських консерваторів – це перетворення Революції Гідності на «переворот» проти демократично обраного Віктора Януковича, спонсорований Державним департаментом доби Обами.

Як вважає автор, сьогодні слід зосередити матеріальні можливості й психологічні зусилля щоби виробити потенційні контрстратегії небезпекам і викликам сучасної психологічної війни. У цьому контексті мистецтво також може зіграти певну роль у тому, щоб зробити американців менш сприйнятливими до тем російської пропаганди. Блискучий документальний фільм про Революцію Гідності «Зима у вогні» був створений десять років тому і може бути знову представлений зацікавленій публіці. Прихильникам України варто

зробити наголос на базовій політичній цінності – національному суверенітеті. Вряд чи будь-яка американська адміністрація зможе вистіти на 2-х стільцях – одночасно підтримувати принцип національної незалежності і поблажливо ставитися до неоімперіалістичних цілей у російсько-українській війні.

Ключові слова: впливи путінської пропаганди в США, російсько-українська війна, консервативний світогляд, республіканська партія, адміністрація Д.Трампа, контр-стратегія прихильників України, захист демократії.

Efforts by the Soviet Union and then the Russian Federation to influence public opinion and political decision-making in the United States have a long history. For decades, the Soviets provided a financial subsidy to the Communist Party of the United States of America (CPUSA), which also replaced its leadership at least twice on the orders of Moscow. The Party ran candidates for election, but its more important work was in advancing the aims of Soviet foreign policy through infiltration of media, popular culture, and other avenues (Harvey Klehr and John Earl Haynes 1998). More directly, the KGB had a directorate dedicated to disinformation aimed at promoting Soviet propaganda themes (John Barron 1983).

Unsurprisingly, given Vladimir Putin's KGB background, the Russian Federation has redoubled its efforts in this area. During the 2016 campaign, Russian sources bought up to 5,200 political Facebook ads, worth \$150,000. Most did not reference candidate but were aimed to inflame opinions on hot-button cultural issues. About 10 percent of the ads appeared in contested states, with some supporting Donald Trump or criticizing Hillary Clinton. (In comparison, the two campaigns spent a combined \$145 million on internet advertising (Darren Samuelsohn 2017). Russian troll farms managed the operation, and the U.S. Justice Department indicted 13 Russians and three Russian companies for their participation in the operation (Alana Abramson 2018). U.S. intelligence also concluded that Russia was behind the hacking and publication of damaging Democratic emails during the campaign (Raphael Satter, Jeff Donn, and Chad Day 2017). It was unclear whether Russian intervention aimed primarily to aid Trump, hurt Clinton, or simply sow disruption in the American political system (James W. Ceaser, Andrew E. Busch, and John J. Pitney Jr. 2016), and extensive investigation failed to establish that there was any coordination between Trump and Russia (Special Counsel

Robert S. Mueller). Again in 2024, Russia bought ads, this time attacking Kamala Harris with manufactured videos (Clint Watts 2024).

Arguably of much greater significance have been efforts to influence conservative Americans through media, political organizations, and conservative churches. This indirect approach attempted to “influence the influencers.”

Tucker Carlson is by far the most important media personality in this category. Once a star commentator on Fox News, Carlson was released by Fox in April 2023 and began his own internet media operation posting on X (formerly Twitter). He has around 10 million followers, and some of his videos have had many more viewers than that (Lewis Pennock 2023). Carlson has offered his viewers a steady diet of criticism of Ukraine and rationalizations for Russian aggression echoing Russian propaganda themes, and acknowledges that he is “much more sympathetic” to Putin than to Ukrainian president Volodymyr Zelenskyy (Zachary Leeman). In February 2024, he travelled to Moscow to conduct an interview with Vladimir Putin that many observers, including Putin, characterized as a “softball” interview [For the interview transcript]. Carlson’s sympathy for Russia seems to be ideologically-motivated; the Russian government seeks to leverage it, as through the Putin interview. Carlson, in turn, has the ear of President Trump and his son, Donald Trump, Jr., and observers noted that Trump Jr. and Carlson jointly exerted significant influence over appointments to the new administration (Nick Wadhams 2024).

Other commentators have gotten caught up, sometimes inadvertently, in Russian influence operations. In September 2024 the Justice Department accused two Russian state media employees of funneling \$10 million into a conservative media company to produce, license, and post videos “often consistent with the Government of Russia’s interest in amplifying U.S. domestic divisions” (Siladitya Ray 2024). The six influencers posting under the company had a combined total of more than 7 million subscribers. At the same time, the Justice Department seized 32 internet domains that were being used to “spread Russian government propaganda with the aim of reducing international support for Ukraine” and influence voters in American elections (Siladitya Ray 2024).

Some conservative political organizations have also been targeted. In one notable case, Russian national Maria Butina was jailed for 18 months for serving as an unregistered foreign agent whose task was to infiltrate conservative political groups (Butina admitted to the charges as part of a

plea deal) (Ewan Palmer 2022). One of the organizations she targeted was the National Rifle Association (NRA), one of the most effective lobbying organizations in the country. The NRA is hated by American gun-control advocates, who seized on the argument that the organization was subservient to Russian interests. For its part, the NRA admitted to receiving around \$2,500 in dues, subscriptions, and donations from Russians and Americans living in Russia, a very small fraction of its annual budget. Allegations were made by Democrats that the NRA funneled money from Moscow into support for the Trump campaign and that top NRA officials sold access to the American political system, but they were unproven.

A third prong of Russian influence operations has been to build connections with traditionalist religious organizations in the United States. Along with the NRA, Maria Butina allegedly targeted the National Prayer Breakfast and other religious organizations. More broadly, for nearly two decades Russian Orthodox leaders have worked to forge ties with American evangelicals and other conservative religious forces on the basis of shared antipathy toward Western secular liberal elites (John P. Burgess 2018). Former U.S. Ambassador to Russia Michael McFaul writes that “Putin deputized the Russian Orthodox Church to nurture relations with like-minded churches in the West, including evangelical ones in the United States. He personally fostered ties between the Orthodox Church in Moscow and its counterpart in the United States, a union that later helped him win endorsement of his annexation of Crimea from many in the Russian diaspora. When I was the U.S. ambassador to Russia, I witnessed the Russian Orthodox Church’s aggressive courtship of conservative Christian leaders from the United States” – leaders ranging from evangelical Franklin Graham to the growing congregations of the Russian Orthodox Church in the U.S. (Michael McFaul). To put this into full context, the current Patriarch of the Russian Orthodox Church (Kirill) was an agent of the KGB for at least twenty years (from the late 1960s to the late 1980s), during which time he worked to sway the World Council of Churches toward the Soviet line (Felix Corley 2018). Under his direction, the Church has been strongly pro-Putin and has been, as it was throughout Soviet and Russian history, an arm of the Kremlin.

Sources of American Receptivity. Altogether, the mechanics of Russian influence operations have not changed much since Soviet methods in the Cold War. What is more interesting is the question of why many Americans have become receptive to Russian propaganda themes in recent years.

The prerequisite for successful Russian propaganda has been the collapse of political trust in the United States combined with the rise of what American political scientists call “negative polarization” (Alan I. Abramowitz 2018). There is no longer a common set of sources for political information; cable news, talk radio, and the internet have multiplied and fragmented the information space. At the same time, polarization has led to a mentality that is automatically suspicious of, if not hostile to, information or analyses perceived as coming from the “other side.” Many, if not most, Americans identify a few politically trusted sources and disregard the others. This makes them vulnerable to manipulation if malignant actors can “influence the influencers.” There have always been a variety of sources and Americans have always developed preferences among them, but this tendency has gone to an extreme.

64 — One might ask why Republicans have become the primary target of Russian propaganda rather than Democrats and the political left. During the Soviet era, it was the reverse, as portions of the American left were more instinctively sympathetic to ideological themes emanating from the Soviet Union (Paul Hollander 1981). Even as late as the Obama presidency, which ended in 2017, Republicans were more likely to be suspicious of Russia and to support military aid to Ukraine than were Democrats. During the 2012 presidential election, Obama ridiculed Republican opponent Mitt Romney for urging an assertive posture against Russia (Chris Cillizza 2022).

Public opinion polls of Democrats and Republicans showed a dramatic change of opinion in 2016. On balance, voters in neither party approved of Russia, but prior to 2016 Republicans were significantly more disapproving than Democrats; after 2016, Democrats disapproved at a higher rate than Republicans (Margaret Brennan 2018). Nothing in the world had changed, except that Democrats began to believe that Putin liked Trump, and Republicans began to see that Democrats consequently hated Putin. This was negative polarization at its worst.

Moreover, conservative Americans had many reasons to distrust the predominantly liberal media in the United States. Outlets such as the New York Times, Washington Post, and major network television news were often favorable to Democrats and unfavorable to Republicans, not least when many embraced Russian collusion allegations against Trump that were ultimately abandoned. Consequently, conservative Americans have sought out sources such as Fox News and Tucker Carlson who they believe will stand up against untruths advanced in the “mainstream media.”

Even though Donald Trump initiated military aid to Ukraine, when the full-scale Russian invasion began in 2022 and Joe Biden significantly increased that aid, aid became vulnerable to negative polarization. For many Republicans, if Biden, most Democrats, and the New York Times were for aid, there must be something wrong with it. At first, these suspicions were outweighed by Republicans' instinctive desire to support a small country fighting for freedom, but the suspicions left an opening for anti-Ukrainian themes, many of which overlap with Russian propaganda themes, to erode that support (Moira Fagan 2025).

Effective Anti-Ukraine Themes. What themes have been most successful in eroding Republican support for Ukraine?

1. **The monetary cost of U.S. aid.** Though they have an inconsistent fiscal record in office, Republicans have for decades been the party more concerned about excessive federal spending overall. There is also a strand of Republican politics, reaching back to pre-World War II isolationists, who are resentful of U.S. resources being provided to foreign countries, regardless of the cause. Republican presidents from Eisenhower through George W. Bush have succeeded in restraining that impulse, but that restraint is now gone. It is common for conservative critics of Ukraine aid to exaggerate the total amount of aid given by the U.S., overstate the amount of aid given in cash relative to the value of military equipment and ammunition, and understate the amount of aid given by Europeans and others (Lori Robertson and Robert Farley 2025). These arguments, while mostly homegrown, can converge with Russian propaganda themes emphasizing corruption in the Ukrainian government and economy.

2. **Anti-globalism.** With the disintegration of the Soviet Union, anti-communism lost its role as a glue holding together conservatives. For some, "anti-globalism" took its place. Globalism here is a vague concept. At one extreme, it can mean a program of abolishing the nation-state and turning all people into "citizens of the world" governed by a transnational government. By this definition, all conservatives are anti-globalist. Depending on who is making the argument, though, globalism can also mean free trade, collective security arrangements, or even, arguably, any sense of responsibility for the well-being of other countries. Globalism is frequently tied to international corporate elites who, in this view, are downgrading national borders for their own economic interests. Two of the most prominent "boogey-men" of this worldview are the European Union and the World Economic Forum, which famously meets in Davos,

Switzerland. Ukraine hopes to join the EU, and Zelenskyy has attended Davos, leading some conservatives of this school to call him a “globalist puppet of George Soros and the Clintons” (Ken Meyer 2022).

3. **Religious freedom and traditionalism.** Another common theme that has reached American conservatives is that Ukraine does not support religious liberty and concurrently, that Russia is a defender of Christianity and traditionalism. Republicans today are much more likely to attend church and to hold traditionalist social views than Democrats, so such arguments are potentially more effective with them. How have these descriptions of Ukraine and Russia, which are so contrary to reality, taken hold? The first – that Ukraine is hostile to religious liberty – is derived from the Ukrainian government’s efforts to manage the potential Fifth Column represented by the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (Robert Amsterdam 2024). Whatever the complications inherent in those efforts, in general Ukraine is characterized by religious pluralism. Ukrainian Orthodox, Roman Catholic, Greek Catholic, Evangelical, Jewish, and Muslim all worship freely. The only religious organization that has been limited in Ukraine is the one connected to Moscow (the UOC-MP announced its independence in May 2022, but has never actually declared autocephaly). On the other hand, the only religious organization permitted to operate freely by the Russian government is the one intertwined with the state and led by a former KGB agent.

The Russian Orthodox Church has for years sought to persuade American evangelicals and other religious groups of the second myth – that Putin, the former KGB colonel, is a brave defender of the Christian world against the moral corruption of Western Europe, a claim that boils down to little more than that he doesn’t like gays. Together, these myths have gained traction because American Christians know little about Ukraine or Russia, including the connections of the UOC-MP to Russia, the degree to which the Russian Orthodox Church is an arm of the state, or the conduct of the Russian forces toward independent churches in occupied Ukraine. They are, however, well aware of the secular amorality of Western Europe and their own American critics, and are also aware of the persecution of Christians globally.

4. **The “coup” of 2014.** Finally, a theme that has penetrated the consciousness of American conservatives is the conversion of the Revolution of Dignity into a “coup” against the democratically-elected Viktor Yanukovich, sponsored by Obama’s State Department and the

ubiquitous, nefarious State Department official Victoria Nuland (Amil Imani 2025). Here is a theme straight from undiluted Russian propaganda, which takes full advantage of the opportunities afforded by negative polarization. Some Republicans and many anti-globalists are eager to blame the Democrat Obama for the world's ills, forgetting that Obama refused to aid Ukraine and it was Trump who later reversed that policy.

For the most part, this list of claims against Ukraine are easily disproven. That they continue to hold power demonstrates two important things. First, in the current political and informational environment, it is not enough to have the facts on your side – you must also have allies in the information space who are trusted by those you need to win over. Having the endorsement of the Washington Post and actor Sean Penn for a position is meaningless, or even a negative, for half of Americans – moreover, the half, at least for the time being, that has its hands on the levers of power. Second, in many cases, Ukraine is a side casualty in internal American politics: negative polarization, the crusade against “globalism,” longstanding popular skepticism of foreign aid, and legitimate fears by American Christians about the moral drift of their own culture have nothing to do with Ukraine but all have played a central role in some conservatives’ reluctance to embrace Ukraine. Russian propaganda has often capitalized on these trends, but did not cause them. This will not be easily fixed.

Potential Counter-strategies. To be successful, supporters of Ukraine will have to recalibrated some of their arguments and approaches to account for the new governing coalition in the United States. The recent visits to Ukraine by Franklin Graham and Pastor Mark Burns, Donald Trump’s spiritual adviser, are an overdue step toward appealing to conservative Americans. Ukraine has a vibrant civil society which can and should connect more often with conservative American religious leaders and new-style media personalities.

The arts could also play a role in making Americans less susceptible to Russian propaganda themes. The brilliant documentary on the Revolution of Dignity, *Winter on Fire*, was produced ten years ago and could be reintroduced to the interested public. New documentaries such as *A Faith Under Siege* can be a powerful corrective, as well.

Not least, supporters of Ukraine can find a message that might resonate with the anti-globalists by focusing on their prime political value, national sovereignty. The 2022 National Conservative manifesto lists “National

Independence” and “Rejection of Imperialism and Globalism” as its first two principles [National Conservatism]. It can be emphasized that Ukraine’s fight is not just a fight for liberty but for sovereignty. It is not hard to make the case that Russia’s neo-imperialist invasion is the greatest assault on the principle of national sovereignty that the world has seen since Iraq attempted to swallow Kuwait in 1990. America can either have a world in which the principle of national sovereignty is secure, or it can have a world in which Russia gets its way in Ukraine. It cannot have both.

References:

1. Harvey Klehr and John Earl Haynes. 1998. *The Soviet World of American Communism*. New Haven: Yale University Press.

2. John Barron. 1983. *KGB Today: The Hidden Hand*. New York: Reader’s Digest Press. Ladislav Bittman, *The KGB and Soviet Disinformation*. Washington DC: Pergamon-Brassey’s, 1985; Vladimir Bukovsky, *Peace Movement and the Soviet Union*. Coalition for Peace Through Security, 1982.

3. Darren Samuelsohn. 2017. “Facebook: Russian-linked accounts bought \$150,000 in ads during 2016 race,” Politico, September 6, <https://www.politico.com/story/2017/09/06/facebook-ads-russia-linked-accounts-242401>; Paul Blumenthal, “The Russian Troll Facebook Ads Barely Targeted Swing States,” HuffPost, May 11, 2018, https://www.huffpost.com/entry/russia-facebook-ads-2016_n_5af60946e4b00d7e4c1a9a34.

4. Alana Abramson. 2018. “Here’s What We Learned From the Ads Bought by Russian Trolls in 2016,” Time, May 10, 2018, <https://time.com/5272638/russia-facebook-instagram-ads-2016-election/>.

5. Raphael Satter, Jeff Donn, and Chad Day. 2017. “Inside story: How Russians hacked the Democrats’ emails,” AP, November 4, 2017, <https://apnews.com/article/technology-europe-russia-hacking-only-on-ap-dea73efc01594839957c3c9a6c962b8a>.

6. James W. Ceaser, Andrew E. Busch, and John J. Pitney, Jr. 2016. *Defying the Odds: The 2016 Elections and American Politics*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2017. P.123-124.

7. Special Counsel Robert S. Mueller III. *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election*, <https://games-cdn.washingtonpost.com/notes/prod/default/documents/f5fe536c-81bb-45be-86e5-a9fee9794664/note/a8d336ef-e98d-4a08-987d-b4c154b22700.pdf>.

8. Clint Watts. 2024. "Russian election interference efforts focus on the Harris-Walz campaign," Microsoft Threat Analysis Center, September 17, 2024, <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2024/09/17/russian-election-interference-efforts-focus-on-the-harris-walz-campaign/>.

9. Lewis Pennock. 2023. "Has Elon Musk just created a cable news network killer? Trump's Tucker 'X' interview racks up more than 200M views (but there's a catch!)," Daily Mail, August 24, 2023, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12441659/Tucker-Carlson-X-interview-Donald-Trump-Elon-Musk.html>.

10. Zachary Leeman. "Tucker Carlson Admits He's 'Definitely More Sympathetic' to Putin Than Zelensky in Chris Cuomo Interview: Russia 'Is Thriving,'" Mediaite, <https://www.msn.com/en-us/news/politics/tucker-carlson-admits-he-s-definitely-more-sympathetic-to-putin-than-zelensky-in-chris-cuomo-interview-russia-is-thriving/ar-AA1AsXa6?ocid=feedsansarticle>.

11. For the interview transcript, see "Tucker Carlson Interviews Vladimir Putin Transcript," Rev, <https://www.rev.com/transcripts/tucker-carlson-interviews-vladimir-putin-transcript>. Putin video clip, The Guardian, <https://www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?q=Tucker+Carlson+Putin+interview&&mid=639B1088EC266962B479639B1088EC266962B479&FORM=VAMGZC>.

12. Nick Wadhams. 2024. "Trump's Early Staff Picks Show Sway Held by Don Jr., Tucker Carlson," Bloomberg, November 12, 2024, https://www.yahoo.com/news/trump-early-staff-picks-show-180022858.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuYmluZy5jb20v&guce_referrer_sig=AQAAAA4KbfNwEkZP7yEwAz_tUoZDLAA3KjghvXGMJ-8VNf97vWuS1si6OPpOInQ0ioxpRpChw6SXRklvAnZySrhrus117DINccxJJcofJSK-dVTUsFpr1STXEO74kVF7AP68efs_Kb7TROUDaYotwdPoPYsCctvNTwSMkTtGLVXwIVRu.

13. Siladitya Ray. 2024. "These Right-Wing Pundits Were Allegedly Funded By Russia – What To Know About DOJ Indictment," Forbes, September 5, 2024, <https://www.forbes.com/sites/siladityaray/2024/09/05/right-wing-us-influencers-linked-to-media-company-allegedly-funded-by-russia-what-to-know-about-doj-indictment/>.

14. Ewan Palmer. 2022. "Is the NRA Funded by Russia? What We Know and What We Don't," Newsweek, June 2, 2022, <https://www.newsweek.com/nra-fund-russia-uvalde-school-shooting-1712397>.

15. John P. Burgess. 2018. "The unexpected relationship between U.S. evangelicals and Russian Orthodox," *The Christian Century*, August 15, 2018, <https://www.christiancentury.org/features/unexpected-relationship-between-u-s-evangelicals-and-russian-orthodox>

16. Michael McFaul, "The Tragic Success of Global Putinism," *The Atlantic*, <https://www.msn.com/en-us/news/world/the-tragic-success-of-global-putinism/ar-AA1ABEyQ>.

17. Felix Corley. 2018. "The Mikhailov Files: Patriarch Kirill and the KGB," 2018, https://www.academia.edu/37152767/The_Mikhailov_Files_Patriarch_Kirill_and_the_KGB.

18. Alan I. Abramowitz. 2018. *The Great Alignment: Race, Party Transformation, and the Rise of Donald Trump*. New Haven: Yale University Press. P. 5-8.

19. Paul Hollander. 1981. *Political Pilgrims: Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba, 1928-1978*. New York: Oxford University Press.

70

—

20. Chris Cillizza. 2022. "It's time to admit it: Mitt Romney was right about Russia," *CNN*, February 27, 2022, <https://www.cnn.com/2022/02/22/politics/mitt-romney-Russia-ukraine/index.html>.

21. Margaret Brennan. 2018. "Americans, Particularly Democrats, Dislike Russia," *Gallup News*, March 5, 2018, <https://news.gallup.com/poll/228479/americans-particularly-democrats-dislike-russia.aspx>.

22. Moira Fagan. 2025. "Americans' views of the war in Ukraine continue to differ by party," *Pew Research Center*, February 14, 2025, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/02/14/americans-views-of-the-war-in-ukraine-continue-to-differ-by-party/>.

23. Lori Robertson and Robert Farley. 2025. "Trump's False and Misleading Ukraine Claims," *FactCheck*, February 20, 2025, <https://www.factcheck.org/2025/02/trumps-false-and-misleading-ukraine-claims/>.

24. Ken Meyer. 2022. "Arizona Lawmaker Calls Zelensky 'A Globalist Puppet for Soros and the Clintons' in Positively Deranged Tweetstorm," *Mediaite*, February 27, 2022, <https://www.mediaite.com/media/weird/arizona-lawmaker-calls-zelensky-a-globalist-puppet-for-soros-and-the-clintons-in-positively-deranged-tweetstorm/>.

25. Robert Amsterdam. 2024. "Religious Freedom Is Under Attack in Wartime Ukraine," *Moscow Times*, November 6, 2024. <https://www.themoscowtimes.com/2024/11/06/religious-freedom-is-under-attack-in-wartime-ukraine-a86924>.

26. Amil Imani. 2025. "Unmasking Comedian Zelensky's Deception and His True Role in the War on the Global Stage," American Thinker, February 24, 2025, https://www.americanthinker.com/articles/2025/02/unmasking_comedian_zelensky_s_deception_and_his_true_role_in_the_war_on_the_global_stage.html.

27. National Conservatism: A Statement of Principles, <https://nationalconservatism.org/national-conservatism-a-statement-of-principles/>.

Надійшла до редакції / Received: 28.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 02.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.72-76>

УДК: 327 (323.2)

© Anke Hilbrenner¹

RUSSIAN HISTORY POLICY IN GERMANY 2020: MEMORY OF WORLD WAR II AS AN ARGUMENT

In this scientific thesis, the author examines the topic of Russification of Soviet military history as a trend in the context of the deployment of modern Russian propaganda. After all, it was historical memory that also became a constitutive element of special German-Russian relations in the 1990s and early 2000s. However, in recent years, Russian history policy can no longer be reconciled with the German understanding of historical truth and academic freedom. The article analyzes some aspects of V. Putin's 2020 narrative, which was dedicated to the 75th anniversary of the end of World War II. It paints a harmonious picture of the alliance between the three allies – the USA, Great Britain and the USSR – during the war and in the post-war period. The political intention of this text becomes clear: the 5 states with veto power in the UN Security Council should work together to shape the world order of the 21st century. However, the author draws a disappointing conclusion regarding Putin's politics of memory – Russia's current brutal aggressive war in Ukraine, as well as other long-term challenges such as climate change, migration, flight and pandemics that have arisen as a result, can hardly be controlled by two or three major powers. This requires the interaction of the entire world community, in which Europe and, of course, Ukraine must play an important role.

Keywords: Russian memory politics, World War II, V. Putin's narratives of 2020, Russian-Ukrainian war, long-term challenges of the 21st century.

Російська історична політика в Німеччині 2020: пам'ять про Другу світову війну як аргумент

У цій науковій тезі автор розглядає як тенденцію тему русифікації радянської воєнної історії у контексті розгортання сучасної російської пропаганди. Адже саме історична пам'ять також стала

¹ Professor, Doctor of Eastern European History at the Heinrich Heine University Düsseldorf, Düsseldorf, Germany, E-mail: anke.hilbrenner@hhu.de.

конститутивним елементом особливих німецько-російських відносин у 90-і роки і на початку 2000-них років. Однак останніми роками російська політика історії більше не може бути узгоджена з німецьким розумінням історичної правди та академічної свободи.

Проаналізовані деякі аспекти наративу В.Путіна 2020 року, який був присвячений 75-річчю завершення Другої світової війни. Він змальовує гармонійну картину альянсу між трьома союзниками – США, Великою Британією та СРСР – під час війни та у повоєнний період. Політичний намір цього тексту стає зрозумілим: 5 держав з правом вето у Раді Безпеки ООН мають працювати разом над формуванням світового порядку XXI століття. Однак автор матеріалу робить невтішний висновок щодо путінської політики пам'яті – сучасна жорстока агресивна війна Росії в Україні, а також інші довгострокові виклики як зміна клімату, міграція, втеча та пандемії, що виникли в результаті цього, навряд чи можуть взяти під контроль дві чи три великі держави. Це вимагає взаємодії всієї світової спільноти, в якій Європа й, звичайно, Україна повинні відігравати важливу роль.

Ключові слова: російська політика пам'яті, Друга світова війна, наративу В.Путіна 2020 року, російська-українська війна, довготривалі виклики XXI століття.

In this context, I don't need to mention that Russian history politics is not only something that has an influence on Russian museums and school books, but that history politics in Russia has become and is becoming politics, violent politics and brutal war of aggression. In Germany, this sometimes still needs to be said, but here it is not necessary. However, my short presentation is supposed to be about Germany, and I would like to briefly sketch the long lines of Russian historical policy towards Germany and then look at a specific historical moment together with you.

In principle, after the collapse of the Soviet Union in 1991, Russian and German memory policies were more or less in line. The Germans acknowledged their sole guilt and historical responsibility for the Second World War and, together with Russia, remembered the German crimes and the war of annihilation against the Soviet Union. The russification of Soviet war history, that is, the idea that Soviet fighters and victims of the war were "Russians", was largely adopted in Germany without question. That is why this memory also became a constitutive element of a special German-Russian relationship that has lasted for a long time, despite the

caesuras of 2004, 2006, 2008 and 2014. By 2020, however, it had dawned on historians in Germany, too, that Russia's politics of history could no longer be reconciled with the German understanding of historical truth and academic freedom.

In 2020, Russian President Vladimir Putin used the 75th anniversary of the end of the war for an unusual measure: he published a long text on the history of the war, which is obviously intended to serve as a historical-political guideline and the essence of his understanding of history on this topic, to be cited in the future. The article was first published in English on June 18 on the website of the conservative US magazine "The National Interest" and the following day in Russian on the Russian government platform kremlin.ru and in "Rossiyskaya gazeta", the government's official gazette.

Putin's article had already had a certain impact when the Russian Embassy in Germany decided to send a German translation to historians of Eastern Europe at universities in Germany. Even without the embassy's intervention, many academics, especially those dealing with the memory of World War II, would have noticed the text. Politicians make policy, also with history. It is therefore not unusual for a head of state of any country to give a speech on a historical commemoration day or to publish an article in a newspaper.

But the sending of the text by the Russian embassy has nevertheless provoked opposition – for two reasons: Firstly, it was accompanied by the request to use it in the future "when preparing historical contributions". Secondly, both the embassy's letter and the text itself point out that Putin has for the first time used previously unknown documents and has thus come to completely new conclusions. The president is therefore claiming not to be pursuing historical policy, as befits his role, but is asserting that, on the basis of new sources, he is introducing new aspects into the historical study of the Second World War. This fundamentally contradicts the ideas of academic freedom as practised in Germany:

That is why German historians rejected the embassy's attempt to recommend Putin's article to us as a new interpretation of the history of the Second World War and called on diplomacy to accept the division of labor and the boundaries that exist between politics and science for good reason.

Because Putin is entering the field of historical scholarship in such a high-profile way, we scholars also feel called upon to comment on some

of the questions raised by the text. Putin points to the Munich Agreement, which he claims showed to Soviet leadership that “the Western countries would resolve security issues without regard to Soviet interests”. This is not really new, but has long been used as an argument for the isolation of the Soviet Union in international relations, which ultimately pushed it to sign the Molotov-Ribbentrop Pact. What was relatively new, however, is the central role that Putin assigns to Poland in this constellation. Poland, he says, “pursuing its interests, did everything it could to prevent the creation of a collective security system in Europe.” It is surprising that Poland was assigned such a decisive role in the Munich Agreement, since no Polish delegation was present at the negotiations of the agreement itself. Yes, on October 2, 1938, immediately after Germany’s military occupation of the Sudetenland, Poland occupied the Czech parts of the Teschen Olsa area and thus benefited from the “Munich conspiracy”. Nevertheless, the main responsibility for the destruction of the Czechoslovakian state lies with Germany. Putin’s statement that the “Polish tragedy” of the Second World War was “entirely the fault of the Polish leadership at the time” fails to recognize Germany’s desire for expansion and war, which is probably well known to Putin, as well as to European historiography on the Second World War.

75

Putin’s comments on the Baltic states must also be clearly contradicted. Following the Soviet narrative, he writes that Estonia, Latvia and Lithuania voluntarily requested admission to the Soviet Union in 1940. In fact, the Soviet Union exerted military pressure on the three states and forced the corresponding referendums in the three countries. It was a textbook example of annexation, and the subsequent “Sovietization” was accompanied by terror and mass deportations. And in his narrative of the war Putin leaves out the Soviet Winter War against Finland altogether.

Putin’s text also fails to address the Soviet Union’s relationship with the Allies and the post-war order. Putin paints a harmonious picture of the alliance between the three Allies, the United States, Great Britain and the Soviet Union, during the war and the post-war period. The political intention of his text becomes clear here, and it ends with an appeal that the five veto powers of the UN Security Council – the United States, Great Britain, France, China and Russia – should work together to shape the world order of the 21st century. Putin invokes the greatness of the world war past to secure Russia a place in the future world order. But the alliance of the three allies in World War II and especially in the immediate post-war

period was also marked by conflicts. The division of Germany under the sign of the Cold War made this very clear in 1948/49. Putin's vision of the big five reveals a nostalgia for the foreign policy of the Congress of Vienna in 1814/15 and Yalta in 1945 – conferences at which the great powers shaped the circumstances in Europe to their liking. Not only Putin, but also Donald Trump seem to have a return to this principle in mind. I don't need to explain to this group why these ideas of great power politics are dangerous. However, a return to a world of great powers is not desirable in the rule-based multilateralism of the globalized world of the 21st century. Current challenges such as Russia's brutal war of aggression and the global recession resulting from Trump's tariff policy, as well as long-term problems such as climate change, the resulting migration, flight and pandemics, are hardly something that two or three major powers can get under control. This requires the interaction of the entire global community, in which Europe and of course Ukraine must play an important role.

76***References:***

1. Geschichtspolitik braucht Entspannungspolitik. Ein Beitrag von Martin Aust, Anke Hilbrenner und Julia Obertreis zu Präsident Putins Text über den Zweiten Weltkrieg. https://lisa.gerda-henkel-stiftung.de/geschichtspolitik_entspannungspolitik
2. Kappeler, Andreas. 2021. Revisionismus und Drohungen Vladimir Putins Text zur Einheit von Russen und Ukrainern. Osteuropa, 71. Jg., 7.2021, S. 67-76. <https://zeitchrift-osteuropa.de/site/assets/files/37313/oe210706.pdf>
3. Kim, Anna. 2022. Russlands Geschichtspolitik seit 2000. Zeitgeschichte aktuell. Nr. 9. <https://www.kas.de/documents/252038/29391852/ZeitgeschichteAKTUELL+Russlands+Geschichtspolitik.pdf/9689c489-4a8b-6b06-cb34-e22a0bad27aa?version=1.1&t=1710755440782>

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.77-93>

УДК: 323.1:17.02 (477)

© Ihor Polishchuk¹

© Tetiana Maksimishyna²

NATIONAL INTERESTS OF UKRAINE AS THE BASIS FOR COUNTERING RUSSIAN AGGRESSION

The article analyzes the formation of national interests and values and their public awareness during the period of Independence of Ukraine. It is noted that the study of Ukrainian national interests and values and their public awareness during the period of Independence is quite relevant and appropriate within the framework of the development of both theoretical and methodological problems and applied tasks of domestic political science at the current stage of development of Ukrainian society. The category of “national interests” in domestic political science has not yet been covered sufficiently. Therefore, a theoretical analysis of the category of “national interests” is carried out, as well as an analysis of the problems of their formation and awareness throughout the Independence of Ukraine. The update on the problem of Ukrainian national interests is due to the establishment and consolidation of Ukrainian sovereignty, the establishment of the national consciousness of the Ukrainian people. The categorical apparatus of the national interests and values is considered. It is concluded that today the main national interest of Ukraine is the struggle for state independence against the neocolonial ambitions of Russia, the defence of its right to its own political development.

77

National interests are the vital interests of the people, reflecting the aspirations of citizens to ensure stable and sustainable development of society and minimize social threats.

Keywords: *national interests, independence of Ukraine, aggression of Russia, Ukrainian nation, neo-imperialism, counteraction to the armed seizure.*

¹ Professor of the Department of International Law, Yaroslav Mudry National Law University, E-mail: pursol@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6864-4425>.

² Associate Professor of the Department of Foreign Languages for Professional Purposes, Faculty of Foreign Languages, V.N. Karazin Kharkiv National University, E-mail: t.m.maksimishyna@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4134-1392>.

Національні інтереси України як основа протидії російській агресії

У статті здійснений аналіз формування національних інтересів і цінностей та їхнього суспільного усвідомлення у період Незалежності України. Зазначається, що дослідження українських національних інтересів й цінностей та їхнього суспільного усвідомлення у період Незалежності є досить актуальним і доречним у межах розробки як теоретико-методологічних проблем, так і прикладних завдань вітчизняної політології на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Категорія «національні інтереси» у вітчизняній політичній науці поки що не отримала достатнього наукового висвітлення. Тому здійснюється теоретичний аналіз категорії «національні інтереси», а також аналіз проблем їхнього формування й усвідомлення в умовах державної Незалежності України. Актуалізація проблеми українських національних інтересів обумовлена утвердженням та укріпленням Української державності, усталенням національної свідомості українського народу. Розглядається категоріальний апарат проблематики національних інтересів і цінностей. Робиться висновок, що сьогодні головним національним інтересом України є боротьба за державну незалежність проти неоколоніальних амбіцій росії, обстоювання свого права на власний політичний розвиток.

Національні інтереси – це життєві інтереси народу, що відображають прагнення громадян до забезпечення стабільного та сталого розвитку суспільства та мінімізації соціальних загроз.

Ключові слова: національні інтереси, незалежність України, агресія Росії, неоімперіалізм, українська нація, протидія збройному захопленню.

General formulation of research and its topicality. In the current wartime, Ukrainian scientists tackle new challenges when it is essential to outline national interests and values in retrospect and in the current state after having studied the previous state of the problem. Initially the scientists require to carry out a research to establish a new security strategy and develop Ukraine in a social manner.

The study of the state of national interests and values is the foundation that can help Ukraine, which is in a unique and peculiar situation, when there is an urgent demand for finding a new paradigm of stability. The multi-crisis state of Ukrainian society indicates that it is imperative to

determine ways to overcome issues immediately in such spheres of life as spiritual, social, and tangible. The task is quite complicated, since all the above areas are entirely affected by the war.

We witness extraordinary events when extremely crucial changes are taking place for the Ukrainian citizens and the world as a whole: the establishment and consolidation of Ukrainian sovereignty, the establishment of the national consciousness of the Ukrainian population, in which national interests and values structurally have a special place (this category is the leading basis, the backbone of national consciousness), the underlying factor for developing a civil society.

Therefore, the study of Ukrainian national interests and values and their public awareness throughout the independence is quite relevant within the framework of both theoretical and methodological problems and practical tasks of domestic political science at the current stage of development of Ukrainian society.

Analysis of recent studies and publications in which the solution of the specified problem was initiated, demonstrates that there are numerous scientific developments of such researchers as G. Kissinger, R. Aron, W. Lippman, G. Morgenthau, K. Waltz, J. Rosenau and others. The above-mentioned researchers indicate that the category of national interest is quite abstract, because the parameters of this scientific term are determined by the worldview and system of values that dominates in a certain society or state, and politics is the most important means of implementing national interests.

Ukrainian researchers like I. Kresina and I. Alekseienco studied the issues of national interests in the ethno-state works with a thorough analysis of national consciousness. O. Dzioban, V. Bielievtseva and V. Nastiuk devoted their scientific research to the problem of protecting the national interests of Ukraine. Among domestic scientists, it is worth noting the scientific achievements of the team of scientists of I.F. Kuras Institute of Political and Ethno-National Studies of the NAS of Ukraine. O. Maiboroda, I. Kuras, Yu. Rymarenko, M. Mykhalchenko et al. considered issues related to the content and analysis of national interests in the context of studying individual socio-political aspects of nation-building, nationalism, national psychology, etc., as well as public awareness and the search for ways to harmonize national interests by Ukrainian society. V. Kotyhorenko, V. Voinalovych in collaboration with colleagues, paid attention to the ethno-political analysis of regional values. National interests and values

draw attention of such domestic scientists as B. Savchuk, V. Horbulin, A. Kachynsky, L. Shkliar, S. Teleshun et al. from the point of view of security, legal, cultural aspects of ethnopolitics and ethnogenesis, etc.

Special attention is paid to the profound annual monitoring of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, which, in their study, comprehensively cover the state of Ukrainian society. It is especially worth noting the contribution to the study of national interests and values of Ukrainian society of such scientists of the aforementioned scientific institution as V. Reznik, S. Dembytsky, O. Zlobina, Ye. Holovakha, O. Shulga, N. Panina, A. Ruchka et al. At the same time, it is worth mentioning that the issues associated with the terminological characteristics of national interests and values, the definition of their essence, analysis and comprehensive assessment of their awareness by Ukrainian society during the years of independence remain insufficiently studied.

80 — ***The aim of the article*** is to analyze the theoretical foundations of the concept of “national interests” and the features of their formation in Ukraine during the resistance to full-scale military aggression of the Russian Federation, to determine the priority national interests of Ukraine in the current situation.

Discussion and Results. The category of “national interests” in domestic political science has not yet been covered sufficiently. On the one hand, this category is relatively new, it has recently entered our scientific discourse. On the other hand, for the most part, political scientists, as a rule, pay attention mainly to the political or economic aspects of national interests. At the same time, a large layer of general theoretical questions about the essence and content of national interests still remains on the edge of the attention of specialists.

Understanding the essence of national interests is largely facilitated by the rules of formal logics of such interrelated concepts as “interests” – “needs” – “national interests”.

It is important to emphasize that social features and the social type of interest have their origins in its essence. This was also noted by representatives of the Enlightenment era, calling interest an object that is inextricably linked in people’s understanding with their idea of their own happiness. Helvetius noted that “the spiritual world is in a subordinate position with respect to the law of interest, just as the physical world is in the same position with respect to the law of motion. For individuals living

on our planet, interest is a kind of magician capable of changing their idea of any subject” (Helvetius C. A. 2015, 34). In the following historical period, the concept of “interest”, acting as a driving force of social, state and legal development, did not lose its significance, since the entire spectrum of things that people fight for is related to their interests.

The category of “interest” cannot be limited only to needs, since interests are a more voluminous concept. In addition to needs, they also include methods and tools for their satisfaction. For example, there are not only needs, ways and means of their implementation, but also interests that are not related to the needs of currently existing subjects of social relations (future generation interests). The social component of interest is connected precisely by the method of implementing the need, since the directions and tools for achieving interest can lie in the legal or non-legal field.

Neither justice, nor mercy, nor truth, enter into enter into such judgment for the judgment has preceded the evidence. Yet a people without prejudices, a people with altogether neutral vision, is so unthinkable in any civilization of which it is useful to think, that no scheme of education could be based upon that ideal. Prejudice can be detected, discounted, and refined, but so long as finite men must compress into a short schooling preparation for dealing with a vast civilization, they must carry pictures of it around with them, and have prejudices. The quality of their thinking and doing will depend on whether those prejudices are friendly, friendly to other people, to other ideas, whether they evoke love of what is felt to be positively good, rather than hatred of what is not contained in their version of good (Lippman W. 1949, 127).

At the same time, it is undeniable that the state is an exceptional comprehensive model of harmonizing interests within existing communities and the entire society in general, as well as it is the one that is preserving the unity of the nation. G. Hegel emphasized that there is a connection between the individual and the state, and the state is the result of a combination of two different primary sources: collective interests and the interests of individuals, which constitute the whole, which is interpreted as collective interests. Both primary sources, in his opinion, “are in close interrelation, in fact, they exist to complement each other and at the expense of each other, constantly passing into each other” (Hegel G. V. F. 2001). “State” and “nation” act as one social subject, and not two separate subjects. The modern state cannot exist without the nation,

just as the nation cannot exist without the state, there is a close dialectical relationship between them.

Of the three human factors of a qualitative nature which have a bearing on national power, national character and national morale stand out both for their elusiveness from the point of view of rational prognosis and for their permanent [and often] decisive influence upon the weight which a nation is able to put into the scales of international politics (Morgenthau H. 1973, 329).

At the same time, it should be emphasized that national interest is a reflection of the interest of the state and the interests of civil society; these categories “are not only in a meaningful connection with the category “national interest”, but also determine its content to the highest extent”.

82 — It is worth noting that in modern science there are different opinions on the understanding of the category “nation”. As a rule, this concept means a state-organized people as well as multi-ethnic, socio-cultural and political association of the population at a given historical period of time. At the same time, “nation” is regarded as a political association of compatriots who live in a particular state, are aware of their belonging to this state, regardless of nationality, religious preferences, native language and other differences.

The ethnic principle is the starting point for the creation of a nation. The titular ethnos gives the name to the nation and the state, acts as the primary basis for the nation. Nowadays, there is an increasing tendency to identify the nation with the community of the state and civil society. It is the community of civil society and the state that is most characteristic feature to define the nation. Therefore, the national interest lies in ensuring the most urgent needs of society and the state. At the same time, national and state interests form a close connection with each other, they are interconnected and mutually determined.

Whatever level and forms of governance analysts seek to clarify, they must confront two underlying forces at work in human affairs: one is the dynamics of change and the other concerns the ever greater complexity that the changes are fostering. Whether it involves a local community, a national state, a developing society, a geographic region, or the global system, comprehension of the goals, processes, and institutions of governance cannot be advanced unless they are assessed in a transformative context marked by increasingly complex actions and interactions among public and private organization (Rosenau J. 2006, 129).

The analysis shows that today the meaning of the term “national interests” is expanding. In one case, this concept is presented in conjunction with foreign policy activities, because it symbolizes a nation, a state, the functions of which include protecting its own interests in the world political system; in other cases, national interests are considered in the context of solving internal political tasks (as a means of studying foreign policy). Indeed, national interests are certainly determined by the position of the state that it occupies in the international arena and are revealed during the analysis of its historical path and current position in the international system.

There are different approaches to defining national interests. The term “national interests” was introduced into modern science and practice quite recently. At the official level, it began to be used in scientific works only in 1935, after its legitimacy was confirmed by inclusion in the Oxford Encyclopaedia.

However, spears are still being broken in disputes about what is meant by the concept of “national interest” and what role it plays as a scientific category in the mechanism of legal influence, etc. Disputes are mainly due to differences of opinion about the essence and structure of this concept, its role and meaning.

As V.S. Pavlenko notes, national interest is the most important guideline for independent political activity of nationally oriented forces in the sphere of state power. National interest is one of the main conditions for people to acquire national and cultural identity, in addition, it expresses in a concentrated form those goals and ways of achieving them that secure for national movements a particular political status both within the state and in the international arena (Pavlenko V.S. 2022, 85).

A. Redkina argues that it is from Ukrainian national interests that we can derive the content of Ukrainian national values (Redkina A. 2023, 147). In addition to this, O. Lisnychuk highlights a whole segment that can be identified as the discourse of national interests of Ukraine and within which attempts are made to articulate and designate common images, identities, and strategic guidelines for Ukrainian society (Lisnychuk O. 2009, 85).

Economists consider national interests through the prism of the state's financial security. Thus, V. Shary and I. Shary note that “the main condition for the state's ability to implement an independent financial and economic policy in accordance with its own national interests” and as “the state of the

economy, in which the formation of positive financial flows of the state is ensured in the volumes necessary to fulfil its tasks and functions” (Shary V., Shary I. 2024, 462).

In this regard, we consider it crucial to express the following opinion: the national interest retains its leading positions for absolutely all countries on the planet. Therefore, treating it with neglect would be not just a mistake, but rather a threat. Scientific development of national interests is both useful and necessary.

National interests are the vital interests of the people, reflecting the desire of citizens to ensure stable and sustainable development of society and minimize (eliminate) social threats.

Leaving aside the problem of threats to national interests (after all, this is a topic for separate consideration), we emphasize that in fact there is an equal sign between the vital interests of the people and national interests. This brings us closer to understanding the specifics of this phenomenon.

84 — Based on this message, we will try to distinguish individual features of the national interest (interests), which, we believe, will allow us to get closer to understanding the essence of this phenomenon, as well as present the authors’ definition of national interests. And we shall start with the observation that national interests are primarily the interests of the state as a representative of the interests of the entire society, of the entire Ukrainian people. In our opinion, in this case, national interests are equated with state interests, which in practice does not always happen. An example is the conflicts of private interests that arise periodically with state interests.

An essential feature of national interests is their dialectical relationship and interdependence with the needs of the state and society. And although, at first glance, interest and needs are identical concepts, interest is the more voluminous of them, since it also includes tools and methods of satisfying needs. At the same time, needs are the initial interest, they actually form their basis.

When identifying the features of national interests, the most important of which is their conditioning by a concept such as “nation”. The development of a set of national interests is known to occur consistently and over a long period of time in conditions of a complex historical interweaving of various factors in the economic, social, cultural, political and national-psychological spheres. It is for this reason that there is a strong connection with the carriers of these factors and national interests.

The following question should be focused on: “What are the people and its history like?” National interests are strongly interconnected with such a phenomenon as the self-determination of the nation. This approach is based on an integral theory of the nation, which allows us to bring together all the characteristics of national life in their commonality and cohesion (national solidarity).

As a sign of national interests, their democratic nature is considered (here we mean the national interests of our state). As an example, we can cite a number of reforms carried out in the country (administrative, judicial, etc.), the creation of a favorable information climate, the development of democratic institutions, the strengthening of the role of public opinion, etc.

Along with the stated, characteristic feature of national interests, there is also their economic component, which allows us to solve the problem of ensuring the well-being of our state and society.

In this regard, the topic of defining national interests is diverse, and its issues lie in the need to provide appropriate conditions for economic well-being and ensure the protection of the domestic producer; in maintaining and improving the quality of the material, cultural and moral state of the life processes of a specific social community; in the implementation of duties and obligations dictated by the geopolitical position of the state, its role in the sphere of foreign economic relations and connections. It is economic well-being that is connected with national interests. In other words, national interests are determined by the economic state of a particular country.

As Henry A. Kissinger notes globalization views the world as one market in which the most efficient and competitive will prosper. It accepts – and even welcomes – the fact that the free market will relentlessly sift the efficient from the inefficient, even at the cost of economic and social dislocation.

But the extreme versions of globalization tend to neglect the mismatch between the world’s political and economic systems. Unlike economics, politics divides the world into national units. And while political leaders may accept a certain degree of suffering for the sake of growth in their economies, they cannot survive as advocates of near-permanent austerity – especially if their policies can be presented as imposed from abroad (Kissinger Henry A. 2023).

Nuclear weapons have become an essential factor. Nuclear weapons eliminate neither the use of force nor the importance of balancing behavior. They do limit force at the strategic level to a deterrent role, make estimating the strategic strength of nations a simple task, and make balancing easy to do. Multipolarity abolishes the stark symmetry and pleasing simplicity of bipolarity, but nuclear weapons restore both of those qualities to a considerable extent. Nuclear weapons have yet another beneficial effect on the relations of the nations that have them. Conventional states shy away from cooperating for the achievement of even large absolute gains if their uneven division would enable some to turn their disproportionate gain into a military advantage. Because states with second-strike forces cannot convert economic gain into strategic advantage, an important part of the relative-absolute gains problem is negated. And since nuclear countries cannot make important gains through military conquest without inviting retaliation, the importance of conventional forces is reduced (Waltz K.1993, 46).

86

—

Continuing the characterization of the features of national interests, we note their systematicity. This feature lies in the fact that national interests are always a systemic phenomenon with their own elements that allow us to talk about the content of national interests. At the same time, the elements of national interests are characterized by interaction, hierarchical subordination, corresponding functional relationships, etc. The key feature that national interests are elements of the system is strict subordination, which involves achieving the main goal of their implementation. It is based on it and its development that all other components of the system of national interests are created. We consider it appropriate to add complexity to the systematicity as a feature of national interests since national interests are always a complex phenomenon that includes a wide variety of factors in the economic, social, political and cultural spheres.

We will also include their awareness among the essential features of national interests. Its essence lies in recognizing the commonality of national interests and their necessity as one of the most important goals of the state. At the same time, the ability to realize and clearly imagine national interests, their role and significance for the life of society and the state is essential. In general, national interests are always oriented towards achieving one or another goal. National interests are a motivated model of required measures and a pre-emptive representation of the process of achieving the proposed situation by the system, determined by reason.

Another feature of national interests is their integrative nature. Integration (from the Latin *integratio*) allows various elements and parts to be combined into a single whole in the process of its development. The above fully applies to national interests: in the process of their development, they streamline and increase the level of organization of components (elements) that are part of the content of national interests.

A characteristic feature of national interests is ensuring the territorial integrity and territorial unity of the state, as well as ensuring political stability in society as the most important component and characteristic feature of national interests.

And finally, national interests are determined by the state and prospects for the development of the national economy; are most closely related to interests in the social and spiritual spheres of society.

The distribution of power in the world and the general international environment also matter. The link between the survival of particular great powers and the stability of systems is also weakened by the fact that not all changes of number are changes of system. That bipolar and multipolar systems are distinct is widely accepted. Systems of two have qualities distinct from systems of three or more. What is the defining difference? The answer is found in the behavior required of parties in self-help systems: namely, balancing. Balancing is differently done in multi- and bipolar systems. Though many students of international politics believe that the balance-of-power game requires at least three or four players, we saw in Chapter 6 that two will do. Where two powers contend, imbalances can be righted only by their internal efforts. With more than two, shifts in alignment provide an additional means of adjustment, adding flexibility to the system. This is a crucial difference between multi- and bipolar systems (Waltz K.N. 2008, 327).

As a result, the considered features of national interests (their list can be continued) give grounds to talk about their essence in relation to national security, the content of which these interests cover.

Considering the current national interests of Ukraine, the following should be highlighted. Russia's full-scale war against Ukraine has definitely intensified the process of national self-determination, stimulating the readiness of Ukrainians to resist external invasion and protect the independence of Ukraine. Currently, the main thing for the absolute majority of our people is the struggle for state independence, defending their right to their own future and the future of their own country. National

interests and values are the basis for the formation of national goals. In turn, national goals are the main state task, the implementation of which should ensure the implementation and protection of national interests and values. Therefore, national goals are indicative marks on the way to building a new security model for Ukraine. Over the years of independence, Ukraine has not overcome noticeable differences in regional and linguistic indicators, regarding views on our historical heritage. The first sharp surge in the consolidation of Ukrainians occurred after the first wave of Russian aggression in 2014, the second - after the full-scale invasion of the Russian Federation on February 24, 2022. Currently, there is a rapid change in the value and normative system of society, as Ukraine has entered an era of radical social transformations. Social instability, which is caused by current changes in society, is only increasing. Further research into national interests and values is extremely relevant and appropriate for domestic political science. There is a need for constant monitoring of both foreign and domestic political vectors of the opinions of the population of Ukraine, scientific study of value (individual and societal) orientations, since the consolidation of Ukrainian society is, unfortunately, so far only situational. Further scientific research should be devoted to research on the search for a solid common foundation for the cohesion of Ukrainian citizens.

It is necessary to finally clearly realize that for Ukraine, which entered the 21st century with unclear prospects for its further existence, today there is an opportunity in the conditions of a new geopolitical reality to finally formulate its national interests and values and defend the right to its own historical path of development.

The national interests of Ukraine today include: the creation of an effective civil society, increasing the efficiency of state authorities and local self-government, the development of democratic institutions to ensure human rights and freedoms; achieving national harmony, political and social stability; guaranteeing the rights of the Ukrainian community abroad. It should be noted that the oligarchic regime of electoral democracy in Ukraine has not been dismantled even after the Revolution of Dignity, which poses new challenges for the state.

National interests require the establishment of a “middle class” as it is confirmed by the experience of various European countries, including those that until recently belonged to the “empire of evil and lies” and the so-called “socialist commonwealth.” The share of the population that

makes up the “middle class” should be at least 60%. Then the democratic regime will finally receive its social base and the Ukrainian state will reach a fundamentally different, modern level of development.

In general, it should be emphasized that today the question should no longer be about the reset of power, but about the RE-ESTABLISHMENT OF THE UKRAINIAN STATE, because after the declaration of independence, national-democratic forces, as a rule, retreated, and the national upheavals during the Orange Revolution and the Revolution of Dignity at the highest state level were devalued. A *parliamentary republic* should be introduced in Ukraine, which will overcome the dichotomy of power and bring the political system of Ukraine closer to the best European models. This is especially crucial in view of our prospect of full membership in the European Union

It is necessary to adhere to the *strategy of proactive development* as the dominant state policy of national security aimed at building a civilizational model, which is characterized by the following features: the establishment of a new method of production based on high technologies, complex automation, robotization, informatization and innovative “knowledge economy”, as well as a multi-component economy in the economic sphere; the formation of a new social structure of society, where the leading role will be played by the intellectuals (knowledge elite) for the emergence of a free, creative, capable of creativity worker, adapted to the new mode of production in the social sphere; overcoming the dominance of the oligarchy (wealth elite) and the alienation between man and the state, the coming to power of a new national knowledge elite, the establishment of real democracy, accompanied by the democratization of the political, economic and social spheres; there will be a return to the traditions of Ukrainian national culture while ensuring the national and cultural development of national minorities and ethnic groups in the spiritual sphere.

Today, it is significant to move to a pro-active position in the information policy of the state, in particular in matters of countering information aggression. In the conditions of a hybrid war, the Ukrainian government must pay priority attention to the development of the following areas of political communication, which will allow effectively resisting aggression from the fascist regime of russian president putin:

- development of asymmetric and unpredictable actions that put the enemy in an awkward position (such as the actions of Ukrainian volunteers);

- public relations (activation of the patriotic “third sector” in the conflict zone and its information support in the Ukrainian media with broadcasting to the occupied territories);

- public diplomacy and military measures in support of public diplomacy (broad coverage of peacemaking initiatives of official Kyiv);

- de-oligarchization of the Ukrainian information space;

- information events of international military cooperation (comprehensive coverage of the largest cooperation projects with developed countries of the world in the field of cooperation in the military sphere in the information field of Ukraine and the countries providing assistance);

- civil-military collaboration (active coverage of the volunteer movement and the movement of resistance to aggression in the occupied territories);

- actions in cyberspace, including social networks (countering the aggressor’s information attacks and the formation and promotion of new Ukrainian-centric myths, recreating the foundations of national historical memory as a lever of national identity);

90

—

- involvement of key leaders in holding information events (covering the peacemaking initiatives of the President of Ukraine, the Prime Minister of Ukraine and all Ukrainian statesmen involved in resolving the complex set of problems related to the Russian aggression against Ukraine);

- internal communication (systematic work with the personnel of the Armed Forces of Ukraine to clarify the current state policy of Ukraine);

- information operations and campaigns (development and launch in the national information space with broadcasting of special campaigns - the antithesis of the aggressor’s information attacks to the occupied areas);

- development of specialized military journalism;

- re-profiling and opening of new “think-tanks” on countering the hybrid aggression of the Russian Federation;

- launching conceptual wars: opposing the “people’s republics” of Ukrainian national narratives in the concept of information war;

- updating the legislative framework in the field of information policy.

In the immediate post-war perspective, Ukrainian national interests require focusing our efforts on:

- 1) implementation of internal reforms aimed at ensuring the democratic development of the state and society, the rule of law and a market economy;

2) economic development and achieving a high standard of living for citizens;

3) ensuring stability and security in the state and the region.

These goals determine the priorities of Ukraine's foreign policy, which are:

- integration into European and Euro-Atlantic institutions;
- development of cooperation with neighboring states and strategic partners;
- active regional policy aimed at ensuring democracy, stability and economic prosperity in Eastern Europe;
- expansion of Ukraine's share in world GDP.

Thus, overcoming the enormous difficulties caused by the aggression of the Russian Federation, Ukraine continues the process of expanding its diplomatic presence in the world, gradually becoming an influential European and world state, increasingly turning into a real and active subject of international relations that has its own national interests.

Conclusions. The category of "interest" includes not only needs, but also methods and tools for their satisfaction.

In the implementation of their interests, the "state" and the "nation" act as one social subject, not two separate subjects. Modern state institutions cannot exist without a nation, just as a nation cannot exist without a state; there is a close dialectical relationship between them. National interests are always based on ensuring the most urgent requirements of society and the state.

Currently, the meaning of the term "national interests" is expanding. In one case, this concept is presented in combination with foreign policy activities, since it symbolizes a nation, a state, the functions of which include protecting its own interests on the world stage; in other cases, national interests are considered in the context of solving internal political tasks, as a means of researching foreign policy.

National interests are the vital interests of the people, reflecting the desire of citizens to ensure stable and sustainable development of society and minimize social threats.

National interests are always a complex phenomenon that includes a wide variety of factors in the economic, social, political and cultural spheres. Currently, the main national interest of Ukraine is the struggle for state independence, defending its right to its own future and the future of its own country. Under the conditions of continued hostilities, it is crucial

to move to a proactive position in the information policy of the state, in particular in matters of countering information aggression from Russia.

Ukraine should adhere to a strategy of proactive development as the dominant state policy of national security. It is essential to implement the entire complex of internal reforms, the purpose of which is to ensure the democratic development of the state and society, the rule of law and a socially oriented market economy.

The first systemic step in the post-war period should be the re-establishment of the Ukrainian state. A parliamentary republic should be introduced in Ukraine, which will overcome the dichotomy of power and bring Ukraine's political system closer to the best European models.

References:

1. Helvétius C. A. (2015). On Mind. Creative Media Partners, LLC. 560 p.

92 2. Lippman, W. (1949). Public Opinion. New York, London: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Colier — Macmillan Publishers, 268 p.

3. Hegel, G. V. F. (2001). Philosophy of Right. Batoche Books: Kitchener, 281 p.

4. Morgenthau, H. (1973). Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. Fifth Edition. New York: Alfred A. Knopf, 597 p.

5. Rosenau, J. (2006). The Study of World Politics. Volume 2: globalization and governance. London-New York: Routledge. 260 p.

6. Pavlenko, V. S. (2022). National interests and threats to the state security of Ukraine. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. Economic series. Legal series. Issue 34. P. 84-92.

7. Redkina, A. (2023). Ukrainian national interests and values: public awareness and reassessment. Political studies. No. 1 (5). P.144-162.

8. Lisnychuk, O. (2009). "Territorial integrity" in the discourse of national interests of Ukraine. Scientific notes of the I. F. Kuras Institute of Economics and Management of the National Academy of Sciences of Ukraine. Issue 44. P. 65-72.

9. Shary, V., Shary, I. (2024). National interests of Ukraine in the sphere of financial security. Coordinates of public administration. No.1 (2). P. 459-476.

10. Kissinger, Henry A. (2023). Powerful (or Powerless) Globalization? Is globalization a force that can be harnessed to benefit the masses? Or

does it dislocate society? November 30. Available from: <https://www.theglobalist.com/contributors/henry-a-kissinger/> (Accessed: 01.06.2025).

11. Waltz, K. (1993). Emerging structure of the International Politics. International Security. P. 44-89.

12. Waltz, K.N. (2008). Realism and International Politics. New York: Routledge. 361 p.

Надійшла до редакції / Received: 25.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 02.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.94-107>

УДК: 355(477+41):355.48

© Андрій Бузаров¹

СТРАТЕГІЧНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

У статті проаналізовано стратегічну підтримку України з боку Великої Британії в умовах багаторічної російської агресії. Особливу увагу приділено комплексному дослідженню політичних, інституційних та ціннісних чинників, що формують британську зовнішню політику щодо України. Окремо розглянуто військово-політичну допомогу у контексті імплементації доктрини *Global Britain*. Зокрема висвітлено особливу роль Великої Британії як «геополітичного модератора» мобілізації євроатлантичної підтримки України у протидії агресії РФ.

Ключові слова: Велика Британія, Україна, стратегічна підтримка, Сторічна угода, євроатлантична інтеграція, російська агресія, Brexit, Рамштайн, міжнародна безпека.

Strategic Support of Ukraine by the United Kingdom in Countering Russian Aggression

The article analyses the strategic support provided to Ukraine by the United Kingdom in the context of Russia's long-term aggression. Particular attention is paid to the comprehensive study of political, institutional, and value-based factors shaping British foreign policy towards Ukraine. The paper also examines military-political assistance within the framework of the UK's *Global Britain* foreign policy doctrine. Furthermore, it highlights the special role of the United Kingdom as a "geopolitical moderator" in mobilising Euro-Atlantic support for Ukraine in countering Russian aggression.

Keywords: United Kingdom, Ukraine, strategic support, Century Agreement, Euro-Atlantic integration, Russian aggression, Brexit, Ramstein, international security.

¹ Кандидат філософських наук, докторант Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, E-mail: buzarov.andrey@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-5085-8340>.

Постановка проблеми. Підписання у січні 2025 року «Угоди про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії» вивело на новий якісний рівень не лише двостороннє співробітництво між двома країнами, а стало ще одним кроком геополітичної інтеграції України до євроатлантичного безпекового та цивілізаційного простору. В цьому контексті стратегічна зовнішньополітична підтримка України Великою Британією потребує глибшого системного аналізу: які внутрішні та зовнішні політичні фактори лежать в її основі, як еволюціонувала ця підтримка, та якими є її інституційні механізми. В цьому дослідженні висунуто гіпотезу, що багаторічна стратегічна підтримка України Великою Британією є не лише результатом зміни зовнішньополітичних стратегії у британській зовнішній політиці, а й намаганням захисту демократії, свободи та міжнародного порядку.

Метою статті є комплексний аналіз зовнішньополітичної стратегічної підтримки України з боку Великої Британії, визначення її інституційних та політичних підстав в умовах протидії агресії РФ. Задля цього будуть виконані наступні завдання: проаналізувати політичний процес прийняття політичних рішень британськими урядами щодо стратегічного партнерства із Україною; виявити ключові механізми військово-політичної та геостратегічної підтримки України; дослідити чинники, що впливають на ухвалення політичних рішень (внутрішньополітичних, міжнародних, ціннісних).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання участі Великої Британії у різних форматах міжнародної підтримки України вивчається авторами в різних аспектах. Зокрема, в монографіях «Політична безпека України: проблема стабілізації політичного поля країни. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення» (Політична безпека України ... 2024), «Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення» (Політична безпека України ... 2023), «Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність» (Українська держава ... 2024), «Адаптивні зміни у функціонуванні політичної системи України в умовах повоєнної відбудови» (Адаптивні зміни ... 2024), «Політична безпека України: проблема стабілізації політичного поля країни. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення» (Політична безпека України ... 2024) здійснений аналіз зовнішньополітичного середовища, яке підтримує Україну, де Велика Британія є одним із головних

суб'єктів консолідації протидії агресивним намірам РФ у Європі. Окремо зазначається, що аналіз риторики британського прем'єр-міністра К. Стармера дає підстави для впевненості, що Британія зосереджуватиме зусилля на підтримці України попри можливу зміну політики США у цьому питанні. Крім того, слушно згадана ініціатива Польщі про створення особливого союзу з Британією, Францією та низкою інших європейських країн, які активно підтримують Україну. Тож ключовими країнами Європи у забезпеченні підтримки України, на думку авторів монографій, залишаються Велика Британія та скандинавсько-балтійська вісімка разом із Польщею.

Питання українського-британського співробітництва в різних аспектах, зокрема еволюція та перспективи британо-українських відносини після 2014 року (Соколова 2017), українсько-британські відносини в культуро-історичному контексті (2022–2023) (Гриценко 2024), еволюція українсько-британських відносин в умовах широко-масштабної агресії Росії проти України (Черевко 2023) та стратегічні відносини між Україною та Великою Британією (2017–2021 рр.) (Луценко 2022) були проаналізовані авторами, переважно, із акцентом на історико-політичний процес становлення та розвитку двосторонніх відносин. Окремо варто зазначити монографію «Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990–2016 рр.)» (Грубінко 2017), яка стала першим монографічним дослідженням історії участі Великої Британії у зовнішній та безпековій політиці Європейського Союзу.

Після 24 лютого 2022 року увага дослідників була сконцентрована на практичній стороні військово-політичною підтримки, яку надала Велика Британія у протидії російській повномасштабній агресії. В цьому розрізі авторами були досліджені особливості дипломатичної поведінки Великої Британії як регіонального лідера під час повномасштабної війни (Віннічук 2024) та зроблене комплексне дослідження співробітництва України та Великої Британії в умовах російсько-української війни (Стужук 2022).

Роль Великої Британії у форматі «Рамштайн», наприклад, була досліджена автором цього дослідження у монографії «Україна: духовно-практичні виміри євроінтеграції» (Крисаченко 2025), де був проаналізований процес становлення різних форматів взаємодії України та євроатлантичної спільноти в контексті російсько-української

війни та розкрито результати «Рамштайна» для формування контурів нової архітектури міжнародної безпеки.

Попри широкий спектр досліджень україно-британських міжнародних відносин вивчення стратегічної лінії Лондона (у порівнянні з іншими країнами) щодо довгострокової підтримки України залишається недостатньо розробленою. Зокрема не встановлено, у чому саме полягає стратегічний характер британської підтримки – чи зумовлена вона лише геополітичними інтересами чи є також морально-ціннісні засади. З огляду на ключову роль Великої Британії у форматі «Рамштайн», підписання «Сторічної угоди» між Україною та Великою Британією, важливо зрозуміти зовнішньополітичну природу цієї підтримки як частини нової геостратегічної ролі Великої Британії в контексті геополітичної інтеграції України в євроатлантичний простір.

Методологічною основою даного дослідження є використання гіпотетико-дедуктивного метода що традиційно використовується в політичній науці для побудови послідовного дослідження, яке поєднує теоретичні припущення з емпіричною перевіркою. Застосування гіпотетико-дедуктивного методу в межах даного дослідження забезпечує методологічну строгість і наукову обґрунтованість аналізу політики Великої Британії щодо України. Це дозволить перейти від описового рівня дослідження до виведення загальних закономірностей і формулювання об'єктивних висновків про природу стратегічного партнерства в сучасних міжнародних відносинах.

Крім того, для якісного аналізу емпіричного матеріалу використовується контент-аналіз політичних документів (заяв, рішень, нормативних актів), порівняльно-історичний аналіз політичної поведінки, елементи дискурсивного аналізу та метод case-study. Метод case study дозволяє розглядати допомогу Великої Британії як цілісний кейс стратегічної підтримки, а окремі політичні події та політична поведінка як епізоди динаміки міжнародних політичних процесів.

Концептуальні підходи. У дослідженні буде використана концепція трьох рівнів аналізу, розроблена Кеннетом Уолтцом у праці «Man, the State and War» (Waltz, 1959). Цей підхід передбачає поділ причин зовнішньополітичної поведінки держави на три концептуальні рівні: індивідуальний (особистісний) рівень – особисті характеристики, переконання, цінності та стиль лідерства конкретних політичних діячів; державний (національний) рівень – політична структура, інсти-

туції, тип режиму, громадська думка, ідеологічні засади зовнішньої політики; системний (міжнародний) рівень – структура міжнародної системи, баланс сил, міжнародна конкуренція.

Концепція Кеннета Уолтца дозволить всебічно охарактеризувати зовнішньополітичну поведінку Великої Британії в контексті протидії РФ, адже тема дослідження передбачає комплексне вивчення цієї мети стратегічної підтримки України, що включає аналіз мотивацій, механізмів, рішень та інтересів, які не можуть бути пояснені виключно через один рівень. Вказана концепція, як відомо, виникла в рамках неореалістської парадигми вивчення міжнародних відносин та використовується в цьому дослідженні як методологічний інструмент. Для інтерпретації емпіричних даних, додатково застосовуються підходи конструктивізму та ліберальної теорії міжнародних відносин, що дозволяє розкрити ціннісно-мотиваційний вимір політики Лондона. Це цілком відповідає сучасним тенденціям метапарадигмального підходу вивчення міжнародних відносин (Шергін 2012).

98

Виклад основного матеріалу. В інформаційному та політичному просторі загальновідомим є той факт, що Велика Британія займає особливе місце у консолідації демократичних сил на підтримку України на євроатлантичному напрямку. Британці послідовно, з моменту початку агресії РФ проти України у 2014 році, підтримують Україну на різних рівнях. Втручання РФ в Україну у 2014 році та повномасштабна фаза з 2022 року стали викликом для європейської та глобальної системи безпеки, де Велика Британія історично на протязі багатьох років відіграє одну із провідних ролей як член Ради Безпеки ООН та НАТО. Стратегічна підтримка України Великою Британією після 2014 року зумовлена не лише реагуванням на російську агресію, а й реалізацією нової глобальної стратегії Лондона в умовах «пост-Brexit», що передбачає посилення позицій у міжнародній безпековій архітектурі.

Використовуючи трирівневу систему К. Уолтца, проаналізуємо стратегічну підтримку України Великою Британією в умовах протидії російській агресії.

Політична система та політична культура Великої Британії значною мірою визначає контури її зовнішньої політики. Як парламентська демократія з сильною традицією верховенства закону та інституційного контролю, Британія має сталі механізми вироблення та реалізації міжнародної стратегії.

З 2014 року всі уряди – від Девіда Камерона до Кіра Стармера – демонстрували послідовну підтримку України, що свідчить про інституційну сталість зовнішньополітичної позиції. Британський парламент також активно впливав на формування політики щодо України. Усі ключові рішення супроводжувалися дебатами у британському парламенті, де як уряд, так і опозиція здебільшого демонстрували єдність у питаннях підтримки України.

До початку повномасштабного вторгнення РФ важливим етапом у розвитку стратегічних міжнародних відносин між Україною та Великою Британією стало підписання у жовтні 2020 «Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії (Угода про політичне співробітництво ...). Цей документ заклав юридичний фундамент стратегічної підтримки України з боку Великої Британії.

Одним із напрямків відповідної стратегічної взаємовигідної співпраці між Україною та Великою Британією напередодні вторгнення РФ в лютому 2022 була Місії Orbital в Україні, яка сприяла індивідуальній підготовці особового складу ВСУ за новітніми на той час методиками (Іванець 2021). Потім ця програма була трансформована в більший міжнародний проект під назвою «Операція Interflex» (Операція INTERFLEX).

Важливою міжнародною політичною подією в якій Б. Джонсон брав безпосередню участь був його візит у якості британського прем'єр-міністра в Київ в квітні 2022 року, коли Велика Британія оголосила про новий пакет фінансової та військової допомоги (Борис Джонсон ...). Той візит відіграв важливу роль у консолідації демократичного світу навколо подальшої підтримки України у протидії російській агресії.

Варто зазначити що у січні 2024 року наступник Джонсона на посаді прем'єра Р. Сунак підписав історичну першу Угоду про співпрацю у галузі безпеки. Угода офіційно задекларувала надання Великою Британією невідкладної допомоги Україні, сучасної зброї для відбиття агресії на суходолі, у морі та у повітряному просторі, у випадку повторної російської агресії (Угода про співробітництво у сфері ...).

Вказана Угода стала свого роду прелюдією до підписаного вже новим прем'єр міністром Великої Британії К. Стармером у січні 2025 року більш стратегічним документом між Україною та Великою Британією – Угоді про сторічне партнерство між Україною та Сполуче-

ним Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. В контексті геополітичної інтеграції України в тексті особливу увагу надається наступним питанням: «Сторони розвиватимуть сфери, важливість яких для євроатлантичного миру і стабільності виходить далеко за межі війни, визнаючи важливу роль України у захисті євроатлантичної безпеки й звертаючи особливу увагу на оперативну сумісність і внесок України як майбутнього союзника НАТО» (Угода про сторічне партнерство ...).

Таким чином, на державному рівні стратегічна підтримка України з боку Великої Британії є результатом взаємодії стабільної політичної системи, ефективних інституцій та пріоритетів у зовнішній політиці. Це забезпечило сталість курсу на партнерство з Україною навіть в умовах зміни урядів та міжнародних викликів.

100 — Згідно концепції Кеннета Уолтца, а саме індивідуального рівня стратегічної на ціннісній підтримки, особливу увагу варто звернути на особисті характеристики, переконання та стиль лідерства політичних діячів. В цьому контексті важливою складовою є також врахування ціннісного підґрунтя британської зовнішньої політики щодо України. Риторика «захисту демократії», «боротьби з авторитаризмом» і «непорушності суверенітету» стала ключовою у виправданні дій Лондона на міжнародній арені.

У розрізі стратегічної підтримки України Великою Британією особлива роль належить прем'єр-міністрам, які очолювали уряд у ключові періоди багаторічної агресії РФ, а саме Девіду Камерону, Терезі Мей, Борису Джонсону, Ліз Трасс, Ріші Сунаку та Кіру Стармеру.

Наприклад, Девід Камерон виступав за посилення ролі Британії в міжнародних справах, хоча його зовнішньополітична риторика стосовно України була досить стриманою. Його реакцією на анексію Криму стала у підтримка санкційної політики ЄС і риторична солідарність з Україною, не більше. Однак на ціннісні аспекти Д. Камерон також неодноразово звертав увагу у своїх політичних заявах щодо підтримки України (Emergency ...).

Тереза Мей, зважаючи на важкий політичний період після Brexit-референдуму, намагалася переорієнтувати британську зовнішню політику. Її лідерство позначилось підтримкою суверенітету України в межах загальноєвропейської безпекової архітектури та стриманою критикою на адресу РФ (UK PM Theresa May ...).

Борис Джонсон був, без сумніву, найпомітнішим прем'єр-міністром Великої Британії у контексті підтримки України. Його харизматичний, рішучий стиль, а також активне використання медіа та моральних аргументів (Prime Minister's ...), перетворили його на символ міжнародної солідарності. Саме за його прем'єрства Британія надала Україні сучасне озброєння, запровадила масштабні санкції проти Росії та стала однією з перших країн, яка визнала війну не лише як європейську, а й як глобальну загрозу.

Ліз Трасс (Прем'єр-міністр Великої Британії 6 вересня 2022 – 25 жовтня 2022) хоча і була главою британського уряду не довгий час, однак під час свого виступу на Генеральній Асамблеї ООН згадала про Україну у розрізі боротьби за свободу в 2022 р. (The story of 2022 ...).

Ріші Сунак продовжив політику Б. Джонсона та Л. Трасс щодо стратегічної підтримки України, хоча з меншим публічним акцентом. Однак моральну складову у аргументації своєї політичної позиції він також систематично використовував (Rishi Sunak ...). Його стиль вирізнявся прагматизмом і управлінською раціональністю, однак допомога Україні не зменшилась – Британія залишалась активним учасником «Рамштайну» та одним із головних донорів військової допомоги.

Кір Стармер, який очолив уряд у 2024 році, заявив про незмінність стратегічного партнерства з Україною. Це була важлива політична заява, оскільки він належить до іншої політичної сили Великої Британії – лейбористів. Однак виступи К. Стармера відзначаються акцентом на демократичних цінностях та правах людини (Ukraine ...).

Окремо варто відзначити політичну позицію Короля Великої Британії, Карл III, який систематично у свої офіційних зверненнях робить акцент на необхідності підтримки України та українського народу (The King's ...). Крім того, він періодично відвідує тренувальний табір українських військових (Король Чарльз ...).

Отже, індивідуальний рівень аналізу дозволяє пояснити морально-етичну складову британської політичної підтримки України через відстоювання спільних цінностей. Попри зміну політичних команд, базова установка британської еліти на солідарність із Україною залишається стабільною, що свідчить про глибоке вкорінення відповідних переконань в національну політичну культуру. Це в свою чергу

є відображенням британської суспільної думки. Соціологічні дослідження демонструють що понад 50% британців підтримують нинішню роль Британії в конфлікті. Вони вважають, що допомога Україні надається «у достатньому обсязі» та підтримують економічні санкції попри високі ціни в країні (Ipsos Ukraine polling).

Системний рівень аналізу, відповідно до концепції К. Уолтца, зосереджується на структурі міжнародної системи, балансі сил, динаміці альянсів і загроз. У випадку Великої Британії стратегічна підтримка України визначалась не лише національними інтересами та ціннісною підтримкою звичайних британців та британської політичної еліти, а й геополітичними обставинами.

Після анексії Криму у 2014 році, початку агресії Росії проти України та виходу з ЄС (Brexit), Велика Британія прагнула відновити своє глобальне лідерство через доктрину «Global Britain», яка була офіційно оголошена у березні 2021 році (Global Britain ...). В цьому контексті підтримка України стала для Лондона не лише актом солідарності, а й засобом демонстрації нової ролі на світовій арені. Співпраця з Україною дозволила Британії вибудувати двосторонню взаємодію поза рамками ЄС, утвердитися як провідний гравець у безпековій політиці Європи.

29 березня 2022 року британський «Chatham House» представив доповідь з аналізом результатів виконання вищезгаданої зовнішньополітичної доктрини, де зазначалося наступне: «Повномасштабне вторгнення РФ в Україну не лише підтвердило прогнози щодо перетворення Росії на головну загрозу безпеці Великої Британії та Європи загалом, а й зумовило масштабну кризу, на подолання наслідків якої буде спрямовано британську зовнішню політику в найближчій перспективі. Сьогодні під сумнів поставлено позиціювання Британії як сили, що претендує на розв'язання глобальних проблем» (Niblett 2022).

З цього приводу варто погодиться із думкою науковців НІСІ, що: «У зовнішній і безпековій політиці Великої Британії в перспективі домінуватиме стратегічне та військове протистояння з росією. Важливим досягненням урядової програми стала тогорічна оцінка РФ як головної загрози безпеці Британії та Європи загалом. Саме тому Україна є однією з основних держав не членів НАТО, на якій Велика Британія зосередила свої оборонні зусилля 2021 р. та на початку 2022 р. Підписання меморандуму про виконання Програми посилення Вій-

ськово-морських сил України передбачало здійснення низки кроків, що мали сприяти розвитку військово-морських спроможностей нашої держави. Поряд із США Велика Британія стала ключовим «постачальником» розвідувальних даних щодо загрози та ймовірності повномасштабного вторгнення РФ. З часу нарощування російських військ і техніки на кордонах України та після початку відкритої агресії РФ Британія стала одним із небагатьох постачальників (крім США та країн Балтії) оборонного військового обладнання, включно із протитанковою зброєю» (Орлик 2022).

Крім того, після подій 24 лютого 2022 року Велика Британія стала одним із головних учасників та «геополітичних модераторів» (разом із США) усією платформи глобальної підтримки України під назвою «Рамштайн». Цей формат став новою моделлю міжнародної координації та взаємодії у забезпеченні безпеки України в умовах повномасштабної російської агресії (Buzarov 2024).

Таким чином, підтримка України Великою Британією є не ситуативною політичною дією у зовнішній політиці, а результатом адаптації Лондона до глобальних трансформацій, пошуку нової ролі після Brexit і відповіддю на зміну балансу сил у Європі та у світі.

Висновки. Після початку агресії РФ проти України в 2014 році структура міжнародної системи почала змінюватися. В 2016 році Велика Британія вийшла із Європейського союзу. Ці геополітичні події вплинули на настрої британської політичної еліти та підштовхнули їх на пошук власної регіональної та геополітичної ідентичності у мінливому світі.

Одним із результатів кропіткого політичного процесу стала розробка на початку 2021 року цілої зовнішньополітичної доктрини під назвою «Глобальна Британія», яка покладена в основу зовнішньої політики Великої Британії.

Велика Британія, як постійний член Ради Безпеки ООН і ядерна держава, зіткнулась із зовнішньополітичними викликами та загрозами для своєї власної безпеки після 24 лютого 2022 р. Це зумовило її активну участь у підтримки України та зміцненні міжнародної коаліції проти російської агресії.

Теоретико-методологічне дослідження, у тому числі з використанням концепції трьох рівнів аналізу зовнішньої політики К. Уолтца та емпіричні дані у вигляді політичних фактів демонструють комплексну підтримку України та українського народу з боку Великої Брита-

нії. Політичні заяви керівників британських урядів різних років та стратегія їх політичної поведінки на міжнародній арені дає підстави стверджувати, що стратегічне партнерство із Україною є одним із пріоритетів британської зовнішньої політики останніх років.

Конкретними сферами та механізмами втілення стратегії підтримки України стало: укладання міжнародної договірної бази, військово-політичне співробітництво, розвиток міжнародних економічних зв'язків, інституційна взаємодія на різних міжнародних майданчиках тощо. Разом зі США, Польщею, країнами Балтії та Скандинавії Британія стала рушієм нової геостратегічної парадигми, в межах якої Україна була включена в євроатлантичний безпековий простір навіть без формального членства в НАТО.

References:

- 104 — 1. Adaptivni zminy u funktsionuvanni politychnoyi systemy Ukrayiny v umovakh povoyennoyi vidbudovy : monohrafiya / za red. O. O. Rafal's'koho, O. M. Mayborody. Kyiv: IPiEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2024. 648 s. (In Ukrainian).
2. Borys Dzhonson u Kyievi oholosyv pro novyy paket finansovoyi ta viys'kovoyi dopomohy Ukraini. URL: <https://www.holosameryky.com/a/boris-jonson-visit-viyna-ukraina-rf-rosia-kyiv/6522234.html> (In Ukrainian).
3. Vinnichuk O.V. (2024). Osoblyvosti viys'kovo-politychnoho spivrobitnytstva Ukrayiny z Velykoyu Brytaniyeyu v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny. Politykus : nauk. zhurnal. № 3. S.164-168 (In Ukrainian).
4. Hrytsenko H., & Yatsula YE-P. (2024). Ukrayins'ko-brytans'ki vidnosyny v kul'turo-istorychnomu konteksti (2022–2023). Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoryia, Spetsvypusk, 124-129 (In Ukrainian).
5. Hrubinko A. (2017). Velyka Brytaniya v systemi yevropeys'koyi zovnishn'oyi i bezpekovoyi polityky (1990–2016 rr.): monohrafiya. Ternopil': Vektor, 668 s. / L. Aleksiyevevs' // Ukrayina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: Istoryia, mizhnarodni vidnosyny. Vyp. 20. S. 387-389. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2017_20_43 (In Ukrainian).

6. Ivanets' O. (2021). Misiyi Orbital v Ukrayini: navchannya z indyvidual'noyi pidhotovky za novitnymi metodykamy. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/06/17/misiyi-orbital-v-ukrayini-navchannya-z-indyvidualnoyi-pidgotovky-za-novitnymi-metodykamy/> (In Ukrainian).
7. Korol' Char'l'z vidvidav biytsiv ZSU na navchannyakh u Brytaniyi. Pro shcho hovoryly. URL: <https://insider.ua/korol-karl-iii-vidvidav-ukrainskih-vijskovih-u-trenuvalnomu-tabori-viltshir/> (In Ukrainian).
8. Krysachenko V., Bohdanovych H., Buzarov A., Dodonov R., Sorochuk L. (2025). «Ukrayina: dukhovno-praktychni vymiry yevrointehratsiyi: Kolektyvna monohrafiya. Kyiv: NDI ukrayinoznavstva KNU imeni Tarasa Shevchenka. 216 s. (In Ukrainian).
9. Lutsenko N. (2022). Ukrayina v «osoblyvykh vidnosynakh» SSHA ta Velykoyi Brytaniyi (2017–2021 rr.). Amerykans'ka istoriya ta polityka. № 14. S. 21-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2022_14_4 (In Ukrainian).
10. Operatsiya INTERFLEX. URL: <https://armyinform.com.ua/tag/operatsiya-interflex/> (In Ukrainian).
11. Orlyk V.V. (2022). «Hlobal'na Brytaniya v rozdilnomu sviti»: dosyahnennya ta perspektyvy. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/britaniya_140422.pdf (In Ukrainian).
12. Politychna bezpeka Ukrayiny: problema stabilizatsiyi politychnoho polya krayiny. Prohnozna otsinka, mekhanizmy zabezpechennya: Analitychna dopovid'. Kyiv: IPIEnD NAN Ukrayiny, 2024. 62 s. (In Ukrainian).
13. Politychna bezpeka Ukrayiny: problema stabilizatsiyi politychnoho polya krayiny. Prohnozna otsinka, mekhanizmy zabezpechennya : monohrafiya / za red. akademika NAN Ukrayiny O. O. Rafal's'koho, chl.-kor. NAN Ukrayiny O. M. Mayborody. Kyiv : IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2024. 288 s. (In Ukrainian).
14. Politychna bezpeka Ukrayiny: problemy politychnoho i derzhavnohopravlinnya. Prohnozna otsinka, mekhanizmy zabezpechennya : analitychna zapyska. Kyiv : Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2023. 64 s. (In Ukrainian).
15. Sokolova V. (2017). Brytano-ukrayins'ki vidnosyny: evolyutsiya ta perspektyvy. Evropský politický a právní diskurz. Sv. 4, Vyd. 6. S. 45-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2017_4_6_9 (In Ukrainian).
16. Stuzhuk YU. P. (2022). Spivrobitnytstvo Ukrayiny ta Velykoyi Brytaniyi v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny. Zbirnyk naukovykh

prats' Tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen' Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny imeni Ivana Chernyakhovs'koho. № 2. S. 135-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2022_2_19 (In Ukrainian).

17. Uhoda pro politychne spivrobitnytstvo, vil'nu torhivlyu i stratehichne partnerstvo mizh Ukrayinoyu ta Spoluchenym Korolivstvom Velykoyi Brytaniyi i Pivnichnoyi Irlandiyi URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20#Text (In Ukrainian).

18. Uhoda pro spivrobitnytstvo u sferi bezpeky mizh Ukrayinoyu ta Spoluchenym Korolivstvom Velykoyi Brytaniyi i Pivnichnoyi Irlandiyi. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277> (In Ukrainian).

19. Uhoda pro storichne partnerstvo mizh Ukrayinoyu ta Spoluchenym Korolivstvom Velykoyi Brytaniyi i Pivnichnoyi Irlandiyi. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-storichne-partnerstvo-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchen-95461> (In Ukrainian).

106

— 20. Ukrayins'ka derzhava. Vytoky. Istorychna evolyutsiya. Suchasnist'. Monohrafiya. K. : Vydavnychyy dim «ADEF-Ukrayina», 2024. 428 s. (In Ukrainian).

21. Cherevko O. (2023). Evolyutsiya ukrayins'ko-brytans'kykh vidnosyn v umovakh shyrokomasshtabnoyi ahresiyi Rosiyi proty Ukrayiny. Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal, 4 (571), 5-24. 22. Sherhin S.O. (2012). Paradyhmaľna evolyutsiya v politolohiyi mizhnarodnykh vidnosyn. Osvita rehionu (1). s. 132-146 (In Ukrainian).

22. Sherhin S.O. (2012). Paradyhmaľna evolyutsiya v politolohiyi mizhnarodnykh vidnosyn. Osvita rehionu (1). s. 132-146 (In Ukrainian).

23. Buzarov A. (2024). Evolution of military-political cooperation in the Ramstein format (2022-2024). URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3936/3586>

24. Emergency European Council on Ukraine: David Cameron's statement. URL: https://www.gov.uk/government/speeches/emergency-european-council-on-ukraine-david-camersons-statement?utm_source=chatgpt.com

25. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60644e4bd3bf7f0c91eababd/Global_Britain_in_a_Competitive_Age_the_Integrated_Review_of_Security_Defence_Development_and_Foreign_Policy.pdf

26. Ipsos Ukraine polling. URL: https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2025-02/Ipsos_Feb%2025_Ukraine_FINAL.pdf

27. Niblett R. (2022). Global Britain in a divided world. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/03/global-britain-divided-world>

28. Prime Minister's address to the nation on the Russian invasion of Ukraine: 24 February 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-address-to-the-nation-on-the-russian-invasion-of-ukraine-24-february-2022>

29. Rishi Sunak: It's our moral duty to seize Russian assets to help Ukraine. URL: <https://www.thetimes.com/business-money/economics/article/its-our-moral-duty-to-seize-russian-assets-to-help-ukraine-s3m6l23hk>

30. The King's message marking two years of conflict in Ukraine. URL: https://www.royal.uk/ukraine?utm_source=chatgpt.com

31. 'The story of 2022 is freedom fighting back' against aggression, UK Prime Minister Truss says in UN speech. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/09/1127441>

32. UK PM Theresa May accuses Russia of meddling in election, cyber espionage. URL: <https://scroll.in/latest/857825/uk-pm-theresa-may-accuses-russia-of-meddling-in-election-cyber-espionage>

33. Ukraine. Keir Starmer Excerpts. URL: https://www.parliament.co.uk/mp/keir-starmer/debate/2025-03-03/commons/commons-chamber/Ukraine?utm_source=chatgpt.com

34. Waltz Kenneth N. (1959). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press. P. 263.

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.108-128>

УДК: 327 (316.6)

© Belén Casas-Mas¹

MAPPING THE TERRAIN OF DIGITAL WARFARE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RUSSIAN PROPAGANDA DURING ARMED CONFLICTS

108 — *In an increasingly interconnected world communication, the rise of social media has transformed the landscape of information dissemination and public discourse. Against the backdrop of heightened geopolitical tensions, especially during conflicts such as the Russia-Ukraine war, the internet has emerged as a powerful tool for both propaganda and counter-propaganda, influencing perceptions and behaviors on a global scale. This study undertakes a bibliometric analysis of the academic literature addressing Russian digital propaganda in times of war. The primary goals are twofold: first, to identify significant themes central to contemporary scholarly discussions and the interconnections among these themes; second, to ascertain which academic sources have garnered the highest citation counts and highlight the most recent scholarly contributions within this field. A total of 707 scientific publications were analyzed, sourced from the Journal Citation Reports (JCR). Employing bibliometric techniques, including citation analysis and thematic mapping, we delineate the landscape of research related to Russian digital propaganda during wartime. The findings reveal a multifaceted discourse, encompassing issues of misinformation, psychological effects, and national identity narratives. Additionally, the analysis identifies key scholarly sources that have shaped this dialogue and highlights emerging trends poised to guide future research. Overall, this study aims to enhance understanding of the intricate dynamics at play in Russian digital propaganda, thereby contributing valuable insights to scholars and practitioners alike. By systematically exploring this vital area of research, we hope to inform future inquiries and foster a more nuanced comprehension of the implications of digital propaganda in modern conflict scenarios.*

¹ Doctor of Social Communication, Faculty of Information Sciences, Department of Sociology: Methodology and Theory. Complutense University of Madrid (Spain), E-mail: bcasas@ucm.es.

Keywords: *Digital propaganda, social media, Russian-Ukraine conflict, war, bibliometric analysis.*

Картографування території цифрової війни: бібліометричний аналіз російської пропаганди під час збройних конфліктів

У все більш взаємопов'язаній світовій комунікації розвиток соціальних медіа змінив ландшафт поширення інформації та публічного дискурсу. На тлі загострення геополітичної напруженості, особливо під час таких конфліктів, як російсько-українська війна, Інтернет став потужним інструментом як пропаганди, так і контрпропаганди, впливаючи на сприйняття та поведінку в глобальному масштабі. У цьому дослідженні проведено бібліометричний аналіз академічної літератури, присвяченої російській цифровій пропаганді в умовах війни. Основні цілі подвійні: по-перше, визначити важливі теми, що є центральними для сучасних наукових дискусій, і взаємозв'язки між цими темами; По-друге, з'ясувати, які академічні джерела отримали найбільшу кількість цитувань, і виділити найновіший науковий внесок у цій галузі. Загалом було проаналізовано 707 наукових публікацій, джерелами яких є Journal Citation Reports (JCR). Використовуючи бібліометричні методи, включно з аналізом цитувань та тематичним картографуванням, ми окреслюємо ландшафт досліджень, пов'язаних із російською цифровою пропагандою під час війни. Результати дослідження розкривають багатогранний дискурс, що охоплює питання дезінформації, психологічних ефектів та наративів національної ідентичності. Крім того, аналіз визначає ключові наукові джерела, які сформували цей діалог, і висвітлює нові тенденції, які можуть спрямовувати майбутні дослідження. Загалом, це дослідження має на меті покращити розуміння складної динаміки, що відбувається в російській цифровій пропаганді, тим самим надаючи цінну інформацію як науковцям, так і практикам. Систематично вивчаючи цю важливу сферу досліджень, ми сподіваємося інформувати майбутні запити та сприяти більш тонкому розумінню наслідків цифрової пропаганди в сучасних сценаріях конфлікту.

Ключові слова: цифрова пропаганда, соціальні мережі, російсько-український конфлікт, війна, бібліометричний аналіз.

Introduction. The emergence of social media as a primary platform for information dissemination has revolutionized the landscape of digital communication, especially during times of conflict. In recent years, the ongoing war in Ukraine has exposed the extent to which state-sponsored propaganda can permeate digital spaces and shape public opinion. As such, the analysis of Russian digital propaganda, particularly in the context of the Ukraine conflict, has become a significant area of inquiry within the academic world. Understanding the dynamics of how this propaganda operates not only reveals the intentions behind Russia's communications strategies but also sheds light on broader implications for democracy, international relations, and the very nature of warfare in the digital age (Oates 2016; Bjola 2018; Astuti, Attaymini & Dewi 2022).

This study aims to conduct a bibliometric analysis of the scientific literature surrounding the «Debate on Russian Digital Propaganda in times of War.» Specifically, the objectives are twofold: first, to identify the key issues that are currently salient to the scientific community and the relationships between these topics; second, to determine which academic sources have received the most citations and which are the most recent contributions to the field. By systematically mapping the academic discourse surrounding Russian digital propaganda, this study hopes to elucidate the complex interactions within this vital area of research and offer insights into future directions.

The importance of such analysis is underscored by the rising necessity for digital literacy, especially as misinformation campaigns continue to proliferate in the post-truth era. The ability to discern, analyze, and counteract propaganda is increasingly critical in both scholarly and public contexts (Marigliano & Carley 2024; Hoskins & Shchelin 2023). As countries grapple with the implications of foreign influence operations on social media, an understanding of Russian digital propaganda can help inform policy decisions and countermeasures, thereby contributing to a more resilient democratic process.

The Impact of Social Media on Political Propaganda. The rapid proliferation of digital media has transformed traditional propaganda methods, enabling states to effectively control narratives and influence public sentiment on an unprecedented scale. For instance, the Internet Research Agency (IRA) has employed sophisticated methods such as bot-driven campaigns, trolling, and misinformation to reinforce pro-Russian narratives (Jensen Valeriano, & Maness 2020; Geissler et al. 2023). Social

media platforms such as Twitter, Facebook, and Instagram serve as fertile ground for disseminating political propaganda, allowing for broad reach and swift engagement with audiences. Research by Woolley and Howard (2016) underscores that these platforms can amplify both credible and misleading information, creating environments where propaganda can thrive unchallenged. Social media's ability to target specific demographics through algorithms allows propagandists to tailor their messages, increasing their persuasive power and effectiveness (Tucker et al. 2017). Such tactics raise ethical concerns about the manipulation of information and the potential erosion of public trust in democratic institutions (Bjola & Pamment 2016). In the face of these challenges, it is essential to adopt a systematic approach to analyzing the existing scholarship on Russian digital propaganda, particularly concerning its dialogue and counter-narratives amid the ongoing conflict. Furthermore, these digital platforms have facilitated the spread of misinformation and disinformation, mechanisms that are often wielded strategically by state and non-state actors to achieve political goals. For instance, Bimber and Gil de Zuñiga (2022) highlight how narratives can be constructed and propagated online, blurring the lines between truth and falsehood. This becomes especially concerning in the context of armed conflict, where the stakes are high, and the accurate portrayal of events is vital for public understanding and engagement. Researchers like Lewandowsky et al. (2012) have examined the cognitive biases and social dynamics that contribute to the acceptance and dissemination of false information, indicating that individuals are predisposed to engage with content that aligns with their preexisting beliefs, effectively creating echo chambers and reinforcing misinformation. The strategic use of social media for political propaganda has been especially pronounced during the conflict between Russia and Ukraine, where digital platforms have been instrumental in shaping narratives related to national identity, sovereignty, and legitimacy. Commentators have noted that Russian state-sponsored actors employ both overt and covert methods to propagate specific geopolitical narratives, positioning their actions as justified and moral in the context of conflict (Marigliano & Carley 2024). Thus, the analysis of the interplay between social media and propaganda highlights the urgent need for deeper scrutiny of these emerging dynamics, particularly as they pertain to political conflicts.

Pernicious Digital Dynamics in the Russia-Ukraine War. The pernicious digital dynamics witnessed in the Russia-Ukraine conflict illustrate the far-reaching impact of propaganda in digital spaces. One striking example is the use of deepfakes and manipulated images to mislead and distort perceptions of reality (Diamantis et al. 2021). As sophisticated technologies allow for increasingly convincing fabrications, the battlefield extends beyond physical confrontations to encompass digital realms where information can be weaponized with alarming efficacy. Moreover, the role of automated systems such as bots has been a hallmark of Russia's digital propaganda strategy. These bots can generate and amplify pro-Russian narratives at scale or seed discord and suspicion among individuals supportive of Ukraine (Geissler et al. 2023). This allows for real-time manipulation of online discussions and can create the illusion of widespread support for certain narratives, further complicating public understanding of the conflict.

112 — Additionally, the prevalent use of social media as a tool for crowd manipulation has implications beyond immediate propaganda. The phenomenon of «digital siege» has emerged, where collective efforts to shape narratives can lead to a supply-side oversaturation of alternative realities, creating confusion among users and diminishing the impact of credible sources (Bennett & Segerberg 2012). As a result, public trust in sources of information erodes, giving rise to nihilism concerning factual journalism and further entrenching polarized viewpoints.

The combination of these pernicious dynamics not only underscores the potential for social media to exacerbate conflicts but also raises ethical questions surrounding the responsibility of technology platforms to mitigate the spread of disinformation. As the Russia-Ukraine war unfolds, the implications of these tactics, if left unchecked, could have enduring consequences for global political stability, influencing future conflicts and the state of international relations. Thus, understanding the intersection of social media, propaganda, and warfare becomes indispensable for scholars, policymakers, and society at large.

In light of the pressing need for rigorous analysis, this paper seeks to fill the research gap by providing a clear mapping of the literature on Russian digital propaganda, drawing on insights from various scholarly contributions. By critically engaging with this body of work, we can better understand the motivations, techniques, and ethical implications of using digital media as a tool of propaganda in contemporary warfare. This

investigation not only reflects a deep dive into a pressing global issue but also lays the groundwork for future research on the broader implications of digital propaganda in international relations and public discourse.

Data collection and methods. To establish a research corpus regarding “Russian propaganda in armed conflicts” in digital communication, it was gathered all relevant publications that included keywords such as Russia, propaganda, war, and terms associated with the internet using the subject index of the ISI Web of Science (WoS) database, which encompasses the entire duration of the database. The search was conducted through the “Advanced Search Query Builder,” including all languages.

While it could have been explored alternative databases or sources, the WoS database was chosen for its provision of the most pertinent scientific literature, including journal articles, book chapters, standalone books, and conference contributions (proceedings). This extensive coverage allowed us to gather a comprehensive set of analytical materials that reflect a diverse array of scholarly perspectives on the post-truth phenomenon. Furthermore, the ISI Web of Science spans publications across various high-impact disciplines, enhancing our understanding of the different scientific methodologies related to our study .

113

The search for concepts linked to the topic of the study and the internet (including online, digital, and social media) was conducted in May 2025, yielding 770 results from the Web of Science Core database. The next phase involved filtering these findings by document types (articles, books, book chapters, and proceeding papers). It then was performed a manual review to ensure that all selected publications aligned with our research themes. This was crucial to avoid including documents where the topic this study was applied in contexts unrelated to the main focus in social sciences. Most of the excluded documents originated from fields such as biology, neurosciences, engineering, meteorology, and energy fuels . Ultimately, the selection was refined to a total of 707 results.

Using the tools offered by WoS, the publication years of the sample were analyzed and, as it can be seen in Figure 1, the first publications appear in 2012 and, most of them, are concentrated in the period 2021-2024 (although it may be expected that after 2024 the figure of this year will increase). It is reasonable to assume that, although the scientific community has previously addressed the conflict, which began in 2013 with the so-called Euromaidan, concern increased considerably when the

conflict escalated from 2021 onwards and led to the Russian invasion of Ukraine on 24 February 2022.

Figure 1

Bar chart percentage of publications by year of publication. N= 707 (last 25 years)

Source: ISI Web of Science (Core collection).

114

Among all the publications, a large majority are included in Political Sciences (95), History (92), International Relations (70), Economics (70), Social Sciences Interdisciplinary (55), Business Finance (51), and Communication (50) (see Figure 2). The increase of the publications over the last three years together with the variety of fields addressing Russian propaganda in war and the “digital environment-related” articles on the topic is what justify a systematic and bibliometric research of the topic to better understand the approach of problem and its consequences.

Figure 2

Tree-Map of the top 10 Web of Sciences Categories

Source: ISI Web of Science (Core collection).

To achieve our objective, the VOSviewer software (version 1.6.16) was utilized, as suggested by van Eck & Waltman (2011). This software enables the construction and visualization of bibliometric networks, incorporating text mining functionalities. A term frequency analysis was conducted along with a co-citation analysis of the references cited. The primary goal of the term frequency analysis was to identify the most frequently occurring terms by creating a co-occurrence network. For the co-citation analysis, the focus was on generating a bibliographic co-citation network of the cited references. Through these analyses, it was aimed to illustrate the relationships among terms as well as the bibliographic coupling connections between publications whenever they co-occurred in specific articles, books, chapters, or conference proceedings.

After establishing the term co-occurrence network, we employed a community detection algorithm available in VOSviewer, identifying groups, or clusters, of closely linked items. Similarly, the tool facilitated the co-citation analysis of the cited references using the community detection algorithm applied to the generated bibliographic co-citation network.

Various techniques exist for extracting topics from scientific literature or bibliographic data, depending on the clustering algorithms and data modeling methods adopted (Velden et al., 2017). In this study the Leiden algorithm (Traag et al. 2019; van Eck et al. 2010) was implemented, which models the data as a direct citation network. Additionally, the Louvain algorithm (Blondel et al. 2008) was utilized in its enhanced version, both algorithms ensuring optimal solutions for topic extraction through effective data modeling. The data was grouped into clusters of topics and keywords that generally yielded similar results, provided the number of clusters remained manageable (Waltman et al. 2010).

To mitigate potential biases, such as the weight of older publications that have accrued more citations, a combined approach of co-citation and co-occurrence analyses was applied. This keyword analysis functioned as a control measure, as it is less susceptible to the citation concentration bias associated with publication timing.

Keywords Co-occurrence Analysis. Using a dataset retrieved from the Web of Sciences on May 2025, consisting of 707 scientific publications, a map was developed based on bibliographic data for a keyword co-occurrence analysis. The terms were selected from titles, abstracts, and specific keywords provided by the authors. A publication's title typically reflects the core idea of its authors, while the abstract summarizes the

results, significance, and methodology employed in the research. Given that these sections contain essential information and are presumed to be accurately written, they can be viewed as reliable representations of the publication's essence.

In this analysis, we designated 'all keywords' as the units of consideration and adopted a full counting method, meaning every co-occurrence link is treated equally. VOSviewer automatically suggested a minimum threshold of eight occurrences for a keyword, ultimately identifying 69 keywords that met this criterion out of a total of 3.108 keywords. Consequently, the total strength of co-occurrence links was calculated associated with each keyword, with the 69 keywords showing the highest link strength. The most prevalent terms identified, and their total link strength include: 'ukraine' (266), 'war' (213), 'russia' (193), 'russian-ukrainian war' (163), 'russo-ukrainian war' (144), 'media' (101), and 'social media' (88) (see Figure 3). Figure 3 illustrates the keywords map related to Russian propaganda during war conflicts in digital communication, being the conflict between Russia and Ukraine the core center. The proximity of two terms correlates with the frequency of their co-occurrences, while the size of each bubble indicates the frequency of a respective keyword. This frequency analysis of keywords enabled to uncover various approaches to the topic under examination.

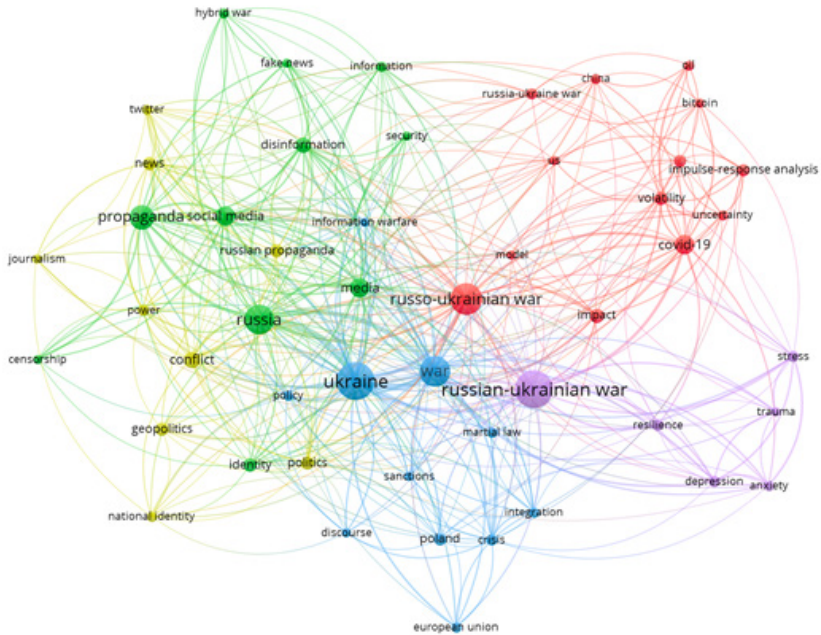
Figure 3 depicts the clustering outcomes, leading to the identification of the following five distinct clusters:

- Cluster 1 (red) encompasses the war conflict between Russia and Ukraine in relation to COVID-19 and the impact on the global economy with China as the leading nation and the volatility of the Bitcoin market.
- Cluster 2 (green) incorporates the words that directly join Russia to propaganda, social media, media, disinformation, fake news, information, hybrid word, and censorship. At the same time, that cluster is linked to the next one with the node "information warfare".
- Cluster 3 (blue) also includes the Russian-Ukraine war, but linked to another nation, Poland, and mainly related to the European Union policies and sanctions. In this community, the information warfare would be a topic that highlights the use of information to delegitimize European institutions.
- Cluster 4 (yellow) encompasses words like journalism, which connects it to the green cluster, and words linking the national identity with Russian propaganda, power, politics, conflict, and geopolitics.

- Cluster 5 (purple) is referred to the Russian-Ukrainian war, and words such as resilience, depression, anxiety, trauma, and stress. That is, the psychological consequences of the conflict.

Figure 3

Co-occurrence analysis of keywords (N= 707)

Source: VOSviewer and ISI Web of Science (Core collection).
<https://tinyurl.com/2c2wujoo>

This analysis was instrumental in understanding the interconnectedness of sources based on their simultaneous citations. The co-citation evaluation was complemented by a detailed review of the content in the key articles and cited references, which forms the basis of the topics identified.

Co-Citation Analysis of References. To further explore the domain of Russian internet-propaganda, an additional analysis we performed, including a co-citation examination of the cited references, leading

to the creation of a second map based on bibliographic data. From the compilation of the references in the subject of study, the corresponding sources and authors for a co-citation analysis were identified, selecting cited references as the analytical units and employing a fractional counting method (Perianes-Rodriguez et al. 2016). This fractional counting approach assigns equal weight to each citation, irrespective of the number of authors, citations, or references involved.

The VOSviewer algorithm provided a total of 24,145 cited references, organized into 5 clusters with 349 links: 349 and a total strength of 207,00 (see figure 4).

Figure 4

Co-citation analysis cited references (N= 707)

Source: VOSviewer and ISI Web of Science (Core collection).
<https://tinyurl.com/2ar2f3e8>

Figure 4 depicts the clustering outcomes, leading to the identification of five distinct clusters that are explained in the next result sections. As can be seen in this co-citation cloud, the scientific communities appear much more dispersed than in the keyword figure, with only a few edges connecting the blue and red clusters to the rest of the communities in the center. This could be because, despite the fact that war has a long history since its origins, the scientific literature that has addressed it in relation to the digital environment tends to rely on citations from authors who provide more general or global analyses.

Co-citation analysis results. Financial markets and their responses to geopolitical events the Russia-Ukraine conflict (cluster red)

One of the most cited scientific references of Cluster 1 red, see figure 4) focus on how intra-day data highlights the immediate financial market reactions to geopolitical tensions, which can, in turn, be influenced by different narratives and propaganda from the involved parties (Adekoya et al. 2022). Among the studies addressing how markets respond to crises

like the Russia-Ukraine conflict, some provide methodologies to measure return and volatility spillovers between assets, essential for understanding how markets respond to crises like the Russia-Ukraine conflict. Such spillovers can indicate how narratives and propaganda impact investor sentiment and asset correlations (Diebold & Yilmaz 2009).

Particularly, there is an event study approach to analyze how G20+ stock markets reacted following the outbreak of the Russia-Ukraine war, considering it a «black-swan» event. This could reflect the influence of international news and propaganda shaping market perceptions and behaviors during sudden geopolitical shifts (Yousaf et al. 2022). Engle's work (2002) on dynamic conditional correlation helps in analyzing how asset correlation changes over time, particularly in response to shocks like the Russia-Ukraine conflict. This statistical tool can be valuable for understanding how information and propaganda about the conflict might affect market interdependencies. This study Wang et al. (2022) links geopolitical risks, specifically the war in Ukraine, to systemic risks in commodity markets. The systemic risks highlighted are often exacerbated by propaganda, influencing market volatility and investor behavior in response to conflict narratives. There are also studies focusing on how the Russia-Ukraine conflict impacts commodity market volatility, further illustrating how geopolitical events and the associated propaganda can influence market performance and investor strategy Fang & Shao (2022).

The impacts of the Russia-Ukraine conflict the identity and environmental damage perspectives (cluster blue). The most cited reference in cluster 2 (green) focuses on how language and identity intersect and evolve in a political context where Russian influence persists. The emphasis on identity transformation is crucial in the context of Russian propaganda, which often seeks to frame the narrative of national identity, particularly in regions with significant Russian-speaking populations. The narrative often hinges on portraying Russian speakers as oppressed or misunderstood, which can be manipulated to justify intervention or influence in Ukraine (Kulyk 2017). Rawtani et al. (2022) discusses the environmental consequences resulting from the ongoing conflict in Ukraine. It details how warfare leads to significant environmental degradation, affecting water, air quality, and biodiversity. The connection to Russian propaganda lies in how environmental damage is framed in conflict discourse. Propaganda can downplay the ecological disasters caused by war, instead pointing

to external causes or attempting to cast responsibility elsewhere, thus influencing public perception both within and outside Ukraine.

Similar to the previous reference, the research of Pereira et al. (2022) delves into the broader environmental implications of the war, including impacts on ecosystems and human health. Their study can serve as a counter-narrative to any propaganda that minimizes the tangible repercussions of the conflict, as a healthy environment is often tied to national and cultural identity.

Misinformation, propaganda and the role of media in the Russia-Ukraine conflict (cluster green). Studies included in this cluster highlight the use of misinformation as a strategic tool in shaping public discourse during the Russia-Ukraine conflict. Yablokov discusses conspiracy theories as a specific form of misinformation disseminated through RT, while Szostek focuses on the broader implications of conflicting narratives in the media. A central theme is the erosion of trust in media and news sources. Yablokov (2015) shows how Russia uses conspiracy theories to foster skepticism toward Western media, while Szostek (2018) highlights the confusion and distrust that arise from competing narratives. This dynamic is exploited in conflict situations, where the credibility of information becomes a battleground itself, influencing public opinion and geopolitical stances.

Both pieces address the concept of information warfare, which is particularly salient in the context of the Ukraine conflict. They illustrate how Russia employs propaganda and disinformation to manipulate perceptions, create a narrative that favors its agenda, and destabilize adversaries. The articles underscore the significant role that media, especially state-sponsored media like RT, plays in shaping narratives during conflicts. They investigate how these narratives are crafted and the ways in which they serve the interests of the state, particularly in terms of public diplomacy and international image management (Yablokov 2015; Szostek 2018).

Mental health, trauma and the importance of Cultural and Contextual Understanding (cluster yellow). All articles in the cluster address the psychological consequences of war, focusing on mental health issues such as depression, anxiety, and PTSD that arise from conflict and displacement. The effects are noted not just in direct survivors of conflict (Damiano et al. 2022), but also in populations adjacent or distant from the war zone (Chudzicka-Czupala et al. (2023). Each study involves examining how

affected individuals cope with traumatic experiences, whether through personal strategies or societal support, reflecting the human response to distress in the face of violence and uncertainty. Murthy & Lakshminarayana (2006) stresses the necessity of understanding mental health in the context of cultural, geographic, and social factors, which can shape experiences and responses to trauma.

Several studies also acknowledge the role of media coverage of the conflict in causing psychological distress, illustrating how narrative control can impact mental health outcomes (Surzykiewicz et al. 2022).

Hybrid Warfare, Propaganda and geopolitical implications (cluster purple). These references collectively illustrate how Russian propaganda leverages narratives of nationalism, historical context, and information warfare to shape public perceptions and justify its actions in Ukraine. By attacking the credibility of independent sources and creating alternate narratives – which often understate or deny war crimes – the Russian government aims to sustain support domestically and mitigate international condemnation. Most of these references discuss the multi-faceted nature of hybrid warfare, particularly how information warfare and propaganda tactics play a crucial role in contemporary conflicts, notably in the case of Russia and Ukraine (Bină & Dragomir 2020; Manolea 2021).

Regarding the impacts of this hybrid war, Ghilès (2022) discusses how the war impacts European energy policies, illustrating the broader geopolitical repercussions of the conflict and how they should shape responses to Russian actions. Both the analysis of war crimes (Christopher 2022) and the historical context (Parshyn & Mereniuk 2022) reflect on the legal and ethical dimensions of conflict. Highlighting war crimes challenges narratives that seek to justify military actions, including those propagated by Russia. It is also worth noting Kuzio's examination of Russian nationalism ties into how historical narratives are constructed and utilized to legitimize actions against Ukraine. This highlights the ideological basis of the conflict, an essential component of Russian propaganda (Kuzio 2022).

Conclusions. Once the most representative topics in scientific production have been identified and the main scientific references addressing these themes, it can be confirmed that the concern in the academic community extends to various problems that affect the globalized society in certain countries, and with very complex consequences.

In examining the multifaceted nature of Russian propaganda in times of the Russian-Ukrainian conflict, it is evident that various themes converge to illustrate how information warfare operates in the contemporary digital landscape. The studies reviewed encapsulate different dimensions of this issue, ranging from the psychological impact on affected populations to the ideological narratives that shape public perception. Each theme reveals the strategic use of misinformation, historical context, and media manipulation as vital tools in sustaining state narratives that align with Russia's geopolitical aims.

122 — One of the most salient themes across the literature is the intricacy of information warfare utilized by Russia. Research highlights how state-controlled media and online platforms are exploited to disseminate propaganda that distorts reality and suppresses dissent. By promoting conspiracy theories and creating alternate narratives, Russian media seeks to undermine trust in Western sources while reinforcing nationalistic sentiments domestically. This systematic approach to reshaping perceptions not only influences public opinion in Russia but also aims to confuse and mislead international audiences. Consequently, the studies reinforce the necessity of understanding the methodologies employed in information warfare, particularly in an era where social media can amplify messages at an unprecedented scale.

The investigation into mental health repercussions serves to illuminate the profound human costs of the Russian-Ukraine conflict. Research indicates that individuals affected by warfare often experience elevated levels of anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder (PTSD), which are routinely exacerbated by disinformation and media narratives. This psychological distress is not confined to those directly involved in the conflict; it reverberates through diasporas and neighboring countries, affecting broader populations. By focusing on the mental health dimensions of war, the literature underscores the imperative for humanitarian response systems to address psychological trauma, which is often sidelined in narratives that emphasize military strategy.

The examination of national identity, especially concerning the relationship between Russia and Ukraine, adds another layer to understanding the role of propaganda. Research has demonstrated that Russian nationalism is intricately woven into the justification of military actions against Ukraine, portraying the conflict as a defense of cultural and historical legitimacy. This narrative plays a significant role in fostering

internal support for the regime's actions and creates a polarizing effect that positions Russia as a victim of external aggression. By invoking concepts of national pride and historical grievances, the state crafts a unifying narrative that can mobilize public sentiment while dismissing the costs of war.

The geopolitical ramifications of the Ukraine conflict extend beyond immediate military encounters to encompass energy policies and international alliances. Studies have illustrated how the war has compelled a reevaluation of energy dependence in Europe and broader foreign policy strategies. Consequently, propaganda narratives that emphasize Russia's role as a stable supplier are often countered by discourse that highlights the urgent need for energy security and diversification. This dynamic illustrates that propaganda is not merely a domestic tool; it has significant implications for international relations and diplomatic negotiations, pushing the boundaries of conventional warfare into the digital and economic realms.

Cultural narratives informed by historical contexts further enrich the discourse surrounding the conflict. Historical claims about territorial ownership, identity, and past grievances are manipulated in real-time to justify contemporary actions. As explored in the literature, understanding these historical contexts is crucial for unpacking the narratives that fuel conflicts. The ongoing mobilization of history not only shapes internal perceptions but also frames the external response to Russian aggression, complicating international stances toward intervention and support.

While this study has provided a comprehensive overview of the role of propaganda in the context of the Russian-Ukraine conflict, there are limitations to consider. Much of the existing literature hinges on qualitative analyses and case studies, which, while insightful, may lack generalizability across different contexts or future conflicts involving other states or actors. Additionally, the rapidly evolving nature of digital media technologies poses challenges for capturing the full scope of information warfare strategies. New platforms and communication channels constantly emerge, requiring ongoing research to stay abreast of changing dynamics.

Despite these limitations, this study is significant for the scientific community as it highlights the complex interplay between war, propaganda, and the digital space. By synthesizing findings from diverse fields – ranging from psychology to international relations – it opens avenues for interdisciplinary research that can further explore the implications of hybrid warfare. Future lines of research could investigate how emerging

technologies, such as artificial intelligence and machine learning, might influence propaganda methods. Furthermore, longitudinal studies examining the long-term psychological effects of conflicts on civilian populations will be essential in shaping effective humanitarian responses.

In summary, these studies collectively emphasize various aspects of the human and environmental costs of the Russia-Ukraine conflict while illustrating the broader context in which Russian propaganda operates. By addressing identity, environmental degradation, and psychological health in the wake of war, they contribute to a deeper understanding of the motivations behind propaganda and its impact on society.

References:

1. Astuti, Yanti Dwi, Rahmah Attaymini, and Maya Sandra Rosita Dewi. «Digital media and war: Social media as a propaganda tool for the Russia-Ukraine conflict in the post-truth era.» (2022): 19-27. <https://doi.org/10.2991/978-2-494069-87-94>

124

2. Adekoya, O. B., Oliyide, J. A., Yaya, O. S., and Al-Faryan, M. A. S. «Does Oil Connect Differently with Prominent Assets During War? Analysis of Intra-Day Data During the Russia-Ukraine Saga.» *Resources Policy* 77 (2022): 102728. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.102728>

3. Bennett, W. Lance, and Alexandra Segerberg. «The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics.» *Information, communication & society* 15, no. 5 (2012): 739-768. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661>

4. Bimber, Bruce, and Homero Gil de Zúñiga. «The unedited public sphere.» *New media & society* 22, no. 4 (2020): 700-715. <https://doi.org/10.1177/1461444819893980>

5. Bînă, M. V., and Dragomir, C. «Informative Combat of the Russian Hybrid War.» *Journal of Defense Resources Management* 11, no. 1 (2020). <https://doi.org/10.2478/bsaft-2020-0002>

6. Bjola, Corneliu. «The ethics of countering digital propaganda.» *Ethics & international affairs* 32, no. 3 (2018): 305-315. <https://doi.org/10.1017/S0892679418000436>

7. Bjola, Corneliu, and James Pamment. «Digital containment: Revisiting containment strategy in the digital age.» *Global Affairs* 2, no. 2 (2016): 131-142. <https://doi.org/10.1080/23340460.2016.1182244>

8. Christopher, M., and Martz, et al. «Russian War Crimes Against Ukraine: The Breach of International Humanitarian Law By The Russian Federation». Global Accountability Network 1, (May 11, 2022). Available at SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4106901>

9. Chudzicka-Czupała, A., Hapon, N., Chiang, S. K., et al. «Depression, Anxiety and Post-Traumatic Stress During the 2022 Russo-Ukrainian War: A Comparison Between Populations in Poland, Ukraine, and Taiwan». *Scientific Reports* 13 (2023): 3602. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-28729-3>

10. Damiano, R. F., Borges, S. A. M., Jarreta, R. L., Pereira, R. A. R., and Lucchetti, G. «It Is Time to Think About Refugees' Mental Health: The Case of Dzaleka Refugee Camp-Malawi.» *Psychiatry Research* 317 (2022): 114783. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114783>

11. Diebold, F. X., and Yilmaz, K. «Measuring Financial Asset Return and Volatility Spillovers, with Application to Global Equity Markets.» *The Economic Journal* 119, no. 534 (2009): 158-171. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02208.>

125

12. Engle, R. «Dynamic Conditional Correlation: A Simple Class of Multivariate Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity Models.» *Journal of Business & Economic Statistics* 20, no. 3 (2002): 339-350. <https://doi.org/10.1198/073500102288618487>

13. Engle, R. F. «Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation.» *Econometrica: Journal of the Econometric Society* (1982): 987-1007. <https://doi.org/10.2307/1912773>

14. Diamantis, Mihailis, Sean Sullivan, and Eli Alshanetsky. «Deep Fake Out.» Available at SSRN 5128653 (2025). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5128653>

15. Fang, Y., and Shao, Z. «The Russia-Ukraine Conflict and Volatility Risk of Commodity Markets.» *Finance Research Letters* 50 (2022): 103264. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103264>

16. Geissler, Dominique, Dominik Bär, Nicolas Pröllochs, and Stefan Feuerriegel. «Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine.» *EPJ Data Science* 12, no. 1 (2023): 35. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-023-00414-5>

17. Ghiles, F. «War in Ukraine and the Gas Crisis Force a Rethink of EU Foreign Policy.» *Notes Internacionais CIDOB* (2022): 268, 1-5. <https://doi.org/10.24241/notesint.2022/268/en>.

18. Hoskins, Andrew, and Pavel Shchelin. «The war feed: Digital war in plain sight.» *American Behavioral Scientist* 67, no. 3 (2023): 449-463. <https://doi.org/10.1177/00027642221144848>

19. Jensen, Benjamin, Brandon Valeriano, and Ryan Maness. «Fancy bears and digital trolls: Cyber strategy with a Russian twist.» In *Military Strategy in the 21st Century*, pp. 58-80. Routledge, 2020.

20. Kroner, K. F., and Ng, V. K. «Modeling Asymmetric Comovements of Asset Returns.» *The Review of Financial Studies* 11, no. 4 (1998): 817-844. <https://doi.org/10.1093/rfs/11.4.817>

21. Kulyk, V. «Identity in Transformation: Russian-Speakers in Post-Soviet Ukraine.» *Europe-Asia Studies* 71, no. 1 (2017): 156-178. <https://doi.org/10.1080/09668136.2017.1379054>

22. Kuzio, T. «Russian Nationalism and Ukraine.» In *Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War*, 99-128. Routledge, 2021. <https://doi.org/10.4324/9781003191438>

126 — 23. Lewandowsky, Stephan, Ullrich KH Ecker, and John Cook. «Beyond misinformation: Understanding and coping with the “post-truth” era.» *Journal of applied research in memory and cognition* 6, no. 4 (2017): 353-369. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>

24. Manolea, A. «The Transpersonal War – Constituent of the Hybrid War.» *Land Forces Academy Review* 26, no. 4 (2021): 372-376. <https://doi.org/10.2478/raft-2021-0048>

25. Marigliano, R., Ng, L. H. X., & Carley, K. M. (2024). Analyzing Digital Propaganda and Conflict rhetoric: A study on Russia's bot-driven Campaigns and counter-narratives during the Ukraine Crisis. *Social Network Analysis and Mining*, 14(1), 170. <https://doi.org/10.1007/s13278-024-01322-w>

26. Murthy, R. S., and Lakshminarayana, R. «Mental Health Consequences of War: A Brief Review of Research Findings.» *World Psychiatry* 5, no. 1 (2006): 25-30. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16757987/>

27. Oates, S. (2016). Russian media in the digital age: Propaganda rewired. *Russian Politics*, 1(4), 398-417. <https://doi.org/10.1163/2451-8921-00104004>

28. Parshyn, I., and Mereniuk, K. «The Muslims in Medieval Lviv: Linguistic, Historical Contexts.» *Journal of Narrative and Language Studies* 10, no. 19 (2022): 138-149. <https://nalans.com/index.php/nalans/article/view/498>

29. Pereira, P., Bašić, F., Bogunović, I., and Barcelo, D. «Russian-Ukrainian War Impacts the Total Environment.» *Science of The Total Environment* 837 (2022): 155865. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.155865>

30. Rawtani, D., Gupta, G., Khatri, N., Rao, P. K., and Hussain, C. M. «Environmental Damages Due to War in Ukraine: A Perspective.» *Science of The Total Environment* 850 (2022): 157932. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.157932>

31. Surzykiewicz, J., Skalski, S. B., Niesiołędzka, M., Gladysz, O., and Konaszewski, K. «Brief Screening Measures of Mental Health for War-Related Dysfunctional Anxiety and Negative Persistent Thinking.» *Personality and Individual Differences* 195 (2022): 111697. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111697>

32. Szostek, J. «Nothing is True? The Credibility of News and Conflicting Narratives During ‘Information War’ in Ukraine.» *The International Journal of Press/Politics* 23, no. 1 (2018): 116-135. <https://doi.org/10.1177/1940161217743258>.

127

33. Torrence, C., and Compo, G. P. «A Practical Guide to Wavelet Analysis.» *Bulletin of the American Meteorological Society* 79, no. 1 (1998): 61-78. [https://doi.org/10.1175/1520-0477\(1998\)079<0061:APGTWA>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1175/1520-0477(1998)079<0061:APGTWA>2.0.CO;2).

34. Tucker, Joshua A., Andrew Guess, Pablo Barberá, Cristian Vaccari, Alexandra Siegel, Sergey Sanovich, Denis Stukal, and Brendan Nyhan. «Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature.» *Political polarization, and political disinformation: a review of the scientific literature* (March 19, 2018) (2018). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3144139>

35. Wang, Y., Bouri, E., Fareed, Z., and Dai, Y. «Geopolitical Risk and the Systemic Risk in the Commodity Markets Under the War in Ukraine.» *Finance Research Letters* 49 (2022): 103066. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103066>

36. Xu, W., Pavlova, I., Chen, X., Petrytsa, P., Graf-Vlachy, L., and Zhang, S. X. «Mental Health Symptoms and Coping Strategies Among Ukrainians During the Russia-Ukraine War in March 2022.» *The International Journal of Social Psychiatry* 69, no. 4 (2023): 957-966. <https://doi.org/10.1177/0020764022114391>

37. Yablokov, I. «Conspiracy Theories as a Russian Public Diplomacy Tool: The Case of Russia Today (RT).» *Politics* 35, no. 3-4 (2015): 301-315. <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12097>

38. Yousaf, I., Patel, R., and Yarovaya, L. «The Reaction of G20+ Stock Markets to the Russia–Ukraine Conflict ‘Black-Swan’ Event: Evidence from Event Study Approach.» *Journal of Behavioral and Experimental Finance* 35 (2022): 100723. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4069555>

Надійшла до редакції / Received: 29.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 02.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.129-138>

УДК: [327.88:004.7]:355.48(470:477) "2022/..."

© Іванна Макух-Федоркова¹

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА ПЕРЕБІГ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті аналізується вплив цифрової дезінформації на перебіг російсько-української війни як одного з ключових інструментів сучасної гібридної війни. Розглядаються основні етапи еволюції дезінформаційних кампаній з 2014 року до 2025 року, з особливою увагою до періоду після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Підкреслюється, як фейкові новини, маніпуляції в соціальних мережах, *deepfake*, штучний інтелект та інші цифрові технології використовуються для деморалізації українського суспільства, підриву довіри до державних інституцій, дестабілізації внутрішньої ситуації та впливу на міжнародну громадську думку. Розглядаються приклади масштабних інформаційних операцій та кіберінцидентів, які супроводжували дезінформаційні кампанії, зокрема атаки на «Київстар», державні реєстри та транспортну інфраструктуру. Аналізується протидія з боку українських і міжнародних акторів, зокрема ЄС та США, а також важливість посилення цифрової стійкості. Стаття демонструє, що цифрова дезінформація стала однією з визначальних стратегій у війні Росії проти України.

Ключові слова: цифрова дезінформація, інформаційна війна, гібридна війна, Україна, Росія, соціальні мережі, *deepfake*, штучний інтелект, кібербезпека, міжнародна підтримка.

The Impact of Digital Disinformation on the Course of the Russian-Ukrainian War

This article examines the impact of digital disinformation on the course of the Russian-Ukrainian war, positioning it as a central tool in Russia's hybrid

¹ Кандидатка політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: i.makuch-fedorkova@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2198-8727>.

warfare strategy. Since 2014, and especially following the full-scale invasion in 2022, disinformation campaigns have intensified, targeting both Ukrainian and international audiences. The analysis explores how fake news, manipulated content, AI-generated deepfakes, and coordinated propaganda efforts have been used to undermine public morale, erode trust in institutions, distort narratives about the war, and weaken international support for Ukraine.

The article also discusses the role of cyber incidents that have supported disinformation efforts, such as the December 2023 cyberattack on the major telecom provider Kyivstar, which disrupted critical communications and public services, creating confusion and panic. Other attacks on state registries, the Ministry of Justice, and Ukrainian Railways are considered within the broader context of information operations.

130 — Attention is given to Ukraine's evolving responses, including institutional, civic, and international initiatives aimed at countering false narratives and enhancing digital resilience. Ukraine's experience in combating Russian disinformation is supported by cooperation with Western governments, fact-checking organizations like VoxCheck, and technology platforms such as YouTube, which play a vital role in moderating harmful content.

The study also highlights shifts in international cyber cooperation, especially after the 2025 change in U.S. leadership, which led to a pause in offensive cyber collaboration. In contrast, the European Union expanded its support through cybersecurity initiatives, new satellite intelligence systems, and closer ties with Ukrainian cyber institutions via ENISA.

Ultimately, the article argues that digital disinformation has become one of the most defining weapons of the war, requiring not only technical defenses but also societal resilience, strategic communication, and international unity.

Keywords: digital disinformation, hybrid warfare, Ukraine, Russia, fake news, deepfakes, information operations, cyberattacks, critical infrastructure, international cooperation, digital resilience, artificial intelligence.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті війна все більше виходить за межі традиційного збройного протистояння, набуваючи нових форм, серед яких ключове місце займає кіберпростір. Кібернетична війна між Україною та Росією стала одним із найважливіших фронтів сучасного конфлікту, особливо після 2014 року, коли почалася анексія Криму, і ще більше після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році. Цей новий тип війни охоплює широкий

спектр дій: від атак на критичну інфраструктуру, зламу державних і військових систем, шпигунства до масштабного розповсюдження дезінформації, спрямованої на підрив довіри до інституцій, деморалізацію суспільства та дестабілізацію ситуації в країні.

Росія вже понад десятиліття використовує кіберзброю як невід'ємну складову гібридної війни як проти України, так і проти західних країн, зокрема США та Європи. Однак, незважаючи на масштабність і регулярність таких атак, очікуваних результатів агресору досягти не вдалося. Однією з причин цього стала здатність України до швидкої адаптації, аналізу ворожих методів та побудови ефективної системи захисту. За роки конфлікту Київ напрацював значний досвід протидії кіберзагрозам, мобілізувавши державні ресурси, волонтерські ініціативи та заручившись підтримкою провідних західних технологічних компаній і партнерів. Це дозволило суттєво зміцнити національну кіберстійкість і вдосконалити інформаційну безпеку.

Зростаюча актуальність кібернетичного виміру війни зумовлена тим, що сучасні конфлікти дедалі частіше відбуваються у цифровому просторі. Росія активно використовує дезінформаційні кампанії як інструмент впливу, від фейків і маніпуляцій до психологічного тиску через соціальні мережі, ботоферми та підконтрольні ЗМІ. Такі дії спрямовані не лише проти України, але й мають транскордонний характер, орієнтований на підрив підтримки України за кордоном.

Водночас, Україна демонструє стійку здатність до ефективної інформаційної оборони. Вона розвиває інституційні та громадянські ініціативи у сфері фактчекінгу, цифрової грамотності, кібербезпеки та міжнародної координації, що дозволяє протидіяти загрозам нового типу. Саме інформаційно-кібернетичний фронт сьогодні є не менш вирішальним, ніж військовий, і потребує детального аналізу, щоб зрозуміти, яким чином технології, комунікація та стратегічна інформаційна боротьба впливають на хід сучасної війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації висвітлюють активізацію цифрової агресії Росії проти України, зокрема у вигляді кібератак та дезінформаційних кампаній. Значна увага приділяється резонансній атаці на телекомунікаційного оператора «Київстар» у грудні 2023 року, яку пов'язують з угрупованням «Солнцек» (Кузьменко 2023) та російською розвідкою, згідно з даними СБУ (Мигаль 2024). Цей інцидент, як і напади на державні

реєстри (Dysa 2024) та «Укрзалізницю» (Reuters 2025), розглядається як частина масштабної інформаційно-кібернетичної кампанії, спрямованої на дестабілізацію критичної інфраструктури України (Тартачний 2024). Паралельно з цим відзначається зростання міжнародної уваги до цифрової безпеки України. Європейський Союз посилює співпрацю у сфері кіберзахисту (Enhanced EU-Ukraine cooperation 2023) та планує запуск супутникової розвідки після скорочення підтримки з боку США (Isayev 2025; Superville & Klepper 2025). Аналіз також фіксує поширення російських інформаційних операцій за межами України, зокрема проти військових і транспортних структур Європи (Lyngaas 2023), та зростання загроз для західних демократій загалом (Odarchenko & Davlikanova 2024). Ці публікації засвідчують системний характер дезінформаційної війни та підкреслюють потребу в консолідованій міжнародній відповіді (Takeaways from the EU's summit 2025).

Метою статті є дослідження впливу цифрової дезінформації на перебіг російсько-української війни та аналіз механізмів її поширення й засобів протидії.

Виклад основного матеріалу. Цифрова дезінформація та кіберінциденти відіграють ключову роль у перебігу російсько-української війни, особливо з моменту початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Росія активно використовує кібератаки як засіб гібридної війни, спрямований не лише на військову інфраструктуру, але й на цивільне населення, критичні сервіси та інформаційний простір. Одним із наймасштабніших кіберінцидентів у ході російсько-української війни стала атака на телекомунікаційного оператора «Київстар» у грудні 2023 року. Внаслідок цієї атаки мільйони українців залишилися без мобільного зв'язку та Інтернету, були порушені системи банкіngu, повітряного оповіщення, а також робота багатьох сервісів державного значення. Відповідальність за атаку взяла на себе російська хакерська група «Солнцепёк», яка заявила, що знищила 10 тисяч комп'ютерів, понад 4 тисячі серверів, усі системи хмарного зберігання даних і резервного копіювання (Кузьменко Ю 2023). Служба безпеки України (СБУ) встановила, що за атакою стоїть хакерське угруповання Sandworm, яке є підрозділом Головного управління Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації (ГРУ РФ). Згідно з повідомленнями, хакери проникли в мережу оператора через обліковий запис одного зі співробітників, що дозволило їм за-

кріпитися в системі та знищити внутрішню мережеву інфраструктуру (Мигаль М. 2024).

У грудні 2024 року сталася атака на державні реєстри України, що належать Міністерству юстиції. Атака призвела до тимчасової зупинки роботи реєстраційних сервісів, однак витоку персональних даних вдалося уникнути. Згідно з офіційною інформацією, за атакою стояли хакери, пов'язані з російськими спецслужбами (Dysa Y. 2024).

У березні 2025 року зазнала кібератаки компанія «Укрзалізниця», внаслідок чого пасажирів не могли скористатися онлайн-продажем квитків, а всі операції здійснювалися вручну. Відновлення повної роботи IT-систем тривало кілька тижнів (Ukraine's railways restore 2025).

У свою чергу, українські хакери також активно проводять кібероперації проти російської інфраструктури. Зокрема, було здійснено атаку на московського інтернет-провайдера «Інфотел», злам БТІ Москви, атаку на платіжну систему «Мир», а також втручання в систему водоканалу Севастополя, змінюючи дані про споживання води (Тартачний О. 2024).

133

Отже, цифрова дезінформація та кіберінциденти стали невід'ємною частиною сучасного конфлікту. Вони не лише впливають на моральний стан населення і функціонування критичної інфраструктури, а й формують новий вимір війни – інформаційно-кібернетичний фронт. Атаки на такі критично важливі об'єкти, як «Київстар», державні реєстри, «Укрзалізниця» та інші інституції, показали вразливість інформаційної інфраструктури та масштаб потенційних загроз. Росія активно застосовує кіберзброю як інструмент тиску: від фізичного знищення серверів до психологічних операцій, спрямованих на дезінформацію населення та створення паніки. Водночас Україна продемонструвала здатність до цифрової оборони та проведення ефективних кібервідповідей, атакуючи російські інформаційні системи та структури. Ці кіберінциденти не лише підкреслюють необхідність інвестицій у кібербезпеку, а й вимагають системної підготовки держави та суспільства до інформаційної війни.

Варто зазначити, що після приходу до влади адміністрації Дональда Трампа в січні 2025 року, підтримка Сполученими Штатами України в сфері кіберзахисту зазнала суттєвих змін. Так, у лютому 2025 року міністр оборони Піт Хегсет наказав призупинити всі наступальні кібероперації проти Росії, що свідчить про зміну підходу США до кіберзагроз з боку Росії. А вже у березні 2025 року адміні-

страція Трампа призупинила обмін розвідданими з Україною, позбавивши її важливої інформації для оборони (Superville D., Klepper D. 2025). Ці кроки викликали занепокоєння серед союзників США та були розцінені як послаблення підтримки України в її протистоянні з державою-агресором. Після зміни політики США щодо підтримки України в сфері кібербезпеки, Європейський Союз активізував зусилля для посилення співпраці з Україною та зміцнення власної інформаційної політики. Так, у відповідь на призупинення США обміну розвідданими з Україною, ЄС розглядає створення нової супутникової мережі для покращення військової розвідки та зменшення залежності від американської підтримки (Isayev K. 2025). Також ще в грудні 2023 року Європейське агентство з кібербезпеки (ENISA) підписало робочу угоду з українськими партнерами, спрямовану на обмін найкращими практиками, підвищення обізнаності та зміцнення кіберстійкості (Enhanced EU-Ukraine cooperation in Cybersecurity 2023). Крім того, європейські лідери погодили план збільшення оборонних витрат, що включає інвестиції в кіберсистеми та електронну війну, підкреслюючи прагнення Європи до більшої автономії в питаннях безпеки та оборони (Takeaways from the EU's landmark 2025). Ці кроки свідчать про консолідацію зусиль Європи в сфері інформаційної політики та кібербезпеки, спрямованих на підтримку України та зміцнення власної стійкості перед сучасними загрозами.

Вплив цифрової дезінформації на перебіг російсько-української війни пройшов кілька етапів, кожен з яких відзначався зміною тактики, інструментів та масштабів інформаційних операцій. Перший етап, що розпочався ще до 2014 року, характеризувався активною пропагандою через контрольовані Росією медіа та соціальні мережі. Метою було формування антиукраїнських настроїв, виправдання агресивних дій Кремля та створення образу України як «нездатної до самостійного існування держави». У цей період використовувалися традиційні методи маніпуляції, такі як фабрикація новин, перекручування історичних фактів і тиражування міфів про «громадянську війну». Другий етап почався після вторгнення Росії на Донбас і анексії Криму. Москва активно застосовувала ботоферми, тролів та фейкові акаунти, щоб посіяти паніку, розколоти українське суспільство та підірвати довіру до влади. Російські спецслужби також експериментували з більш персоналізованими атаками, такими як витоки конфіденційних даних і поширення компрометуючої інформації про

українських політиків і військових. Третій етап розпочався з повномасштабного вторгнення у 2022 році (Odarchenko K., Davlikanova E. 2024). В цей період агресор перейшов до ще більш масштабних кампаній цифрової дезінформації, спрямованих як на внутрішню аудиторію, так і на Захід. Було запущено безліч інформаційних атак з метою дискредитації українських лідерів, знецінення військової допомоги від партнерів та посилення розбіжностей між союзниками. Водночас, Україна ефективно організувала контрпропаганду, створивши власні аналітичні центри, такі як Центр протидії дезінформації та залучаючи міжнародні платформи до блокування російських пропагандистських ресурсів. Зокрема, Центр співпрацює з такими аналітичними платформами, як VoxCheck, для розробки рекомендацій щодо протидії російській пропаганді. Крім того, міжнародні технологічні компанії, такі як YouTube, обмежують доступ до російських державних медіа на своїх платформах, що сприяє зменшенню поширення дезінформації. І четвертий етап розпочався після 2023 року, коли дезінформаційні кампанії стали ще складнішими. Росія почала широко використовувати штучний інтелект для створення глибоких фейків, маніпулятивних відео та синтетичних новин.

135

Варто наголосити, що одним із наймасштабніших кіберінцидентів, що спричинив значні побічні наслідки за межами України, стала атака на міжнародну компанію, що надає послуги в сфері супутникового зв'язку Viasat, ще на початку повномасштабного вторгнення. Унаслідок цієї операції було порушено роботу супутникової ширококугової послуги KA-SAT, що зачепило десятки тисяч користувачів по всій Європі. Зокрема, ця атака спричинила збій у роботі 5800 вітрових турбін у Центральній Європі та призвела до пошкодження критичної інфраструктури.

Останнім часом країна-агресор все частіше використовує кібератаки як інструмент гібридної війни, зокрема для підриву логістичних маршрутів та організацій, що надають допомогу Україні. Особливо примітним випадком була атака із застосуванням програмного забезпечення «вимагача Prestige», яка була спрямована на логістичні компанії в Польщі (Lyngaas S. 2023). Використання цього шкідливого програмного забезпечення дозволило створити ілюзію злочинної діяльності та ускладнило ідентифікацію справжніх замовників атаки. Подібна тактика спостерігалася і в таємних російських спробах організувати диверсії на польській залізничній мережі.

Водночас Україна, за підтримки міжнародних партнерів, активно зміцнює інформаційну безпеку, співпрацюючи з великими технологічними компаніями та запроваджуючи алгоритми для виявлення маніпулятивного контенту. Отже, цифрова дезінформація стала потужною зброєю в інформаційній війні, яка безпосередньо впливає на бойові дії, міжнародну підтримку та моральний стан суспільства. Її еволюція показує, що боротьба за правду і довіру залишається критично важливим фронтом у російсько-українській війні.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зауважимо, що цифрова дезінформація стала одним із ключових інструментів сучасної війни. Вона відіграє важливу роль у формуванні суспільної думки, дестабілізації державних інституцій, підриві довіри до влади, деморалізації населення та впливі на рівень міжнародної підтримки. Російсько-українська війна переконливо продемонструвала, що інформаційний фронт є не менш вирішальним, ніж збройний, а перемоги в цій сфері нерідко визначають стратегічні перспективи всієї кампанії.

136

Протягом усього конфлікту Росія систематично застосовувала дезінформаційні технології для посилення внутрішнього хаосу в Україні, дискредитації української влади та послаблення підтримки з боку партнерів. У відповідь Україна змогла сформувати ефективну систему інформаційної протидії, що ґрунтується на роботі аналітичних центрів, партнерстві з міжнародними технологічними платформами та активному залученні громадянського суспільства.

Завдяки цим зусиллям Україна не лише ефективно захищає власний інформаційний простір, але й формує потужний контрнарратив на міжнародній арені, сприяючи консолідації демократичних країн у боротьбі проти авторитарної пропаганди. Подальший розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту, ускладнює виклики, пов'язані з інформаційною безпекою, роблячи завдання боротьби з дезінформацією ще більш актуальним.

Водночас війна в Україні показала, що кібернетичні атаки та інформаційні операції стали новим типом зброї у XXI столітті. Вони визначають не лише характер конфліктів, а й стратегії національної безпеки. Український досвід свідчить про важливість довгострокових інвестицій у кібербезпеку, розвитку цифрової політики, міжнародної співпраці та підвищення цифрової стійкості. Саме інформаційно-кібернетичний вимір може стати вирішальним у майбутньому глобальному протистоянні між демократією й авторитаризмом.

Україна вже стала прикладом для інших країн, які стикаються з викликами гібридної агресії. Її досвід є цінним внеском у розуміння сучасної війни, де боротьба за правду, довіру та цифрову безпеку є питанням не лише національного, а й міжнародного значення.

References:

1. Kuzmenko Yu. Ataka na «Kyivstar»: rosiiski khakery «Solntsepeka» vzaly vidpovidalnist za zlam. Suspilne.media. 13.12 2023. URL: <https://sus-pilne.media/638370-ataka-na-kiivstar-rosijski-hakeri-solncepeka-vzali-vidpovidalnist-za-zlam/> (In Ukrainian) – data zvernennia: 30.03.2025.
2. Myhal M. Ataka na «Kyivstar»: SBU identyfikovala khakeriv rosiiskoi rozvidky. Hlavkom. 4.05 2024. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/ataka-na-kijivstar-sbu-identifikuvala-khakeriv-rosijskoji-rozvidki--994308.html> (In Ukrainian) – data zvernennia: 30.03.2025.
3. Tartachnyi O. Rosiisko-ukrainska kiberviina: shcho ta chomu stae mishenniu khakeriv. Thepage. 19.11 2024. URL: <https://thepage.ua/ua/it/yak-rosijsko-ukrayinska-vijna-prohodit-u-kiberprostori?> (In Ukrainian) – data zvernennia: 30.03.2025.
4. Dysa Y. Ukraine says Russian cyberattack hits state registries but no data lost. Reuters. December 20, 2024. URL: <https://www.reuters.com/technology/cybersecurity/ukraine-says-russian-cyberattack-hits-state-registries-no-data-lost-2024-12-20/> (date of access: 02.04.2025).
5. Enhanced EU-Ukraine cooperation in Cybersecurity. News article. 8 December 2023. URL: https://cybersecurity-centre.europa.eu/news/enhanced-eu-ukraine-cooperation-cybersecurity-2023-12-08_en (date of access: 01.04.2025).
6. Isayev K. EU plans launching intelligence satellites after US pause on Ukraine support. Caliber.Az. 16 March 2025. URL: <https://caliber.az/en/post/eu-plans-launching-intelligence-satellites-to-after-us-pause-on-ukraine-support?> (date of access: 02.03.2025).
7. Lyngaas S. Russian hackers targeted European military and transport organizations in newly discovered spying campaign. CNN. Wed March 15, 2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/03/15/politics/russian-hackers-europe-military-organizations-microsoft/index.html> (date of access: 28.03.2025).
8. Odarchenko K., Davlikanova E. Russia's evolving information war poses a growing threat to the West. UkraineAlert. November 26, 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias->

evolving-information-war-poses-a-growing-threat-to-the-west/ (date of access: 29.03.2025).

9. Superville D., Klepper D. Trump administration pauses flow of intelligence to Ukraine. The Associated Press. Wednesday, Mar.5, 2025. URL: <https://www.defensenews.com/global/europe/2025/03/05/trump-administration-pauses-flow-of-intelligence-to-ukraine/?> (date of access: 03.04.2025).

10. Takeaways from the EU's landmark security summit after Trump said Europe must fend for itself. World News. March 7, 2025. URL: <https://apnews.com/article/europe-defense-ukraine-russia-us-military-spending-dbc6133a2412ec02adf87078f2f2f5cc> (date of access: 02.04.2025).

11. Ukraine's railways restore half of IT services hit by cyberattack so far. Reuters. April 9, 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-railways-restore-half-it-services-hit-by-cyber-attack-so-far-2025-04-09/> (date of access: 02.04.2025).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент.
Том 16. 139-160

Mediaforum: Analytics, Forecasts,
Information Management.
Volume 16. 139-160

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.139-160>

УДК: 327:551.588:[070.16:316.776.23]

© Євгенія Тихомирова¹

© Альона Тихомирова²

ФЕНОМЕН МІЖНАРОДНОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті зміни клімату позиціонуються як критично важлива сфера не лише національної, але й міжнародної політики, що стає дедалі більш вразливою до зовнішнього втручання. Тут розглядається дезінформація щодо кліматичних змін, що поширюється на міжнародну взаємодію країн. Аналізуючи концептуальні рамки іноземного впливу та втручання, авторки досліджують підходи до співвідношення цих термінів, роблячи низку висновків. Зокрема, у контексті кліматичної дезінформації доречно розрізняти іноземні втручання та вплив. Втручання розглядається як спотворення реальності, розкол суспільств і послаблення демократії, вплив – як негативне чи позитивне явище. Перше вбачає в ньому інформаційну зброю проти геополітичних противників, друге – здатність трансформувати зовнішній вплив у джерело розвитку, а не загрозу. Зазначається присутність у науковому обігу двох термінів – міжнародна або іноземна (зовнішня) кліматична дезінформація, проте віддається перевага першому – міжнародна кліматична дезінформація. Характеризуючи психологічні механізми поширення кліматичної дезінформації, звертається увага, що вони діють загалом однаково, незалежно від того,

139

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Волинський національний університет імені Лесі Українки, E-mail: yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5017-5875>.

² Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну, Київський національний університет технологій та дизайну, E-mail: tykhomyrova.aa@knutd.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0001-0890-1132>.

чи є дезінформатор міжнародний чи внутрішній. Акцентується увага на ролі когнітивних упереджень, емоційних маніпуляцій, риторичних стратегій та логічних помилок, прямих атак на науковців і наукові установи, що нерідко супроводжується стереотипами демонізації або дегуманізації. Протидія психологічному впливу міжнародної кліматичної дезінформації потребує особливої уваги до проблеми когнітивного (психологічного) щеплення.

Ключові слова: іноземне втручання та вплив, міжнародна кліматична дезінформація, емоційні маніпуляції, когнітивні упередження, риторичні стратегії та логічні помилки.

The Phenomenon of International Climate Disinformation: Political Science and Psychological Perspective

140 — The article positions climate change as a critically important area not only of national but also of international politics which becomes increasingly vulnerable to external interference. It examines climate change disinformation disseminated through the international interaction of countries. By analyzing the conceptual frameworks of foreign influence and interference, the authors explore approaches to the correlation of these terms, drawing a number of conclusions. In particular, in the context of climate disinformation, it is appropriate to distinguish between foreign interference and influence. Interference is viewed as a distortion of reality, the division of societies, and the weakening of democracy while influence is seen as a negative or positive phenomenon. The former perceives it as an information weapon against geopolitical adversaries while the latter sees it as the ability to transform external influence into a source of development, rather than threats. The presence of two terms in the academic discourse is claimed, i.e., international or foreign (external) climate disinformation, however, preference is given to the former – international climate disinformation. Characterizing the psychological mechanisms of the climate disinformation spread, attention is drawn to the fact that they generally operate in the same way, regardless of whether the disseminator is international or domestic. Emphasis is placed on the role of cognitive biases, emotional manipulations, rhetorical strategies and logical fallacies, direct attacks on scientists and scientific institutions, often accompanied by stereotypes of demonization or dehumanization. Counteracting the psychological impact of international climate disinformation requires special attention to the problem of cognitive (psychological) inoculation.

Keywords: *foreign interference and influence, international climate disinformation, emotional manipulations, cognitive biases, rhetorical strategies and logical fallacies.*

Постановка наукової проблеми. Небезпека дезінформації у XXI столітті стосується не лише внутрішніх проблем окремих країн, але і поширюється на їхню міжнародну взаємодію, що дедалі частіше пов'язують з проблемою іноземних інформаційних маніпуляцій та втручання (FIMI – Foreign Information Manipulation and Influence). FIMI не є новим явищем. Шведські науковці вважають, що з кінця Другої світової війни, коли тут серйозно почали працювати з психологічним захистом для реагування на різні форми гібридних загроз, це питання набуло поширення і розвитку (Pamment, Isaksson 2024).

Небезпека дезінформації поширюється й на сферу змін клімату, де дезінформація стає підсилювачем загроз у боротьбі з кліматичними змінами, набуваючи характеру «зброї іноземного втручання» (CAAD Data Monitor 2024). Кліматична дезінформація стає глобальною проблемою, що підриває дії та впливає на спільноти всього світу. Вона заперечує усталені висновки кліматичної науки, спотворює переваги відновлюваної енергії та знижує ефективність національної та міжнародної кліматичної політики. Іноземний вплив у контексті кліматичної дезінформації відбувається у різних формах і тому не може вважатися однозначно позитивним чи негативним.

Незалежно від джерел потрапляння кліматичної дезінформації до людини (внутрішніх або зовнішніх) вона послаблює підтримку кліматичної політики з боку частини населення. Її здатність швидко поширюватися та впливати на думки й поведінку людей робить надзвичайно важливим розуміння її психологічних аспектів. Саме тому, як вважають дослідники, важливо вивчати «джерело повідомлення, його зміст, одержувачів та психологічні фактори, які можуть впливати на їхню обробку. Ця теоретична основа має на меті визначити точки входу дезінформації в «психіку» людини і може бути використана для втручання і блокування або заохочення людей до сприйняття інформації (Spampatti et al. 2024). Проблема заперечення зміни клімату криється не стільки в непереконливості кліматичної науки, скільки у механізмах роботи людського розуму, потребуючи глибокого занурення у нашу власну психологію. Як зазначають дослідники, «віра в неправдиву або оманливу інформацію більше обу-

мовлена індивідуальними емоційними та когнітивними реакціями, посиленими макросоціальними, політичними та культурними тенденціями, ніж конкретними інформаційними технологіями» (Nisbet, Kamenchuk 2019).

Зі зростанням впливу FIMI поставлене питання набуває особливої актуальності в міждисциплінарних дослідженнях, які б поєднували політологію, психологію та кліматичні науки в комплексному аналізі впливу кліматичної дезінформації на психологічну адаптацію населення. Це і обумовило наше дослідження в контексті, зокрема, політичної та психологічної науки.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичне осмислення проблеми неправдивої інформації давно відбувається в науці, проте в українському науковому просторі дослідження кліматичної дезінформації в контексті іноземного впливу лише починає розглядатися. Саме тому в основу нашого дослідження покладені переважно зарубіжні публікації щодо, релевантні темі.

142

Мета дослідження. Оскільки пошук не виявив прямих досліджень і публікацій, які б системно досліджували, як саме FIMI впливає на кліматичну дезінформацію, це свідчить, що тема є відкритою для досліджень цієї проблематики. Саме тому метою запропонованого міждисциплінарного дослідження стало вивчення дезінформації щодо кліматичних змін, яка поширюється через міжнародні кордони на взаємодію країн; аналіз концептуальних рамок іноземного впливу та втручання, співвідношення цих термінів; визначення МКД; дослідження політологічних та психологічних аспектів поширення міжнародної кліматичної дезінформації.

Методологічні основи дослідження. Реалізація мети статті спирається на методологію якісного аналізу та синтезу вторинної інформації з переважно зарубіжних інформаційних джерел, доведених даних з опублікованих наукових праць, проаналізованих та відфільтрованих як найбільш релевантних для нашого дослідження. Термін «дезінформація» вживається як широке («парасолькове» тобто об'єднувальне) поняття, що охоплює як хибний, так й оманливий і маніпулятивний вміст (міз/дез/малінформацію), що мають різне психологічне підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. Попри численні дослідження дезінформаційних процесів в сучасній науці поки не сформувалося однозначного розуміння цього явища у контексті іноземного впливу. Ще

більшою мірою це стосується кліматичної дезінформації, яка дедалі більше стає засобом іноземних інформаційних маніпуляцій. Аналізуючи це питання, зосередимо увагу на трьох основних проблемах: концептуальних рамках іноземного впливу та втручання; політологічних аспектах МКД; психології кліматичної дезінформації в контексті іноземного впливу;

На думку дослідника Королівського коледжу Лондона О. Fridman в останні десятиліття «західний академічний, професійний і політичний дискурс сформувався трьома новими концептуальними рамками, призначеними для опису іноземного впливу та втручання нижче порогу відкритого військового протистояння: «гібридна війна/загрози», «сіра зона» та «маніпулювання іноземною інформацією та втручання». Він стверджує, що після анексії Криму та суперечок навколо президентських виборів у США у 2016 р. центральне місце в дискусіях посіли терміни «іноземний вплив» та «іноземне втручання», що різняться між собою. Одне, на його думку, прийняте австралійським урядом, на його погляд, «чітко розрізняє вплив і втручання». Друге – позиція ЄС – протилежне: «не визнає різниці між іноземним впливом та іноземним втручанням, використовуючи їх як взаємозамінні» (Fridman 2024).

143

Наш аналіз підтверджує перше, проте спростовує друге. Австралійське джерело справді вказує на таке розрізнення іноземного втручання та іноземного впливу. Перше визначається як діяльність, що здійснюється іноземною державою, спрямовується чи субсидується нею або здійснюється в активній співпраці з національними суб'єктами, є «таємною або оманливою та завдає шкоди інтересам Австралії». Друге трактується як «діяльність, яка є відкритою, прозорою та поважною до нашого народу, суспільства та демократичної системи». Але тут фактично підкреслюється: якщо така діяльність не здійснюється відкрито і прозоро, вона є іноземним втручанням (Countering Foreign Interference in Australia 2024).

Що стосується позиції ЄС, то в одному з останніх документів, йдеться про те, що «боротьба з іноземним втручанням вимагає делікатного балансу», потребуючи «підвищення прозорості та доброчесності законної діяльності з іноземного впливу». Підкреслюється, що терміни «іноземне втручання» та «іноземний вплив» слід відрізняти, оскільки вони, «хоча і пов'язані між собою, передбачають різні рівні залучення та намірів». Перше трактується як «навмисне,

приховане та маніпулятивне втручання іноземних держав, їхніх довірених осіб або приватних осіб», «стратегічний інструмент іноземного втручання для спотворення реальності, розколу суспільств і послаблення демократії». А друге розглядається як зазвичай «відкриті і часто законні зусилля іноземного уряду або організації, спрямовані на те, щоб вплинути на думки, політику або дії іншої країни» (Foreign interference 2025). Підкреслені нами слова «зазвичай» і «часто», акцентують увагу на не беззаперечності позитивного трактування іноземного впливу. У зазначеному документі і прямо підкреслюються той факт, що «розмиті межі між легітимним впливом і прихованим втручанням додають складності цій проблеми» (Foreign interference 2025).

144 — Порівнюючи ці терміни, O.Fridman бере до уваги такі критерії: сфера впливу та втручання, намір, прозорість, легітимність. Іноземний вплив та втручання він асоціює або виключно з інформаційною сферою, або додатково враховують дії, спрямовані на втручання у політичні процеси, торгівлю та інвестиції, корупцію, експлуатація міграції та маніпулювання міжнародними організаціями (Fridman 2024). У нашому дослідженні будемо розглядати інформаційну сферу впливу, оскільки інформаційні маніпуляції є суттю FIMI.

Критерій наміру дослідник інтерпретує «як визначальний елемент іноземного втручання», характеризуючи його як дії, покликані «сіяти розбрат, маніпулювати суспільним дискурсом», «ворожі», «зловмисні», «шкідливі» або «маніпулятивні» іноземні вплив і втручання. Прозорість і легітимність він трактує по-різному. Прозорість як головну відмінність між іноземним впливом і втручанням («іноземний вплив є відкритим і чесним, тоді як іноземне втручання є таємним і оманливим»), легітимність, як щось «нелегітимне/неприйнятне/незаконне» (Fridman 2024).

Політологиня Університету Торонто D.Fu вважає, що вживання термінів «іноземний вплив» та «іноземне втручання» як синонімів «збиває з пантелику і є небезпечним». Її стаття так і називається: «Відрізняйте іноземний вплив від іноземного втручання». Іноземне втручання вона пов'язує із застосуванням так званої «жорсткої сили» (sharp power), що «пронизує, проникає або перфорує політичне та інформаційне середовище в країнах-мішенях». Іноземне втручання, з її погляду, характеризується чотирма «с» – covert (приховані), corrosive (агресивні), criminal (злочинні) або coercive (примусові). Дослідни-

ця вважає, що найбільш типовим прикладом є втручання у вибори, оскільки воно «безпосередньо підриває найбільш фундаментальні інститути демократії». Проте, як нам здається, втручання у кліматичну політику за допомогою зовнішньої дезінформації фактично підриває її ефективність і може також трактуватися у контексті чотирьох «с» (точно також як і негативний іноземний вплив) (Fu 2025).

Зовнішній вплив, навпаки, досягається, на погляд D.Fu, за допомогою «м'якої сили» («soft power»), яка здійснюється через переконання та привабливість, а не примус, а тому є «прозорою і законною, відповідає національному законодавству і не суперечить міжнародним документам з прав людини», «не завдає принципової шкоди інтересам приймаючої країни або її громадянам» (Fu 2025).

На наш погляд, у контексті кліматичної дезінформації варто, по-перше, розрізняти іноземні втручання та вплив. При цьому, втручання трактуватиме однозначно як негативне явище – спотворення кліматичної реальності, розкол суспільств і послаблення демократії. По-друге, іноземний інформаційний вплив щодо зміни клімату трактуватиме як амбівалентний процес: співіснування протилежного ставлення до об'єкта чи ідеї. Негативний аспект пов'язуватиме з поширенням іноземної кліматичної дезінформації, що може зашкодити боротьбі зі зміною клімату. Позитивний вбачатиме у міжнародній співпраці та обміні знаннями, що матимуть позитивний вплив, сприяючи поширенню точної інформації та ефективних рішень.

У контексті іноземного впливу щодо кліматичної дезінформації, на наш погляд, переважають дослідження саме негативного аспекту. Серед останніх звертаємо увагу на працю американського автора D.Vuman, який посилається на визначення, як він пише «іноземного зловмисного впливу», і трактує його як «підригну, неоголошену, примусову або злочинну діяльність іноземних урядів, недержавних суб'єктів або їхніх довірених осіб, спрямованих на вплив на популярне в країні чи політичне ставлення, уявлення чи поведінку іншої країни з метою просування своїх інтересів». Таку діяльність він пов'язує з навмисним поширенням мізінформації (помилкової інформації) або дезінформації – неправдивої інформації, яка поширюється з наміром завдати шкоди, ввести в оману або маніпулювати (Vuman 2025).

Наведемо приклади такого впливу. В дослідженні міжнародної організації Action Against Disinformation (CAAD) та її партнерів була виявлена роль Tenet Media та творців контенту, які фінансуються рф

(а отже, є операцією російського впливу). Тут зазначається їхня досить велика активність у кліматичній дискусії, а також той факт, що кліматичний контент від фінансованої росією операції не можна відрізнити від ультраправої дезінформації та дезінформації, що підтримується викопним паливом. Було виявлено 183 дописи пов'язаних з Tenet Media авторів контенту, які мають понад 16 млн. підписників, за період з 1 вересня 2013 р. по 23 вересня 2024 р., що містять недоброчесну поведінку або дезінформацію про зміну клімату. Ці дописи отримали загалом 23 555 000+ переглядів і 1 048 902 соціальні активності (пости, вподобання тощо) (CAAD Briefing Note 2024).

У вересні 2024 р. у рамках обвинувального акту, висунутого Міністерством юстиції США, зазначалося, що компанія Tenet Media (штат Теннессі), частково фінансується російською агентурою впливу. Йдеться про «Russia Today» (RT), яка у відповідь на введені щодо неї санкції, створила «цілу імперію таємних проєктів», покликаних формувати громадську думку «західної аудиторії». Одним із її «таємних проєктів» і стало фінансування та керівництво створенням онлайн-контенту в штаті Теннессі (Sealed indictment 2024).

Приклад негативного іноземного впливу, пов'язаного з Китаєм, досліджують дослідники з Тайваню, що вивчали дезінформаційні повідомлення, поширювані через соціальний додаток «Line». Значна частина цієї дезінформації, на погляд авторів, «походить з китайськомовного кіберпростору, з деякими доказами операцій, спонсорованих державою». Вона часто продукуються та посилюються через мережу, що складається «з пропагандистської машини Китаю, державних ЗМІ, тайванських ЗМІ та впливових осіб, що підтримують КПК. Окрім традиційних ЗМІ, ці новини були помітні в соціальних мережах – Facebook і додатку для миттєвого спілкування «LINE», а також на відеоплатформах, таких як YouTube і TikTok (Liu, Lee 2025).

Висвітлюючи, як «дезінформація може перешкоджати зусиллям Тайваню щодо боротьби зі зміною клімату, підриваючи довіру громадськості та сприяючи скептицизму», аналітики виявили чотири основні теми дезінформації: затримка з відновлювальними джерелами, недовіра до енергетичної інфраструктури, питання ядерної енергетики як відволікаючий фактор, та оманливі дії щодо клімату. Дослідники довели, що «дезінформація підриває довіру громадськості та перешкоджає ефективній кліматичній політиці», її дослідження сприятиме «поширенню ширшої літератури щодо дезінформацію

про клімат, надаючи цінну інформацію з Тайваню, наголошуючи на необхідності локалізованих підходів для ефективної протидії дезінформації (Liu, Lee 2025).

Отже, варто чітко визначати негативний іноземний вплив у контексті дезінформації про зміну клімату як дії державних і недержавних суб'єктів, що здійснюються через міжнародні кордони з метою формування громадської думки, політичних рішень або дій, пов'язаних зі зміною клімату. Він поширює сумніви, поляризує суспільство та ускладнює впровадження ефективних кліматичних заходів. Такий вплив може здійснюватися через поширення неправдивої інформації за фінансової підтримки ЗМІ, досліджень або інші форми залучення.

Прикладами позитивного іноземного впливу є міжнародна співпраця та ініціативи, що сприяють боротьбі зі зміною клімату та поширенню достовірної інформації. Йдеться, передусім, про те, що багато країн активно співпрацюють у боротьбі зі зміною клімату на основі численних міжнародних угод та ініціатив, спрямованих на спільне вирішення цієї глобальної проблеми. Зокрема, йдеться про міждержавні угоди – Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (UNFCCC), Кіотський протокол (Kyoto Protocol), Паризька кліматична угода (Paris Agreement). Їхня легітимність як іноземного впливу пов'язана або з процедурою ратифікації цих угод країнами-учасниками (наприклад, вище перелічені документи були ратифіковані відповідно або з діями на основі відповідних договорів взаємоузгодження чи приєднання між суб'єктами та об'єктами позитивного іноземного впливу.

У рамках певних угод також діють організації, які поширюють наукову інформацію, що допомагає у боротьбі з кліматичною дезінформацією різного походження, зокрема, іноземного (наприклад, Міжурядова група експертів зі зміни клімату (IPCC), яка зараз охоплює майже 200 країн-членів). Важливу роль грають також міжнародні неурядові організації, що не лише поширюють об'єктивну інформацію про зміну клімату та підтримку дій, спрямованих на подолання кліматичної дезінформації, але і спеціалізуються на критичному аналізі кліматичної дезінформації, що сприятиме розвінчанню та спростованню кліматичної дезінформації, що поширюється як національними, так й іноземними суб'єктами: міжнародні та регіональні організації: Climate action against disinformation (<https://caad.info/>); EU DisinfoLab (<https://www.disinfo.eu/>) тощо. Вони дають можливість

отримувати знання про кліматичну дезінформацію і відповідно реагувати на появу хибної інформації щодо змін клімату та світової і національної кліматичної політики.

Прикладом позитивного іноземного впливу також є міжнародна співпраця та ініціативи з питань іноземного інформаційного впливу, подібні до Шведського агентства психологічного захисту, важливою складовою роботи якого є поширення результатів досліджень та інших знань з питань психологічного захисту. Агентство бере участь у низці двосторонніх спільних ініціатив на різних рівнях, у тому числі з експертами та аналітиками. Тісна співпраця відбувається, наприклад, з Фінляндією, країнами Балтії, Канадою, США та Великою Британією (The Swedish Psychological Defence Agency 2024).

Завершуючи концептуальний аналіз проблеми іноземного впливу, варто зазначити, що політичні зміни, що відбулися в США, призвели до посилення тенденцій негативного прояву іноземного інформаційного впливу, яких не було раніше. Протягом перших 100 днів перебування на посаді президента Д.Трампа було скорочено фінансування та закрити не лише програми і установи що стосуються кліматичних змін, але й агентства, що спеціалізуються на дослідженнях дезінформації та операцій з іноземного впливу. Зокрема, закрито Центр боротьби з маніпулюванням іноземною інформацією та втручанням (R/FIMI), структурний підрозділ у Держдепі США, що був відповідальним за моніторинг і протидію дезінформаційним кампаніям іноземних держав (до речі, незважаючи на те, що розглядав лише дезінформаційні атаки іноземних держав на інші країни).

EU DisinfoLab, що збирає знання та досвід щодо дезінформації в Європі, ставить питання про перезавантаження дезінформації про клімат, яке пов'язано з ситуацією у США, де «Платформи соціальних мереж скоротили модерацію контенту, а Національний науковий фонд скасував сотні дослідницьких грантів, пов'язаних з медіа грамотністю, боротьбою з дезінформацією, різноманітністю, рівністю та інклюзивністю». Зазначається, що це «може створити ризики для національної безпеки, оскільки Росія та Китай матимуть більше свободи поширювати дезінформацію та посилювати іноземний вплив і втручання. Щодо кліматичної дезінформації даються такі оцінки: «Трамп називає глобальне потепління «корисним для нас». «Маск перетворюється з героя електромобілів на противника кліматичних змін». Вони підживлюють «трансатлантичну хвилю кліматичної дез-

інформації, послаблюючи дії щодо клімату від Вашингтона до Бразилії, від Брюсселя до Берліна» (Disinfo Update 2025).

У цьому контексті можна прогнозувати, що негативний іноземний вплив щодо кліматичної дезінформації стане здійснюватися не лише традиційними акторами як РФ, Китай тощо. Фактично до нього приєднується так звана державно організована дезінформація одної з провідних країн – США, яка перешкоджатиме зусиллям щодо донесення до людей точної інформації про зміни клімату. І, хоча дехто вважає, що це поки не супроводжується створенням державної пропагандистської машини як це має місце в авторитарних країнах. Проте дії нової адміністрації збільшують ризики як для міжнародної безпеки, обмежуючи ресурсні можливості США протидіяти зовнішнім загрозам, але і для внутрішньої кліматичної безпеки, як справедливо зауважує журналіст «Guardian»: «ліквідація R/FIMI залишає Державний департамент без будь-яких виділених ресурсів для протидії дедалі витонченішим урядовим кампаніям з дезінформації» (Gedeon 2025).

149

Говорячи про дезінформацію щодо кліматичних змін в контексті іноземного втручання та впливу, варто зазначити, що вона стає особливоагресивною, коли використовується як інформаційна зброя проти геополітичних противників. Сьогодні вживаються два терміни – або міжнародна, або іноземна (зовнішня) кліматична дезінформація. На наш погляд, точність вживання того чи іншого терміну залежить від контексту, в якому вони застосовуються. Вживаючи термін «іноземна (зовнішня) кліматична дезінформація» (іноземне втручання або іноземний вплив), ведуть мову про дезінформацію, що має походження з конкретної країни. Тут робиться акцент на зовнішнє походження дезінформації, якщо певна держава розповсюджує неправдиву інформацію про клімат для впливу на інші країни (наприклад, РФ поширює неправдиві дані про зміну клімату в Польщі).

Коли ведеться мова про МКД, маємо на увазі скоординовані тою чи іншою мірою дії кількох країн або транснаціональних структур, спільно використання дезінформації для підриву кліматичних угод. Наприклад, скоординовані дії кліматичних дезінформаторів РФ та РБ у міжнародному інформаційному просторі, а також діяльність міжнародних організацій, подібних до Неурядової міжнародної групи експертів зі зміни клімату (NIPCC), члени якої не схильні вважати, що зміна клімату має антропогенний характер, і пропагують альтер-

нативну думку. І нарешті третій варіант: дослідниця EU DisinfoLab A.Romero-Vicente зазначає, що існує «разюча всюдисущість кліматичних дезінформативних веб-сайтів», яких у 2023 р. нараховували 29, які дезінформують про кліматичну кризу» (Romero-Vicente 2023), які також працюють у міжнародному інформаційному просторі. У всіх зазначених випадках доречно вживати термін «міжнародна дезінформація».

До того ж, на наш погляд, більш точно відповідає сутності феномену МКД той факт, що іноземні держави, будь то РФ, РБ, КНР або інші, практично завжди знаходять підтримку або створюють «дочірні» структури для трансляції своїх наративів в інших країнах, на які вони прагнуть поширити свій вплив.

150 — У праці польських вчених поняття міжнародної дезінформації визначається як «цілеспрямоване використання дезінформаційних технологій та інструментів державами або іншими учасниками міжнародних відносин як засобу впливу на зовнішню політику або іншу міжнародну діяльність під час війни та миру». Її мету вони характеризують як маніпуляцію одержувачем інформації та покращення становища відправника. Дезінформаційна діяльність зазвичай спрямована на іноземні суспільства або великі групи всередині них (Kupiecki, Bryjka, Chłoj 2025:87). Таке інструментальне визначення міжнародної дезінформації потребує, на наш погляд, її змістовних характеристик у контексті кліматичної дезінформації.

Саме тому ми визначаємо міжнародну кліматичну дезінформацію як неправдиву або маніпулятивну інформацію щодо кліматичних змін, яка навмисно створюється та поширюється за допомогою іноземного впливу: іноземними суб'єктами або/та транслюється їхніми прихильниками всередині поширюваної країни з метою введення в оману людей, організацій та країн. Вона нерідко є частиною більш широких інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на маніпулювання аудиторією.

Варто погодитися з думкою нідерландського професора A.Gerrits, який зазначав: «щоб ефективно протидіяти міжнародній дезінформації, потрібно спочатку її визнати, потім виявити її походження та довести наміри, і, нарешті, ефективно нейтралізувати її. Кожен етап процесу є проблематичним». Про це, очевидно, слід говорити і в контексті МКД, яка також сприяє виникненню напруги в суспільстві, оскільки «не існує «срібної кулі» для протидії міжнародній дезінфор-

мації. Зрештою, нам потрібно буде навчитися з цим жити», враховуючи, що вона є «дестабілізуючим аспектом відносин між державами», а не лише маніпуляцією інформацією як «викликом свободі інформації» (Gerrits 2018).

Важливу роль у кращому розумінні і розробці ефективних методів протидії кліматичній дезінформації відіграють дослідження психологічних механізмів неправдивої інформації про зміни клімату. Це пов'язано, на погляд науковців, з тим, що «як люди, ми сприймаємо наукові повідомлення не як нейтральні приймачі інформації, а зважаючи їх з нашими попередніми переконаннями, бажаними результатами, емоційними зв'язками, соціокультурним та ідеологічним фоном. Залежно від конфігурації цих психологічних факторів, антинаукові переконання можуть посилюватися і ставати стійкими до корекції» (Spampatti et al. 2024).

Психологія міжнародних відносин (іноді називається глобальною або крос-культурною), на погляд американських психологів, визнається як «контекстуалізована, глобально релевантна та соціально відповідальна дисципліна, яка відповідає на сучасні глобальні виклики». Вона включає «розуміння складних сучасних тем, які не мають географічної прив'язки і мають психологічний вимір (причина, наслідок, посередництво, поміркованість), а також розробку контекстуалізованих, етичних та соціально відповідальних дій, спрямованих на вирішення цих проблем і підтримку індивідуального та суспільного благополуччя» (Bullock et al. 2024:24).

Звертаємо увагу, що, на погляд дослідників, саме поведінкові та когнітивні дослідження довели, що мета Паризької угоди, про яку ми згадували в контексті позитивного іноземного впливу, встановлює «психологічно потужну базову лінію» (своєрідний статус-кво), за якою можна оцінювати майбутні невдачі в політиці. Це може призвести до того, що особи, які приймають рішення, сприйматимуть відхилення від неї як «втрати». А неприйняття втрат, на думку аналітиків, створює додаткову мотивацію для досягнення міжнародних норм. «Психологічний вплив цього нового статус-кво може виявитися потужнішим і тривалішим, ніж незвична структура документа або питання внутрішньої імплементації, які вже викликали стільки наукових дискусій» (Rowell, van Zeben 2016).

До «складних сучасних тем, які не мають географічної прив'язки» сьогодні, зокрема, можна віднести фактично всі проблеми, сформу-

льовані нами в контексті МКД: зміни клімату та дезінформація щодо них, а також конфлікти між країнами, спричинені іноземним впливом та втручанням. Цікаво, що «важлива частина сучасних досліджень у галузі міжнародних відносин почала використовувати психологію, не кажучи, що вони її застосовують.» (Kertzer, Tingley 2018: 4).

Психологія дезінформації фактично трактується як міждисциплінарна психологічна галузь, що досліджує когнітивні здібності, емоції, особистісні риси, життєвий досвід та соціальні фактори, що впливають на сприйнятливість до неправдивої інформації, її поширення та ефективність спростувань. Дехто називає її психологією мізінформації (Edelson et al. 2024), (Roizenbeek, Van der Linden 2024), інші віддають перевагу терміну фейки (Pennycook, Rand 2021), (Munusamy et al. 2024). Іноді всі перелічені терміни порівнюються між собою (Broda, Strömbäck 2024).

152 — Кліматична психологія – це підгалузь, яка вивчає емоцій, що виникають у зв'язку з екологічною та кліматичною кризою, та фокусує увагу на індивідуальних та групових реакціях на кліматичні зміни. Негативний вплив зміни клімату на психічне здоров'я є дослідницькою сферою, що швидко розвивається. Вона спрямована на глибше розумінні того, як люди реагують на зміни клімату, їхні наслідки та адаптацію до цих змін, забезпечує підвищення психологічної обізнаності щодо кліматичних проблем, популяризацію цієї тематики, сприяє активістам, науковцям і політикам у впровадженні ефективних рішень, формуванні психологічної стійкості до впливу кліматичних змін на психічне здоров'я (Steg 2023), (EFPA Expert Reference Group 2024).

На наш погляд, включення психологічної науки у дослідження інформаційних маніпуляцій FIMI, на жаль, поки що не було достатньо повним, проте погоджуємося, що «психологічні механізми, що дозволяють дезінформації поширюватися, однакові, незалежно від того, чи є актор міжнародний чи внутрішній, доброзичливий чи зловмисний» (McBride, et al. 2021).

Сучасні шведські психологи, до прикладу, іноземний інформаційний вплив трактують як «форму когнітивного впливу, що здійснюється іноземними державами або їхніми агентами з метою впливу на сприйняття, поведінку та рішення цільових груп на користь цих іноземних держав». Вони підкреслюють, що такий вплив може здійсню-

ватися як окрема діяльність або як частина більш масштабної операції, що поєднує кілька видів діяльності, «спрямованих на здійснення незаконного впливу, де кожна діяльність (або операція) має одну або кілька власних цілей, покликаних допомогти досягти більш значущої мети» (Pamment, Falkheimer, Isaksson 2023).

Хоча кліматична дезінформація може з'являтися через непорозуміння або ненавмисне поширення неточних даних, іноземні суб'єкти здатні використовувати її для ослаблення суспільної підтримки заходів у сфері клімату, затримки реалізації політики та погіршення міжнародної кооперації. Такий вплив становить дедалі більш серйозну загрозу світовим зусиллям у протистоянні змінам клімату, оскільки він може експлуатувати психологічно слабкі місця для маніпуляцій громадською думкою та уповільнення прогресу.

Психологія дезінформації, як зазначалося раніше, вживає досить різні терміни, що описують неправдиву інформацію. Мізінформація стосується розповсюдження неточних даних без «злого» наміру, часто через помилки або непорозуміння.

Як зазначається у новітній праці британських вчених J.Roozenbeek і S.Van der Linden, глибоке занурення в когнітивні та мотиваційні фактори переважають здатність людей до критичної оцінки. Дослідники розглядають різні когнітивні упередження, зокрема, упередження підтвердження (прагнення до інформації, що узгоджується з існуючими переконаннями), мотивоване міркування (обробка інформації для підтвердження бажаних висновків) та ефект ілюзорної правди (віра в правдивість часто повторюваної інформації) (Roozenbeek, Van der Linden 2024).

Експлуатування когнітивних упереджень в контексті зміни клімату вважається, на наш погляд, суттєвим інтелектуальним випробуванням через складність сприйняття довгострокових і накопичувальних наслідків антропогенних викидів. Іноземні дезінформаційні впливи можуть маніпулювати цим, запроваджуючи спрощені або емоційно заряджені наративи, які обходять складні наукові аргументи. Вони здатні використовувати «евристику доступності», акцентуючи увагу на короткострокових погодних аномаліях або ізольованих явищах, щоб заперечити усталені кліматичні тенденції.

«Упередження підтвердження», зокрема, активно застосовується для поширення інформації, що відповідає попереднім політичним чи ідеологічним переконанням аудиторії, роблячи її несприйнятливою.

вою до наукових даних. Люди мають схильність довіряти легкодоступній інформації та шукати підтвердження вже існуючих поглядів, що відкриває можливості для дезінформаційних кампаній. Останні можуть вибірково висвітлювати дані або адаптувати повідомлення так, щоб вони підтримували існуючі упередження та зменшували ймовірність прийняття альтернативних доказів. Дезінформація стає особливо впливовою, коли вона частково відповідає вже існуючим політичним, релігійним чи соціальним переконанням. Це явище пояснюється так званою «упередженістю підтвердження», яка полягає в тому, що людина схильна сприймати і використовувати лише ту інформацію, яка узгоджується з її переконаннями, і відкидати те, що суперечить.

154 — Британські дослідники окрему увагу приділяють ролі емоційних факторів, таких як страх, гнів та тривога, у сприйнятті та поширенні дезінформації. Емоційні звернення можуть обходити раціональну обробку інформації, впливаючи на переконання та поведінку людей. Враховуючи поширеність емоційно зарядженого контенту в дезінформації, дослідники підкреслюють, що емоційні звернення можуть маніпулювати переконаннями та поведінкою людей. Це є критично важливим аспектом психології переконання та впливу (Roozenbeek, Van der Linden 2024).

Особливо відзначимо, що маніпулятивні повідомлення формуються таким чином, щоб просунути певні інтереси, спотворити дані через вибіркове представлення досліджень та дискредитувати авторитетних науковців чи установи, зміцнюючи сумніви. «Технокогнітивний» підхід звертає увагу на недоліки в кліматичній дезінформації, такі як використання недостовірних експертів та анекдотичних аргументів. Опоненти боротьби зі зміною клімату спрямовують свою увагу на політичну протидію заходам щодо пом'якшення наслідків зміни клімату замість обґрунтованих заперечень. Застосування цих стратегій дозволяє іноземним суб'єктам сіяти сумніви щодо терміновості та серйозності проблеми зміни клімату, створювати плутанину навколо рішень і зрештою відстрочити або перешкодити ефективним кліматичним діям. Ці методи спричиняють шум і невизначеність навколо науки про клімат і політики, що ускладнює здатність громадськості розрізнити правдиву інформацію від хибної, підживляючи тим самим підтримку заходів, які ґрунтуються на доказах.

Отже, протидія впливу міжнародної кліматичної дезінформації потребує особливої уваги до проблеми когнітивного (психологічного) щеплення (пробункінгу), що передбачає проактивне інформування громадськості про пом'якшені варіанти мізінформації або про ключові тактики дезінформації. Це дозволяє сформуванню своєрідні «психологічні антитіла», сприяючи стійкості до шкідливого контенту. Важливою складовою такого підходу є застосування стратегій психологічного щеплення, спрямованих на ключові чинники впливу на вірування, зокрема на науковий консенсус і довіру до науковців.

Зазвичай попередження про фейкові новини не завжди є достатньо ефективними. Натомість найбільш успішні методики «пробункінгу» включають подання достовірної інформації, коротке згадування міфу або прийому маніпуляції, роз'яснення їхньої неправдивості чи маніпулятивності, а також подальше підтвердження достовірної інформації. Такі проактивні стратегії забезпечують індивідів когнітивними інструментами та підвищують їх обізнаність для виявлення й подолання дезінформації ще на ранніх етапах контакту з нею. Це може бути більш стійким та ефективним підходом у протидії зовнішньому впливу порівняно з виключно реактивними заходами щодо викриття фейків.

Стратегії протидії міжнародній кліматичній дезінформації варіюються від когнітивного щеплення до впровадження інструментів перевірки фактів. Ці методи спрямовані на те, щоб надати людям навички, які допоможуть відрізнити достовірну інформацію від обману, та заохочувати здоровий скептицизм щодо неперевіраних джерел. Однак це непросте боротьба, адже для реалізації цих зусиль потрібна координація та ресурси, які часто перебувають поза межами можливостей окремих академічних установ. Перспективним може бути навчання громадськості протидії поширеним прийомам і наративам, що використовуються в кампаніях кліматичної дезінформації. Такий підхід сприяє розвитку «когнітивного захисту», що дозволяє більш критично оцінювати інформацію, послаблюючи вплив недостовірних тверджень. У підсумку це суттєво знижує ефективність зовнішніх маніпулятивних стратегій.

Дезінформація може продовжувати впливати на мислення ще довго після того, як людина вперше з нею стикається, і навіть після того, як вона була розвінчана, вважають S.Lewandowsky і E.Gilles. Вона така «липка» насамперед тому, що критичний підхід до її оцін-

ки вимагає від людини більше пізнавальних зусиль, ніж просте визнання того, що недостовірна інформація є правдою (Lewandowsky, Gilles 2012).

Висновки. Здійснене дослідження довело, що дезінформація стала проблемою міжнародної взаємодії значною мірою завдяки FIMI. Вона поширюється й на сферу зміни клімату, яка стає все більш вразливою до зовнішнього втручання. У контексті кліматичної дезінформації розрізняємо іноземне втручання та вплив. Перше трактуємо як негативне, друге – як амбівалентне явище. Негативний іноземний вплив на зміни клімату пов'язуємо з поширенням неправдивої інформації, що перешкоджає кліматичним діям. Позитивний – трактуємо як міжнародну співпрацю та ініціативи, що сприяють боротьбі зі зміною клімату та поширенню достовірної інформації. Вважаємо, що феномен міжнародної кліматичної дезінформації варто описувати відповідним терміном, оскільки і в негативному, і в позитивному контексті йдеться про спільні дії різних суб'єктів міжнародних відносин або як дезінформаторів, або як поширювачів об'єктивної інформації щодо кліматичних змін і відповідної політики.

Розуміння психологічних механізмів, які роблять індивідів і суспільства вразливими до маніпуляцій, обумовило звернення до таких підгалузей психології як психологія міжнародних відносин і дезінформації та кліматична психологія. Вони дають можливість розуміння людських реакцій на кліматичну кризу, розглядають когнітивні, мотиваційні, соціальні та емоційні фактори, що сприяють вірі та поширенню неправдивої інформації у контексті впливу зовнішніх акторів, що можуть експлуатувати психологічно слабкі місця для маніпуляцій громадською думкою та уповільнення прогресу. Протидія психологічному впливу міжнародної кліматичної дезінформації потребує особливої уваги до проблеми когнітивного (психологічного) щеплення.

Міжнародна кліматична дезінформація як продукт інформаційних маніпуляцій FIMI у подальшому може плідно вивчатися в рамках окремих досліджень на перетині наукових пошуків політології, психології та кліматичних наук як бази для розробки засобів протидії впливу інформаційним маніпуляціям, які сприятиме національній та міжнародній безпеці. Ці пошуки створюють певний простір для розвитку нових дослідницьких проєктів.

References:

1. Broda, E., & Strömbäck, J. (2024). Misinformation, Disinformation, and Fake News: Lessons from an Interdisciplinary, Systematic Literature Review. *Annals of the International Communication Association*, 48(2), 139-166. URL: <https://www.tandonline.com/doi/full/10.1080/23808985.2024.2323736?scroll=top&needAccess=true#d1e126>
2. Bullock, M., Stevens, M. J., Wedding, D., & Clinton, A. (Eds.). (2024). *The Handbook of International Psychology*. Taylor & Francis. URL: https://www.researchgate.net/profile/Fernando-Reyes-2/publication/390947451_The_Handbook_of_International_Psychology/links/68044665df0e3f544f42dd76/The-Handbook-of-International-Psychology.pdf#page=42.23.
3. Byman Daniel. (2025). Foreign Malign Influence Targeting US and Allied Corporations. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-03/250320_Byman_Foreign_Influence.pdf?VersionId=RRrbau8bPrR6dv7tHPjAMpFwaPY3d7Y3.
4. CAADBriefingNote.(2024):TenetMedia&ClimateDisinformation. (2024). URL: https://caad.info/wp-content/uploads/2024/09/CAAD-Briefing-Note_-Tenet-Media-Climate-Disinformation.pdf.
5. CAAD Data Monitor (2024): Alleged Russian Disinformation on US Soil Includes Divisive Climate Content. URL: <https://caad.info/analysis/newsletters/caad-data-monitor-alleged-russian-disinformation-on-us-soil-includes-divisive-climate-content/>
6. Countering Foreign Interference in Australia. (2024). URL: <https://www.homeaffairs.gov.au/nat-security/files/cfi-australia.pdf>.
7. Disinfo Update (2025). URL: <https://www.disinfo.eu/disinfo-update-30-04-2025-2/>
8. Edelson, S. M., Reyna, V. F., Singh, A., & Roue, J. E. (2024). The Psychology of Misinformation across the Lifespan. *Annual Review of Developmental Psychology*, 6. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-devpsych-010923-093547>.
9. EFPA Expert Reference Group (2024). Climate Change and Psychology. Glossary. URL: <https://www.efpa.eu/efpa-expert-reference-group-climate-change-and-psychology-glossary>
10. Foreign Interference a Threat to Democratic Security in Europe. (2025). URL: <https://pace.coe.int/en/files/34253/html>.

11. Fridman Ofer. (2024). Defining Foreign Influence and Interference. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2024/01/special-publication-040124.pdf>

12. Fu Diana. (2025). Distinguish Foreign from Foreign Interference. Getting China Right at Home. URL: <https://acf.sais.jhu.edu/distinguish-foreign-influence-foreign-interference.html>.

13. Gedeon Joseph. (2025). Trump Administration Shuttters US Office Countering Foreign Disinformation. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/16/trump-state-department-foreign-disinformation>.

14. Gerrits, A. W. (2018). Disinformation in International Relations: How Important is it? Security and Human Rights, 29 (1-4), 3-23. URL: https://brill.com/view/journals/shrs/29/1-4/article-p3_3.xml.

15. Kertzer, J. D., & Tingley, D. (2018). Political Psychology in International Relations: beyond the Paradigms. Annual Review of Political Science, 21(1), 319-339. URL: <https://scholar.harvard.edu/files/dtingley/files/psyr.pdf>

158

— 16. Kupiecki, R., Bryjka, F., Chłoń, T. (2025). International Disinformation. A Handbook for Analysis and Response. URL: https://www.researchgate.net/profile/Robert-Kupiecki/publication/388224411_International_Disinformation/links/6790035f82501639f5010116/International-Disinformation.pdf.

17. Lewandowsky S., Gilles E. (2012). The Pivotal Role of Perceived Scientific Consensus in Acceptance of Science Gignac and Samuel Vaughan. Climate Change, 3, 399-404. URL: https://skepticalscience.com/docs/Lewandowsky_2012_Consensus.pdf

18. Liu, J. C. E., & Lee, C. F. (2025). Climate and Energy Misinformation in Taiwan. Frontiers in Communication, 9, 1531126. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2024.1531126/full>

19. McBride Megan et al. (2021). The Psychology of (Dis)information: Case Studies and Implications. URL: <https://www.vaemergency.gov/aem/blue-book/reading-corner/the-psychology-of-dis-information-case-studies-and-implications.pdf>.

20. McGuire, W.J. (1961). Resistance to Persuasion Conferred by Active and Passive Prior Refutation of Same and Alternative Counterarguments. Journal of Abnormal Psychology, 63, 326–332. URL: <https://www.proquest.com/docview/614255786?pq-origsite=primo&sourcetype=Scholarly%20Journals>

21. Munusamy S. et al. (2024). Psychological Factors Contributing to the Creation and Dissemination of Fake News among Social Media Users: a Systematic Review. *BMC Psychology*, 12(1), 673. URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s40359-024-02129-2#Sec6>.

22. Nisbet, E. C., & Kamenchuk, O. (2019). The Psychology of State-sponsored Disinformation Campaigns and Implications for Public Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, 14(1-2), 65-82. URL: https://brill.com/view/journals/hjd/14/1-2/article-p65_6.pdf.

23. Pamment, J., & Isaksson, E. (2024). Psychological Defence: Concepts and Principles for the 2020s. (No. 6). Myndigheten för psykologiskt försvar. URL: https://mpf.se/download/18.34845f44192b793f4ee27d9/1730120674895/241017_Psychological-Defence-Concepts-and-principles-for-the-2020s_rapport.pdf.

24. Pamment, J., Falkheimer, J., & Isaksson, E. (2023). Malign Foreign Interference and Information Influence on Video Game Platforms: Understanding the Adversarial Playbook. Myndigheten för psykologiskt försvar. URL: <https://mpf.se/download/18.34f4c6361939015813e2ef/1733303782826/mpf-skriftserie-23-03-malign-foreign-interference-and-information-influence-on-video-game-platforms.pdf>.

159

25. Psychological Defence Agency. (2024). URL: <https://mpf.se/psychological-defence-agency/about-us/our-mission>

26. Romero-Vicente Ana. (2023). Don't Stop Me Now: the Growing Disinformation Threat against Climate Change. URL: https://www.disinfo.eu/publications/dont-stop-me-now-the-growing-disinformation-threat-against-climate-change/#_ftn2

27. Roozenbeek, J., & Van der Linden, S. (2024). The Psychology of Misinformation. Cambridge University Press. URL: <https://books.google.com/books?hl=uk&lr=&id=dkj8EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=zp1wshLi7b&sig=jQ2-6lx3I5ewNWioK5TLptR4cBc>.

28. Rowell, A., & van Zeven, J. (2016). A New Status Quo? The Psychological Impact of the Paris Agreement on Climate Change. *European Journal of Risk Regulation*, 7(1), 49–53. URL: <https://doi.org/10.1017/S1867299X00005377>

29. Sealed indictment. (2024). URL: <https://www.justice.gov/archives/opa/media/1366266/dl>.

30. Sörensen, S., & Pamment, J. (2024). Operationalising the Framework for Evaluating Capability against Information Influence Operations: Case Study of the Psychological Defence Agency's Courses.

NATO Strategic Communication Centre of Excellence. URL: <https://lup.lub.lu.se/record/962df74f-f79e-4f95-ba63-432258be71b6>.

31. Spampatti, T. et al. (2024). Psychological Inoculation Strategies to Fight Climate Disinformation across 12 Countries. *Nature Human Behaviour*, 8(2), 380-398. URL: <https://www.nature.com/articles/s41562-023-01736-0#Sec>.

32. Steg, L. (2023). Psychology of Climate Change. *Annual Review of Psychology*, 74(1), 391-421. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-032720-042905>

Надійшла до редакції / Received: 25.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 09.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.161-179>

УДК: 94(438) «20»: 327.51

© Alla Kyrydon¹

© Serhiy Troyan²

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА УКРАЇНІ З БОКУ ПОЛЬЩІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Російська повномасштабна агресія проти України суттєво вплинула на характер і динаміку відносин України на регіональному та глобальному рівні. Особливе місце зайняло співробітництво України з сусідніми державами. Відносини між Україною та Республікою Польщею займають тут чільне місце. Польща на найвищому міжнародному рівні стратегічного партнерства підтримала Україну, виступила з різким засудженням російської агресії та приєдналася до антиросійських політичних і економічних санкцій з боку міжнародним співтовариством. Важливе значення мають українсько-польські політичні, дипломатичні, економічні, фінансові, військово-технічні відносини і питання гуманітарного співробітництва. Гуманітарна допомога Україні з боку Польщі в умовах відкритої російської збройної агресії становить безпосередній предмет дослідження. Ця допомога польської держави і суспільства набула вагомого значення для українських біженців і подолання гуманітарної кризи в Україні. Після 24 лютого 2022 р. Польща відкрила свої кордони для українців, які були змушені тікати від війни. Загалом з України виїхало понад 6,7 млн українських біженців, понад 1,7 млн. отримали постійний притулок у Польщі, матеріальну і медичну допомогу. Польський уряд швидко відреагував на гуманітарну кризу і розгорнув систему прийому та розміщення біженців. Важлива роль у наданні притулку українським біженцям належить польським громадським організаціям та волонтерським рухам:

161

¹ Доктор історичних наук, професор, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» (Україна), E-mail: akurydon@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4375-5350>.

² Доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій Національного авіаційного університету, професор Жешувського університету (Республіка Польща), E-mail: kattis@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-3053-6530>.

вони стали ключовими учасниками процесу організації проживання, транспортування, догляду та інтеграції іммігрантів у польське суспільство. Однією з найважливіших ініціатив польського держави й суспільства в наданні гуманітарної допомоги Україні стала широко-масштабна кампанія зі збору коштів і ресурсів. Загалом за понад три роки повномасштабної війни Україна отримала від Польщі понад 100 млрд злотих гуманітарної, фінансової і військової допомоги. Ця допомога є виявом солідарності поляків з українським народом у боротьбі проти російської агресії.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, відносини, російсько-українська війна 2014–2024, широкомасштабна збройна агресія, гуманітарна допомога.

Humanitarian aid to Ukraine by Poland in the conditions of full-scale Russian aggression

162 — Full-scale aggression against Ukraine significantly affected the nature and dynamics of Ukraine's relations at the regional and global level. Ukraine's cooperation with neighboring states took a special place. Relations between Ukraine and the Republic of Poland occupy a prominent place here. At the highest international level of strategic partnership, Poland supported Ukraine, strongly condemned Russian aggression and joined the international community's anti-Russian political and economic sanctions. Ukrainian-Polish political, diplomatic, economic, financial, military-technical relations and issues of humanitarian cooperation are of great importance. Humanitarian aid to Ukraine from Poland in the conditions of open Russian armed aggression is the immediate subject of research. This assistance of the Polish state and society has become extremely important for Ukrainian refugees from the war and overcoming the humanitarian crisis in Ukraine. After February 24, 2022, Poland opened its borders to Ukrainians who were forced to flee the war in Ukraine. In total, more than 6.7 million Ukrainian refugees left Ukraine, more than 1.7 million received permanent asylum in Poland, material and medical assistance. The Polish government responded quickly and effectively to the humanitarian crisis and launched a system of reception and accommodation of refugees. Polish public organizations and volunteer movements play an important role in providing asylum to Ukrainian refugees. They became key participants in the process of organizing accommodation, transportation, care and integration of immigrants into Polish society. One of the most important initiatives of the Polish state and society in providing

humanitarian aid to Ukraine was a large-scale campaign to collect funds and resources. In total, more than three years of full-scale war, Ukraine received more than 100 billion zlotys of humanitarian, financial and military aid from Poland. This assistance is a vivid manifestation of the solidarity of the Poles with the Ukrainian people in the fight against Russian aggression.

Keywords: *Ukraine, the Republic of Poland, relations, Russian-Ukrainian war 2014–2024, large-scale armed aggression, humanitarian aid.*

Постановка проблеми. Російська гібридна агресія проти України від 24 лютого 2022 р. набула характеру повномасштабної війни й суттєво вплинула на динаміку та проблемне поле відносин України на регіональному та глобальному рівні. Особливе місце зайняло співробітництво з сусідніми країнами, які в геополітичному ключі розглядаються державами першого порядку. Відтак поглибленої уваги вимагає характеристика стану відносин між Україною та Польщею на сучасному етапі, дослідження динаміки розвитку українсько-польських відносин під час повномасштабної російської агресії проти України, компаративний аналіз характеру допомоги інших країн Україні тощо. Чільне місце посідають тут не лише політико-дипломатичні, економічні, фінансові та військово-технічні відносини, але й питання гуманітарного співробітництва.

163

Під час повномасштабної російської агресії проти України актуалізувалось питання підтримки міжнародної спільноти для подолання гуманітарної кризи, яка виникла внаслідок військового конфлікту. У цьому контексті особливої ваги набула роль Польщі, держави-сусіда з глибокими історичними та культурними зв'язками з Україною. Йдеться про очевидну потребу в гуманітарній, економічній, фінансовій допомозі тощо. Водночас виникла низка складних питань і викликів щодо організації та розподілу гуманітарної допомоги задля максимального задоволення потреб населення; забезпечення надійності та безпеки транспортування допомоги через кордон; впливу гуманітарної допомоги на характер політичної та соціальної ситуації в Україні; забезпечення довгострокових економічних та фінансових потреб українського населення не лише в період найактивнішого конфлікту, а й після його завершення тощо. Вирішення цих задач потребує комплексного підходу та взаємодії різних держав, організацій і громадських ініціатив.

Мета наукового дослідження порушеної проблеми полягає у всебічному комплексному дослідженні характеру, обсягів і особливостей гуманітарної допомоги Україні з боку Польщі в умовах відкритої російської збройної агресії 2022–2024 рр. При цьому сфокусовано увагу на ролі в наданні такої допомоги як польських державних структур, так і різних громадських організацій, ініціатив, волонтерських рухів, міжнародних об'єднань і фондів на території Польщі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про накопичення солідного історіографічного доробку в царині двосторонніх українсько-польських відносин, зокрема й доби широкомасштабної російсько-української війни. З-поміж корпусу історіографічних джерел виокремимо, насамперед, вектор досліджень стратегічного українсько-польського партнерства (В. Балюк, М. Дорошко, М. Петрась, Г. Перепелиця, К. Єндрашик, Б. Сурмач), етапів еволюції та напрямів і проблематики відносин між Україною і Республікою Польща (В. Бусленко, В. Комар, М. Литвин, Ю. Макар, О. Санжаревський, Н. Стрільчук, С. Троян, І. Цепенда), важких сторінок історичного минулого і пам'яттєвого дискурсу сусідніх країн і народів (Л. Адамський, В. В'ятрович, Я. Грицак, Б. Гудь, Л. Зашкільняк, І. Ільюшин, О. Каліщук, А. Киридон, Г. Мотика, І. Патриляк, Р. Стобецький, Ю. Шаповал) та ін. Питання українсько-польського співробітництва, політичної, військової, гуманітарної допомоги Україні з боку Республіки Польща в 2014–2024 рр. також були предметом безпосередніх наукових досліджень окремих авторів – В. Балюка, М. Петрася, Г. Перепелиці (Pietraś & Baluk & Perepełusia 2024), М. Бірюкової (Бірюкова 2023), Н. Бойко, В. Скокової (Бойко & Скокова 2022), В. Бусленка (Бусленко 2024), С. Желіховського, І. Тихоненко (Желіховський & Тихоненко 2023), А. Киридон, С. Трояна (Киридон & Троян 2015, 2017, 2018, 2020) В. Тарасенка (Тарасенко 2023), Л. Шпаковськи (Shpakovskyi 2017). Водночас проблематика гуманітарної допомоги з боку Польщі та польського суспільства доби повномасштабної російської агресії потребує комплексного міждисциплінарного вивчення у контексті поглибленого аналізу та подальшого дослідження двосторонніх українсько-польських відносин стратегічного партнерства.

Методологія наукового дослідження ґрунтується на принципах науковості, історизму, системності, поліфакторності, об'єктивності, репрезентативності та використанні системного і компаративного підходів. У процесі наукового пошуку дослідження проблеми здій-

снювалося за допомогою як загальнонаукових методів аналізу і синтезу, узагальнення і систематизації, компаративного і системного аналізу, так і використання низки спеціальних – історичного, історико-порівняльного, статистичного, джерельного аналізу тощо.

Виклад основного матеріалу. Російська повномасштабна агресія проти України суттєво вплинула на зростання турбулентності сучасних міжнародних процесів, актуалізувала характер і динаміку відносин України на регіональному та глобальному рівні. Особливе місце зайняло співробітництво України з сусідніми державами. Відносини між Україною та Республікою Польщею займають в цій царині чільне місце. Польща на найвищому міжнародному рівні стратегічного партнерства підтримала Україну, виступила з різким засудженням російської агресії та приєдналася до антиросійських політичних і економічних санкцій з боку міжнародного співтовариства. В умовах етапу широкомасштабної війни Україна та Польща почали активно розвивати й посилювати практично всі сфери співробітництва. Вагоме місце посідають українсько-польські політичні, дипломатичні, економічні, фінансові, військово-технічні відносини і питання гуманітарного співробітництва.

165

Обидві країни мають спільні інтереси у відстоюванні своєї територіальної цілісності, а також у підтримці принципів демократії та прав людини. Зміцнення партнерства спрямоване на розширення інтеграції в європейські та атлантичні структури для створення потужного фронту для відстоювання своїх позицій проти розростання російської агресії. Спільний історичний досвід протидії тоталітаризму й агресії став фундаментом для формування сучасних зв'язків між Польщею та Україною. Взаємопідтримка, взаєморозуміння та солідарність, сплетені на основі спільних труднощів і перемог, визначають сучасні відносини між цими двома країнами та сприяють подальшому розвитку їхнього співробітництва в різних сферах, у тому числі культурно-гуманітарної співпраці.

В умовах повномасштабної російської агресії й активізації практично всіх сфер співробітництва Україна та Польща продемонстрували конвергенцію цінностей і взаємну підтримку в ключових сферах захисту безпеки та територіальної цілісності, демократії, прав людини, культурного обміну та гуманітарної допомоги, що сприяє зміцненню їхніх партнерських відносин і взаємовигідної співпраці як за теперішніх умов, так і на стратегічну перспективу.

Польща та Україна прагнуть інтегруватися в європейську спільноту на основі спільних європейських цінностей. Обидві держави активно працюють над зміцненням демократичних інститутів, захистом прав людини та верховенством права. Ця спільна мета об'єднує їх у спільному прагненні до стабільності, безпеки та процвітання в регіоні. Як резонно зазначають науковці, «культурно-гуманітарне співробітництво позитивно впливає на внутрішньодержавні відносини в інших сферах – торговельно-економічній, політичній та безпековій» (Shpakovskyi 2017:158). Польща стала одним із найактивніших прихильників української справи на міжнародній арені, надаючи всебічну підтримку та допомогу. Ця солідарність базується на глибокому розумінні важливості захисту демократичних цінностей і територіальної цілісності суверенної держави. Взаєморозуміння та спільне прагнення до свободи, демократії та суверенітету є ключовими компонентами солідарності.

166

Спільні цінності та солідарність між Польщею і Україною оприявнюються не лише на політичному та економічному рівнях, а й у культурній, освітній та гуманітарній сферах. В умовах війни це знайшло своє вираження, зокрема, у наданні допомоги українцям, які виїхали до Республіки Польща, а також сприянні внутрішньо переміщені українцям ще від початку російської гібридної агресії 2014 р. Уже в листопаді-грудні 2014 р. Міністерством закордонних справ Польщі був підготовлений і профінансований гуманітарний конвой (відправлено 150 т матеріальної допомоги для внутрішньо переміщених осіб на сході України). Колонна з 33 вантажівок прибула до Харкова 19 грудня 2014 р. У відправці конвою взяли участь: 20 машин від Польського центру міжнародної допомоги, 8 машин від Польського Червоного Хреста та 5 машин від Карітасу. Загалом тоді допомогу отримало 5 тис. сімей (Ukraina: Konwój humanitarny z pomocą dla uchodźców 2024). З того часу в гуманітарній сфері діють і розвиваються спільні проекти та ініціативи, спрямовані на підтримку осіб, які потребують допомоги, а також на сприяння міжкультурному діалогу та взаєморозумінню.

Юридичною основою здійснення гуманітарної допомоги Україні з боку Республіки Польща в умовах розгортання повномасштабної російської агресії стали Закон про допомогу громадянам України в зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави від 12 березня 2022 р. (Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy 2022) і підписана

08 липня 2024 р. українсько-польська безпекова угода (Porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą 2024). Зокрема, Закон від 12 березня 2022 р. визначає «окремі правила легалізації перебування громадян України, які прибули на територію Республіки Польща з території України у зв'язку з бойовими діями, що ведуться на території цієї країни, та громадян України, які мають Карту поляка, які, разом з найближчими родичами прибули на територію Республіки Польща в зв'язку з цими бойовими діями. Закон також поширюється на подружжя громадян України, які не мають громадянства України, за умови, що вони прибули на територію Республіки Польща з території України у зв'язку з військовими діями, що ведуться на території цієї країни, і не є громадянами Польщі або громадяни країни-члена Європейського Союзу, крім Республіки Польща» (Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy 2022). Як наслідок, українці в Польщі і переміщені громадяни України в межах своєї держави отримали три основні види гуманітарної допомоги від польської влади і громадянського суспільства: притулок, матеріальне сприяння і медичну допомогу.

Одним із найвизначніших проявів гуманітарної допомоги Польщі Україні під час повномасштабної російської агресії стало надання притулку і фінансового сприяння мільйонам українських біженців: після 24 лютого 2022 р. Польща відкрила свої кордони для українців, які були змушені тікати від війни. Загалом з України виїхало понад 6,7 млн українських біженців, з яких на перших порах більше 1,7 млн. отримали постійний притулок у Польщі (91% становлять жінки й діти) (Prezydent Duda 2024) (на початок 2025 р., тобто фактично через три роки після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, їхня кількість становить понад 998 тис. (Polska pomoc dla Ukrainy 2025). Польський уряд доволі швидко відреагував на гуманітарну кризу, що виникла внаслідок російської агресії, і розгорнув систему прийому та розміщення біженців.

Для тимчасового та постійного проживання українських біженців Польща використовувала різноманітні об'єкти: притулки, табори, гуртожитки та приватні помешкання польських громадян. Ця широка мережа закладів дозволяла надавати українським біженцям не лише притулок, а й необхідні гуманітарні та соціальні послуги. У всіх воєводствах були створені пункти прийому, де особам з України, які перетинали кордон, пропонували допомогу. Пункти надавали

їжу, місця для відпочинку, базову медичну допомогу й інформацію про правила перебування та легалізації в Польщі, а також доступні форми допомоги. Досі працює 12 таких пунктів. Станом на кінець січня 2025 р. вони надали послуги загалом понад 1,57 млн особам. Також було організовано тимчасові об'єкти колективного розміщення, де надавалося харчування – цим рішенням скористалися (станом на 2025 р.) 574 тис. громадян України. Польський уряд співфінансував проживання та харчування українських біженців і до 30 червня 2024 р. понад 2 млн громадян України скористалися цією програмою (Polska pomoc dla Ukrainy 2025).

168 — За сумою витрат на підтримку воюючої України та допомогу українським біженцям по відношенню до ВВП Польща посідає перше місце з-поміж усіх країн, які взяли участь у наданні допомоги українській стороні. Польща виділила на цю допомогу еквівалент 4,91 % ВВП, з яких 0,71 % ВВП витрачено на підтримку України, а 4,2 % ВВП склали витрати на допомогу українським біженцям (Polska pomoc dla Ukrainy 2025). За підрахунками Євростату, у грудні 2024 р. на 1000 мешканців Польщі припадало 27 українських біженців. Подібна статистика підтверджує, що польська сторона прийняла найбільше українців (відносно кількості населення), як і країни Балтії та інші держави Вишеграду (Temporary protection for persons fleeing Ukraine 2025).

Згідно з публікацією Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) «International Migration Outlook 2022», обсяг польської гуманітарної допомоги для України тільки в 2022 рр. становив майже 8,5 млрд. євро (понад 1,0 % ВВП). Такий обсяг з першого року повномасштабної російської агресії поставив Польщу на перше місце з-поміж 27 європейських країн-донорів ЄС, які допомагають Україні. За Польщею йшли Німеччина (6,8 млрд. євро), Чехія (1,96 млрд. євро), Іспанія (1,36 млрд. євро) та Румунія (1 млрд. євро). Загальна сума польської гуманітарної допомоги Україні включала, з-поміж іншого: 6,2 млрд євро витрати на проживання та пряму фінансову допомогу, 1,5 млрд. євро – на освіту та 664 млн. євро – на охорону здоров'я. Середня вартість допомоги на душу населення в Польщі становила 5 225 євро (Polska w ścisłej czołówce państw donorów pomocy humanitarnej Ukrainie 2022). Підтримка включала, зокрема, одноразову грошову допомогу в розмірі 300 злотих на особу, грошову допомогу в розмірі 40 злотих на добу за проживання громадянина України для особи з

Польщі, яка його приймала; сімейні виплати та допомоги, спеціальні опікунські виплати, сімейна допомога, наприклад, 500+ на дитину до 18 років (Pietraś & Baluk & Pererełysia 2024:123-124).

Проте така загальна цифра польської гуманітарної допомоги обсягом 8,36 млрд євро радше корелюється не з одним 2022-м роком, а трьохрічним періодом повномасштабної російської агресії. Це, зокрема, засвідчують статистичні показники Кільського інституту світової економіки (який від початку війни веде детальний аналіз міжнародної допомоги Україні), а також Польського економічного інституту: від 24 лютого 2025 р., допомога біженцям з України становила в 2022 р. 15 млрд. злотих, у 2023 р. – вже 5 млрд. злотих, у 2024 р. дещо менше. За такою статтею витрат, як виплати на дітей «800+»: в 2024 р. нею скористалися 209 тис. з 400 тис. українських дітей. На медичну опіку витрати теж скоротилися: в 2024 р. меддопомогою в Польщі скористалися 525 тис. українців, тоді як у 2023 р. їх було 802 тис. (Ile Polska wydała na pomoc dla Ukrainy 2025; Халимоник 2025).

Польський уряд разом із громадськими організаціями та волонтерами активно надавав не лише матеріальну, а й психологічну та медичну допомогу українським біженцям, які постраждали від військових дій. Така швидка та відкрита відповідь Польщі на гуманітарну кризу свідчить про налаштованість на допомогу сусідній країні у важкий час. Станом на 2025 р. Польща відкрила свої заклади та системи прийому понад 998 млн українських біженців, з-поміж них більшість – жінки та діти (46 % – діти, 45 % – жінки у віці 18–65 років, близько 5 % – чоловіки працездатного віку і 4 % – післяпрацездатного віку (Pietraś & Baluk & Pererełysia, 2024 123). Ця статистика підтверджує емпіричний висновок українських соціологів: «Гендерний аналіз соціальних практик показав, що сьогодні Україна руйнує звичайні уявлення про гендерний розподіл соціальних ролей заснований на глибинних стереотипах. Формується нова соціальна реальність. Українські жінки-біженки й вимушені переселенки беруть на себе відповідальність за свою долю та долю своїх дітей та виступають активними суб'єктами суспільного життя в нових умовах» (Бірюкова 2023: 355).

Українським біженцям надається доступ до їжі, медичної допомоги та психологічної підтримки, фінансова допомога. За даними Польського Червоного Хреста загалом 1,8 млн. громадян України, які в різний час знайшли в Польщі захист від війни, отримали гу-

манітарну допомогу. 3-поміж них: 118,2 тис. дітей і молоді, 42,4 тис. осіб з інвалідністю, 96,5 тис. пенсіонерів віком 60 років і більше, 94,5 тис. самотніх жінок або чоловіків, які виховують дітей, 24,2 тис. осіб важко або невиліковно хворих, майже 185 тис. дуже бідних людей (Po dwóch latach Ukraina ciągle potrzebuje naszej pomocy 2024).

Незалежно від державної підтримки, переважна більшість польського населення – 77% поляків і 53 % польських компаній (згідно з дослідженням Польського економічного інституту (ПЕІ) долучилася до допомоги біженцям з України. Ця допомога включала різні форми: від фінансової та матеріальної підтримки, через різноманітні волонтерські заходи, до надання власних будинків і квартир тим, хто цього потребує. Зокрема, 7 % поляків прийняли біженців під власний дах. За даними ПЕІ, в перші місяці після початку війни особисті пожертви поляків на допомогу біженцям становили загалом майже 10 млрд. злотих (Компендіум польської допомоги Україні 2023:8, 91; Baszczak et al. 2022:13-14).

170

Важливу роль у наданні притулку українським біженцям, організації проживання, догляду та інтеграції іммігрантів у польське суспільство відіграють польські громадські організації та волонтерські рухи. Польські волонтери та громадські організації координують процес надання допомоги, організовують транспортування біженців до місць розміщення та надають їм необхідні послуги. Польська гуманітарна акція (РАН), Карітас Польща, Польський Червоний Хрест, Громадянський фонд імені Людвігі і Генрика Вуйцув / Фундація для Польщі є провідними благодійними організаціями, які відіграли важливу роль у наданні допомоги Україні під час російсько-української війни. Так, РАН уже надала допомогу понад 600 тис. осіб в Україні, Карітас зібрав понад 18 млн. злотих, а допомогу від Польського Червоного Хреста в різних формах (понад 304 млн. злотих) отримали 1,8 млн. українців (Po dwóch latach Ukraina ciągle potrzebuje naszej pomocy 2024). Громадянський фонд імені Людвігі і Генрика Вуйцув / Фундація для Польщі вже пожертвував понад 304 тис. злотих волонтерам і громадським організаціям, які допомагають біженцям. Наразі співфінансовано 300 громадських ініціатив на суму 4 млн. злотих: заходи для біженців і мігрантів, зокрема і біженців-ромів з України та української меншини в Польщі (Pomóż uchodźcom z Ukrainy w Polsce 2025).

Польська гуманітарна акція (РАН) і Карітас Польща є двома провідними благодійними організаціями, які відіграли помітну роль у наданні допомоги Україні під час російсько-української війни з 2014 р. РАН та Карітас Польща швидко мобілізували свої ресурси та досвід для реагування на гуманітарну кризу, спричинену широкомасштабною фазою війни. Вони спільно відкрили численні пункти допомоги по всій Польщі, де українським біженцям надавалася необхідна підтримка. Організації також брали участь у зборі коштів та гуманітарних товарів для постраждалих українців, організовували кампанії зі збору коштів (зібрано значні суми для закупівлі товарів та послуг першої необхідності для українських біженців); координували доставку гуманітарних вантажів туди, де вони були найбільш потрібні. Насамперед йшлося про майже 3 млн українців уздовж лінії фронту на сході України, які потребували гуманітарної допомоги (Pomóżmy ludziom w strefie konfliktu 2024). Здебільшого це хворі, самотні, літні люди, які не хотіли чи не могли залишати рідні домівки. Особливої підтримки потребують також діти та дорослі, які постраждали від бомбардувань, артилерійських обстрілів, ударів безпілотниками чи підірвалися на мінах. Загалом, за даними організації Польська гуманітарна акція, гуманітарна допомога потрібна для майже 15 млн українців, які зазнали збитків і ушкоджень або змушені були покинути свої домівки у результаті війни (Po dwóch latach Ukraina ciągle potrzebuje naszej pomocy 2024). Тобто йдеться про як внутрішніх переселенців, так і українців, які виїхали за межі держави. РАН уже надала допомогу понад 600 тис. осіб в Україні (Po dwóch latach Ukraina ciągle potrzebuje naszej pomocy 2024).

Прикладом допомоги в рамках польських громадських ініціатив і організацій слугує діяльність фундації «Dobra Fabryka». Це одна з перших неурядових організацій, яка з метою надання гуманітарної допомоги українцям перетнула міждержавний українсько-польський кордон після 24 лютого 2024 р. Її транспорт з продуктами, одягом, медикаментами неодноразово відвідував Київ, Миколаїв, Рівне, Чернівці, Львів, Луцьк, Славутич. Загалом 70 тис. українців, які не покинули територію держави, отримали різного роду гуманітарну допомогу по лінії діяльності організації «Dobra Fabryka» (Ukraina – Pomoc kryzysowa i długoterminowe działania w Ukrainie 2025).

Надає гуманітарну допомогу в різні постраждали регіони України польська неурядова організація Stand with Ukraine Foundatio. По лі-

нії саме цієї організації дарували і передавали в Україну їжу та воду, миючі засоби та засоби особистої гігієни, зимовий одяг та взуття, тактичні аптечки, медикаменти та перев'язувальні матеріали, спеціалізоване обладнання (генератори електроенергії та супутникові системи Starlink) тощо. Фундація організувала одну з найбільших гуманітарних операцій після руйнування російськими окупантами дамби Каховської ГЕС на початку червня 2023 р. У перші дні після цієї екологічної катастрофи представники організації зібрали кілька десятків тонн товару від окремих жертводавців у Варшаві. За короткий час 3 вантажівки доставили понад 60 т гуманітарної допомоги мешканцям Херсонської області, які постраждали внаслідок стихії, у тому числі товари першої необхідності (продукти харчування, одяг, засоби гігієни тощо) (Pomoc humanitarna 2025).

172 — Польща також виявилася ключовим транзитним коридором для гуманітарної допомоги з інших країн в Україну. Цьому сприяє затверджена Кабінетом Міністрів Польщі спрощена процедура перетину польсько-українського кордону для автотранспорту, що перевозить гуманітарну допомогу в Україну (Uproszczona procedura przekroczenia granicy polsko-ukraińskiej 2024). Через польські установи, передусім через Урядове агентство стратегічних резервів, яке керує хабом гуманітарної допомоги для України, протягом перших двох років війни для українців було доставлено 11 тис. т продовольчих товарів на суму 205 млн. злотих і медикаментів на суму 60 млн. злотих. За цей період в Україну було доставлено 70 тис. кубометрів палива та 4 тис. житлових контейнерів. Через перевалочний хаб пройшли товари з усього світу вартістю понад 1,5 млрд. злотих, 75 тис. піддонів, понад 55 тис. т. вантажів. Допомогу перевозили 9 тис. вантажівок, а кілька сотень поїздів перевезли понад 10 тис. вагонів і контейнерів. Агентство обслужило також дарунки для України, що надійшли з 58 країн світу (Polska pomoc dla Ukrainy 2025).

Польські державні й неурядові організації та волонтерські рухи виявилися надзвичайно мобілізованими й ефективними у зборі коштів для допомоги українським біженцям у Польщі, а також допомоги внутрішньопереміщеним особам і потерпілим від війни в Україні. Ці кошти стали основним джерелом фінансування закупівлі необхідних товарів і послуг для українських іммігрантів. Такий внесок оприсутнює не лише суттєвий рівень підтримки українського народу в польському суспільстві, а й силу та потенціал громадських ініціатив

у вирішенні гуманітарних криз. Громадські організації та волонтери продемонстрували солідарність і готовність допомогти тим, хто опинився у скрутному становищі. Завдяки цим пожертвам та зусиллям волонтерів вдалося надати додаткові ресурси та підтримку потребуючим українцям. Зусиллями волонтерів створено центри додаткової допомоги українським біженцям, де їм надають харчування, медичну допомогу, а також психологічну та соціальну підтримку. Волонтери також допомагають у забезпеченні матеріальних потреб, організовують освітні та культурні заходи для інтеграції біженців у новому середовищі. Діяльність волонтерів та громадських організацій відіграє значну роль у спільній підтримці та допомозі українським іммігрантам, покращенні їх життя та сприянні успішній адаптації в новому середовищі.

З метою координації зусиль у наданні притулку та гуманітарної допомоги українським біженцям Польща плідно співпрацює з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та іншими міжнародними гуманітарними організаціями. Така співпраця створює ефективний механізм розподілу ресурсів та надання комплексної підтримки переселенцям, які потребують захисту та допомоги; уможливлює координацію реагування на нагальні гуманітарні потреби та ефективне подолання труднощів для біженців-переселенців. Завдяки співпраці з міжнародними партнерами Польща може забезпечити ширший доступ до ресурсів, експертних знань та досвіду, що допомагає зробити гуманітарну допомогу більш ефективною та успішною. Ця спільна робота є важливим елементом у вирішенні глобальних викликів, пов'язаних із масовим переміщенням осіб та захистом прав людини.

Польща відіграє помітну роль у наданні медичної допомоги Україні. Ця підтримка охоплює як лікування поранених українців у польських шпиталях і прийому українців з інвалідністю в реабілітаційних центрах, так і направлення польських медичних бригад безпосередньо в Україну та забезпечення їх необхідними ресурсами. Обмін досвідом і співпраця між медичними працівниками обох країн є не лише проявом гуманізму та солідарності, але й сприяє підвищенню ефективності наданої допомоги та порятунку життів поранених і покалічених від російської агресії.

Через кілька місяців після початку повномасштабної російської агресії Польща організувала прийняття поранених українських вій-

ськовослужбовців. Це стало можливим завдяки підписаній Президентом РП поправці до Закону про сестринські й акушерські професії та деяких інших законів. Допомога надавалася громадянам України та особам, які не мали українського громадянства, але воювали на українському боці в ході війни. Загалом до Польщі прибуло близько 300 поранених українських військовослужбовців і постраждалих у результаті війни в Україні. Паралельно польські лікарні пропонували повну медичну опіку цивільним особам.

З лютого 2022 р. до кінця вересня 2024 р. пацієнти з України скористалися медичними послугами, що фінансувалися з державних коштів, таким чином: понад 1,1 млн. у закладах первинної медико-санітарної допомоги; 514 тис. у рамках амбулаторної спеціалізованої допомоги; 457 тис. у рамках лікування в лікарні; 21 тис. осіб отримали психіатричну допомогу (стаціонарну та амбулаторну); 77 тис. дітей дістали щеплення. Загалом 1,3 млн. біженців скористалися медичними послугами, що фінансуються державою. Загальна вартість цього лікування склала 4,3 млрд. злотих (Polska pomoc dla Ukrainy 2025). Тим самим, медична допомога Польщі для України є вагомим внеском у гуманітарні зусилля держави та демонструє солідарність і прагнення врятувати якомога більше життів під час триваючої російської агресії. Ця підтримка зміцнює партнерські стосунки між двома країнами та сприяє збереженню людського потенціалу України.

Водночас необхідно зауважити, що українці, які вимушено в умовах розгортання повномасштабної російської агресії опинилися в Польщі, значною мірою адаптувалися до нової для них ситуації та вже й самі сприяють економічному й соціальному розвитку польської держави та суспільства. Так, 78% повнолітніх українців у Польщі на початок 2025 р. вже працюють. Вони становлять 5% (як трудові мігранти, так і особи зі статусом тимчасового захисту) від всіх працюючих у Польщі. Відповідно до звіту Державного банку розвитку Польщі, у 2024 р. українські вимушені мігранти внесли до Національного фонду здоров'я та Фонду соціального страхування 15,21 млрд. злотих. Ця сума значно перевищує витрати, які понесла польська держава на соціальну підтримку дітей та медичне обслуговування українців зі статусом тимчасового захисту (Ile Polska wydała na pomoc dla Ukrainy 2025). Окрім того, за даними Польського економічного інституту, з січня 2022 р. по червень 2024 р. в Польщі було створено близько 59,8 тис. бізнесів, заснованих українцями. У 2024 р. кожен восьмий

новий підприємець у Польщі мав українське походження. Українці перевозять виробництво, відкривають салони краси, ресторації, ІТ-компанії. Українські бізнеси працюють переважно в таких секторах: будівництво (23 % від відкритих українських бізнесів), інформація та зв'язок (19 %) та інші види послуг (12 %) (Халимоник 2025).

Українська міграція сприяє також росту польського ВВП. Так, згідно з дослідженнями Банку народного господарства, йдеться про щорічне зростання ВВП Польщі на 0,5-2,4 %. Колишній віцепрем'єр, міністр фінансів і багаторічний голова Національного банку Польщі Л. Бальцерович зауважив: «Якби не біженці, валовий внутрішній продукт Польщі був би на 7 відсотків нижчим». У 2024 р. кожен восьмий новий підприємець у Польщі мав українське походження. За даними Польського економічного інституту, з січня 2022 р. по червень 2024 р. в Польщі було створено близько 59,8 тис. бізнесів, заснованих українцями. Українці перевозять виробництво, відкривають салони краси, ресторації, ІТ-компанії. Українські бізнеси працюють переважно в таких секторах: будівництво (23 % від відкритих українських бізнесів), інформація та зв'язок (19 %) та інші види послуг (12 %) (Халимоник 2025).

175

Загалом аналіз ситуації актуальної гуманітарної допомоги з боку Польщі та польського громадянського суспільства Україні й українським біженцям від війни свідчить про величезний рівень солідарності й відданість принципам дружби та партнерства, поваги до людського життя як найвищої цінності. Надавши значну підтримку українцям у надзвичайно важкий і складний час, Польща отримує очевидну позитивну віддачу як у свою економіку, так і в інші сфери державного і суспільного життя, що створює сприятливі перспективи для подальшої різносторонньої співпраці між двома державами і народами.

Висновки. Повномасштабна російська агресія проти України спричинила безпрецедентну гуманітарну катастрофу, змусивши мільйони українців залишити свої домівки та опинитися в небезпеці. У цей критичний для України час Республіка Польща стала одним із найбільших донорів гуманітарної допомоги та надійним партнером у подоланні наслідків війни. Вагоме значення мали гуманітарні ініціативи польського суспільства, зокрема волонтерські рухи, благодійні організації та масштабні кампанії зі збору коштів. Завдяки солідарності поляків на підтримку України було зібрано сотні міль-

йонів злотих та величезну кількість необхідних речей. Загалом за понад три роки повномасштабної війни Україна отримала від Польщі понад 100 млрд злотих гуманітарної, фінансової та військової допомоги. Польська масштабна матеріальна допомога сприяла порятунку сотень тисяч українців, забезпечила медичне лікування поранених і підтримала функціонування критичної інфраструктури в Україні в умовах війни. Ці ініціативи не лише допомагають подолати гуманітарну кризу, стабілізувати економічну та фінансову ситуацію в Україні, а й зміцнюють зв'язки між двома народами. Гуманітарна допомога Польщі на сьогодні є надзвичайно важливою для України; вона є виявом солідарності поляків з українським народом у боротьбі проти російської агресії. Хочеться сподіватись: подібні гуманітарні ініціативи зміцнюють українсько-польські зв'язки та сприятимуть подоланню наслідків війни.

176 — Водночас, надаючи значну підтримку українцям у важкий час, Польща отримує очевидну позитивну віддачу як у свою економіку, так і в інші сфери державного і суспільного життя, що створює сприятливі перспективи для подальшої різносторонньої співпраці між двома державами.

Відносини між країнами продовжують еволюціонувати і залежать від багатьох чинників, у тому числі й культурно-гуманітарного характеру. При цьому спільні безпекові та інтеграційні інтереси, а також історична спадщина і сучасна європейська культура взаєморозуміння та діалогу можуть стати фундаментом для майбутнього міцного стратегічного партнерства і співробітництва. Гуманітарна допомога, надана Польщею, не лише сприяла полегшенню гуманітарних наслідків конфлікту, але й додала внутрішній солідарності між народами обох країн. Внутрішньополітичні аспекти співпраці свідчать про готовність сторін до конструктивного вирішення спільних завдань на основі подальшої активної розбудови багатоаспектних відносин стратегічного партнерства.

References:

1. Biryukova, M.V. (red.). 2023. Bizhentsi ta vnutrishno peremishcheni osoby Ukrayiny na shlyakhakh viyny: kroky nezlamnosti: monohrafiya. L'viv: SPOLOM. 380 s. (in Ukrainian).
2. Boyko, N. & Skokova, L. 2022. Ukrayins'ko-pol's'ki relyatsiyi pid chas viyny 2022 roku v Ukrayini: pidgruntya ta naslidky (sotsiolohichnyy

analiz): 13–28. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/247/6950/14474-1?inline=1> (in Ukrainian).

3. Buslenko, V. 2024. “Ukrayins’ko-pol’s’ki vidnosyny v 2022–2024 rr.” Visnyk Prykarpat’s’koho universytetu. Seriya: Politolohiya. 19: 36–41 (in Ukrainian).

4. Zhelikhovs’kyy, S. & Tykhonenko, I. 2023. “Zovnishn’opolitychni initsiatyvy Respubliky Pol’shcha na pidtrymku Ukrayiny u rosiys’ko-ukrayins’kiy viyni”. Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI: 61–71 (in Ukrainian).

5. Kyrydon, A. & Troyan, S. 2015. “Suchasnyy etap ukrayins’ko-pol’s’kykh vidnosyn: dyskurs vzayemodiyi (2013–2014 rr.)”. Zovnishni spravy. 1: 48–53 (in Ukrainian).

6. Kyrydon, A. & Troyan, S. 2018. “Ukrayins’ko-pol’s’ki vidnosyny suchasnosti: etapy, realiyi, perspektyvy”. Suchasni ukrayins’ko-pol’s’ki vidnosyny: pohlyad ekspertiv: zb. analitychnykh materialiv / uporyad. V. Buslenko. Luts’k: Vezha-Druk. 2: 14–46 (in Ukrainian).

7. Kompendium pol’s’koyi dopomohy Ukraini. 2023. Varshava: Varshavs’kyy instytut pidpryyemnytstva. 132 s. (in Ukrainian).

8. Tarasenko, V. 2023. “Ukrayins’ko-pol’s’ka humanitarna spivpratsya: suchasnyy stan ta perspektyvy”. Visnyk: Mizhnarodni vidnosyny. 57(1): 80–86 (in Ukrainian).

9. Khalymonyk, H. 2025. «Chysta finansova vyhoda». Yak ukrayintsi vplyvayut’ na ekonomiku Pol’shchi. URL: <https://www.sestry.eu/statti/yak-ukrayinci-vplyvayut-na-ekonomiku-polshchi-fakti-y-perevireni-cifri> (in Ukrainian).

10. Baszczak, Ł. & Kiełczewska, A. & Kukołowicz, P. & Wincewicz, A. & Zyzik, R. 2022. Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy. Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny. 178 s.

11. Ile Polska wydała na pomoc dla Ukrainy? Złożone szacunki PIE. 2025. URL: <https://filarybiznesu.pl/finanse/ile-polska-wydala-na-pomoc-dla-ukrainy-zlozone-szacunki-pie/a26719>

12. Kyrydon A. & Troyan S. 2020. “Konflikt na przeszłość – polityka pamięci w Europie Środkowo-Wschodniej”. Na pograniczach. Dylematy społeczne i kulturowe pogranicza, red.nauk. P. Frączek, J. Karolczuk. Sanok: Polskie Towarzystwo Historyczne: 55–64.

13. Pietraś, M. & Baluk, W. & Perepełycia, H. 2024. Partnerstwo strategiczne Polski i Ukrainy w warunkach zmiany systemu

międzynarodowego. Punkt widzenia Polski i Ukrainy. Lublin: UMCS. 444 s.

14. Po dwóch latach Ukraina ciągle potrzebuje naszej pomocy. Jak wspierać zaatakowanych przez Putina sąsiadów? TVN 24 Polska. 2024. URL: <https://tvn24.pl/polska/ukraina-jak-polskie-organizacje-pomocowe-wspieraja-ukraincow-st7784988>

15. Polska pomoc dla Ukrainy. 2025. URL: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/polska-pomoc-dla-ukrainy-plen,93620>

16. Polska w ścisłej czołówce państw donorów pomocy humanitarnej Ukrainie. MSZ gov.pl. 2022. URL: <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/polska-w-scislej-czolowce-panstw-donorow-pomocy-humanitarnej-ukrainie#:~:text=Wed%C5%82ug%20publikacji%20Organizacji%20Wsp%C3%B3%C5%82pracy%20Gospodarczej, europejskich%20pa%C5%84stw%20donor%C3%B3w%20pomocy%20Ukrainie>

17. Pomoc humanitarna. Stand with Ukraine Foundatio. 2025. URL: <https://www.standwukraine.org/projects/humanitarian-aid/>

178

18. Pomożmy ludziom w strefie konfliktu. PAH. 2024. URL: https://www.pah.org.pl/sos-ukraina/?enable_cookies=all

19. Pomóż uchodźcom z Ukrainy w Polsce. Fundusz Obywatelski im. Ludwika i Henryka Wujców | Fundacja dla Polski. 2025. URL: <https://www.funduszobywatelski.pl/ukraina/>

20. Porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą. 2024. URL: <https://www.gov.pl>

21. Prezydent Duda: przekazaliśmy Ukrainie ponad tysiąc sztuk ciężkiego sprzętu. 2024. URL: <https://www.pap.pl/aktualnosci/prezydent-duda-przekazalismy-ukrainie-ponad-tysiac-sztuk-ciezkiego-sprzetu>

22. Shpakovskyi, L. 2017. "Cultural and humanitarian cooperation between Ukraine and Poland as an instrument of establishing interstate dialogue". *Сторінки історії*. 45: 143–162.

23. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

24. Troyan, S. & Kyrydon, A. 2017. "Przestrzeń informacyjna: wojna pamięci". *Oblicza Komunikacji. Obrazy wojny w mediach, pamięci i języku*. 10: 91–99.

25. Ukraina – Pomoc kryzysowa i długoterminowe działania w Ukrainie. Dobra Fabryka. 2025. URL: <https://www.dobrafabryka.pl/fundacja/gdzie-dzialamy/ukraina-stala-pomoc-humanitarna-na-tereniekraju/>

26. Ukraina: Konwój humanitarny z pomocą dla uchodźców. PCPM. 2024. URL: <https://pcpm.org.pl/pomoc-humanitarna/ukraina-konwoj-humanitarny-z-pomoca-dla-uchodzcow/>

27. Uproszczona procedura przekroczenia granicy polsko-ukraińskiej. Pomagam Ukrainie. 2024. URL: <https://pomagamukrainie.gov.pl/chce-pomoc/konwoj-hum-anitarny>

28. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. 2022. URL: http://wspolnotapolska.org.pl/ukraina/res/ustawa_o_pomocy_obywatelom_ukrainy.pdf.

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.180-194>

УДК: 94:327

© Nina Rzhevsk¹

THE SAUDI-ISRAELI CONFLICT: CURRENT STATE AND SETTLEMENT SCENARIO

The article analyses the origins and the real state of Saudi-Israeli relations, outlines possible scenarios for resolving the Saudi-Israeli conflict. It is shown that the conflict between Saudi Arabia and Israel has deep historical roots and a complex structure. The main reason for the conflict and disagreements is the Palestinian issue, the resolution of which Saudi Arabia constantly keeps in view, defending the rights of the Palestinian people and insisting on the creation of an independent state.

180 — *A SWOT-analysis of the strengths and weaknesses of current Saudi-Israeli relations showed that their normalization has significant potential for positive changes in economic, political, and security spheres. Opportunities for improving relations include attracting European investments, which may be caused by the positive reaction of the international community to the normalization of relations.*

With the help of the scenario method, an attempt was made to predict three future scenarios for the development of Saudi-Israeli relations: an optimistic one – full normalization of relations, which may take place with the mediation and support of the USA; a pessimistic scenario, according to which normalization is expected to be undermined by Iran's intervention, the Islamic Republic is trying to create an axis of evil that will oppose the Western world, especially the USA; a realistic scenario, when normalization may have a formal character, that is, minimal diplomatic efforts are made by both countries, partial normalization of relations takes place, including economic cooperation and security guarantees.

Keywords: Saudi Arabia, Israel, USA, Palestinian issue, Saudi-Israeli conflict, conflict resolution scenarios, «Saudi Vision 2030».

¹ Доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій Державного університету «Київський авіаційний інститут», E-mail: rzhevskanina@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-0963-1311>.

Саудівсько-ізраїльський конфлікт: сучасний стан та сценарії врегулювання

У статті проаналізовано витоки і реальний стан саудівсько-ізраїльських відносин, окреслено можливі сценарії вирішення саудівсько-ізраїльського конфлікту. Показано, що конфлікт між Саудівською Аравією та Ізраїлем має глибоке історичне коріння та складну структуру. Основною причиною конфлікту та розбіжностей є палестинське питання, вирішення якого Саудівська Аравія постійного тримає в полі зору, захищаючи права палестинського народу та наполягаючи на створенні незалежної держави. Окремо вказано, що геополітичне суперництво між державами, їхні різні союзи та альянси, а також економічна конкуренція за вплив у регіоні додатково ускладнюють взаємодію між Саудівською Аравією та Ізраїлем. Історичні фактори, такі як арабо-ізраїльські війни та незавершені мирні ініціативи, продовжують бути причиною суперечок на шляху до стабільних відносин.

Наголошується, що в ході дипломатичних маневрів Сполучених Штатів було докладено значних зусиль для поживлення діалогу щодо нормалізації відносин між Саудівською Аравією та Ізраїлем. Та, не слід ігнорувати виклики в саудівсько-ізраїльських відносинах, враховуючи потенційну негативну реакцію з боку саудівського суспільства та інших арабських країн через емоційні та історичні зв'язки з палестинським питанням.

SWOT-аналіз сильних і слабких сторін сучасних саудівсько-ізраїльських відносин засвідчив, що їхня нормалізація має значний потенціал до позитивних змін, як в економічній, політичній, так і в безпековій сферах. Можливості для покращення відносин включають залучення європейських інвестицій, що може бути спричинене позитивною реакцією міжнародної спільноти на нормалізацію відносин.

За допомогою сценарного методу зроблено спробу передбачити три майбутні сценарії розвитку саудівсько-ізраїльських відносин: оптимістичний – повна нормалізація відносин, що може відбутись за посередництва та підтримки США; песимістичний сценарій, за яким передбачається підірвати нормалізацію втручанням Ірану, Ісламська Республіка намагається створити вісь зла, що протистоятиме західному світу, особливо США; реалістичний сценарій, коли нормалізація може мати формальний характер, тобто докладається мінімум дипломатичних зусиль обох країн, відбувається часткова

нормалізація відносин, що включає економічну співпрацю та гарантії безпеки.

Ключові слова: Саудівська Аравія, Ізраїль, США, палестинське питання, саудівсько-ізраїльський конфлікт, сценарії врегулювання конфлікту, «Візія 2030».

Introduction. Research interest in the problems of the Persian Gulf region today is not decreasing but, on the contrary, is growing, considering the unchanged strategic significance of its energy attractions and geopolitical opportunities. Accordingly, the relations between Saudi Arabia and Israel, key players in the region, are especially significant for the world, and especially for the United States of America.

182 — The normalization of Saudi-Israeli relations affects not only the geopolitical reality but is also extremely necessary in the development and implementation of new strategies for regional stability and security. The resolution of the conflict, especially in the context of the Israeli-Palestinian confrontation, will significantly limit the influence of extremist organizations and reduce tension in the region, which will contribute to development and security. Based on global trends in international relations regarding the change in the configuration and conditions of the formation of strategic alliances and the role of key players, this may create new opportunities for the normalization of Saudi-Israeli relations. The development and evaluation of future scenarios for the settlement of these relations will contribute to stability in the Middle East, economic growth and security in the region, open new opportunities for trade and cooperation in the world, and attract global players to solving regional problems, which will contribute to the formation of new strategic alliances.

Problem statement. This problem causes considerable interest in broad global academic circles. Thus, it is worth mentioning I. Atta (Atta 2023), who studies the U.S. foreign policy in the Persian Gulf region. A. Jacobs (Jacobs 2023), an expert on the countries of the Persian Gulf, a researcher of changes in modern Saudi Arabian politics. E. Podeh (Podeh 2018) is a professor at the Hebrew University in Jerusalem, a specialist in Islamic and Middle Eastern history and the causes of conflicts in the Middle East. A. Khalfa (Khalfa 2024), who explores the evolution of Saudi-Israeli relations through the transition from quiet diplomacy to full normalization. C. Cooper (Cooper 2024) is a distinguished fellow with the Atlantic Council's Middle East Programs and is the founder of Guard Hill House,

LLC, a national security and sustainable infrastructure consultancy, who believes that the future of Saudi-Israeli relations is balancing between Palestinian and regional interests. That is why it is timely to propose possible scenarios for the development of the Saudi-Israeli conflict and to evaluate them.

The purpose of the research is to propose effective strategies and possible scenarios for its resolution, based on the main reasons and obstacles to overcoming the conflict between Saudi Arabia and Israel.

Presentation of the main material. The aggressive, often reckless, regional policy of Riyadh has begun to change since 2020 (Atta 2023). These changes were caused, not least, by the Trump administration's refusal to punish Iran for the drone strikes on the Abqaiq Aramco oil refinery in 2019 (Jacobs 2023). The United States reluctance to help the kingdom seriously influenced the views of the King of Saudi Arabia regarding the desire to change the country's foreign policy (Borger, 2019) by expanding international ties and contacts.

The essence of this policy lies in the focus on achieving economic indicators corresponding to global energy development and maximum independence. This focus, in part, helped the kingdom increase its gross domestic product to a historic figure of one trillion dollars in 2022.

Changes in the strategic course of Saudi Arabia were initiated by Crown Prince Mohammed bin Salman, who is strengthening his influence by minimizing dependence on hydrocarbon exports and expanding geopolitical scope through active diplomacy and mediation initiatives.

To properly assess the latest foreign policy innovations of Saudi Arabia, they should be considered through the lens of «Saudi Vision 2030,» the main strategic development initiative of the state, proposed by the Crown Prince in 2016. Its main goal is to improve Saudi Arabia's position in the global transition to clean energy through economic diversification (Jacobs 2023).

Overall, the implementation of the strategic initiative «Saudi Vision 2030» became a response to the challenges and opportunities (Saudi Vision 2030, 2016) that the kingdom faces during regional instability. Saudi Arabia is diversifying its foreign policy to reduce regional tensions, expand cooperation with key countries, and use foreign policy initiatives to reduce security risks and support its economic strategies. By implementing a pragmatic foreign policy, Riyadh seeks to adapt to the changing world order, minimize threats to its security, and achieve its ambitious goals

defined within the framework of «Saudi Vision 2030». This transition is an important step for the Kingdom, which strives to ensure stability and prosperity in a complex and globalized world.

Relations between Saudi Arabia and Israel have a rather extensive history and originate from the moment of the creation of the state of Israel in 1948. This became a subject of tension in the relations between many Arab states, including Saudi Arabia, which refused to recognize Israel and supported the Palestinian resistance.

Over the decades, these relations have gone through various phases from tension to the establishment of certain forms of cooperation at various political and state levels (Podeh 2018). The Saudis, like most Arabs, did not support the creation of a Jewish state in the center of the Arab world. But unlike other Arab states such as Egypt, Syria, and Jordan, Saudi Arabia in the Arab-Israeli conflict was not aggressive and mainly used diplomatic and financial methods, without resorting to military ones.

184 — In connection with events, particularly after the Gulf War of 1990-1991, when Saudi Arabia and Israel cooperated on some strategic issues, some representatives of both countries began to consider the possibility of improving relations. The agreement known as Oslo -1, concluded in 1993 between Israel and the Palestinian Organization and aimed at resolving the conflict in the Middle East, is considered one of the first attempts at establishing a peace process between Israel and the Palestinians and one that contributed to more active behind-the-scenes contacts with Saudi Arabia (Kostiner 2009).

The public rapprochement of Saudi Arabia with Israel occurred gradually and intensified with the arrival of Donald Trump to power (Khalfa 2024). In 2015, both countries acknowledged that they had secret meetings to discuss Iran's ambitions in the region. However, there remained differences in Israel's attitude toward the Palestinians.

At the beginning of 2021, it became known that the Joe Biden administration intended to agree by the end of 2023 on the normalization of relations between Israel and Saudi Arabia. This was to crown the Abraham Accords of Donald Trump, concluded in 2020 between Israel and the United Arab Emirates (UAE), Bahrain, Morocco, and Sudan. These historic agreements, which emphasized support for Israel's sovereignty, would open a new perspective for regional stability and economic development and are an important step in strengthening peace and cooperation in the region (Cooper 2024).

In the summer of 2023, the Saudi Arabian Ambassador to the United States, Princess Reema, expressed Saudi Arabia's view on relations between Israel and Palestine, noting that Saudi Arabia seeks not only normalization but also integration with Israel (Weiss 2023). The statement emphasized that achieving peace between Israel and Palestine aligns with the ambitious social reforms of «Saudi Vision 2030» and that Saudi Arabia sees shared prosperity for two independent states – Israel and Palestine (Cooper 2024).

Saudi Arabia emphasized the need to advance the issue of the creation of two states, which in resolving the Israeli-Palestinian conflict is a key condition for the normalization of relations. However, the Abraham Accords concluded by the UAE, Bahrain, Morocco, and Sudan in 2020 did not contain a condition regarding regional progress in the creation of a Palestinian state (Cooper 2024).

Saudi Arabia has never perceived Israel as a threat to its survival. The main problem for the Saudi elites was the Israeli-Palestinian conflict, as the Palestinian-Israeli conflict for revolutionary regimes in the region for a long time was an opportunity to embed themselves in Middle Eastern societies and gain influence there. And indeed, the liberation of Palestine is the main, if not the only, reason on which most of the Arab world is unanimous. Each subsequent aggression of Israel toward the Palestinians shakes the very foundation of Muslim and, especially, Arab society (Khalfa 2024).

However, the dynamics of the relationship changed after the events of October 7, 2023, when Hamas carried out a military intervention in Israel, to which Israel, in response, may launch a full-scale military invasion of the city of Rafah, located in the Gaza Strip.

As a precondition for escalation, most analytical centers and media consider the potential agreement between Saudi Arabia and Israel (Alrebh 2023). According to M. Levitt, a researcher at the Washington Institute, the factor that prompted the Hamas leadership to carry out a serious escalation attack was primarily the goal of hindering the diplomatic efforts of Israel and Saudi Arabia. Hamas is convinced that such a normalization agreement would remove the Palestinian issue from the agenda of most Arab and Islamic countries. Moreover, the expected normalization could strengthen an effective regional alliance against Iran and its allies, including HAMAS and Hezbollah (Levitt 2023).

Saudi Arabia's attitude toward the current war, in their opinion, is balanced. The government of Saudi Arabia strongly condemned the large-

scale attack, and the siege of Gaza carried out by Israel in response to October 7. The Saudi side conveyed its dissatisfaction to the United States. This indicates that the kingdom, along with other Arab countries, affirms its Muslim identity and demonstrates the commitment of the main country of the Arabian Peninsula to the Palestinian issue (Khalifa 2024).

In 2024, it became known that despite the increasing capabilities of Hamas's intervention and Israel's military response to the invasion, the leaders in Riyadh, Tel Aviv, and Washington remain unanimous regarding the relevance of normalizing relations (Gritten 2024). That is, this issue remains on the agenda, and discussions about the war in Gaza, the release of hostages, the provision of humanitarian aid in the Gaza Strip, and the reduction of regional tension continue. This has a significant impact on the relations between Saudi Arabia and Israel.

186 — However, the main focus is on the threats from Iran and its allies, as well as on the interest in creating a Palestinian state. Although Saudi Arabia's position is not new, the discussion of Palestinian statehood is gaining importance during the negotiations on a ceasefire and the reconstruction of Gaza after the conflict is resolved (Cooper 2024).

If we analyze Israel's position regarding potential normalization negotiations, the ruling coalition in Israel is considered the most conservative in the country's history (Maksad 2024). Israel cannot form a coalition necessary for the nation's prosperity, because it would lead to the collapse of the ruling coalition, which Netanyahu needs to survive politically (Friedman, 2024). This complicates any negotiations and agreement-making. Israel remains in a state of conflict with HAMAS, which many Israelis perceive as an existing threat, while Palestinians are in a state of despair due to internal divisions (Maksad 2024).

The time for an agreement between the U.S., Saudi Arabia, and Israel had a potential limitation in the form of the United State presidential elections. Netanyahu may have believed that the wisest decision would be to wait for Donald Trump's return to the presidency, who would offer unconditional support to him and his main coalition allies. However, whether such a scenario will be realized is still unclear.

And it may well happen that Israel will deeply regret the lost opportunity which is due to the missed chance for significant regional changes, which were not without complex challenges, but could have been not the worst alternative for Israel in a state of crisis (Horovitz 2024).

As early as May 2024, the Americans stated that Israel is not ready to recognize Palestine, and that Israel may not want to accept a normalization deal with Saudi Arabia if it means agreeing to progress in creating a Palestinian state.

Under such conditions, it is unlikely that Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu will be ready to agree to Saudi Arabia's demands for normalization, particularly a prolonged ceasefire in Gaza and recognition of the irreversible path toward the creation of a Palestinian state (Maksad 2024). However, after Iran's attack on Israel on April 13, 2024, using drones and missiles, Israel seemed to recognize that the best way to counter the threat posed by Iran and its proxies is to work with a coalition not only of allied Western countries but also with Arab countries. The idea that Americans, Europeans, and Arabs would unite to help intercept drones and cruise missiles launched by Iran against Israel would have recently seemed like a fantasy – and, for Israel, an undesirable one. The Israeli defense slogan has always been: «We defend ourselves».

But now, when Israel faces not only Iran but also several Iranian proxy groups, the cost of acting alone on all these fronts becomes too high. This turn of events, along with the willingness shown by Arab countries in April 2024 to join Israel in confronting the threat posed by Iran and its henchmen, suggests that a window has opened to create a regional coalition conducting a joint strategy to counter Iran and its proxy groups.

However, to seize this opportunity, Israel, the United States, and the Arab countries, especially Saudi Arabia, must realize the uniqueness of the moment and make use of it. A breakthrough, mediated by the U.S., in a normalization agreement between Israel and Saudi Arabia would do a lot to strengthen the new coalition.

The process of normalizing relations between Saudi Arabia and Israel is a large, complex task that involves constant variables. As the evolution of relations between Saudi Arabia and Israel shows various stages, from tense relations to some cooperation in different areas such as security and energy, these relations develop under the influence of geopolitical factors and the strategic interests of both states.

Given the circumstances that have developed in the relations between the U.S. and Saudi Arabia, the latter is acting on two fronts: strengthening its own military potential and actively expanding economic and military ties with leading international partners. The Kingdom seeks to strengthen defense ties with European countries, as well as with China, India, Brazil,

South Africa, and Turkey, to compensate for the decreasing support from the United States in the field of security (Huggard & Natan 2020).

However, considering that the Palestinian issue is critically important for the leading Arab-Muslim country, Riyadh must strategically calculate its actions regarding any internal, regional, or international issues that may affect it or fall under its influence. At the same time, the United States remains the main supplier of weapons and military technologies for Saudi Arabia, which is crucial for maintaining regional stability and deterring Iran and its allies.

Thus, as a mediator of any realistic Saudi-Israeli deal, Washington must make every effort to satisfy Riyadh's demands regarding weapons and technologies, if both regional allies agree to sit down at the negotiating table to discuss a peace agreement in the future. The U.S.- Saudi defense treaty and nuclear partnership, along with Israeli-Saudi normalization, could trigger a strategic revolution in the Middle East and ensure the kingdom's long-term security and prosperity.

188

— To propose scenarios for the normalization of relations between Saudi Arabia and Israel, we will attempt to comprehensively assess the current situation in Saudi-Israeli relations using a SWOT analysis.

Thus, the SWOT analysis shows that the normalization of relations between Saudi Arabia and Israel has significant potential for positive changes in the economic, political, and security spheres. Opportunities for improving relations include attracting European investments, which may be caused by the positive reaction of the international community to the normalization of relations. Particularly positive in this context is the fact that for Riyadh this is a beneficial option, due to the kingdom's desire to diversify its economy under the strategic initiative "Saudi Vision 2030." The agreement on normalization of relations would be resonant not only in the region but also globally. However, this process faces numerous challenges and threats associated with external influence, terrorism, and geopolitical changes, which require special attention and careful management.

The scenario method, used to predict future events, can be applied for practical analysis, as it allows consideration of various development paths of Saudi-Israeli relations and preparation of strategies for each scenario. This will allow a better understanding of potential risks and opportunities, as well as preparation for different variants of the development of the situation.

Optimistic scenario. Full normalization of relations, which may occur

through the mediation and support of the United States. Washington actively supports the normalization process, providing diplomatic and economic support to both countries. The agreement may include significant economic investments, energy projects, and cooperation in the field of security. Signing a security guarantee agreement between the USA and Saudi Arabia and its ratification by the US Senate may improve bilateral relations and activate cooperation in the field of security. Israel, in turn, may stop its plans for a full-scale offensive on the city of Rafah and grant privileges to the Palestinian people. However, it is unlikely that the discussion would be about the existence of Palestine as a state. As a result of the implementation of this scenario, regional stability may improve, economic growth will occur in both countries, and the positions of the USA in the region will be strengthened.

Figure 1

SWOT Analysis of the current situation of Saudi – Israeli relations

Strengths	Weaknesses
International support: involvement of international mediators and partners can contribute to finding a compromise and establishing further cooperation. Regional stability: improvement of relations will promote stability and reduce tensions in the Middle East region. Signing agreements between Saudi Arabia and the USA and between Saudi Arabia and Israel: it gives the Kingdom the opportunity to obtain security guarantees and assistance in the development of a civilian nuclear program, while Israel as a state can receive recognition from the main Arab country. Establishment and activation of bilateral relations between the USA and Saudi Arabia: after a period of cold relations, such an agreement is an opportunity to improve bilateral dialogue between Riyadh and Washington.	Historical contradictions: historical differences and conflicts between Arab countries and Israel, including the issue of Palestinian territories, complicate the conditions for normalization of relations. These conflicts cause mistrust and hinder the establishment of full diplomatic relations. Internal political differences: strong anti-Israeli sentiments among part of the population of Saudi Arabia and the Muslim world as a whole burden the normalization process. In turn, against the background of the Hamas attack on Israel, the government of Benjamin Netanyahu and the people in general perceive the Muslim world as hostile. Internal political fragmentation and differing views significantly affect the issue of normalization with Arab countries. The concluded agreement may be formal: normalization of relations between Tehran and Riyadh is a vivid example when both countries maintain “fragile” relations through minimal diplomatic steps. This could also happen because Saudi Arabia will seek to balance relations with Iran amid normalization with Israel, in order to avoid bilateral conflict and regional tension. Instability in the region: the presence of conflicts and tensions in the Middle East region may complicate the process of resolving relations with Israel.

Opportunities	Threats
Development of economic potential: joint economic projects can promote new opportunities in technology, energy, tourism, etc. This can also lead to the creation and development of new markets and opportunities for both countries. Creation of a coalition to counter Iran and its proxy groups: the United States, through this agreement, can involve one of the main Muslim states in a coalition to counter Iran and its regional players, which undermine stability not only in the region but also globally. Cooperation between Saudi Arabia and Israel in the field of security: the need to resolve security issues in the region regarding the activities of various terrorist groups will help combine joint efforts. Since Israel and Saudi Arabia have common interests in security, the fight against terrorism, and regional stabilization. Attraction of investments from European countries into Saudi Arabia and Israel: establishing diplomatic relations between both countries can demonstrate to European countries readiness and willingness to establish peace. Against the background of such a decision, European countries are likely to plan various joint projects, for example, in the field of security not only in the region but also globally. The attraction of financial investments into these countries may occur as the situation stabilizes and investing in regional projects becomes a profitable option. Resolution of the conflict in the Gaza Strip: the signing of the agreement can allow the parties to reach a compromise on resolving the conflict, obviously with the mediation of third countries. The issue of Palestinian statehood is the main topic of discussion.	Influence of Iran and its proxy groups on the normalization process: the influence of third countries (e.g., Iran) and international actors may hinder the normalization process. External players such as Iran can use the conflict for their own geopolitical goals. Since the establishment of relations between Saudi Arabia and the United States is a negative scenario for the Islamic Republic. Iran aims to create its own coalition together with Arab countries to oppose the United States. In addition, for Iran, Israel is enemy number one, with whom, as it declared, it will fight. Therefore, based on this, Iran may use various means to make this process impossible and derail it. Terrorism and security: threats of terrorism and other security challenges may complicate relations. The need to ensure security may divert resources and attention from the normalization process. Geopolitical changes: unpredictable geopolitical changes may affect stability and interaction between countries. Changes in global politics may impact Saudi-Israeli relations. For example, the results of the 2024 US elections were key where who comes to power and what foreign policy will be pursued in the region. Creation by Iran of an anti-coalition of resistance, including Arab dictatorships: Russia, North Korea, China if a coalition led by the United States is created, there is a high probability that Iran will take a similar step and form a group of dictator countries with shared ideologies and interests to oppose the United States. Rejection by Israel of the possibility of creating a Palestinian State: one of the conditions for normalization is granting privileges to the Palestinian people and creating a Palestinian State. However, the Israeli government may continue to reject the fulfillment of this condition, thereby delaying and complicating the process.

Pessimistic scenario. According to this scenario, normalization is expected to be undermined through the interference of Iran. The Islamic Republic tries to create an axis of evil that will oppose the Western world, especially the United States. Since Iran understands that in case of concluding an agreement, a coalition may be created to counter terrorist groups and the actions of the Islamic Republic itself, this becomes an obstacle to the aspirations of the Iranian ayatollah to become an influential

country with its ideological and Muslim beliefs. Under this scenario, Iran may use various hybrid tools to discredit, including Saudi Arabia, among Arab countries, activating its proxy groups and causing a new wave of violence and instability in the region, for example, attacks by Yemeni Houthis on Saudi Arabia's oil refineries. However, to disrupt this process, Iran will act indirectly, as direct confrontation is not in its interests.

Also, an important issue remains Iran's nuclear intimidation to stop this process, since attempts to attack Israel's nuclear facilities have already occurred, and this may become just a trial step toward intimidation. Thus, under this scenario, Iran will try to make significant efforts to disrupt the normalization of relations between Saudi Arabia and Israel using various, including «dirty», methods.

Realistic scenario. In this case, normalization may be formal in nature, meaning the application of minimal diplomatic efforts by both countries. Active bilateral relations are not expected, since for Saudi Arabia it is necessary to maintain a balance between Israel and Iran in order to avoid confrontation with Iran. Under this scenario, partial normalization of relations takes place, which includes economic cooperation and security guarantees. Saudi Arabia and Israel may cooperate in the security field against a common enemy which is Iran. Economic cooperation will be limited due to internal political differences. The Palestinian issue remains unresolved, although the parties may reach temporary compromises. In turn, a bilateral agreement between the USA and Saudi Arabia may be fully realized, despite Iran's attempts to disrupt these agreements.

As a result, partial stabilization of the region is expected, economic benefits will be gained for both countries, although potential risks of conflict remain due to unresolved political issues and Iran's interference in this process.

The results of the probability assessment of each scenario look as follows:

- optimistic scenario, probability of implementation – medium. In this case, the process depends on political will and support from the United States;
- pessimistic scenario, probability of implementation – medium, depends on actions by Iran and its proxy groups;
- realistic scenario, probability of implementation – high, considering current geopolitical conditions and shared security interests. Partial normalization is possible even if the Palestinian issue remains

unresolved, through the conclusion of a bilateral agreement between Riyadh and Washington.

However, taking into account all the options and variables of this process, we lean toward the third scenario – the realistic one.

Conclusion. After a thorough analysis of each possible scenario, it becomes clear that to achieve long-term peace and cooperation between Saudi Arabia and Israel, a comprehensive approach is needed. Given the importance of this issue for regional stability and security, it is necessary to develop clear strategies and recommendations that will help implement the selected scenarios.

Saudi Arabia and Israel are likely to be able to find compromise solutions, but this will not include the issue of the Palestinian people and statehood, due to the position of the Israeli government. In this context, other privileges may be proposed, and cooperation may take on a formal character to maintain a balance between the United States and Iran. For Saudi Arabia, this process is extremely important due to their potential agreement with the United States and their security and military guarantees. The kingdom will try to actively contact Washington so that it exerts pressure and influence on the Israeli government regarding the completion and signing of a potential agreement on the normalization of bilateral relations.

192

—

References:

1. Alrebh, Abdullah. 2023. "Is Saudi-Israel normalization still on the table? "Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/saudi-israel-normalization-still-table>
2. Atta, Ibrahim. 2023. "From Confrontational to Subtle Diplomacy: The Reorientation of Saudi Foreign Policy". <https://gulrif.org/from-confrontational-to-subtle-diplomacy-the-reorientation-of-saudi-foreign-policy/>
3. Borger, Julian. 2019. "Trump says US response to oil attack depends on Saudi Arabia's assessment". The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/16/iran-trump-saudi-arabia-oil-attack-assessment-latest>
4. Cooper, Clarke. 2024. "The future of Saudi-Israeli relations is a balancing act between Palestinian and regional interests". Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/saudi-arabia-israel-two-state-gaza-normalization/>

5. Friedman, Thomas . 2024. "Israel and Saudi Arabia Are Trading Places". The New York Times. <https://www.nytimes.com/2024/05/02/opinion/israel-saudi-arabia.html>
6. Gritten, David. 2024. "Saudi Arabia interested in Israel normalization deal after war". BBC. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67922238>
7. Horovitz, David. 2024. "A fateful road not taken: Netanyahu seems set to spurn Saudi normalization". The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/a-fateful-road-not-taken-netanyahu-seems-set-to-spurn-saudi-normalization/>
8. Huggard, Kevin & Sachs, Natan. 2020. Israel in the Middle East: The next two decades. The Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/israel-in-the-middle-east-the-next-two-decades/>
9. Jacobs, Anna. 2023. "Understanding Saudi Arabia's Recalibrated Foreign Policy". International Crisis Group. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/saudi-arabia/understanding-saudi-arabias>
10. Khalfa, Ahmed. 2024. "Evolution of Saudi-Israel Relations: Unveiling the Shift from Quiet Diplomacy to Full Normalization". Modern Diplomacy. <https://moderndiplomacy.eu/2024/02/17/evolution-of-saudi-israel-relations-unveiling-the-shift-from-quiet-diplomacy-to-full-normalization/>
11. Kostiner, Joseph. 2009. "Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination". British Journal of Middle Eastern Studies. <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Joseph-Kostiner-2003218289>
12. Levitt, Matthew. 2023. "The War Hamas Always Wanted". Council on Foreign Affairs. <https://www.foreignaffairs.com/israel/war-hamas-always-wanted>
13. Maksad, Firas. 2024. "US-Saudi accords must not remain hostage to normalization with Israel". Middle East Institute. <https://www.mei.edu/blog/us-saudi-accords-must-not-remain-hostage-normalization-israel>
14. Podeh, Elie. 2018. "Saudi Arabia and Israel: From Secret to Public Engagement". Middle East Journal, Vol. 72, No. 4 pp. 563-586.
15. Weiss, Melissa. 2023. "Saudi Princess Reema says kingdom wants integration with Israel" All Arab News. June, 28 <https://allarab.news/saudi-ambassador-to-washington-envisions-israel-as-part-of-an-integrated-middle-east/>

16. Saudi government. 2016. Saudi Vision 2030. April, 25 <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/vrp/>

Надійшла до редакції / Received: 08.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 09.06.2025

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.195-204>

УДК: 327(529)

© Ірина Кіянка¹

© Павло Катеринчук²

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ ТАЙВАНЮ СТОСОВНО «ТАЙВАНСЬКОГО ПИТАННЯ»: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто період перебування при владі у Тайвані президента Чан Кайші. Зазначено, що для цього періоду характерним була однопартійна диктатура, якій тривалий час вдавалося забезпечувати відносну стабільність свого режиму. Зауважено, що наступник Янь Цзягань зіштовхнувся з викликами у формі швидких дипломатичних втрат: дедалі більше держав розривали дипломатичні відносини з Тайванем та встановлювали їх з Китайською Народною Республікою. Звернено увагу на те, що перебування Янь Цзягань на посаді президента багато хто сприймав як перехідний період, оскільки реальна влада дедалі більше зосереджувалась у Цзян Цзін-го, який обіймав посаду прем'єр-міністра під час президентства Янь Цзяганя та згодом офіційно замінив його у 1978 році. Зауважено на важливості рішення про скасування заборони на обіймання керівних посад в Гоміндані для членів партії, народжених на Тайвані.

195

Вказано, що Лі Денхуей на початку свого президентства намагався створити основу для мирних відносин між сторонами Тайванської протоки, а тому відмовився від політики Чан Кайші щодо протидії комунізму та відновлення єдиної держави і також скасував визнання Комуністичної партії Китаю як повстанської організації.

Розглянуто позицію щодо «тайванського питання» Чень Шуйбяня, який не визнавав «Консенсус 1992 року», а також формулювання, що стосувалися «єдиного Китаю». Зауважено, що Чень Шуйбянь – пер-

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка, E-mail: kiyanka@i.ua; <https://orcid.org/0000-0002-3100-7796>.

² Кандидат політичних наук, кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, E-mail: p.katerynychuk@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0579-3321>.

ший президент Тайваню, який перебував при владі 2 терміни поспіль протягом 2000-2008 років та був обраний шляхом прямих виборів.

Визначено, що потепління у відносинах між Гомінданом та КПК під час перебування при владі Ма Їнцзю викликали занепокоєння в Демократичній прогресивній партії та значної частини тайванців, що у результаті призвело до протестів у 2014 році під назвою «Рух соняшників». Зауважено, що Цай Інвень публічно заперечувала існування «Консенсусу 1992 року», на відміну від свого попередника від партії Гоміндан Ма Їнцзю.

Згадано про парламентські вибори у Тайвані у 2024 році, на яких кількість місць Демократичної прогресивної партії в парламенті знизилася, і вона тепер не має більшості, що ускладнює втілення передвиборної програми Лай Цінде, яка значною мірою стала продовженням політики Цай Інвень.

Ключові слова: Тайвань, Китай, «тайванське питання», влада, міжнародні відносини, політика.

196

—

The Position of the Taiwan Authorities on the «Taiwan Issue»: a Retrospective Analysis

The article examines the period of President Chiang Kai-shek's rule in Taiwan. It is noted that this period was characterized by a one-party dictatorship, which for a long time managed to ensure the relative stability of its regime. It is noted that the successor Yen Chia-kan faced challenges in the form of rapid diplomatic losses: more and more states broke off diplomatic relations with Taiwan and established them with the PRC. It is noted that Yen Chia-kan's presidency was perceived by many as a transitional period, since real power was increasingly concentrated in Chiang Ching-kuo, who served as prime minister during Yen Chia-kan's presidency and later officially replaced him in 1978. The importance of the decision to lift the ban on holding leadership positions in the Kuomintang for party members born in Taiwan is noted.

It is indicated that at the beginning of his presidency Lee Teng-hui, tried to create a basis for peace across the Taiwan Strait, and therefore abandoned Chiang Kai-shek's policy of opposing communism and restoring a single state, and also canceled the recognition of the Communist Party of China as a rebel organization.

The position on the "Taiwan issue" of Chen Shui-bian, who did not recognize the "1992 Consensus", as well as the formulations related to "one

China”, is considered. It is noted that Chen Shui-bian is the first president of Taiwan to serve two consecutive terms from 2000 to 2008 and to be elected through direct elections.

It is determined that the warming of relations between the Kuomintang and the Communist Party of China during Ma Ying-jeou’s tenure in power caused concern in the Democratic Progressive Party and a significant part of Taiwanese, which ultimately led to the 2014 protests known as the “Sun-flower Movement”. It is noted that Tsai Ing-wen publicly denied the existence of the “1992 Consensus”, unlike her predecessor from the Kuomintang Party, Ma Ying-jeou.

It is mentioned that the 2024 parliamentary elections in Taiwan, in which the number of seats of the Democratic Progressive Party in parliament decreased, and it now does not have a majority, which complicates the implementation of Lai Ching-te’s election program, which to a large extent became a continuation of Tsai Ing-wen’s policies.

Keywords: *Taiwan, China, Taiwan issue, government, international relations, politics.*

Постановка проблеми. «Тайванське питання» є важливим елементом системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону. Незважаючи на обмежене дипломатичне визнання Тайваню міжнародною спільнотою, він все ж глибоко залучений до міжнародних економічних і технологічних процесів. Позиція влади Тайваню стосовно «тайванського питання» змінювалася залежно від політичної партії, що перебувала при владі. У статті увагу зосереджено на ретроспективному аналізі позиції влади Тайваню стосовно проблеми, яка привертає увагу дослідників і у наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Тайванське питання» досліджено у працях українських та закордонних науковців. За цим напрямом варто відзначити науковий доробок П. Білака, О. Теленко, О. Шевчука. Серед закордонних дослідників, які вивчали проблему, варто виокремити Г. Коллінза (G. Collins), Р. Буша (R. Bush), Е. Еріксона (A. Erickson), Дж. Бланшетт (J. Blanchette).

Метою статті є здійснення ретроспективного аналізу позиції влади Тайваню стосовно «тайванського питання».

Методика дослідження. У статті використано загальнонаукові методи дослідження – історичний метод, узагальнення, аналіз і синтез. Історичний метод сприяв дослідженню формування і розвитку

позиції влади Тайваню щодо проблеми в хронологічній послідовності. Метод узагальнення використано для формування ключових висновків за результатами аналізу позицій влади Тайваню. Методи аналізу і синтезу застосовано для ґрунтовного дослідження окремих складових проблеми з метою узагальнення результатів через об'єднання в єдине ціле.

Основні результати дослідження. Для періоду перебування Чан Кайші при владі характерним була однопартійна диктатура, якій тривалий час вдавалося забезпечувати відносну стабільність свого режиму. У 1949-1987 роках у Тайвані діяв воєнний стан (один з найдовших в історії), що дозволяло владі зберігати суворий контроль над політичною системою та не допускати інакомислення. Права людини було обмежено, соціальні рухи придушувалися, засоби масової інформації перебували під контролем влади, а інформаційний простір піддавався ідеологічній пропаганді та викривленню.

198 — Після смерті Чан Кайші у 1975 році його наступником став Янь Цзягань (1975-1978). Президентство Янь Цзяганя збіглося з періодом швидких дипломатичних втрат для Китайської Республіки, оскільки все більше країн визнавали Китайську Народну Республіку. Лише протягом 1971-1973 років кількість держав, що мали дипломатичні відносини з Китайською Республікою, зменшилася з 68 до 31 (Cheung H. 2019).

Чан Кайші не мав закордонних поїздок після еміграції на Тайвань. У 1977 році Янь Цзягань відвідав Саудівську Аравію і, таким чином, став першим тайванським очільником, який з офіційним візитом прибув в іншу державу. Поїздка була важливою з огляду на потребу в збереженні дипломатичних позицій Тайваню на міжнародній арені.

Янь Цзягань вважав Китайську Республіку легітимним урядом усього Китаю. Він не визнавав Китайську Народну Республіку і протистояв міжнародному тиску, який ставив під сумнів суверенітет Китайської Республіки над материковим Китаєм.

Перебування Янь Цзяганя на посаді президента багато хто сприймав як перехідний період, оскільки реальна влада дедалі більше переходила до Цзян Цзінго, який обіймав посаду прем'єр-міністра під час президентства Янь Цзяганя та змінив його у 1978 році.

Цзян Цзінго розглядав відновлення контролю над усім Китаєм. Він також допускав можливість возз'єднання, але у разі, якщо при владі в Китайській Народній Республіці перебували б не комуністи.

Цзян Цзіньго вважав, що жителі материкового Китаю самі бажали б об'єднання з Тайванем, побачивши успіх реформ у Тайвані.

Важливим рішенням, яке вплинуло на майбутнє Тайваню, стало скасування заборони на обіймання керівних посад в Гоміндані для членів партії, народжених на Тайвані. Обраний віце-президентом Лі Денхуей був родом з Тайваню. Він згодом став першим президентом, який народився на Тайвані. Це ознаменувало зміну підходів, адже за часів батька Цзяна Цзіньго – Чан Кайші – політичне керівництво партії становили вихідці з материкового Китаю.

Цзян Цзіньго виступав проти офіційної незалежності Тайваню, оскільки це б підривало легітимність Китайської Республіки і спровокувало б військову відповідь з боку Китайської Народної Республіки. Хоча Цзян Цзіньго не допускав розвитку політичних груп на підтримку незалежності, він все ж надавав більше політичної свободи у порівнянні з попередніми президентами. Цьому сприяло також скасування воєнного стану в 1987 році та обмежена реакція на незаконне створення Демократичної прогресивної партії (на час дії воєнного стану заборонялося створювати опозиційні рухи), незважаючи на заклики членів Гоміндану до більш жорстких дій (Hansson U. 2007).

199

Лі Денхуей. На початку свого президентства Лі Денхуей (1988-2000) намагався створити основу для мирних відносин між сторонами Тайванської протоки, а тому відмовився від політики Чан Кайші щодо протидії комунізму та відновлення єдиної держави. Він також скасував визнання Комуністичної партії Китаю як повстанської організації.

У часи перебування при владі Лі Денхуея на початку 1990-х років Китайська Народна Республіка і Тайвань створили неурядові організації – Асоціацію відносин через Тайванську протоку та Фонд обміну між берегами протоки. Утворення проксі-інституцій повинно було сприяти налагодженню діалогу між сторонами.

Втім, у 1992 році організації не могли дійти згоди щодо політичної ситуації по обидва боки Тайванської протоки. Фонд обміну між берегами протоки запропонував кожній зі сторін викласти свою позицію щодо «єдиного Китаю», проте безрезультатно. Згодом ця ж сама організація надіслала листа на адресу Асоціації відносин через Тайванську протоку, у якому запропонувала сторонам представити свої рішення, але вже усно і кожній окремо. Окрім цього, фонд долучив свою позицію, яка відповідає Керівним принципам націо-

нального об'єднання та постанові, прийнятій Радою національного об'єднання Китайської Республіки 1 серпня 1992 року. У ній йшлося про те, що обидві сторони Тайванської протоки наполягають на принципі «єдиного Китаю», але вони мають різні погляди на його значення. З позиції Пекіна «єдиний Китай» стосується Китайської Народної Республіки, а з позиції Тайбея – Китайської Республіки (Yu-Jie C., Jerome C. 2019).

Асоціація відносин через Тайванську протоку погодилася з такою пропозицією, про що в той самий день повідомила телефонним дзвінком Фонд обміну між берегами протоки. Там також зазначили, що зроблять усну заяву, згідно з якою «обидві сторони Тайванської протоки у своєму прагненні об'єднати націю наполягають на принципі «єдиного Китаю».

Організації продовжили вести перемовини і у 1993 році підписали угоди з технічних питань: «Угода про автентифікацію документів», «Угода про відстеження та компенсацію за втрачену зареєстровану кореспонденцію», «Угода про встановлення систематичного зв'язку та каналів зв'язку між Фондом обміну між берегами протоки та Асоціацією відносин через Тайванську протоку» та «Спільна угода за результатами переговорів Ку-Вана» (Ван Даохан та Ку Ченфу – голови вищезазначених організацій). Сторони не укладали угод щодо територіального питання та визначення «єдиного Китаю» (Mainland Affairs Council).

У Тайвані Лі Денхуей вважають «батьком демократії». Він активно сприяв демократичним перетворенням, що включали запровадження прямих президентських виборів, на яких у 1996 році він здобув перемогу. У Китайській Народній Республіці Лі Денхуей вважають прибічником незалежності Тайваню, зокрема через характеристику відносин з Китайською Народною Республікою як «міждержавні або принаймні особливі міждержавні відносини» під час інтерв'ю німецькій радіостанції «Deutsche Welle» у 1999 році. У результаті Китайська Народна Республіка скасувала візит Ван Даохана – очільника Асоціації відносин через Тайванську протоку. Згодом у 2004 році, коли Лі Денхуей вже не був президентом, він пояснив причину своїх дій. За його словами, Ван Даохан мав прибути з візитом на Тайвань у квітні 1999 року, але згодом переніс його на кінець жовтня 1999 року. Лі Денхуей остерігався того, що Китайська Народна Республіка може оголосити про запланований візит Ван Даохана у день 50-річчя утво-

рення Китайської Народної Республіки – 1 жовтня та подати це як перемогу китайської революції (Jacobs J. B., Ben Liu I.-H. 2007).

Чень Шуйбянь – перший президент Тайваню, який перебував при владі 2 терміни поспіль протягом 2000-2008 років та був обраний шляхом прямих виборів. Він не визнавав «Консенсус 1992 року», а також формулювання, що стосувалися «єдиного Китаю». Під час своєї першої інавгураційної промови у 2000 році Чень Шуйбянь пообіцяв дотримуватись політики «чотирьох ні та одного без», що мало сприяти стабільності у відносинах між Китайською Народною Республікою і Тайванем. Політика «чотирьох ні» передбачала:

1. Ні незалежності Тайваню;
2. Ні зміні назви (з «Китайської Республіки» на «Республіку Тайвань»);
3. Ні включенню «доктрини двох держав» до конституції;
4. Ні просуванню референдуму про зміну статус-кво (Proceedings of the fourth Asia-Pacific Research. 2019).

Політика «одного без» полягала у нерозформуванні Ради національного об'єднання, створеної за часів попередника Лі Денхуея. Рада розробила керівні принципи національного об'єднання Китаю, передумовою для перемовин щодо якого мала бути демократизація Китайської Народної Республіки. Втім, роботу Ради було зупинено у 2006 році (Proceedings of the fourth Asia-Pacific Research. 2019).

У 2008 році Чена було заарештовано та засуджено до довічного ув'язнення. Згодом термін ув'язнення за результатами розгляду апеляції було зменшено до 20 років. Колишнього президента визнали винним у корупції, відмиванні грошей та підробці документів. Дружина Чень Шуйбяня також отримала тюремне ув'язнення (Taiwan ex-president).

Тайвань під час адміністрації Ма Їнцзю (2008-2016) намагався вступити до Організації Об'єднаних Націй. У 2009 році Тайбей у заяві на вступ уперше вказав «Тайвань» замість «Китайська Республіка» та очікувано отримав відмову (Ryan A. 2007). Потепління у відносинах між Гомінданом та Комуністичною партією Китаю під час перебування при владі Ма Їнцзю викликали занепокоєння в Демократичній прогресивній партії та значної частини тайванців, що у результаті призвело до протестів у 2014 році під назвою «Рух соняшників». Таку назву вони отримали через те, що символом протестів став соняшник. Сотні тисяч людей підтримали студентів і взяли участь у

мітингах проти торговельної угоди з Китайською Народною Республікою (Li Y. 2024). Протести тривали понад три тижні (18 березня – 10 квітня 2014 року) і завершилися відкликанням законопроекту про ратифікацію Угоди про торгівлю послугами між двома сторонами протоки, що була укладена в червні 2013 року. Підписантами виступали Фонд обміну між берегами протоки та Асоціація відносин через Тайванську протоку (Yan-Chih M. 2013).

Цай Інвень. Незважаючи на те що після обрання на перший термін президента Китайської Республіки (2016) Цай Інвень у промові заявляла про те, що не буде змінювати статус-кво і не планує просувати незалежність Тайваню (Inaugural address), вона згодом почала публічно заперечувати існування «Консенсусу 1992 року», на відміну від свого попередника від партії Гоміндан Ма Їнцзю.

202 — Утім, незважаючи на несприйняття моделі «одна країна, дві системи», адміністрація Цай Інвень була готова «працювати з владою Пекіна, щоб знайти взаємоприйнятну домовленість для підтримки миру та стабільності в Тайванській протоці». Про це вона заявила 10 жовтня 2022 року в промові на честь Національного Дня незадово-го до з'їзду Комуністичної партії Китаю (President Tsai delivers 2022 National Day).

Після новорічної промови та за 2 тижні до президентських виборів у 2024 році Цай Інвень заявила, що найбільшою загрозою для суверенітету Тайваню є «сліпе дотримання так званого «Консенсусу 1992 року» (Tsai warns against linking Constitution). Вона вважала, що Тайвань вже є незалежною країною, а тому немає потреби проголошувати незалежність.

Лай Цінде. На 8-х прямих президентських виборах у Тайвані, що відбулися 13 січня 2024 року, перемогу здобув представник від керівної Демократичної прогресивної партії Лай Цінде. Він замінив Цай Інвень, яка перебувала на посаді два терміни поспіль (з 2016 року) і відповідно до чинної Конституції не мала права переобиратися знову.

Як зазначають експерти вашингтонського Центру стратегічних і міжнародних досліджень (Center for Strategic and International Studies), те, що Лай Цінде не набрав абсолютної більшості голосів «ставить його в суттєво іншу політичну ситуацію проти нинішнього президента Цай Інвень, яка виграла вибори у 2016 і 2020 роках, набравши понад 56% голосів» (Taiwan's 2024 Elections). Вони вважають,

що це пов'язано з Ке Венчже від Тайванської народної партії, який отримав більше голосів, ніж будь-який інший кандидат від третьої партії з початку 2000 років. Під третьою партією мається на увазі будь-яка інша партія, окрім Демократичної прогресивної партії та Гоміндану, між якими зазвичай відбувається основна конкуренція на президентських та парламентських виборах.

Кількість місць Демократичної прогресивної партії в парламенті знизилася, і вона тепер не має більшості, що ускладнює втілення передвиборної програми Лай Цінде, яка значною мірою стала продовженням політики Цай Інвєнь. Таким чином, уперше з 2004 року жодна партія не отримала абсолютної більшості (Taiwan's 2024 Elections).

Висновки. Підводячи підсумки щодо позиції владних кіл стосовно «тайванського питання» упродовж тривалої політичної доби, можна констатувати таке. З урахуванням динаміки політичних процесів та зміни режиму з авторитарного на демократичний можна констатувати, що позиція влади Тайваню щодо «тайванського питання» стала більш поміркованою і водночас направленою на збереження власного суверенітету та встановлення діалогу з КНР на рівних. Примітно, що протягом усього періоду існування «тайванського питання» при владі у Тайвані перебували представники двох найбільших партій – Демократичної прогресивної партії та Гоміндану, між якими розгорталася основна внутрішньополітична боротьба.

203

References:

1. Cheung H. 2019. Taiwan in Time: The (often) forgotten president. Taipei Times. URL: <https://www.taipeitimes.com/News/feat/archives/2019/03/31/2003712511>.
2. Hansson U. 2007. Chiang Ching-Kuo – A Motive Analysis. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1319621&fileId=1319622>.
3. Inaugural address of ROC 14th-term President Tsai Ing-wen. Office of the President, ROC (Taiwan). URL: <https://english.president.gov.tw/News/4893>.
4. Jacobs J. B., Ben Liu I.-H. 2007. Lee Teng-hui and the Idea of "Taiwan". The China Quarterly. Vol. 190. P. 375–393. URL: <https://doi.org/10.1017/s0305741007001245>.
5. Li Y. 2024. How Taiwan's Sunflower Movement let young people speak up – DW – 03/15/2024. Deutsche Welle. URL: <https://www>.

dw.com/en/how-taiwans-sunflower-movement-let-young-people-speak-up/a-68556695.

6. Mainland Affairs Council, Republic of China (Taiwan). Mainland Affairs Council. URL: https://www.mac.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=8A319E37A32E01EA&sms=2413CFE1BCE87E0E&s=D6A36C53F3FB9CC1.

7. President Tsai delivers 2022 National Day Address. Office of the President, ROC (Taiwan). URL: <https://english.president.gov.tw/News/6348>.

8. Proceedings of the fourth Asia-Pacific Research in Social Sciences and Humanities, Arts and Humanities Stream (AHS-APRISH 2019). Atlantis Press. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/ahs-aprish-19>.

9. Ryan A. 2007. UN Rejects Taiwan's Application for Membership. Voice of America. URL: <https://www.voanews.com/a/a-13-2007-07-24-voa18/402694.html>

204

— 10. Taiwan ex-president Chen Shui-bian gets extra jail term. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-14678192>.

11. Taiwan's 2024 Elections: Results and Implications / B. Hart et al. Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/taiwans-2024-elections-results-and-implications>.

12. Tsai warns against linking Constitution with '1992 consensus'. The Taipei Times. URL: <https://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2024/01/01/2003811466>.

13. Yan-Chih M. 2013. Cross-strait service trade pact signed. Taipei Times. URL: <https://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2013/06/22/2003565371>.

14. Yu-Jie C., Jerome C. 2019. China-Taiwan Relations Re-Examined: The '1992 Consensus' and Cross-Strait Agreements. University of Pennsylvania Asian Law Review. Vol. 14, no. 1. P. 1–40. URL: <https://ssrn.com/abstract=3259789>

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.205-217>

УДК: 327:329

© Віктор Глебов¹

© Михайло Покась²

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДИПЛОМАТІЯ КНР НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей зовнішньої політики і дипломатії КНР на Африканському континенті. Предметом аналізу є найважливіші сфери китайсько-африканських відносин та перспективи їх розвитку у майбутньому. Зростаюча потреба в природних ресурсах внаслідок швидкого переходу Китаю до ринково орієнтованої економіки стимулювала Пекін у пошуках нових ринків збуту, а також джерел енергоресурсів, одним із яких став африканський континент. Китай розглядає Африку як невід'ємну частину фундаменту китайського наративу про неуніверсальність демократії. Пекін керується принципом невтручання у внутрішні справи країн Африки. Попри значне зростання впливу КНР на африканський континент на початку XXI століття, у Пекіну довгий час не було конкретного плану дій щодо країн Африки, а його діяльність обмежувалася комерційними проектами. Активізація обговорення африканського питання у дискурсі політичних лідерів Китаю дає можливість прогнозувати, що африканський напрямок зовнішньої політики КНР рухається в сторону подальшої інституалізації. В 2015-2017 роках було відчутне певне гальмування в розвитку китайсько-африканських стосунків, але початок торгових конфліктів між КНР та США внаслідок політики адміністрації Трампа стимулювали Пекін. З Пекінського саміту 2018 року можна зробити висновок, що Пекін врахував критику з боку Заходу та вніс у свою африканську політику

205

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, E-mail: gamlet@te.net.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5321-9829>.

² Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, E-mail: mike-pokas@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3626-7260>.

корективи. Більше, ніж будь-коли раніше, Африка звучить у офіційному наративі як «основа фундаменту зовнішньої політики Китаю», орієнтованої на підтримку країн, що розвиваються. Будівництво цієї коаліції здійснюється не лише за рахунок економічних винагород, але і все частіше за допомогою м'якої сили у вигляді СМІ, освітніх програм та закладів по вихованню майбутніх африканських політичних еліт.

Ключові слова: історія, міжнародні відносини, зовнішня політика, Азія, Африка, Китай, дипломатія.

Foreign Policy and Diplomacy of the People's Republic of China on the African Continent

206
— The article is devoted to the study of the peculiarities of China's foreign policy and diplomacy on the African continent. The subject of analysis is the most important area of Sino-African relations and the prospects for their development in the future. The growing need for natural resources due to China's rapid transition to a market-oriented economy has stimulated Beijing to search for new markets and energy sources, including the African continent. In addition, China considers Africa an integral part of the foundation of the Chinese foreign policy narrative about the non-universal nature of the ideals of Western democracies. In its African policy, Beijing is guided primarily by the principle of non-interference in the internal affairs of countries and non-imposition of its demands. Even despite the significant growth of China's influence on the African continent at the beginning of the 21st century, Beijing did not have a specific global action plan for African countries for a long time, and its activities were limited to commercial projects, the intensification of discussions of the African issue in the discourse of Chinese political leaders makes it possible to predict that the African direction of China's foreign policy is moving towards further institutionalization. In 2015-2017, there was a certain slowdown in the development of Sino-African relations. Still, the beginning of trade conflicts between the PRC and the USA due to the Trump administration's policies again stimulated Beijing to intensify the African direction of its foreign policy. We can conclude from the 2018 Beijing Summit that China's claim to Africa has increased, especially since Beijing considered criticism from the West and adjusted its African policy. More than ever before, Africa is emphasized as the "foundation of the foundation of China's foreign policy", focused on supporting developing countries. The construction of this coalition is carried out not only at the expense of economic rewards but also increasingly with the help of soft power in the form

of media, educational programs and institutions for the education of future African political elites.

Keywords: *history, international relations, foreign policy, Asia, Africa, China, diplomacy.*

Постановка наукової проблеми. В останні роки, спостерігається поступова зміна ролі Китаю у міжнародних відносинах, з позиції пасивного спостерігача до активного гравця на міжнародній арені загалом і на африканському континенті зокрема. Проникнення Китаю на африканський континент відбувається паралельно зі стимульованими Сі Цзіньпіном змінами у зовнішньополітичних підходах КНР, перетворенням Китаю із пасивної регіональної держави на активного гравця на міжнародній арені. Активізація Китаю в Африці, а також економічний зріст у африканських країнах, підштовхнули інших важливих в регіоні акторів, таких, як країни Європи, США та Індія, переглянути свою політику на континенті

Аналіз останніх досліджень. Представники української наукової думки, які займаються дослідженням зовнішньої політики КНР приділяють увагу традиціям зовнішньополітичної стратегії КНР та її пріоритетам, її ініціативам («Один Пояс – Один Шлях» зокрема) на зовнішній арені, економізації зовнішньої політики Китаю, його інтересам в Азії, Африці та Латинській Америці, ролі Китаю в розвитку сучасної системи міжнародних відносин та розвитку українсько-китайських відносин (Волович 2019). Серед зарубіжних науковців слід виділити праці Х. Бродмана, Ч. Фрідмана та К. Лу Бойнтон, Д. Шінн, Е. Сміт та інших (Broadman 2007; Freeman, Lu Boynton 2011; Shinn 2005; Smith 2019; Cheru, Obi 2010; Wu Yu-Shan 2012; Yun 2015; Zweig, Jianhai 2005), які були присвячені проблемам підходу Китаю до різних регіонів Африки, суперництву Індії та Китаю, США та Китаю, «м'якій силі» Китаю, зокрема використанні ним пандемії Ковід-19, та медійних інструментів для досягнення своїх цілей в Африці, серед яких, зокрема, проблема енергоносіїв. Крім того значну важливість складають власне джерела, до яких слід віднести промови лідерів Китаю (Xi Jinping 2015; Hu Jintao 2012) та офіційні документи урядів (Beijing Declaration 2018; London Declaration 2019).

Метою статті є дослідити еволюцію у зовнішньополітичних підходах КНР у XXI столітті та провести комплексний аналіз сучасних відносин КНР з країнами Африки. Серед завдань виділимо на-

ступні: 1) розкрити причини активізації КНР на африканському континенті у XXI столітті; 2) оцінити значення африканського вектору у зовнішній політиці Китаю; 3) виявити основні напрямки китайсько-африканської співпраці та перспективи їх розвитку; 4) проаналізувати наслідки китайського залучення в Африці для африканських країн, а також його вплив на систему міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього десятиліття швидко зростаюча присутність Китаю в Африці все частіше стає темою для обговорення в міжнародних ЗМІ та серед економістів і аналітиків. Пекінський саміт 2006 року, який прийняв 48 африканських країн, змусив Захід звернути увагу на континент, який довгий час був відсутній в повістці дня. Однак зростання китайської присутності в Африці почалося задовго до цього. Станом на 2006 рік Китай вже був на шляху до того, щоб стати найбільшим торговим партнером африканського континенту, випередивши Британію та США (China in Africa 2009:32).

208

До того часу майже 900 китайських компаній інвестували в Африку на фабрики і ферми, роздрібні магазини і нафтові свердловини. Лі Руогу, керівник експортного імпортного банку Китаю (Eximbank), прогнозував через півроку після саміту, що його банк протягом наступних трьох років призначить 20 мільярдів доларів для фінансування китайського експорту та бізнесу в Африці (включаючи Північну Африку). Зобов'язання по наданню банківських кредитів країнам Африки за аналогічний трирічний період (з 2006 по 2008 рік) становили трохи більше 17 млрд. доларів (Broadman 2007: 2).

Початок нової активізації африканського напрямку у зовнішній політиці КНР співпадає у часі з закінченням холодної війни, а також зростаючими потребами в природних ресурсах внаслідок швидкого переходу Китаю до ринково орієнтованої економіки. Новий підхід потребував переоцінки невдалої політики щодо африканського континенту в 1960-х та 1970-х роках, та створення стратегії, орієнтованої на розвиток торгівлі, нових ринків збуту та придбання нових енергетичних та товарних ресурсів.

На тлі зростаючої потреби в енергоносіях Китай став однією з найактивніших іноземних держав на Африканському континенті поряд з Францією та США. Тільки у першому десятилітті XXI ст. Китай направив в Африку вдвічі більше посадових осіб на рівні кабінету міністрів, ніж США або Франція разом (Smith 2019).

Девід Цвайг та Бі Цзяньхай у статті «Глобальне полювання на енергію в Китаї» зазначають, що зовнішня політика Китаю повинна все більше відображати потребу в безперебійному імпорту сировини, аби задовольнити внутрішньополітичну тезу про прогресуючий шлях економічного зростання. Це було зроблено через заохочення державних компаній шукати контракти на розвідку та постачання ресурсів з країнами, які виробляють нафту, газ і т.д. У той же час Пекін активно залицяється до урядів цих країн за допомогою дипломатії, торгових угод, прощенням боргів, пакетами допомоги та безпеки – ефективно поєднання, яке не спостерігається в західних країнах (Zweig, Jianhai 2005:26).

Ще один визначальний чинник зовнішньої політики Китаю – дипломатичний. У дипломатії КНР є дві зафіксовані цілі: підтримка політики Єдиного Китаю і подальша ізоляція Тайваню та створення протидії гегемонії США у міжнародних відносинах. У своїй ролі «антиімперіалістичної протидії Заходу» Китай посилює дипломатичні зв'язки із «знедоленими» країнами третього світу, але багатими на ресурси. Тут Африка знову відіграє критичну роль.

209

Вторинним аспектом дипломатичної роботи в Китаї є зміцнення нової моделі розвитку для країн, що розвиваються, яка відображає власний фокус економічного зростання до демократичного зростання. Як пояснив професор Ян Гуанг під час тристороннього діалогу Африка – Китай – США, що відбувся у Вашингтоні в 2007 році, «у співпраці з африканськими країнами повинен бути баланс реформ, стабільності та розвитку ... демократизація не повинна бути передумовою цього розвитку. Натомість потрібно давати можливість країнам шукати власні моделі, застосовні до їхніх унікальних умов. Пекін завжди підкреслює свою політику невтручання, якої він жорстко дотримується» (China's Emerging Global Health 2011: 8).

Загалом, Китай прагне задовольнити чотири широкі національні інтереси у своїх відносинах з африканським континентом. У політичному плані Китай прагне отримати підтримку з боку африканських своєї зовнішньої політики на багатосторонніх форумах, таких як Організація Об'єднаних Націй. Прикладом може слугувати питання Тайваню – будь-яка африканська країна, що тим чи іншим чином не згідна з позицією Пекіну, отримує меншу або жодної економічної допомоги узагалі, таким чином впадаючи у своєрідну залежність від КНР у своїх зовнішньополітичних рішеннях.

Вважається, що в економічному плані Африка розглядається Китаєм в першу чергу як джерело природних ресурсів і ринкових можливостей, адже загроза «сировинного голоду» на початку XXI століття була однією із причин китайської політики «виходу за кордон». Наразі, роль Африки в концепції енергобезпеки Китаю поступається країнам Перської затоки та Росії, зате не меншу важливість представляють руди, метали, а також продовольчі ресурси. З точки зору безпеки, зростаюча присутність китайських комерційних інтересів в Африці призвела до зростання і проблем безпеки для Китаю, оскільки китайські інвестиції та персонал потрапляють під загрозу через політичну нестабільність і кримінальну діяльність на місцях.

210 — І останнє, але не менш важливе, Африка є невід'ємною частиною в ідеологічних інтересах Китаю, оскільки успіх «китайської моделі» в недемократичних африканських країнах надає непряму підтримку власної політичної ідеології Пекіну і свідчить про те, що західні демократичні ідеали не є універсальними (Yun 2015). У низці досліджень, зроблених більшістю китайських аналітиків з приводу стратегії Китаю в Африці, полягає у тому, що у Пекіну такої стратегії немає. На їхню думку, Китай має щодо Африки різні цілі, але у нього немає продуманої довгострокової стратегії для координації цих цілей в рамках всеохоплюючого національного порядку денного. Це найбільш чітко відображено в нездатності Китаю визначити і розставити пріоритети між його економічними і політичними інтересами у стосунках з Африкою (Yun 2015: 26).

Важливу роль в сучасній китайській концепції взаємин з країнами Африки відіграє теза про невтручання у внутрішню політику країн-партнерів. Китай висловлює готовність розвивати взаємовигідні відносини з усіма країнами незалежно від того, який уряд перебуває при владі в цих країнах, і, тим більше, незалежно від того, як сприймають на Заході політичний лад цих держав. При цьому Китай незмінно підкреслює, що його співпраця з Африкою на відміну від відносин останньої з Заходом не визначається будь-якими вимогами щодо політичного курсу тієї чи іншої країни, дотримання нею демократичних принципів і прав людини (Hu Jintao 2012).

Огляд системи прийняття рішень у зовнішній політиці Китаю виявляє основну закономірність: питання вирішуються на різних рівнях залежно від їх важливості. Ця закономірність проливає світло на те, де потрібно шукати Африку в бюрократичній системі КНР. Як вже

обговорювалося раніше, Африка – це напрям з низькою пріоритетністю для зовнішньої політики Китаю в цілому, належить до категорії «країн, що розвиваються і здебільшого є засобом для досягнення політичних та економічних цілей Китаю. Африка взагалі виключається із категорії «стратегічно важливих» і не досягає найвищого рівня прийняття рішень (Xi Jinping 2015: 21).

Однією з найважливіших віх у розвитку африкано-китайських відносинах є створення у 2000-ому році Форуму китайсько-африканської співпраці (ФОКАС), який є інституційним вираженням китайського політико-творення і механізмом колективного діалогу сторін, що охоплює КНР та майже усі країни Африканського континенту (окрім Свазіленду, який не має дипломатичних відносин з Пекіном, так як признає Тайвань).

Виступаючи на відкритті першого засідання Форуму в Пекіні в жовтні 2000 року, Голова КНР Цзян Цземінь назвав його «великим почином в історії китайсько-африканських відносин», зауваживши, що з настанням нового тисячоліття Китай і Африка виявилися перед лицем проблем, які належить вирішувати спільними зусиллями. На першому засіданні Форуму було прийнято «Програма китайсько-африканського співробітництва в економічному і соціальному розвитку», в якій були позначені основні напрямки розвитку відносин Китаю з країнами континенту на зламі століть, а також «Пекінська декларація» (Beijing Declaration 2018). Декларація містила заклик до встановлення нового справедливого світового порядку і реалізації програми стратегічного партнерства з метою забезпечення сталого розвитку в XXI столітті. Поряд з цим в ній йшлося про необхідність розробки нової стратегії економічного зростання з тим, щоб підвищити здатність африканських країн брати участь в процесах глобалізації. У документі наголошувалося на необхідності вдосконалення механізму двосторонніх консультацій з метою розширення сфер співробітництва.

2014-2015 роки, що стали свідками скорочення темпів зростання китайської економіки, дали підстави для песимістичних прогнозів щодо майбутнього Китаю в Африці. Але, хоча багато факторів говорять не на користь розширення масштабів китайсько-африканського економічного співробітництва, Пекін явно не має наміру йти з континенту і готовий взяти на себе нові зобов'язання (China in Africa 2009: 37).

Підтвердженням цьому став 2-й саміт Форуму китайсько-африканського співробітництва 4-5 грудня 2015 р Йоганнесбурзі (ПАР). Прагнучи підкреслити значимість події, Пекін навмисно підняв рівень заходу (зазвичай в африканських країнах проводилися конференції ФОКАС на міністерському рівні). Вперше саміт відбувся на африканській землі, з темою: «Спільний прогрес Китаю та Африки: взаємовигідне співробітництво для загального розвитку». Його учасниками стали глави і представники 50 африканських держав, що мають з Китаєм дипломатичні відносини. Саміт проходив в умовах, коли і Китай, і Африка взяли нові стратегії розвитку. Африканський Союз в честь 50-річчя з моменту створення Організації Африканської Єдності (ОАЄ) прийняв «Порядок-2063», мета якої – домогтися вирішального зсуву в розвитку протягом наступних 50 років (The rise of China 2010).

212 — Третій саміт ФОКАС 3-4 вересня 2018 року став наслідком ускладнень в міжнародній обстановці і в китайсько-американських відносинах, і в зв'язку зі ставкою, зробленою сьогодні Пекіном на зовнішньополітичну ініціативу «Один пояс – один шлях», в яку втягнута і Африка. Той факт, що Китай підвищив рівень заходу, говорить про зростаючу важливість Африки в його політиці.

Саміт став найбільш представницьким за всю історію діяльності ФОКАС. У Пекін прибули посланці 54 африканських країн і організацій, які є членами ФОКАС, в тому числі 40 президентів, 10 прем'єр-міністрів, один віце-президент і голова Комісії Африканського союзу. Крім того, на зустрічі були присутні Генеральний секретар ООН, представники ще 26 міжнародних і африканських регіональних організацій. Таким чином, загальна кількість китайських і іноземних учасників перевищила 3200 осіб – настільки масштабне зовнішньополітичне заход відбувся на території Китаю вперше. Міністр закордонних справ КНР Ван І назвав тиждень, коли проходили саміт і відповідні заходи, «золотим тижнем китайсько-африканської дружби». Протягом дводенного засідання підприємці Китаю і Африки обговорили питання співпраці в галузі торгівлі, інфраструктури, промисловості і прийшли до висновку, що індустріалізація є необхідною умовою розвитку Африканського континенту (Wu Yu-Shan 2012: 70).

За підсумками проведених заходів було підписано близько 150 угод про співпрацю, в тому числі про співпрацю Китаю з 28 країнами Африки і Комісією Афросоюзу з будівництва «Один пояс – один

шлях». На саміті були прийняті два підсумкових документа: Пекінська декларація про побудову більш тісного китайсько-африканського співтовариства з єдиною долею і Пекінський план дій ФОКАС на 2019-2021 роки (The rise of China 2010). Також було озвучено цілий пакет нових заходів для всебічного поглиблення китайсько-африканського співробітництва, в основі якого – «вісім великих ініціатив».

На початку свого приходу до влади, Сі Цзіньпін значно активізував африканський напрям зовнішньої політики КНР. Як політична подія, саміт ФОКАС зазвичай відображає поточні пріоритети Китаю у зовнішній стратегії. Пекінський саміт 2018 року не став винятком. Протягом восьми днів під час саміту китайський президент Сі Цзіньпін зустрівся з кожним лідером з 53 африканських країн, присутніх на заході, підкреслюючи китайсько-африканське співтовариство спільної долі. Судячи з заяв, саміт висунув два політичні послання. Зовні Китай докладає серйозних зусиль для консолідації підтримки африканськими країнами міжнародного порядку денного Китаю, особливо у світлі китайської та торгової політики адміністрації Трампа. Внутрішньо, між Китаєм і Африкою, Китай збільшує свою гру на розбудову спроможності Африки, яка зараз очолюється компанією з м'якої сили Китаю та зусиллями, спрямованими на просування китайської моделі політичного та економічного розвитку в країнах, що розвиваються (London Declaration 2019: 22).

213

На відміну від 10 пунктів Плану дій 2015 року, у виступі Сі Цзіньпіна і Плані дій на 2019-2021 років значаться 8 ініціатив, зміст яких розширилося і поглибилося. Так, наприклад, Китай має намір звернути більш серйозну увагу на дисбаланс у торгівлі з Африкою і на сповільнення зростання двосторонньої торгівлі, яка, втім, в 2017 р знову набрала темпи і склала 170 млрд. дол. Щоб подолати дисбаланс, Китай має намір збільшити закупівлі африканської продукції, зробивши наголос на не-сировинні товари. Можна прослідкувати нову тенденцію - упор на індустріалізацію країн континенту.

Саміт ФОКАС 2018 року відбувся в той час, коли китайська зовнішня політика зазнала серйозних перешкод. З одного боку, американсько-китайська торговельна війна підняла питання, як всередині країни, так і зовні, про здатність Китаю підтримувати військові дії з США. питання щодо експансіоністського наміру Китаю, а також фінансових проблем і проблем безпеки з боку країн-реципієнтів.

Значно зріс вплив китайської «м'якої сили» і в сфері освіти. У зобов'язаннях ФОКАС 2015 року Китай зобов'язався в цілому 2000 навчальних програм, 30 000 стипендій уряду, візити 200 африканських вчених, а також навчання для 500 африканських молодих людей і 1000 співробітників ЗМІ. Проте, цього року кількість урядових стипендій зросла з 30 000 до 50 000, на додаток до 1000 африканських лідерів, які Китай навчатиме. Демонструючи глибокі інтереси Китаю у формуванні наступного покоління африканських лідерів, Китай збільшив кількість молодих африканців, яких можна було запросити до Китаю для обміну до 2 тисяч. Все це вражає, але жодна з них не настільки знижується, як кількість потенціалу та можливостей навчання, які Китай погодився забезпечити: 50 000 можливостей навчання африканським країнам, у тому числі урядовцям, лідерам громадської думки, науковцям, журналістам та технічним експертам. Це, по суті, африканські політичні, економічні та соціальні еліти та лідери, які визначатимуть майбутнє континенту та його відносин з Китаєм (Shinn 2005: 103).

214

Враховуючи коригування в стратегії Пекіну щодо Африки, відображені в «Плані дій на 2019-2021» (The rise of China 2010), критика з боку Заходу все ж має свій вплив на Китай, який дуже цінує свій міжнародний імідж.

В останні роки уряд Китаю почав приділяти більше уваги м'якій силі як інструменту своєї зовнішньополітичної стратегії. У 2010 році газета The People Daily опублікувала статтю, в якій прем'єр-міністр Вень Цзябао заявив, що Китай буде активніше брати участь у «просуванні культури», підкреслюючи думку про те, що м'яка сила стала ключовою концепцією сучасних міжнародних відносин. В контексті Африки, це передбачає поширення позитивного іміджу КНР для африканців через обмін засобами масової інформації, культурою та людьми.

Таким чином, в країнах регіону була відкрита мережа «Інститутів Конфуція», де здійснюється підготовка місцевого персоналу китайських підприємств, викладається китайська мова, а також надається позитивна інформація про Китай, його культуру та внесок у розвиток Африки і світу. Поряд з цим студенти з африканських країн запрошуються на навчання до КНР (Волович 2019).

У таких африканських країнах, як Кенія та ПАР, базується низка державних ЗМІ Китаю, які розповсюджуються в країнах регіону.

Крім того, в Африці діють Міжнародне Радіо КНР, Центральне телебачення Китаю та радіотелевізійне агентство China Daily Africa. Все це сприяє формуванню позитивного іміджу КНР в регіоні (Волович 2019).

Окрема увага учасників Форуму приділялась питанню більш широкого залучення африканських країн до реалізації проєктів китайської ініціативи «Один пояс – один шлях». За словами Голови КНР Сі Цзіньпіна, Африка є історичним та природним продовженням «Одного поясу – одного шляху», а також його важливим учасником. При цьому Китай не висуває жодних політичних умов для надання інвестицій країнам регіону в рамках цієї ініціативи, не втручається у їх внутрішні справи та не нав'язує своїх вимог.

Підсумовуючи, в більшій мірі, ніж раніше, Китай, схоже, сприймає серйозну реакцію та критику певної політики Китаю, яка негативно впливає на життя та інтереси африканців. Десятиліттями участь Китаю в Африці мала трансакційний характер і спиралася на ринкові взаємодоповнення, які існували між потребою Китаю в природних ресурсах та потребою Африки у виробництві товарів та розвитку інфраструктури. Нині слід і вплив Китаю швидко перевершили його здатність керувати та контролювати ситуацію на місцях. У той же час африканські лідери та засоби масової інформації стали більш голосними у своїй критиці щодо китайської політики, і багато хто закликає до більш рівних відносин, виходячи з потреб та бажань африканців. Нещодавні коригування політики та заяви китайських еліт, схоже, свідчать про те, що Пекін реагує активніше на заклики до змін, а також відображає довгострокову стратегію створення особистих зв'язків між африканцями та китайцями.

Висновки. Зростаюча потреба в природних ресурсах внаслідок швидкого переходу Китаю до ринково орієнтованої економіки стимулювала Пекін у пошуках нових ринків збуту, а також джерел енергоресурсів, одним із яких став африканський континент. Китай розглядає Африку як невід'ємну частину фундаменту китайського наративу про не-універсальність демократії. Пекін керується принципом невтручання у внутрішні справи країн Африки. Попри значне зростання впливу КНР на африканський континент на початку XXI століття, у Пекіну довгий час не було конкретного плану дій щодо країн Африки, а його діяльність обмежувалася комерційними проєктами. Активізація обговорення африканського питання у дискурсі

політичних лідерів Китаю дає можливість прогнозувати, що африканський напрямок зовнішньої політики КНР рухається в сторону подальшої інституалізації. В 2015-2017 роках було відчутне певне гальмування в розвитку китайсько-африканських стосунків, але початок торгових конфліктів між КНР та США внаслідок політики адміністрації Трампа стимулювали Пекін. З Пекінського саміту 2018 року можна зробити висновок, що Пекін врахував критику з боку Заходу та вніс у свою африканську політику корективи. Більше, ніж будь-коли раніше, Африка звучить в офіційному наративі як «основа фундаменту зовнішньої політики Китаю», орієнтованої на підтримку країн, що розвиваються. Формування цієї коаліції здійснюється не лише за рахунок економічних винагород, але і все частіше за допомогою м'якої сили у вигляді ЗМІ, освітніх програм та закладів по вихованню майбутніх африканських політичних еліт.

References:

216

1. Volovych, O. 2019. Afrykans'ka polityka Kytau. Borysfen Intel. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/afrykanska-polityka-kytau/> (in Ukrainian).
2. Beijing Declaration. 2018. Toward an Even Stronger China-Africa Community with a Shared Future. URL: https://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/t1594324.htm
3. Broadman, H. 2007. Africa's Silk Road: China and India's New Economic Frontier / with contributions from Gozde Isik, Sonia Plaza, Xiao Ye and Yutaka Yoshino. World Bank Publications. 392 p.
4. China in Africa: A Strategic Overview. 2009. Executive Research Associates (Pty) Ltd. 104 p.
5. China's Emerging Global Health and Fireign Aid Engagement in Africa. 2011 / Ed. by Charles Freeman, Xiaoqing Lu Boynton. Center for Starategic and International Studies. 58 p.
6. Hu Jintao. 2012. Open Up New Prospects for A New Type of China-Africa Strategic Partnership (Opening Ceremony of the 5th Ministerial Conference of The Forum on China-Africa Cooperation, Beijing, China, 19 July, 2012). URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t953166.shtml
7. London Declaration. 3-4 December 2019. North Atlantic Council. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

8. Shinn, D. 2005. China's Approach to East, North and the Horn of Africa. China's Global Influence: Objectives and Strategies (Testimony before the U. S.-China Economic and Security Review Commission, July 21, 2005). URL: https://www.uscc.gov/sites/default/files/7.21-22.05shinn_david_wrts.pdf

9. Smith, E. 2019. The US-China trade rivalry is underway in Africa, and Washington is playing catch-up. CNBC. URL: <https://www.cnbc.com/2019/10/09/the-us-china-trade-rivalry-is-underway-in-africa.html>

10. The rise of China and India in Africa: challenges, opportunities and critical interventions / Edited by Fantu Cheru, Cyril Obi. Zed books, 2010. 289 p.

11. Wu Yu-Shan. 2012. The Rise of China's State-Led Media Dynasty in Africa. South African Institute of International Affairs, Occasional Paper 117. 33 p.

12. Xi Jinping. 2015. Speech at the Opening Ceremony of the Johannesburg Summit of The Forum on China-Africa Cooperation, 4 December 2015. URL: <http://www.dirco.gov.za/docs/speeches/2015/xi1204.htm>

217

13. Yun, S. 2015. The Sixth Forum on China-Africa Cooperation: New Agenda and New Approach? Foresight Africa: Top Priorities for the Continent in 2015. URL: <http://www.brookings.edu/research/reports/2015>

14. Zweig, D., Jianhai, B. 2005. China's Global Hunt for Energy. Foreign Affairs, Vol. 84, No. 5. P. 22-39.

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.218-239>

УДК: 327.7:35(417)

© Маріанна Марусинець¹

НЕЙТРАЛІТЕТ ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОСТІ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ РЕСПУБЛІКИ ІРЛАНДІЯ

218
— Статтю присвячено аналізу феномена ірландського суверенітету як фундаменту державності та зовнішньополітичної стратегії Республіки Ірландія в контексті глобальних політичних трансформацій ХХ–ХХІ ст. Аргументовано, що політика нейтралітету Республіки Ірландія має багату історію. Вона допомагає країні уникати участі у військових конфліктах і впливає на міжнародні події. Ірландія не є членом військових союзів та угод про взаємну оборону, що дозволяє їй зберігати незалежність. ЄС і міжнародні партнери поважають суверенітет і нейтралітет Ірландії, що підтверджується юридичними гарантіями, наданими в 2009 р. Рішення Ірландії про нейтралітет було ухвалено після боротьби за незалежність і напружених відносин із Великою Британією. Прихильність нейтралітету не є постійною, і його значення продовжує переглядатися. Розширення участі Ірландії в миротворчих місіях та інтеграція в ЄС привернули увагу до її нейтралітету. Однак деякі аспекти інтеграції до ЄС викликають занепокоєння, особливо загальна зовнішня політика ЄС і політика безпеки.

Показано, що з моменту свого виникнення ірландський нейтралітет є предметом дискусій і різних інтерпретацій. Ірландія традиційно дотримується політики нейтралітету, яка є історичною традицією, а не обов'язком, як у випадку з Австрією. Політика невтручання в міжнародні відносини сформувалася до створення Ірландської Республіки в 1948 р., коли Ірландія вийшла з Британської Співдружності. Це рішення було зумовлене прагненням ірландського

¹ Кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник, доцент кафедри історії та суспільних дисциплін, старший дослідник Науково-дослідного центру імені Тиводора Легоцькі, Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці ІІ. E-mail: maruszinec.marianna@kmf.org.ua; <https://orcid.org/0000-0001-7366-9328>.

народу уникнути участі в британських військових конфліктах, а також бажанням здобути незалежність і суверенітет від британського правління. Ірландський нейтралітет не закріплений у конституції і не має офіційного тлумачення, але він відчувається і є реальним. Після століть політичного гніту і репресій з боку Великої Британії ірландці прагнули незалежності та самовизначення. Ідея полягала в проведенні політики, відмінної від британської, щоб підкреслити унікальність країни. З початком Другої світової війни нейтралітет став асоціюватися з боротьбою за свободу. В умовах глобальних політичних трансформацій ХХІ ст. прихильники ідеї про неможливість збереження нейтралітету заявляють, що залученість Республіки Ірландія в міжнародні відносини виключає можливість збереження нейтралітету. Однак такий підхід не враховує мінливу геополітичну ситуацію і думку ірландців, які продовжують вважати свою країну нейтральною.

Встановлено, що Республіка Ірландія бере активну участь у міжнародній політиці, будучи членом ООН і учасником програми НАТО «Партнерство заради миру». Вона дозволила США використовувати один зі своїх аеропортів для військових операцій в Іраку та Афганістані. Ірландські сили брали участь у миротворчих місіях ООН. Найбільш жваві дискусії стосуються взаємин Республіки Ірландія з ЄС. Доведено, що ірландці непокояться через втрату незалежності та нейтралітету, незважаючи на позитивне ставлення до членства в ЄС. Страх втрати суверенітету та нейтралітету впливає на громадську думку. Позиція більшості політиків змінилася, не збігаючись із громадською думкою. Останнім справжнім прихильником нейтралітету був І. де Валера, який представив цю концепцію як офіційну. Нині переважна більшість ірландців продовжує підтримувати нейтралітет.

Ключові слова: нейтралітет, Республіка Ірландія, ЄС, Велика Британія, безпека, незалежність, ООН, НАТО.

Neutrality as the Basis of Statehood and Foreign Policy of the Republic of Ireland

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of Irish sovereignty as the foundation of statehood and foreign policy strategy of the Republic of Ireland in the context of global political transformations of the 20th–21st centuries. It is argued that the policy of neutrality of the Republic

of Ireland has a rich history. It helps the country to avoid participation in military conflicts and influences international events. Ireland is not a member of military alliances and mutual defense agreements, which allows it to maintain independence. The EU and international partners respect the sovereignty and neutrality of Ireland, which is confirmed by legal guarantees provided in 2009. Ireland's decision on neutrality was made after the struggle for independence and tense relations with the UK. Commitment to neutrality is not permanent, and its meaning continues to be reconsidered. Ireland's increased participation in peacekeeping missions and integration into the EU have drawn attention to its neutrality. However, some aspects of EU integration raise concerns, especially the EU's common foreign and security policy.

It is shown that Irish neutrality has been the subject of debate and different interpretations since its inception. Ireland has traditionally followed a policy of neutrality, which is a historical tradition, not an obligation, as in the case of Austria. The policy of non-intervention in international relations was formed before the creation of the Irish Republic in 1948, when Ireland left the British Commonwealth. This decision was due to the desire of the Irish people to avoid involvement in British military conflicts, as well as the desire to gain independence and sovereignty from British rule. Irish neutrality is not enshrined in the constitution and has no official interpretation, but it is felt and real. After centuries of political oppression and repression by Britain, the Irish sought independence and self-determination. The idea was to pursue a policy different from the British in order to emphasize the uniqueness of the country. With the outbreak of World War II, neutrality began to be associated with the struggle for freedom. In the context of global political transformations of the 21st century, Proponents of the idea that it is impossible to maintain neutrality argue that the involvement of the Republic of Ireland in international relations excludes the possibility of maintaining neutrality. However, this approach does not take into account the changing geopolitical situation and the opinion of the Irish, who continue to consider their country neutral.

It has been established that the Republic of Ireland is actively involved in international politics, being a member of the UN and a participant in the NATO Partnership for Peace program. It allowed the United States to use one of its airports for military operations in Iraq and Afghanistan. Irish forces participated in UN peacekeeping missions. The liveliest discussions concern Ireland's relationship with the EU. It has been proven that the Irish are worried about losing independence and neutrality, despite a positive attitude

towards EU membership. Fear of losing sovereignty and neutrality affects public opinion. The position of most politicians has changed, not coinciding with public opinion. The last real supporter of neutrality was I. de Valera, who presented this concept as official. Currently, the vast majority of Irish people support neutrality.

Keywords: *neutrality, Republic of Ireland, EU, UK, security, independence, UN, NATO.*

Постановка проблеми. Політика нейтралітету Республіки Ірландія має багату історію, яка дала змогу країні уникнути участі в руйнівних війнах і справила позитивний вплив на розвиток держави. Політика військового нейтралітету ірландської держави протягом довгого часу залишається важливою складовою її незалежної зовнішньої політики. Ця політика, яку проводили уряди, що змінювали один одного, означає, що Республіка Ірландія не бере участі у військових союзах, а також в угодах про спільну або взаємну оборону. Європейський союз (ЄС) і міжнародні партнери Республіки Ірландія завжди висловлювали глибоку повагу до її суверенітету, незалежності та нейтралітету. Юридичні гарантії, надані Європейською радою в червні 2009 р., підтвердили, що «політика ЄС у сфері безпеки і оборони не впливає на традиційну політику військового нейтралітету Ірландії і не завдає їй шкоди» (International Security Policy 2025).

221

Практика невтручання у внутрішні справи інших держав не є винятковою прерогативою Республіки Ірландія. Багато країн на міжнародній арені обрали цей шлях, і причини, що спонукають їх до цього, можуть бути різними. Деякі держави вважають за краще зберігати нейтралітет, керуючись своїми внутрішніми переконаннями і принципами, в той час як інші країни роблять це виходячи зі стратегічних міркувань, які надають їм певні переваги.

Республіка Ірландія має унікальну історію, пов'язану з її рішенням дотримуватися нейтралітету. Це рішення значною мірою зумовлене складними і часто напруженими відносинами з найближчим сусідом – Великою Британією. Боротьба за незалежність призвела до формування принципу суверенного нейтралітету, згідно з яким ірландська держава відмовилася від участі у військових конфліктах. Цей принцип став невід'ємною частиною суверенітету, завойованого Ірландією. Проте прихильність нейтралітету з боку молодшої нації була непостійною і непередбачуваною. Ставлення до нейтралітету

варіювалося від сумнівів у його існуванні до гучного захисту і підтримки. У результаті ірландський нейтралітет продовжує вивчатися і переглядатися як в академічних колах, так і в політичній сфері.

Розширення участі Республіки Ірландія в міжнародних миротворчих місіях, а також її взаємодія з Європою і процесом інтеграції в ЄС, привернули увагу до нейтралітету ірландської держави як ніколи раніше. Будучи активним і добровільним учасником європейського інтеграційного проекту впродовж кількох десятиліть, деякі аспекти інтеграції до ЄС, тим не менш, почали викликати зростаючу стурбованість серед ірландського населення. Одним із ключових аспектів, що викликають занепокоєння, є спільна зовнішня політика ЄС і політика безпеки, а також спільна політика в галузі безпеки і оборони, значення яких значно зросло за останні два десятиліття.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Республіка Ірландія є об'єктом пильної уваги дослідників, які цікавляться її зовнішньою політикою і нейтралітетом. У 2023 р. в країні відбувся відкритий національний консультативний форум з питань міжнародної безпеки, під час якого експерти, вчені та представники громадськості обговорили зовнішню політику держави, нейтралітет і проблеми безпеки. У межах форуму було проведено 18 панельних дискусій, присвячених аналізу ситуації у світі, визначенню ролі Республіки Ірландія на міжнародній арені, а також виявленню наявних і потенційних глобальних загроз (Consultative Forum Programme 2023).

Дослідження політики нейтралітету в контексті зовнішньополітичного курсу Республіки Ірландія в період Другої світової війни являє собою ключовий аспект аналізу дослідників. В останній чверті XX ст. в ірландській, європейській та американській історіографії спостерігається тенденція до переосмислення основних концепцій національної історії, пов'язаних із подіями Другої світової війни. Зокрема, відбувається перегляд ролі Республіки Ірландія в цих подіях. Думки політиків та експертів щодо ролі ірландської держави в подіях Другої світової війни є суперечливими та неоднозначними. Дехто звинувачує Ірландію в підтримці нацистської Німеччини, в той час як інші захоплюються її рішучою протидією тиску з боку Великої Британії.

В умовах глобальних політичних трансформацій XXI ст. проблема ірландського нейтралітету залишається однією з найактуальніших в історіографії як Республіки Ірландія, так і інших країн Заходу. Не-

зважаючи на трансформацію міжнародного порядку і системи міжнародних відносин, Республіка Ірландія продовжує дотримуватися політики нейтралітету в міжнародних відносинах. Це означає відмову від вступу ірландської держави у військові союзи або оборонні пакти, а також від участі в міжнародних конфліктах. Нейтральний статус Республіки Ірландія закріплений в її конституції, що дає змогу країні не бути членом НАТО і брати активну участь у міжнародних миротворчих зусиллях під егідою ООН.

Тема нейтралітету держави на міжнародній арені становить значний інтерес для дослідників у галузі політичної науки в Україні. Однак Республіка Ірландія як держава в контексті цієї проблематики залишається недостатньо вивченою. У сфері наукових досліджень, пов'язаних із політикою нейтралітету ірландської держави, можна виокремити значну кількість наукових праць дослідників із Республіки Ірландія, Великої Британії, ЄС та США. Серед найбільш значущих праць у цій царині слід виокремити дослідження таких учених, як Аунеслуома Я., Райнію-Ніємі Я., Карті М., Девайн К., Діннен К., Дональд Д., Еммот Р., Сіболд С., Фаннінг Р., Фінн К., Ганнон К., Гуд Л., Хаулін Г., Кітінг П., Ліхі П., Макнеллі Е., Макнамара Е., Мерфі С., Ніл Д., О'Керролл С., О'Лірі Н., Райан Б., Шванберг П., Салмон Т., Шванберг П., Вігелл М., Вільямс П.

223

Метою статті є визначення характерних особливостей та комплексний аналіз еволюції феномену ірландського суверенітету як основи державності та зовнішньополітичної стратегії Республіки Ірландія в умовах глобальних політичних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння позиції Республіки Ірландія щодо нейтралітету необхідно враховувати історичний контекст. На відміну від інших нейтральних країн, таких як Австрія, яка зобов'язана дотримуватися свого нейтралітету згідно з Австрійським державним договором 1955 р. і конституцією, нейтралітет Ірландії заснований на історичних традиціях. Ірландська політика нейтралітету і невтручання в міжнародні відносини сформувалася ще до створення Ірландської республіки та Ірландської вільної держави як самоврядного домініону в складі Британської Співдружності. В основі цієї позиції лежить прагнення ірландського народу не брати участі в «британських» військових конфліктах. Це можна пояснити бажанням ірландців здобути незалежність і суверенітет, які вони не

могли здобути за умов британського правління протягом тривалого часу (Fanning1982: 27).

До 1922 р. основною перешкодою, з якою стикався ірландський народ, було усвідомлення відсутності свободи. Ірландська боротьба велася за свободу від англійської окупації та панування.

Під час Першої світової війни поведінка Ірландії свідчила про її упереджене ставлення до союзників. Ірландія надавала Великій Британії розвідувальні дані та допомогу, зокрема дозволила використовувати свій повітряний простір для британських літаючих човнів і дозволила атакувати німецькі підводні човни у своїх водах. Ірландія також дозволила ірландським чоловікам брати участь у бойових діях і дозволила обмежене інтернування британських солдатів. Ступінь упередженості Ірландії стала очевидною тільки через десятиліття (Schwanberg 2012:13).

224 — Популярність публічного нейтралітету Ірландії затьмарила її фактичну поведінку, що призвело до її негативного сприйняття у Великій Британії та в усьому світі. Наприкінці війни Черчилль заявив, що нейтралітет Ірландії майже завадив перемозі союзників. Ірландія не відкрила свої двері для єврейських біженців під час війни. І. де Валера висловив співчуття послу Німеччини після смерті А. Гітлера, що викликало вимоги вибачень. Він також заявив про стійкість Ірландії протягом століть, не вихваляючи військові зусилля союзників. У липні 1940 р. британський уряд запропонував об'єднати південну і північну частини Ірландії, але натомість Ірландія мала оголосити війну Німеччині або допустити британські війська на свою територію. І. де Валера відмовився, зберігши нейтралітет Ірландії (Donald 2002: 21).

У 1948 р. Ірландія проголосила себе республікою і вийшла зі складу Британської Співдружності. Того ж року було ухвалено Закон про Ірландську Республіку. Американська влада запропонувала Ірландії вступити до Організації Північноатлантичного договору (НАТО), але Ш. Макбрайд, який обіймав на той час посаду міністра закордонних справ, відповів, що будь-який військовий союз із державою, відповідальною за розділ, неприйнятний для ірландського народу. У 1955 р. Республіка Ірландія вступила в Організацію Об'єднаних Націй (ООН). Міністр закордонних справ ірландської держави Л. Косгрейв пояснив це рішенням прагненням уникнути асоціації з певним блоком або групою націй. У 1956 р. ООН створила миротворчі сили,

які могли діяти тільки за згодою залучених сторін, за умови нейтралітету миротворців і мінімального застосування сили. Республіка Ірландія брала активну участь у миротворчих місіях ООН (Donald 2002:21).

Як відомо, вже у 90-і роки ірландським силам оборони було надано роль учасника місій ООН з підтримання міжнародного миру. Участь у місіях ретельно розглядається і отримує схвалення Ради Безпеки ООН, уряду та Палати представників Республіки Ірландія. У 1961 р. Республіка Ірландія подала заявку на вступ до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Її неучасть у НАТО і слабкий стан економіки відклали вступ до ЄЕС до 1973 р. (Benefits of EU membership for Ireland 2025). Питання було вирішено завдяки зусиллям Ш. Лемасса, який обіймав на той час посаду лідера партії «Фіанна Файл». Республіка Ірландія надавала допомогу США у війні в Іраку й Афганістані та пообіцяла допомогти Великій Британії в разі ядерної війни. Зростаюча участь Республіки Ірландія в міжнародних справах і прихильність підтримці миру ускладнили її нейтральний статус (Schwanberg 2012: 21).

225

Нині переважна більшість громадян Республіки Ірландія послідовно виступають за збереження нейтралітету як основоположного принципу зовнішньої політики, політики в галузі безпеки і оборони країни. Демократія, яка характеризується як форма правління, за якої народ здійснює владу через обраних представників, передбачає, що уряд має відображати волю народу. У зв'язку з цим уряд Республіки Ірландія має враховувати послідовні та раціональні уподобання громадян щодо нейтралітету в зовнішній політиці. Однак політичні діячі з правлячої партії Республіки Ірландія нерідко використовують міжнародні події для того, щоб заявити про необхідність перегляду, обговорення або відмови від нейтралітету країни.

Результати 19 опитувань громадської думки, в яких ставилися запитання про переваги щодо нейтралітету, військових союзів і НАТО в період з 1981 р. до 2023 р., свідчать про те, що приблизно четверо з п'яти жителів Республіки Ірландія послідовно підтримують активний нейтралітет і лише 13-15% готові вступити в НАТО або відмовитися від нейтралітету. Як ставлення громадськості до нейтралітету, так і уявлення громадськості про активний позитивний нейтралітет є стабільними в часі й навряд чи зміняться, оскільки вони ґрунтуються на базових цінностях та ідентичності масової аудиторії (Devine 2024).

У «Білій книзі із зовнішньої політики 1996 р.» (англ. The 1996 White Paper on Foreign Policy) було зазначено, що більшість ірландців завжди підтримували військовий нейтралітет Ірландії та визнавали позитивні цінності, які він символізує, а також визнавали, що «зовнішня політика Ірландії – це щось більше, ніж просто корисливість. Для багатьох із нас це показник того, які ми люди» (The White Paper on Foreign Policy 1996). Проте уряди ірландської держави, що змінювали один одного, розглядали цю послідовну громадську підтримку активного нейтралітету, засновану на цінностях, як перешкоду, яку необхідно подолати або обійти.

226
— Нейтралітет становить основу зовнішньої політики не тільки Ірландії, а й багатьох інших країн-членів ЄС (Aunesluoma and Rainio-Niemi 2016: 60). Наукове моделювання даних про громадську думку в Республіці Ірландія показує, що підтримка нейтралітету країни ґрунтується на цінностях та ідентичності. Зокрема, ставлення громадськості до нейтралітету Республіки Ірландія структуроване за такими параметрами, як незалежність (стосовно європейської інтеграції) та ідентичність (гордість за те, що ти ірландець) (Devine 2008: 480).

Серія опитувань громадської думки, регулярно проведених від імені Європейської комісії та інших інституцій ЄС від 1974 р., – «Євробарометру» (англ. Eurobarometer) – регулярно демонструють, що в Республіці Ірландія частка людей, які вважають членство в ЄС позитивним і не підтримують європейську оборону, є найвищою серед усіх країн-учасниць. Це означає, що для ірландців бути «проєвропейцями» не означає підтримувати мілітаризм ЄС. Наприклад, в опитуванні Євробарометра 2006 р. Республіка Ірландія посідає перше місце за часткою людей, які позитивно ставляться до ЄС, але перебуває наприкінці списку за рівнем суспільної підтримки європейської спільної політики оборони та безпеки. Ці дві позиції не є парадоксальними, а відповідають сприйняттю Республікою Ірландія спочатку Європейського економічного співтовариства, а згодом Європейського союзу як суто торговельної організації (Devine 2006:157).

Ця фундаментальна різниця в уподобаннях між громадськістю та урядом щодо несумісних позицій збереження активного позитивного нейтралітету на противагу просуванню та участі в мілітаризмі ЄС лежить в основі так званої дворівневої гри. Дослідження громадської думки на референдумах за Маастрихтським договором – «Договором

про Європейський союз», що був підписаний у 1992 р. і набув чинності у 1993 р., та Амстердамським договором – «про внесення змін до Договору про Європейський союз», що був підписаний у 1997 р. і набув чинності у 1999 р., а також за Ніццьким договором, який був спрямований на реформування інституційної структури ЄС, що був підписаний у 2001 р. і набув чинності у 2003 р., засвідчили, що значна кількість громадян Республіки Ірландія неодноразово голосувала проти таких договорів, які сприяли мілітаризації ЄС через ослаблення основних принципів активного нейтралітету ірландської держави (Devine 2011).

Остання версія дворівневої гри була створена після того, як прем'єр-міністр Республіки Ірландія М. Мартін заявив Європейському парламенту в Страсбурзі: «Нам не потрібне проведення референдуму для вступу до НАТО. Це політичне рішення уряду». Водночас, юридично, це рішення народу, ухвалене на вільному і чесному референдумі. Потенційне громадське вето є ключовим чинником, що пояснює збереження нейтралітету Республіки Ірландія на сьогоднішній день (O'Leary 2022).

227

З точки зору прихильників ірландського нейтралітету, існують певні причини, що спонукають відмовитися від членства в НАТО і, як наслідок, в об'єднаному військовому альянсі Західноєвропейського союзу та Європейського союзу, відомому як «європейське крило» НАТО. Однією з таких причин є відсутність можливості контролювати застосування сили та автоматичне залучення Республіки Ірландія до військових конфліктів. Це викликає побоювання, що приєднання до військового союзу означатиме автоматичну участь у військових діях без можливості впливати на ухвалені рішення (Carthy 2022).

Прихильники нейтралітету Республіки Ірландія вважають, що НАТО використовує силу без відповідного дозволу ООН у низці регіонів, включно з Косово, Сербією, Іраком та Афганістаном. Більше того, дії НАТО в цих регіонах супроводжуються військовими злочинами, і альянс відмовляється співпрацювати з органами, що розслідують ці злочини. Провідні члени НАТО, такі як США, Франція та Велика Британія, підривають фінансову та оперативну підтримку миротворчих операцій ООН. У XXI ст. країни НАТО ігнорували механізми управління та контролю ООН і направили в місії ООН недостатню кількість миротворців (Williams 2020: 482).

У Республіці Ірландія прихильники нейтралітету наголошують на протидії з боку НАТО зусиллям із роззброєння та вимозі збільшити витрати на закупівлю озброєнь у контексті подальшого існування та розширення альянсу на схід, попри обіцянки не робити цього. У 2017 р. Республіка Ірландія очолила процес створення і ратифікації Договору про заборону ядерної зброї, укладеного в рамках зони, вільної від ядерної зброї. НАТО заявило, що ратифікація цього Договору несумісна з членством в альянсі, і чинить тиск на держави-члени, щоб вони не приєднувалися до договору (Arms control, disarmament and non-proliferation in NATO 2023). Крім того, ЄС не зміг виробити єдину позицію щодо цього договору (Devine 2020).

228 — Республіка Ірландія дотримується політики нейтралітету, яка глибоко вкоренилася в ірландському суспільстві і протягом багатьох років визначає зовнішню та оборонну політику країни. Суспільство ірландської держави вже давно дотримується активного і позитивного нейтралітету. Ця концепція відповідає міжнародному праву і цінностям самобутності та незалежності. Саме ці цінності лежать в основі суспільної підтримки нейтралітету. Однак еліти всередині ірландського уряду, інститути, пов'язані з ЄС, і зовнішні сили чинять тиск на Ірландію, намагаючись підірвати широко поширену думку про нейтралітет (Howlin 2023).

Однак, на переконання ірландського дослідника феномена ірландського нейтралітету К. Дівайн, незважаючи на це, уряд ірландської держави продовжує вживати заходів, спрямованих на придушення громадської підтримки нейтралітету. Він діє всупереч демократичним нормам і порушує суспільний договір, не враховуючи вподобання громадян щодо нейтралітету. Ірландська дослідниця нейтралітету К. Дівайн також вважає, що уряд Республіки Ірландія не може придушити суспільну підтримку ірландського нейтралітету. Це зумовлено низкою чинників: 1. В Ірландії існує відмінність у самоідентифікації, що проявляється в тому, що населення розглядає себе як частину спільноти і враховує її інтереси, тоді як уряд ототожнює себе з елітою ЄС і його цілями; 2. Прагнення еліти до матеріальних стимулів у вигляді влади та посад на рівні ЄС в обмін на відмову від нейтралітету; 3. Корупція, як законна, так і незаконна (Devine 2024).

Загалом можна зробити висновок про стабільність нейтралітету ірландської держави з огляду на систему стримувань і протипаг. Як наслідок, зважаючи на необхідність проведення референдуму та

отримання суспільного схвалення членства в НАТО, урядові стратегії щодо офіційного, а не неформального приєднання до організації досі не привели до успіху (Devine 2024).

Нині можна констатувати, що зміна ситуації в галузі безпеки в Європі призвела до виникнення нових дискусій в Республіці Ірландія щодо нейтрального статусу країни. Виклики, які стоять перед міжнародним порядком, очолюваним західними країнами, а також розвиток гібридних методів стратегічного суперництва, мали значний вплив на безпекову ситуацію в Республіці Ірландія (Wigell 2019).

Протягом тривалого часу Республіка Ірландія залишалася ізольованою від багатьох важливих подій, що впливають на безпеку в Європі. Однак раптова поява гібридних загроз як для уряду, так і для суспільства стала несподіванкою для країни. Без гарантій колективної оборони, кібернетична, повітряна і морська оборона ірландської держави залишаються недостатньо розвиненими і не відповідають вимогам нейтральної держави, яка може покладатися тільки на свій незалежний військовий потенціал для забезпечення базової безпеки. Комісія зі збройних сил (англ. Commission on the Defence Forces), створена для оцінки різних аспектів оборонної організації Республіки Ірландія, опублікувала свій звіт у лютому 2021 р. У звіті зроблено загальний висновок про те, що Збройні сили Республіки Ірландія не можуть ефективно захищати державу. У звіті пропонується три рівні цілей для керівництва ірландської держави в рамках майбутньої модернізації системи оборони (Report of the Commission on the Defence Forces 2022).

229

Уряд Республіки Ірландія ухвалив рішення збільшити оборонний бюджет країни з 1,1 млрд. євро до 1,5 млрд. євро до 2028 р. Це дасть змогу усунути деякі недоліки у сфері найму й утримання персоналу. Придбання основних радарів планується як важливе вдосконалення для посилення спостереження за повітряним простором (Government announces move to transform the Defence Forces and the largest increase in the Defence budget in the history of the State, 2022). Проте, з огляду на триваюче погіршення ситуації в галузі безпеки, виникають сумніви в тому, що тільки цих удосконалень буде достатньо для забезпечення майбутніх оборонних потреб Республіки Ірландія.

В умовах погіршення політичних відносин з Великобританією та зниження рівня безпеки в Європі, нейтралітет Республіки Ірландія стає проблемою, яка потребує пояснення з боку керівництва країни.

Раніше Республіка Ірландія не розглядала можливості розширення оборонної співпраці. Насамперед увага приділяється подіям у Північній Ірландії, де «Шинн Фейн» та інші націоналістичні угруповання продовжують представляти Велику Британію як проблемного партнера для Республіки Ірландія. Однак ці заяви не відповідають дійсності. Угода Страсної п'ятниці 1998 р. започаткувала довгостроковий мирний процес у Північній Ірландії і справила позитивний вплив на відносини між Великобританією та Республікою Ірландія (Hood 2020).

230 — В умовах погіршення політичних відносин з Великобританією та зниження рівня безпеки в Європі, нейтралітет Республіки Ірландія стає предметом обговорення та вимагає пояснень з боку керівництва країни. Регулярно публікуються заяви, в яких стверджується, що Республіка Ірландія не є повністю нейтральною у політичному плані та надає Україні моральну підтримку, надаючи нелетальну допомогу. При цьому наголошується, що військовий нейтралітет залишається основним принципом безпекової політики Республіки Ірландія. Однак очевидно, що однієї лише географічної віддаленості недостатньо для захисту Республіки Ірландія від гібридних загроз. Прем'єр-міністр Республіки Ірландія М. Мартін стверджує, що нейтралітет має розвиватися у відповідь на погіршення безпекової ситуації (Leahy 2022).

У першій задокументованій стратегії Республіки Ірландія для країн Північної Європи, опублікованій у 2021 р., наголошується, що тісніша політична співпраця з «однодумними» країнами Північної Європи стає все більш важливою для політики ірландської держави в ЄС після Брекзиту. Проте в ірландських дискусіях не приділяється належної уваги тому факту, що деякі країни Північної Європи (Данія, Норвегія та Ісландія) були серед засновників НАТО у 1949 р. Рішення Фінляндії та Швеції про негайний початок процесу вступу до НАТО незабаром після конфлікту в Україні у 2022 р. викликали сумніви, чи ці держави поділяють погляди Республіки Ірландія на питання безпеки. Сьогодні Республіка Ірландія продовжує відповідати за зміцнення свого оборонного потенціалу та підвищення статусу в європейській системі оборони (Emmot and Siebold 2022).

Наразі ірландська політична партія «Шинн Фейн» займає лідируючі позиції в опитуваннях громадської думки в Республіці Ірландія. Ймовірно, вона чинитиме значний вплив на формування майбутніх

урядів країни. Зовнішньополітична позиція «Шинн Фейн» не передбачає участі Республіки Ірландія у великих міжнародних ініціативах щодо безпеки. Лідери партії тривалий час критикували НАТО та симпатизували РФ. У майбутньому «Шинн Фейн» може посилити конфронтацію з Великобританією щодо Брекзиту, одночасно просуваючи свої амбіції щодо возз'єднання Республіки Ірландія з Північною Ірландією. Більш жорстка інтерпретація нейтралітету «Шинн Фейн» унеможливорює тіснішу співпрацю Республіки Ірландія з Великобританією та НАТО. Таким чином, у міру виникнення нових загроз безпеці в Європі, старі політичні розбіжності між Великобританією та Республікою Ірландія продовжуватимуть перешкоджати спільній відповіді на виклики (McNamara 2022).

10 травня 1972 р. 82% виборців Республіки Ірландія підтримали вступ країни до Європейського економічного співтовариства. З того часу Республіка Ірландія залишається одним із найактивніших прихильників Європейського союзу: 88% громадян Республіки Ірландія підтримують членство країни в ЄС. Однак Республіка Ірландія часто має різні погляди на зовнішню політику та геополітичні позиції з іншими державами-членами ЄС. Протягом XX і XXI ст. Республіка Ірландія зберігала нейтралітет у військових питаннях і не була членом ні НАТО, ні Руху неприєднання. Тим не менш, Республіка Ірландія брала участь у деяких конфліктах як союзник. Наприклад, британські пілоти були змушені приземлитися в Республіці Ірландія через несприятливі погодні умови та проблеми з навігаційним обладнанням під час Другої світової війни, були інтерновані, але потім були репатрійовані через Північну Ірландію до Англії (Ryan 2023).

Це поєднання нейтралітету та активної зовнішньої політики, яке в останні десятиліття набуло подальшого розвитку, стало предметом запеклих суперечок у рамках національних політичних дебатів. З початку XXI ст. дві найбільші політичні партії Ірландії, «Фіне Гел» (англ. Fine Gael) – партія, що входить у правоцентристську Європейську народну партію і, меншою мірою, «Фіанна Файл» (англ. Fianna Fáil) – партія, що входить до ліберальної Європейської ліберально-демократичної і соціалістичної партії, виступали за розширення участі країни в європейських проектах у сфері оборони і зовнішньої політики, таких як бойові групи ЄС (англ. EU Battlegroups) та «Постійна структурована співпраця» (англ. The Permanent Structured Cooperation, PESCO) (Finn 2017).

Республіка Ірландія, будучи членом ЄС, має багату історію, пов'язану з колоніальним минулим, вимушеною міграцією та етнічними чистками. Ці події можуть викликати протиріччя з деякими країнами ЄС, які мають колоніальне минуле, але при цьому Республіка Ірландія може мати добрі відносини з державами, які також пережили пригнічення. Географічне положення Республіки Ірландія, що межує з іншими високорозвинутими державами ЄС, деякі з яких також мають похмуру історію колоніального поневолення та Великобританією, надає їй унікального становища міжнародної дипломатії. Крім того, ірландська діаспора, яка налічує понад 70 млн. осіб, може сприяти зміцненню міжнародного впливу Республіки Ірландія (Ryan 2023).

232

— Позичія Республіки Ірландія, що полягає у збереженні нейтрального статусу держави, обумовлена тим, що європейська ідентичність є складним і багатогранним явищем, що поєднує людей з різним життєвим досвідом і поглядами. Вона формується під впливом багатьох історичних, культурних, релігійних, політичних та мовних чинників. Європейська ідентичність поєднує людей з різними поглядами на життя та історію, включаючи представників різних соціальних груп: колонізованих та колонізаторів, віруючих та атеїстів, поліглотів та носіїв однієї мови, монархістів, республіканців та федералістів. Досвід Республіки Ірландія показує, що підхід, який ґрунтується на переважанні будь-якої однієї позиції, не є ефективним.

У 2022 р. під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників Фінляндія та Швеція вирішили відмовитися від політики нейтралітету, оскільки обидві держави погодилися вступити до НАТО. Навіть номінально нейтральна Республіка Ірландія внесла 122 млн. євро у рамках Європейського фонду миру на «нелетальну підтримку» української держави. Таким чином, війна і супутнє їй суперництво великих держав порушили багатовікові підвалини. На цьому тлі уряд Республіки Ірландія в червні 2023 р. провів чотириденний консультативний форум з політики міжнародної безпеки, що був представлений як «процес громадських консультацій» після того, як уряд відмовився від проведення більш демократичних зборів громадян. Цей форум під головуванням політологині Л. Річардсон став результатом багатомісячних узгоджених зусиль ірландських ЗМІ та уряду ірландської держави щодо «відкриття дискусії» про нейтралітет за допомогою постійних публікацій думок, показових опиту-

вань і нових відкриттів, які нібито спростовують старі стереотипи (Consultative Forum Programme 2023).

Для прихильників нейтралітету й антивоєнних кампаній найбільшу загрозу становить так званий «потрійний замок», що вимагає виконання таких умов для відправки понад дванадцяти військовослужбовців Сил оборони за межі країни: 1. Мандат ООН; 2. Рішення ірландського уряду; 3. Схвалення парламенту Республіки Ірландія. Критики стверджують, що цей механізм надає Росії та Китаю право вето на ірландські місії в ООН. Однак слід зазначити, що аналогічним правом володіють і США, які використовують його частіше за інших постійних членів Ради Безпеки ООН. Також слід зазначити, що Велика Британія, яка є єдиним членом Ради Безпеки ООН, що колонізувала Республіку Ірландія та окупувала її збройними силами, також має право вето (Gannon 2023).

Результати соціологічних досліджень незмінно свідчать про те, що переважна більшість ірландських виборців виступають за збереження нейтралітету. Спроби «просвіти» з боку уряду Республіки Ірландія, спрямовані на нібито «наївні й засліплені міфами ірландські маси», характеризуються надмірною активністю. Однак правлячі партії серйозно недооцінили настрої в суспільстві. Одним із голосів розуму був президент країни М. Гігінс, який правильно оцінив, що Республіка Ірландія «небезпечно дрейфує» в бік НАТО. На переконання М. Гігінса, Республіка Ірландія ніколи не була абсолютно нейтральною, якщо таке взагалі можливо. Аналітики та активісти лівого і правого спрямування сходяться на думці, що «нейтралітет – це недосконале визначення, свого роду дипломатична химера» (Gannon 2023). Щоб розібратися в цьому складному терміні та його ще складнішому застосуванні, необхідно спочатку вивчити історичне коріння ірландського нейтралітету.

У роботі «Особлива позиція» ірландський дослідник П. Кітінг виокремлює два «ідеологічних витоки» абстрактної і важкозрозумілої «концепції нейтралітету». Перший з них – це демонстрація суверенітету держави. Другий – це явне звернення до найбільш космополітичних аспектів європейського лібералізму, які, на думку П. Кітінга, проголошують «даремність і аморальність сили та остаточну гармонію інтересів усього людства». Ці суперечливі концепції, на думку П. Кітінга, можуть об'єднатися для ефективного обґрунтування прагнення до нейтралітету (Keatinge 1984: 18).

Концепція ірландського нейтралітету, яка використовується нині, має глибоке історичне коріння. Після початку Першої світової війни в 1914 р. ірландський революціонер, соціаліст Дж. Конноллі заснував Ірландську лігу нейтралітету. Гасло «Ми не служимо ні королю, ні кайзеру», висунуте Ірландською громадянською армією Дж. Конноллі, стало символом як для прихильників нейтралітету, так і для соціалістів. У той час як Ірландське республіканське братство намагалося заручитися підтримкою Німеччини перед Великоднім повстанням 1916 р., у проголошенні Ірландської республіки згадуються «доблесні союзники Ірландії в Європі». Нейтралітет став політичним інструментом, який дозволяв ірландським націоналістам заявляти про свій суверенітет на світовій арені. З їхнього погляду, це був простий, але потужний прояв незалежності, і відмова від нього могла призвести до втрати результатів національної революції (McNally 2019).

234 — **Висновки.** З моменту свого виникнення ірландський нейтралітет є предметом дискусії. Це питання, що викликає неоднозначні тлумачення та інтерпретації, залишається актуальним як для політиків, так і для громадян та міжнародних спостерігачів. Ірландський нейтралітет має глибоке історичне коріння і відрізняється від політики інших нейтральних європейських держав. Він не закріплений у конституції та не має офіційного тлумачення, але при цьому є відчутним та реальним. Витоки ірландського нейтралітету лежать у відродженій схильності до опору як незаконній владі, так і імперіалізму, яка виявилася на початку ХХ ст.

Після століть політичного гніту та репресій з боку могутнього сусіда – Великобританії ірландський народ вирішив боротися за незалежність своєї країни. У 1910–х і 1920–х рр. боротьба за незалежність в основному виражалася в прагненні до самовизначення та суверенітету. Ідея полягала в тому, що Ірландія повинна проводити політику, відмінну від британської, щоб наголосити на своїй унікальності як для своїх громадян, так і для міжнародного співтовариства. З початком Другої світової війни риторика набула нового значення, оскільки поняття нейтралітету стало асоціюватися з боротьбою за свободу.

Як свідчить досвід Республіки Ірландія, право громадян на визначення деяких аспектів державної політики, таких як нейтралітет, є невід'ємним. В даний час, в умовах глобальних політичних трансформацій, питання про нейтралітет знову стало предметом активного обговорення в ірландському суспільстві. Громадяни Республіки

Ірландія брали активну участь у процесі прийняття рішень як у минулому, так і в контексті відносно нещодавніх референдумів за Лісабонським договором 2008 та 2009 рр. Таким чином, будь-яка глибока оцінка нейтралітету Республіки Ірландія має враховувати думку ірландського народу. Вплив ірландського суспільства на статус країни як нейтральної був і залишається значним.

В умовах трансформації системи міжнародних відносин та міжнародного порядку необхідно також враховувати зростаючу роль Республіки Ірландія як учасника міжнародної політики та її участь у міжнародних організаціях. Республіка Ірландія приєдналася до низки міжнародних договорів, зокрема ООН, і взяла участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру».

Питання, яке викликає найбільш жваві дискусії в контексті нейтралітету Республіки Ірландія, стосується взаємин ірландської держави з ЄС. У міру того, як процес інтеграції набирає обертів, громадяни Республіки Ірландія все частіше замислюються про те, як їхня країна інтегруватиметься до ЄС. Хоча результати опитувань показують, що ірландці загалом позитивно ставляться до членства в ЄС, існують проблеми, що викликають у них занепокоєння. Страх втрати незалежності та нейтралітету значно впливає на громадську думку. Загальна зовнішня політика та політика безпеки в їхньому нинішньому вигляді не є революційною особливістю права ЄС. Навіть такі риси Лісабонського договору, як «пункт про взаємну оборону», не викликають занепокоєння у нейтральних держав-членів ЄС. Це означає, що прагнення до політики нейтралітету не буде відсунуто на другий план. Проте під час палких публічних дебатів в ірландській державі, що передували референдумам щодо Ніццького і Лісабонського договорів, активно обговорювали питання національного суверенітету і нейтралітету. Це призвело до того, що ці два аспекти стали тісно пов'язані і певною мірою тотожні один одному.

На думку багатьох експертів, аргументи на користь нейтралітету Республіки Ірландія втратили свою значущість, оскільки в її законодавстві не закріплено статус нейтральної держави. Це дозволяє ірландському нейтралітету залишатися ефективним. В умовах відсутності чітко сформульованого визначення нейтралітету, Республіка Ірландія проявляє зайву обережність в оцінці впливу угод ЄС і його спільної зовнішньої та безпекової політики на свій невизначений статус нейтралітету. Відсутність конституційного закріплення

нейтралітету в ірландській державі залишає його статус предметом дискусій. Саме ця невизначеність щодо нейтралітету дозволила йому стати важливою складовою ірландської ідентичності. Політика безпеки ЄС мала незначний вплив на нейтралітет Республіки Ірландія. Процес європейської інтеграції триватиме, але, принаймні в найближчому майбутньому, єдина безпекова та оборонна політика ЄС навряд чи зможе встановити свою юрисдикцію над ірландською державою, поки ірландський народ вважає свою країну нейтральною.

References:

1. Arms control, disarmament and non-proliferation in NATO. 2023. NATO. February 27. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48895.htm
2. Aunesluoma, J., Rainio-Niemi J. 2016. Neutrality as Identity? Finland's Quest for Security in the Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 18 (4), 51-78. URL: https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00680
- 236 — 3. Benefits of EU membership for Ireland. 2025. European Commission Representation in Ireland. February, 7. https://ireland.representation.ec.europa.eu/about-us/benefits-eu-membership-ireland_en
4. Carthy, M. 2023. Neutrality: Motion [Private Members]. *Dáil Éireann debate*, 1046(4), November 28. <https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/dail/2023-11-28/17>
5. Consultative Forum Programme. 2023. Department of Foreign Affairs. November 7. <https://www.gov.ie/en/publication/39289-consultative-forum-program-me/>
6. Devine, K. 2011. Neutrality and the development of the European Union's common security and defence policy: Compatible or competing? *Cooperation and Conflict*. 46(3), 334-369.
7. Devine, K. 2020. Nuclear Non-Proliferation and Disarmament in Irish Foreign Policy. *New Zealand International Review*, 45 (4), 11-15. <https://www.jstor.org/stable/48594703>
8. Devine, K. 2006. Public opinion and Irish neutrality: a theoretical and empirical test of the 'rational public. PhD dissertation. Dublin : University of Dublin, Trinity College.
9. Devine, K. 2008. Stretching the IR Theoretical Spectrum on Irish Neutrality: A Critical Social Constructivist Framework. *International Political Science Review*, 29(4), 461-488.

10. Devine, K. 2024. The Resilience of Irish Neutrality. *E-International Relations*. July 9 2024. <https://www.e-ir.info/2024/07/09/the-resilience-of-irish-neutrality/>

11. Dinnen, C. 2022. UK initiates plan to override Northern Ireland Protocol – what you need to know. *ITV News*. June 13. <https://www.itv.com/news/2022-06-13/uk-initiates-plan-to-override-northern-ireland-protocol-what-you-need-to-know>

12. Donald, D. 2002. Neutrality, Impartiality and UN Peacekeeping at the Beginning of the 21st Century. *International Peacekeeping*, 9(4), 21–38. <http://dx.doi.org/10.1080/714002776>

13. Emmot, R., Siebold, S. 2022. Finland, Sweden sign to join NATO but need ratification. *Reuters*. July 5. <https://www.reuters.com/world/europe/finland-sweden-sign-protocol-join-nato-still-need-ratification-2022-07-05/>

14. Fanning, R. 1982. Irish Neutrality: An Historical Review. *Irish Studies in International Affairs*, 1(3), 27–38. <http://www.jstor.org/stable/30001722>

15. Finn, C. 2017. We're being asked to sell out our neutrality: Government accused of trying to rush EU defence deal vote. *The Journal*. December, 7. <https://www.thejournal.ie/eu-army-pesco-3734034-Dec2017/>

16. Gannon, C. 2023. Ireland Should Resist the Pressure to Join the Western Military Bloc. *Jacobin*. July, 19. <https://jacobin.com/2023/07/ireland-nonalignment-neutrality-nato-us-european-union-war-foreign-policy>

17. Government announces move to transform the Defence Forces and the largest increase in the Defence budget in the history of the State. 2022. Department of the Taoiseach. July 18. URL: <https://www.gov.ie/en/press-release/b3c91-government-transform-defence-forces-largest-increase-defence-budget-in-history-of-state/>

18. Hood, L. 2020. What Sinn Féin's election success means for Irish relations with the EU – and Brexit. *The Conversation*. February, 13. <https://theconversation.com/what-sinn-feins-election-success-means-for-irish-relations-with-the-eu-and-brexite-131507>

19. Howlin, G. 2023. Is Europe beckoning for Micheál Martin?: The Tánaiste's next role could be in Brussels – or in coalition with SF. *The Irish Times*. May 24. <https://www.irishtimes.com/opinion/letters/2023/05/24/is-europe-beckoning-micheal-martin/>

20. International Security Policy. 2025. Department of Foreign Affairs and Trade. <https://www.ireland.ie/en/dfa/role-policies/international-priorities/peace-and-security/international-security-policy/>

21. Keatinge, P. 1984. *A Singular Stance: Irish Neutrality in the 1980's*. Dublin: Institute of Public Administration, 1984. 162 p.

22. Leahy, P. 2022. Irish neutrality needs to 'evolve' in response to Ukraine war, Taoiseach says. *The Irish Times*. April, 10. <https://www.irishtimes.com/news/politics/irish-neutrality-needs-to-evolve-in-response-to-ukraine-war-taoiseach-says-1.4849479>

23. McNally, E. 2019. James Connolly, a Socialist for the Present. *Jacobin*. September, 19. <https://jacobin.com/2019/09/james-connolly-john-mcdonnell-irish-in-dependence>

238 24. McNamara, E. 2022. *Evolving Irish Neutrality: Military Opportunities and Political Obstacles*. The Royal United Services Institute (RUSI). July, 15. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/evolving-irish-neutrality-military-opportunities-and-political-obstacles>

— 25. Murphy, S. 2023. Irish ministers under pressure to clarify 'secret deal' for RAF to defend Ireland's airspace in an emergency. *Sky News*. May, 14. <https://news.sky.com/story/irish-ministers-under-pressure-to-clarify-secret-deal-for-raf-to-defend-irelands-airspace-in-an-emergency-12879084>

26. Neal, J. 2006. *Choosing to Go It Alone: Irish Neutrality in Theoretical and Comparative Perspective*. *Sage Journals*, 27(1). <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192512106058624>

27. O'Carroll, S. 2013. British and Irish forces in historic joint mission to Mali. *The Journal*. February, 13, <https://www.thejournal.ie/irish-british-army-mali-794335-Feb2013/>

28. O'Leary, N. 2022. Ireland would not need a referendum to join NATO, says Taoiseach. *Irish Times*. June, 8. <https://www.irishtimes.com/world/europe/2022/06/08/ireland-would-not-need-referendum-to-join-nato-says-taoiseach/>

29. Report of the Commission on the Defence Forces. 2022. *Commission on the Defence Forces of Ireland*. February. <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/221085/6a8d1ccb-9cd1-4612-b109-2387c3369b1a.pdf>

30. Ryan, B. 2023. *Balancing Defence and Neutrality: Ireland's Foreign Policy and the Middle East*. *Green European Journal*. December, 19.

<https://www.greeneuropeanjournal.eu/balancing-defence-and-neutrality-irelands-foreign-policy-and-the-middle-east/>

31. Schwanberg, P. 2012. Ireland's neutrality and european security policy integration. Master of European Studies Theses. Münster: University of Twente. https://essay.utwente.nl/62218/1/Revised_Thesis_Patrick.pdf

32. Salmon, T.C. 1989. Unneutral Ireland: An Ambivalent and Unique Security Policy. Oxford: Clarendon Press.

33. Schwanberg, P. 2012. Ireland's neutrality and european security policy integration.

34. The White Paper on Foreign Policy. 1996. Department of Foreign Relations of the Government of Ireland. URL: <https://web.archive.org/web/20060522044916/http://foreignaffairs.gov.ie/information/publications/whitepaper/default.asp>

35. Wigell, M. 2019. Hybrid interference as a wedge strategy: a theory of external interference in liberal democracy Get access Arrow. International Affairs, 95(2), 255-275. <https://doi.org/10.1093/ia/iiz018>

36. Williams, P. 2020. The Security Council's peacekeeping trilemma. 239 International Affairs. 96(2), 479-499. <https://doi.org/10.1093/ia/iiz199> —

НАУКОВІ РОЗВІДКИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент.
Том 16. 240-251

Mediaforum: Analytics, Forecasts,
Information Management.
Volume 16. 240-251

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.240-251>

УДК: 327.5

© Микита Дрогозюк¹

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті досліджуються процеси формування зовнішньо-політичних інтересів Угорщини у контексті війни між Україною та росією з врахуванням історичних, політичних, економічних та культурних традицій українсько-угорських відносин. Особливу увагу приділено питанню впливу геополітичної ситуації на двосторонні відносини, залежності Угорщини від російських енергоносіїв, а також ролі угорської національної меншини в Закарпатті. Проаналізовано політичну стратегію уряду Віктора Орбана, його балансування між обов'язками перед ЄС та НАТО і прагматичними зв'язками з росією. У роботі автор робить спробу охарактеризувати вплив політики офіційного Будапешта на стабільність у Центрально-Європейському регіоні та можливості для співпраці між двома країнами.

Ключові слова: українсько-угорські відносини, війна України з росією, геополітична ситуація, Закарпатська область, енергетична залежність, політика Віктора Орбана, санкції проти росії.

Transformation of Ukrainian-Hungarian Relations in the Context of the Russian-Ukrainian War

The article examines the processes of forming Hungary's foreign policy interests in the context of the war between Ukraine and Russia, taking into account the historical, political, economic, and cultural traditions of Ukrainian-Hungarian relations. Particular attention is paid to the influence of the geopolitical situation on bilateral relations, Hungary's dependence on Russian energy resources, and the role of the Hungarian national minority in

¹ Аспірант кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: drohoziuk.mykyta@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0002-5463-5207>.

Transcarpathia. The study analyzes the political strategy of Viktor Orbán's government, including its balancing act between obligations to the EU and NATO and its pragmatic ties with Russia. In this paper, the author attempts to characterize the impact of official Budapest's policy on stability in the Central European region and the prospects for cooperation between the two countries.

Keywords: *Ukrainian-Hungarian relations, Ukraine's war with Russia, geopolitical situation, Transcarpathian region, energy dependence, Viktor Orbán's policy, sanctions against the Russian Federation.*

Постановка проблеми. Війна росії проти України, що триває з 2014 року і загострилася після повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, кардинально змінює безпекову архітектуру Європи та глобальний порядок. Україна перетворилася на поле боротьби не лише між двома державами, а й на арену зіткнення геополітичних інтересів ключових гравців світової політики. Ситуація висвітлює низку стратегічних питань, що впливають на майбутнє Європи, включаючи роль міжнародних організацій, позицію сусідніх країн і зміну регіонального балансу сил.

241

Однією з держав, яка демонструє неоднозначну позицію у цьому конфлікті, є Угорщина. Сучасна політика Угорщини щодо війни між Україною та росією має комплексний характер, який включає історичні, геополітичні, економічні та культурні аспекти. Як член Європейського Союзу та НАТО, Угорщина формально підтримує спільні рішення Заходу, проте на практиці часто блокує або стримує антиросійські санкції, чим створює напругу у відносинах із Брюсселем, Києвом та іншими партнерами. Такий підхід значною мірою зумовлений стратегічною політикою уряду Віктора Орбана, яка орієнтована на збереження стабільних відносин із рф через енергетичну залежність і прагматичні економічні вигоди.

Таким чином, пропонована тема наукового дослідження є винятковно актуальною для розуміння сучасної регіональної політики. Вона дає змогу проаналізувати, як війна між Україною та рф впливає на розстановку сил у Центральній Європі, та висвітлює виклики й можливості для країн регіону. Окрім того, дослідження українсько-угорських відносин дозволяє визначити, як окремі держави адаптуються до нових геополітичних умов, і які перспективи це створює для майбутнього мирного врегулювання та міждержавної співпраці.

Аналіз останніх публікацій. Українсько-угорські відносини є предметом сучасних досліджень багатьох українських (І. Бабинець, О. Близняк, С. Плохій, Д. Ткач, А. Француз, М. Черемісін та ін.) і зарубіжних (Р. Бек, Т. Дудлак, Р. Сата, А. Елтето та Т. Семлер, А. Салаї та А. Коппер, Г. Орос та Б. Пашкуй, П. Креко та ін.) учених.

Зокрема, відомий український історик С. Плохій у своїй праці «Російсько-українська війна: Повернення історії» аналізує геополітичні причини війни, торкається теми Закарпаття та угорської меншини в Україні (Плохій С. 2023). Д. Ткач у статті «Особливості становлення українсько-угорських міждержавних відносин» аналізує розвиток двосторонніх відносин після здобуття Україною незалежності. Він акцентує увагу читача на проблемах мовної політики та відмінностях у національних інтересах» (Ткач Д. 2006). І. Бабинець у публікації «Закарпаття в системі міждержавних відносин України і Угорської Республіки (1991-2004 рр.)» розглядає роль Закарпаття як мосту для культурної та політичної взаємодії між країнами, наголошуючи на викликах, що періодично виникали у двосторонніх відносинах (Бабинець І. 2006). А. Француз, піднімаючи питання сучасних викликів у відносинах України й Угорщини, підкреслює, що угорська риторика, пов'язана із захистом національної меншини в Закарпатті, часто стає частиною популістського дискурсу (Француз А.Й. 2024). М. Черемісін у публікації «Російські гібридні війни: проросійська політика Угорщини» звертає увагу на складну багатовимірну політику прем'єр-міністра Віктора Орбана, яка часто узгоджується з інтересами росії, створюючи виклики для європейської єдності та безпеки України (Cheremisin М. 2024). Український політолог Д. Тужанський досліджує українсько-угорські відносини в контексті російсько-української війни. Зокрема, автор доводить, що росія активно маніпулює цією тематикою, провокуючи напругу між Україною та Угорщиною (Тужанський Д. 2022: 13).

Дослідження угорських політологів, зокрема Р. Сати, розкривають механізми використання прем'єр-міністром Віктором Орбаном популістського дискурсу через «дискурс кризи», спрямованого на мобілізацію внутрішньої підтримки (Sata R. 2023). У своїй статті угорські дослідники А. Елтето та Т. Семлер наголошують, що прагматичний підхід уряду Орбана до відносин із росією зумовлений необхідністю збереження стабільних енергетичних поставок (Éltető A., Szemlér T. 2023).

У своїй праці угорський дослідник Т. Дудлак аналізує офіційну риторику угорського уряду стосовно війни Росії проти України (Dudlák T. 2023). А. Коппер, А. Салаї та М. Гора у своїй колективній монографії розкривають вплив популістських урядів Центрально-Східної Європи на міжнародну політику (Kopper A. 2023). Г. Орос та Б. Пашкуй у статті «М'яке розширення прав і можливостей просоціального експерта в сім'ї: тривалі наслідки втручання проти дезінформації в інформаційну автократію» аналізують вплив дезінформаційних кампаній на громадську думку в Угорщині, особливо в контексті війни в Україні (Orosz G., Paskuj B. 2024). У праці П. Крека «Політичний трайбалізм, поляризація та вмотивована відмова від науки» аналізуються механізми політичної поляризації в Угорщині, які сприяють упередженому сприйняттю подій в Україні (Креко Р. 2024). Американський дослідник Р. Бек у своїй роботі «Четвірка Вишеграду: Розбіжності в Центральній Європі» аналізує дисонанс між країнами V4 у відповідь на російське вторгнення. Він зазначає, що Угорщина зайняла проросійську позицію, яка обумовлена її тісними політичними та економічними зв'язками з Росією, що посилює напруженість у відносинах з Україною (Beck R. 2024).

243

Основні результати дослідження. Передусім варто відзначити, що українсько-угорські міждержавні відносини мають глибоке історичне коріння, яке сягає ще часів Київської Русі та Угорського королівства. Впродовж багатьох століть Закарпаття, сьогоdnішній регіон України, перебувало у складі Угорщини, що зумовило інтенсивний вплив угорської культури та традицій на цей край. Історична взаємодія двох народів має як позитивні, так і складні моменти, однак у новітній історії після здобуття Україною незалежності у 1991 році, відносини між Україною та Угорщиною почали формуватися на засадах добросусідства, співпраці та взаємоповаги.

Незважаючи на тривалу історію співпраці, Україна та Угорщина зустрілися з новими викликами, пов'язаними із повномасштабною війною, розв'язаною Росією проти України у 2022 році. Цей конфлікт кардинально змінив геополітичну ситуацію в регіоні та змусив країни переглянути свої пріоритети й підходи до зовнішньої політики. Угорщина, як сусід України, опинилася у центрі геополітичного тиску, що зумовило формування її позиції в контексті війни.

Офіційна риторика Угорщини щодо війни між РФ та Україною нерідко відзначається проросійськими мотивами. Попри те, що

угорське суспільство та частина політичного керівництва висловлювали підтримку європейської інтеграції України, уряд Віктора Орбана систематично блокує або гальмує рішення ЄС, спрямовані на допомогу Києву. Будапешт неодноразово просував наративи, що співзвучні з кремлівською пропагандою, зокрема щодо санкційної політики та військової допомоги. Під виглядом турботи про внутрішню політичну та економічну стабільність України угорська влада фактично виправдовує свою співпрацю з Москвою, що викликає дедалі більше занепокоєння серед європейських партнерів. Вона розглядає росію переважно через призму економічної співпраці, а не з позицій стратегічної безпеки як для країни, так і всього Центрально-європейського регіону (Як сусідні країни. 2022). Варто згадати, що на початку осені 2014 року Угорщина, поряд із Чехією та Словаччиною, висловила заперечення щодо введення санкцій. На таку позицію значно впливала наявність тісних економічних зв'язків із рф, а також залежність від поставок російських енергоносіїв. Це завадило створенню регіонального енергетичного хабу у 2014 році, ініціативу якого підтримали Польща, Чехія та Україна. Угорщина затягувала з прийняттям рішення, зважаючи на інтерес у збереженні російського газу в сховищах і реалізації проекту будівництва газопроводу «Південний потік», хоча усвідомлювала необхідність диверсифікації джерел і маршрутів постачання енергоносіїв (Жовтенко Т. 2018). З іншого боку, в Угорщині присутній значний німецький капітал, що робить цю країну залежною від позиції Німеччини у питанні трактування військового конфлікту в Україні. За таких умов, а також зважаючи на існуючі етнополітичні суперечності з Києвом, Будапешт дотримується обережної політики, намагаючись задовольнити всі сторони та уникнути шкоди власним інтересам. Станом на 2015 рік Угорщина виділила 100 тисяч євро до цільового фонду НАТО для підтримки України та прийняла 20 українських військовослужбовців із зони АТО на лікування й реабілітацію. Крім того, у межах Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства через Міжнародний Вишеградський фонд Угорщина надала Україні понад 463 тисячі євро. Надалі Будапешт продовжував фінансову підтримку, але пріоритети його політики змістилися в бік питань міграції, енергетичної безпеки в ЄС, а також співпраці з країнами Західних Балкан та інших регіонів (Близняк О. 2020: 42).

Угорщина висловила підтримку проєкту «Східне партнерство» та розглядає Україну як значущого партнера, хоча двосторонні відносини ускладнені етнополітичними суперечностями. Вплив російського капіталу на угорську економіку, небажання угорських політичних лідерів протистояти Кремлю, а також залежність від постачання російських енергоресурсів створюють додаткові труднощі у формуванні єдиної позиції Угорщини з іншими країнами ЄС стосовно України.

З початком російсько-української війни позиція Угорщини під керівництвом Віктора Орбана стала важливим предметом дискусій як у Європейському Союзі, так і в Україні. Протиріччя між офіційними заявами угорського уряду та його діями викликають певні сумніви щодо щирості підтримки України. Ми спостерігаємо, що Угорщина, яка є сусідкою України, демонструє подвійність у підході до російської агресії. Власне про це особливо яскраво свідчать ключові моменти сучасної політики Віктора Орбана. Так, важливим фактором у формуванні позиції Угорщини у контексті війни України з росією є її залежність від російського природного газу, нафти та ядерного палива. Це пояснює більш стриману реакцію Будапешта на санкції проти рф, адже країна прагне уникнути різкого зростання цін на енергоресурси, а відтак і економічної нестабільності. Так, у своїй «Національній енергетичній стратегії до 2030 року», яка була прийнята в 2011 році, Угорщина не випадково заявила, що росія є найважливішим постачальником енергії для Угорщини в природному газовому та нафтовому секторах, але при цьому наголосила на важливості енергетичної безпеки Угорщини як вразливої країни через її залежність від цього надзвичайно стратегічного геополітичного питання (Nemzeti energiasztratégia 2030. 2011). У зв'язку з цим зовнішньополітична позиція Угорщини в умовах російсько-української війни будувалась на неутручанні в міжнародні конфлікти. Крім того, під гаслом «незалежності від енергетичної залежності» диверсифікація джерел, а також альтернативні маршрути транспортування стали основою національної енергетичної стратегії. Безпосередньо перед російсько-українською війною 2022 року рф зберегла свій рейтинг як головний постачальник природного газу в Угорщину, нараховуючи 95% імпорту природного газу в цю країну (Csernus D. 2023).

Напевне варто також наголосити, Віктор Орбан та його уряд до останнього не вірили у можливість російського вторгнення. За словами політолога Габора Тьорока, Орбан не розглядав напад рф

на Україну як реалістичний сценарій навіть за тиждень до початку війни. Цей прорахунок став болючим для угорської влади та підкреслив її залежність від проросійської інформаційної політики. Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року відбулося як раз під час національної виборчої кампанії в Угорщині 2022 року. З цієї причини війна відіграла важливу роль у виборчій кампанії В. Орбана, а на позицію Угорщини щодо війни вплинули як економічні міркування, так і наратив, що походить від «авторитарного популізму» Орбана, зміцненого режимом надзвичайного стану у відповідь на Covid-19 (Zoltan A., Csaba I. 2022: 277-296). Після вторгнення РФ в Україну угорський уряд проголосив себе прибічником миру. Орбан наголосив на необхідності утримання Угорщини від будь-якого втручання у конфлікт. Однак ця позиція контрастує з багаторічною риторикою прем'єра, який протягом десятиліть демонстрував воєнничий підхід у внутрішній і зовнішній політиці. Наприклад, він відкрито виступав проти міграції, Брюсселя, Джорджа Сороса та навіть проти власних європейських союзників.

246

— Будучи найбільш активним європейським союзником Путіна, В. Орбан неохоче засуджує російську агресію та виступає проти санкцій, стверджуючи, що Угорщина постраждає від них, адже «сусіди першими платять ціну за санкції» (Sanctions on Russia. 2022). Натомість він звинувачує НАТО та ЄС – союзників Угорщини – у руйнуванні геополітичного статус-кво, підтримуючи прагнення України до членства, замість того щоб забезпечити, аби Україна залишалася буферною зоною «під впливом росії на 50% і Заходу на 50%» (Aradi H. 2024).

Завдяки східній політиці В. Орбана та його євроскептицизму він зайняв проросійську позицію, але намагався збалансувати її, виконуючи свої офіційні зобов'язання перед ЄС і НАТО (Madlovics B., Magyar B. 2023). «Угорщина має триматися подалі від цього військового конфлікту» та заперечення проти надсилання будь-якої зброї та військ в Україну стали постійним рефреном Орбана під час і після виборів, щоб віддалити Угорщину від війни (PM Orban. 2022). Угорщина оголосила, що не надаватиме зброю Україні, щоб не брати участь у конфлікті, і не дозволить транзит летальної зброї в Україну через свою територію через свою стурбованість безпекою Угорщини та угорської меншини в Україні на основі уникнення ризику зробити цю зброю ціллю «ворожих військових дій» (Bayer L. 2022).

Орбан виправдовував свою позицію щодо війни дискурсом національних інтересів Угорщини, стверджуючи, що обидві сторони конфлікту зосереджені на власних інтересах, і що «Ні Сполучені Штати, ні Брюссель не будуть думати розумом угорців і відчувати так само, як угорці». У цьому контексті Орбан представив вибори як вибір між його партією, яка прагне миру, та опозицією, яка займає проєвропейську позицію, щоб втягнути країну в кровопролитну війну (Than K. 2022). Хоча Орбан засудив російський напад на Україну та визнав, що не накладатиме вето на будь-які санкції проти рф як частини єдності ЄС, він наголосив, що «угорці не повинні платити ціну врешті-решт». Згідно з офіційними даними Центрального статистичного управління Угорщини (KSH), енергетична залежність Угорщини зросла з 53,7% у 2021 році до 64,2% у 2022 році. У зв'язку з цим занепокоєння щодо постачання енергоресурсів стало актуальним для Угорщини. Незадовго до завершення надзвичайного режиму пандемії Орбан оголосив новий надзвичайний стан, виправдовуючи це тим, що війна становить постійну небезпеку для Угорщини не лише у фізичному, а й в економічному плані, загрожуючи доступу угорців до енергопостачання та матеріальна безпека (Orban imposes.2022). Після четвертої поспіль перемоги Орбана на виборах у квітні 2022 рік Союз заморозив більшість коштів ЄС у рамках фондів згуртованості та фондів відновлення після COVID-19 для Угорщини. Вперше проти Угорщини було застосовано механізм умовності, пов'язаний із дотриманням верховенства права, що передбачав розблокування цих коштів за умови відновлення дотримання принципів верховенства права (Zoltan S. 2023).

247

На сьогодні позиція Угорщини щодо російсько-української війни залишається незмінною. Угорський уряд став першою країною-членом ЄС, яка проконсультувалася зі своїми громадянами щодо санкцій ЄС проти росії. Згідно з результатами, 97% угорців, які взяли участь у національних консультаціях, виступили проти санкцій, які мали б значний негативний вплив на внутрішню економічну ситуацію в країні. У зв'язку з цим переважна більшість угорців виступає проти санкцій щодо нафти, природного газу та атомної енергетики, а також проти будь-яких інших заходів, які підвищать вартість харчових продуктів або вплинуть на європейський туризм (Hungarians reject. 2023). Орбан стверджував, що результати свідчать про бажання угорців бути почутими в Брюсселі, де «антивоєнні голоси приду-

шуються» (Brader A. 2023). Угорщина сповнена рішучості продовжувати економічні відносини з росією через нову серію енергетичних угод, підписаних у 2023 році на основі «безпеки енергопостачання Угорщини» незалежно від «політичних уподобань» (Gavin G. 2023). Орбан повторює свій дискурс «Спочатку угорці», підтверджуючи, що він продовжить накладати вето на санкції проти росії, якщо вони завдадуть шкоди інтересам Угорщини, наприклад санкції щодо російської нафти, природного газу та ядерної енергії (Brader A. 2023).

248 — **Висновки.** Українсько-угорські відносини мають глибокі історичні корені, що зумовлюють їх складність і неоднозначність. Незважаючи на певні історичні суперечності, співпраця між країнами впродовж останніх десятиліть демонструвала прагнення до стабільності та добросусідства. Війна росії проти України змінила баланс сил у Центральній Європі, поставивши Угорщину перед викликами, пов'язаними із визначенням її позиції у конфлікті. З одного боку, Угорщина як член НАТО та ЄС підтримує певні заходи, спрямовані на допомогу Україні. З іншого боку, її енергетична залежність від росії та національні інтереси спричиняють певну двозначність у політиці. Значна увага приділяється питанням економічного співробітництва та прав національних меншин. Угорщина інвестує у прикордонні регіони України, особливо в Закарпаття, але одночасно використовує мовне та освітнє законодавство України як привід для критики, що ускладнює двосторонній діалог. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022 року стало викликом для відносин, але також надало нові можливості для співпраці, зокрема у гуманітарній сфері. Водночас позиція Угорщини щодо санкцій проти росії створює напругу у відносинах із Україною та іншими європейськими партнерами. У підсумку, позиція Угорщини щодо війни між рф та Україною є складною і багатогранною, що поєднує прагнення до енергетичної безпеки, економічної стабільності та політичного маневрування між ЄС, НАТО та росією.

References:

1. Babynets, I. (2006). Zakarpattia v systemi mizhderzhavnykh vidnosyn Ukrainy i Uhorskoï Respubliky (1991-2004 rr.). Ukraina – Uhorshchyna: spilne mynule ta sohodennia: materials of the international scientific conference (Kyiv, 14-16 April 2005) / Corresponding editor:

V.A. Smolii. Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine, 251-269 (in Ukrainian).

2. Blyzniak, O. (2020). Pozytsii krain Vyshehradskoi hrupy v politytsi YeS shchodo Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. Modern Historical and Political Issues: Collection of scientific articles. Chernivtsi: Chernivtsi National University, 42, 27-35 (in Ukrainian).

3. Zhovtenko, T. (2018). Vyshehradska chetvirka i Ukraina: evoliutsiia stosunkiv i yikh suchasni bezpekovi vymiry. Demokratychnyi tranzyt v krainakh Vyshehradskoi hrupy ta Ukraini: vybrani aspekty / Edited by D. Shevchuk, V. Lebedyuk. Ostroh: Publishing House of the National University «Ostroh Academy», 190-202 (in Ukrainian).

4. Plokhii, S. (2023). Rosiisko-ukrainska viina: Povernennia istorii (trans. from English by V. Rakulenko). Kyiv: Knyholav (in Ukrainian).

5. Tkach, D. (2006). Osoblyvosti stanovlennia ukrainsko-uhorskykh mizhderzhavnykh vidnosyn. Ukraina – Uhorshchyna: spilne mynule ta sohodennia: Proceedings of the International Scientific Conference (Kyiv, April 14-16, 2005) / Editor-in-chief V.A. Smolii. Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine, 230-238 (in Ukrainian). 249

6. Tuzhanskyi, D. (2022). Zishtovkhnuty lobamy: yak Rosiia «militaryzuie» etnichne pytannia v Ukraini ta Tsentralnii Yevropi. Legal Bulletin of Ukraine, 6/7, 13 (in Ukrainian).

7. Frantsuz, A.I. (2024). Teoretyko-pravovyi analiz zovnishnikh funksiï Uhorshchyny u realiiakh povnomasshtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy: novochasni vyklyky sohodennia. Legal Bulletin, 2(12), 61-64 (in Ukrainian).

8. How neighboring countries are helping Ukraine resist Russian aggression (2024, December 18). <https://ua.112.ua/statji/Yak-susidni-krainy-dopomahaiut-Ukraini-protystoiaty-rosiiskii-ahresii-220695.html>

9. Aradi, H. (2024). Orbán Viktor: Ukrajnának ütközzőzónaként kellene működnie Oroszország és a Nyugat között. Telex. <https://telex.hu/kulfold/2024/02/11/orban-viktor-ukrajna-oroszorszag-eu-nato-utkozozona>

10. Bayer, L. (2022). Hungary refuses to allow weapons transit to Ukraine. Politico. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/hungary-foreignminister-peter-szijarto-weapon-transit-ukraine/>

11. Beck, R. (2024, february 23). The Visegrad Four: Disunity in Central Europe. Eurasia Program. <https://www.fpri.org/article/2024/02/the-visegrad-four-disunity-in-central-europe/>

12. Brader, A. (2023). Orbán: Hungary must stay out of the war. Hungarian Conservative. https://www.hungarianconservative.com/articles/current/orban_hungary_interview_sanctions_war_soros/

13. Cheremisin, M.. (2024). RUSSIAN HYBRID WARS: HUNGARY'S PRO-RUSSIAN POLICY. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (January 26, 2024; Helsinki, Finland), 121–126. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1574>

14. Csernus, D. (2023). Country Report Hungary – Energy Without Russia: The Consequences of the Ukraine war and the EU Sanctions on the Energy Sector in Europe. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.

15. Dudlák, T. (2023). Béke minden áron: Oroszország ukrajnai inváziója a magyar kormány diskurzusában. Pólusok, 4(2), 56-79.

16. Éltető, A. & Szemlér, T. (2023). Hungary in the European Union – Cooperation, Peacock Dance and Autocracy. Comparative Southeast European Studies, 71, 3, 272-299. DOI: 10.1515/soeu-2022-0051

250 — 17. Gavin, G. (2023). Ukraine accuses Hungary of funding Russian war crimes with energy deals. Politico. <https://www.politico.eu/article/hungary-ukraine-russia-gas-deal-urges-eu/>

18. Hungarians reject energy sanctions in national consultation. (2023). MTI-Hungary Today. <https://hungarytoday.hu/hungarians-reject-energy-sanctions-in-national-consultation/>

19. Kopper, A. (2023). Populist Foreign Policy in Central and Eastern Europe: Poland, Hungary and the Shock of the Ukraine Crisis. In P. Giurlando & D.F. Wajner (Eds.), Populist Foreign Policy – Regional Perspectives of Populism in the International Scene. Cham: Springer International Publishing.

20. Kreko, P. (2024). Political tribalism, polarization, and the motivated rejection of science. In J.P. Forgas (Ed.), The Tribal Mind and the Psychology of Collectivism. London: Routledge.

21. Madlovics, B. & Magyar, B. (2023). Kacynski's Poland and Orbán's Hungary: Different forms of autocracy with common right-wing frames in the EU. Journal of Right-Wing Studies, 1(1), 1-36.

22. Nemzeti energiastratégia 2030. (2011). Magyar közlöny, 30210-30358. https://njt.hu/document/5d/5df020114130000077_1.pdf

23. Orban imposes new state of emergency in Hungary, saying Ukraine war poses 'constant danger'. (2022). RadioFreeEurope/RadioLiberty. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/hungary-orban-state-of-emergency-ukraine-warrussia/31866003.html>

24. Orosz, G. & Paskuj, B. (2024). Softly empowering a prosocial expert in the family: lasting effects of a counter-misinformation intervention in an informational autocracy. *Scientific Reports*, 14(1). https://www.researchgate.net/publication/380821819_Softly_empowering_a_prosocial_expert_in_the_family_lasting_effects_of_a_counter-misinformation_intervention_in_an_informat_ional_autocracy

25. PM Orbán: Hungary must stay out of conflict. (2022). *Hungary Today*. <https://hungarytoday.hu/orban-ukraine-conflict-hungary-ukrainian-war/>

26. Sanctions on Russia must not include ban on Russian energy imports, Hungarian prime minister says. (2022). *CNN World*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-putin-news-03-08-22/index.html>

27. Sata, R. (2023). Performing crisis to create your enemy: Europe vs. the EU in Hungarian populist discourse. *Frontiers in Political Science*, 5. <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2023.1032470/full>

251

28. Than, K. (2022). Hungary will stay out of Ukraine war, PM Orban tells rally. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/tens-thousands-rally-support-hungarys-orban-election-nears-2022-03-15/>

29. Zoltan, A. & Csaba I. (2022). Populism unrestrained: Policy responses of the Orbán regime to the pandemic in 2020–2021. *European Policy Analysis*, 277–296.

30. Zoltan, S. (2023). How EU is withholding funding to try to rein in Hungary, Poland. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/business/how-eu-is-withholding-funding-to-try-to-rein-in-hungary-poland/2022/12/30/ba3641fc-8818-11ed-b5ac-411280b122ef_story.html/

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.252-269>

УДК: 323 (329): 327

© Лев-Олександр Бондаренко¹

НОВИЙ НІДЕРЛАНДСЬКИЙ УРЯД: УЛЬТРАПРАВИ АМБІЦІЇ ПРОТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ ТА ЗАКОНІВ

У статті здійснено аналіз політичних процесів у Нідерландах, де за результатами парламентських виборів, які відбулися 22 листопада 2023 р., найбільшу підтримку виборців отримала ультраправа «Партія свободи». Проте через низку умов та неможливість створити стійку коаліцію, після бурхливих переговорів, які тривали 175 днів, лідер партії Герт Уайлдерс був змушений не лише відмовитися від посади прем'єр-міністра, а й помітно змінити радикальну риторичку стосовно таких питань як міграція, зелена політика, іслам тощо.

252

Досліджені питання вимушеної корекції політичних переконань та ідеологічних принципів, яку провели лідери ультраправих сил після приходу до влади й участі у формуванні коаліційної більшості. Автор вважає, що подібна ситуація є ілюстрацією того, як радикальні та популістські ідеї демонструють свою ефективність під час виборчої кампанії, допомагаючи акумулювати протестні настрої та розширювати власну електоральну базу. Втім, чинні політичні системи, як у більшості європейських держав, так і Європейського Союзу в цілому, все ще зберігають достатню кількість інструментів впливу для протистояння поширенню праворадикальних настроїв.

Підсумовуючи результати дослідження, автор наголошує на наявності в державах ЄС інструментів стримування радикальних позицій окремих політичних партій, які вимушені корегувати власну діяльність, враховуючи загальноприйняті правові положення та настрій в самому Євросоюзі.

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету. E-mail: bondarenko.lev-oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6244-9706>.

Ключові слова: політичні партії, «Партія свободи», Нідерланди, коаліція, ультраправа ідеологія, популізм, уряд, парламент, Європейський Союз.

New Dutch Government: Ultra-Right Ambitions Against European Norms and Laws

The article analyzes the political processes in the Netherlands, where, according to the results of the parliamentary elections held on November 22, 2023, the far-right Freedom Party received the greatest support from voters. However, due to a number of conditions and the inability to create a stable coalition, after lengthy negotiations that lasted 175 days, the party leader Geert Wilders was forced not only to resign as prime minister, but also to significantly change his radical rhetoric on issues such as migration, green policy, Islam, etc.

The article also examines the issue of forced correction of political beliefs and ideological principles by the leaders of far-right forces after coming to power or participating in the formation of a coalition majority. According to the author, this situation demonstrates that radical and populist ideas are effective during an election campaign, helping to accumulate protest sentiment and expand their own electoral base. However, the current political system of both most European countries and the European Union as a whole still retains a sufficient number of instruments of influence to counter the spread of right-wing radical sentiments.

The result of the study is to demonstrate the existence of tools to curb the radical positions of individual political parties, which are forced to adjust their activities, taking into account the generally accepted provisions and sentiments within the European Union.

Keywords: political parties, “Party for Freedom”, Netherlands, coalition, far-right ideology, populism, government, parliament, European Union.

Постановка наукової проблеми. Тривалий час партії політичного мейнстріму об'єднували свої зусилля, щоб не допустити крайні праві партії до влади. Була сформульована навіть ціла стратегія, яка у Франції отримала назву «санітарний кордон». Втім, правий поворот у Європі, популярність серед виборців націоналістичних і популістських партій, показав повну неспроможність цієї стратегії.

Напередодні виборів до Європарламенту всі соціологічні опитування показували стійке зростання рейтингу ультраправих партій у

країнах-членах. Парламентська група «Європейських консерваторів і реформістів» (ECR), яку асоціюють із прем'єр-міністром Італії Джорджі Мелоні, за підсумками виборів здобула 73 депутатські мандати. Друга ультраправа група Європарламенту «Ідентичність і демократія» (ID), в якій одну з ключових ролей відіграє партія Марін Ле Пен «Національне об'єднання», отримала 58 депутатських місць. І це з урахуванням того, що з групи виключили партію «Альтернатива для Німеччини», яка в країні посіла третє місце за рівнем підтримки і могла б поповнити групу ID 16 мандатами. Тож, прогнозувалося, якщо Дж. Мелоні, раптом, прислухається до М. Ле Пен та прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана і піде на створення «супергрупи», об'єднавши ECR і ID, то може бути створена друга за чисельністю група нового Європарламенту.

254 — У той час як Урсулу фон дер Ляєн критикують за «загравання» з ультраправими і гіпотетичну можливість створення нової коаліції з не такою вже й радикальною групою ECR, важливо зазначити, що в шести країнах ЄС – Італії, Фінляндії, Словаччині, Угорщині, Хорватії та Чехії – в уряді вже перебувають ультраправі партії. А, наприклад, у Швеції, «виживання» виконавчої влади залежить від угоди про довіру з націоналістичними Шведськими демократами – другою за величиною силою в парламенті. Тепер на черзі Нідерланди, де вкрай права «Партія свободи» Г. Уайлдерса сформувала урядову коаліцію, найбільш праву в новітній історії Нідерландів.

Мета статті полягає у комплексному аналізі внутрішньополітичної ситуації у Нідерландах у контексті вивчення тенденцій поширення ультраправих настроїв та проектування подібних ситуацій в інших країнах ЄС, в яких спостерігаються схожі або аналогічні тенденції. Для вирішення поставленої мети в статті визначені наступні завдання: розглянути існуючі тенденції та настрої у внутрішньополітичному середовищі Нідерландів; визначити основні політичні фактори та інструменти, які допомагають у стримуванні ультраправих сил щодо деструктивного впливу на загальнополітичні процеси в середині Євросоюзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки в статті здійснено аналіз сучасних подій, які відбулися лише рік тому, автор використав переважно публікації вміщені в авторитетних світових ЗМІ, зокрема: матеріали найбільшого інформаційного агентства США, новинної мережі Асошіейтед Прес про політичні зрушення в Ні-

дерландах у напрямі крайніх правих політичних сил та переконливу перемогу антиісламського популіста Г. Уайлдерса, який переконливо переміг на парламентських виборах, втім, не зміг здобути посаду прем'єр-міністра; матеріали американської медіа-організації в сфері політичної журналістики «Політіко» про процес тривалих і складних переговорів, які проводили нідерландські партії та як досягли угоди про коаліцію і обрали прем'єр-міністра Нідерландів Д. Шуфа. Важливими для проведення дослідження були також матеріали британських ЗМІ, опубліковані в the Independent, the Guardian, BBC, Reuters та інших європейських видань.

Виклад основного матеріалу. Несподівана перемога Партії свободи (Partij voor de Vrijheid – PVV) Герта Уайлдерса на парламентських виборах у Нідерландах у листопаді 2023 р. стала однією з найбільш обговорюваних новин. Світові медіа розмірковували про схожість Уайлдерса і Трампа, намагалися пояснити, як маргінал зумів здобути більшість на виборах, порівнювали перемогу Партії свободи з політичним землетрусом, що може спричинити «поштовхи» по всій Європі.

255

Сам же Г. Уайлдерс реагував на події спокійно і назвав день перемоги партії на виборах – «найкращим днем» у його політичному житті (In a political shift). Він провів грамотну виборчу кампанію, зробивши мігрантську тему – головною у своєму порядку денному. Ставлення голландців до проблеми міграції стало вирішальною умовою тріумфу PVV. Річ у тім, що останніми роками Нідерланди прийняли непропорційно велику кількість мігрантів, зокрема шукачів притулку, трудових мігрантів, міжнародних студентів і біженців з України (How many people). У прихильників ультраправих ідеологічних поглядів по суті виник консенсус у питанні того, що саме міграція створила величезне навантаження на державні служби в Нідерландах. Більше того, в країні сформувалася житлова криза, яка стає дедалі гострішою. У великих містах вже майже неможливо знайти доступне житло, а прийнятим прохачам притулку надається пріоритетне житло. І це стало причиною зростання невдоволення попереднім урядом (Housing crisis biggest).

При цьому свою роль зіграли урядові скандали кабінету Марка Рютте. У багатьох верств населення сформувалося сильне відчуття політичної недовіри та напруги, особливо у людей з низьким освіт-

нім рівнем, які проживають далеко від Гааги та Амстердама. Все це зіграло на руку Партії свободи Г. Уайлдерса.

PVV не просто антиімігрантська партія. Вона радикально ісламофобська (Dutch election: Anti-Islam populist). До того ж, на відміну від традиційно ультраправих, без тіні антисемітизму. Навпаки, має симпатії до Ізраїлю та євреїв. Вибори відбувалися після шоку 7 жовтня, у розпал військової операції Ізраїлю проти терористів ХАМАС, коли містами Нідерландів проходили організовані місцевими мусульманськими громадами та підтримані місцевими лівими гучні антиізраїльські демонстрації солідарності з Палестиною. Можливо, такі збіги і це емоційне тло зробили внесок у перемогу PVV. Ті, хто не брав участі в ходах, висловили свою думку, проголосувавши за цю партію.

«Нідерландський Трамп», «біла bestia», як ще називають Уайлдерса (через світле волосся) сам, здається, був заскочений тріумфальним успіхом. «Партія свободи» вперше обійшла всі інші політичні сили країни й отримала 37 зі 150 місць у парламенті. PVV була заснована Уайлдерсом ще у 2006 р. і тому добре знайома виборцям. На двох попередніх виборах вона навіть посіла друге і третє місце за кількістю голосів, але була змушена залишатися в опозиції, оскільки в урядову коаліцію як ізгоя її не брали. На цей раз партія дійшла до парламентської вершини. «Кампанію завершено, виборці висловилися. Тепер нам доведеться шукати домовленості один з одним. Завдяки прекрасній позиції в 37 місць PVV більше не можна ігнорувати», – заявив тоді Г. Уайлдерс (Coalition talks).

Колись Г. Уайлдерс прийшов у політику як член Народної партії за свободу і демократію (нід. Volkspartij voor Vrijheid en Democratie – VVD), але незабаром визнав, що позиція цієї партії щодо мігрантів та ісламу надто м'яка. Він заснував свою «Партію свободи», зробивши антиісламизм її візитною карткою. Заклики до заборони мечетей, Корану та ісламських хусток в урядових будівлях, а також до «нульової міграції» виявилися в центрі його політичного маніфесту. У відповідь політик отримав погрози на свою адресу і сьогодні його охорона більша, ніж у нідерландської королівської сім'ї (Who is Geert Wilders). В іншому ж, програма Г. Уайлдерса перегукувалася з програмами ультраправих партій з інших країн ЄС – від заморожування права на притулок для іноземців, до референдуму про членство країни в Євросоюзі, розконсервації нафтогазових свердловин на березі і в Північному морі, розширення видобутку власних вуглеводнів.

Крім того, PVV виступала за «суверенні Нідерланди, які відповідають за свою валюту, свої кордони і встановлюють свої правила» (Dutch election: Geert Wilders and the PVV Manifesto). Тому партія відкидала будь-яку форму «політичного союзу», такого як ЄС. У програмі PVV було навіть проведення юридично зобов'язуючого референдуму щодо виходу з ЄС (Nexit), подібний до британського Brexit. Утім, згодом Г. Уайлдерс перестав наполягати на цій ідеї і «охолонув» до неї. Схоже як і до повернення від євро до гульдена (грошова одиниця Нідерландів з XIII ст. до 1999 р.), оскільки молоде покоління навіть слова такого не знає.

Водночас партія заперечувала будь-яке подальше розширення ЄС і хотіла відновити своє право вето в Раді ЄС у Брюсселі. Нині право вето у Нідерландів є лише з деяких питань зовнішньої політики і фінансів, втім, існує тенденція до його скасування на користь кваліфікованої більшості, чому жорстко чинять опір ультраправі захисники національного суверенітету. У плані символіки PVV вимагала при-
257
—
брати європейський прапор з урядових будівель – «Ми в Нідерландах. Тут має майоріти тільки національний прапор». Нині в країнах ЄС на урядових і муніципальних будівлях вивішені прапори Союзу, своєї держави, регіону або муніципалітету, а також України.

Як і більшості популістів Європи, Уайлдерсу імпував путін, проте після лютого 2022 р. він змінив до нього своє ставлення, назвавши вторгнення росії в Україну «помилкою». Однак на передвиборчих дебатах заявив, що не підтримує збільшення військової допомоги Україні. На відміну від прем'єр-міністра М. Рютте, який пішов у відставку, але наполягав на поставці Києву бойових літаків F-16 та навчання пілотів.

У питанні зовнішньої політики PVV прокламує відомий принцип: «інтереси Нідерландів і голландців – перш за все». Це передбачає можливість відмови від деяких зобов'язань, взятих у рамках ЄС і НАТО. Втім, є й особливі «антиісламські» пункти, зокрема: «Ізраїль – єдина справжня демократія на Близькому Сході, стосунки з ним зміцнюватимуться, посольство Нідерландів слід перевести в Єрусалим, а голландське представництво в палестинській Рамаллі – закрити. Дипломатичні відносини будуть «негайно» розірвані з країнами, що застосовують закони шаріату». Кліматичний порядок денний Уайлдерса також протилежний духу часу, як його розуміє європейський мейнстрім (Dutch election: Wilders' far-right party).

Важливо зазначити, що політичні системи більшості парламентських демократій мають досить багато бюрократичних чинників: перемога на виборах не означає автоматичного права увійти в уряд; потрібно сформувати кабінет із різних політичних сил з узгодженою програмою. І це Г. Уайлдерсу довелося відчутти на власному досвіді.

Після оголошення екзитполів, звертаючись до тріумфуючих прихильників у Гаазі, Уайлдерс усе ж для порядку повторив свою анти-іммігрантську риторику, заявивши, що голландці проголосували за те, щоб зупинити «цунамі» прохачів притулку (Dutch election: Wilders' far-right party). Але потім почав спішно проводити інвентаризацію власних заяв за останні двадцять років, заявив, що хоче бути «прем'єр-міністром усього голландського народу» і що «буде старанно працювати з іншими партіями». Ще під час кампанії він намагався поводитися стримано і відповідально, казав, що не робитиме нічого радикального і навіть відмовиться від антиісламського вектору. За це, до всіх інших своїх прізвиськ, Уайлдерс отримав ще одне – Герт «Milders» від слова «mild» – лагідний.

258

Зазначимо, що створення правлячої коаліції – традиційно важкий процес. Так, після виборів 2021 р. він тривав 299 днів (Dutch parties reach coalition). І PVV прогнозували ще більше часу для залучення партнерів по коаліції. Перша реакція лідерів партій на створення коаліції з PVV була прогнозовано негативною. Лідер лівоцентристського «Альянсу лейбористів і зелених лівих» («GL/PvdA»), який здобув 25 мандатів, Франц Тіммерманс ще заздалегідь відкинув можливість співпраці з ультраправими (а друге місце цієї партії стало частково наслідком протестного голосування проти PVV). Настільки ж категоричним щодо партії PVV був і лідер центристської партії «Нова суспільна угода» (NSC) Пітер Омцигт. Його політичну силу передвиборчі рейтинги часто виводили в лідери, але вона посіла лише четверте місце з 20 мандатами. І навіть глава «Народної партії за свободу і демократію» (VVD), що замкнула трійку лідерів, Ділан Ешільгез-Зегеріус, не підтримала Уайлдерса на посаді прем'єр-міністра. Хоча ще до виборів вона натякала, що відкрита до ідеї кооперації з крайніми правими.

У своєму довгому пості в X (Twitter), Уайлдерс висловив розчарування щодо інших учасників через їхнє очевидне небажання співпрацювати з його Партією свободи. Він заявив, що «продовжує стримувати» свою позицію, якщо це необхідно для створення уря-

дової коаліції; відкликав три законопроекти, які вніс до парламенту задовго до листопадових загальних виборів (про заборону «виразів ісламу», про заборону Корану та ісламських шкіл). Парламент кілька місяців відкладав розгляд цих проектів через відсутність підтримки депутатів.

Небажання партій приєднуватися до коаліції позначилося на їхніх електоральних рейтингах. І якщо в Уайлдерса вони зростали (наприкінці грудня 2023 р. опитування давали PVV вже 49 місць у парламенті, замість 37, отриманих на виборах), то в інших партій спостерігалася тенденція до його зниження. Так, лише 53% з тих, хто проголосував на виборах за «Народну партію за свободу і демократію», як і раніше підтримували її. «Нова суспільна угода» Омцигта, замість 20 місць, отриманих на виборах, отримав би, згідно з опитуваннями, лише 11 (Poll of Pols). У цій ситуації Уайлдерс спробував «вичавити» для себе максимум можливого. Спочатку він змінив «переговорника». У політиці Нідерландів існує така опція, як парламентер, який бере на себе провідну роль в узгодженні партійних позицій при формуванні коаліції. Уайлдерс звернувся до Рональда Пластерка, екс-міністра внутрішніх справ, який колись був у «Партії праці», але потім став на праві позиції. Р. Пластерк одразу почав подавати оптимістичні сигнали про конструктивну атмосферу і досягнутий прогрес.

Однак на початку лютого Уайлдерса чекав неприємний «сюрприз». Лідер партії NSC П. Омцигт вийшов із процесу переговорів, заявивши про розбіжності щодо того, як вирішувати проблему стану фінансів уряду. На його думку, розбіжності стали на перешкоді виконання передвиборчої обіцянки щодо боротьби з бідністю, адже скарбниця Нідерландів – порожня і звинуватив «переговорника» Пластерка, що той навмисно приховав стан фінансів. Політик також заявив, що його партія може підтримати Кабінет меншості, залишаючись при цьому поза урядом. «Яке розчарування», – відреагував на цю заяву Уайлдерс. – Пітер Омцигт викинув рушник, хоча ми все ще вели переговори до сьогоднішнього дня. Я цього взагалі не розумію» (Dutch cabinet talks). Д. Ешлгез, лідерка ліберальної VVD прем'єр-міністра Рютте, заявила, що вона «дуже здивована» новиною про відхід Омцигта. Ще одна учасниця коаліційних переговорів К. ван дер Плас, яка очолює правий популістський рух «Фермери і громадяни», заявила, що відхід Омцигта з переговорів «спантеличує».

Згодом три партійні лідери об'єдналися проти Омцигта, розсилали твіти з підтвердженням їх прихильності до переговорів, що виглядало як скоординована спроба загнати лідера NSC у кут. Уайлдерс звинуватив Омцигта в тому, що той «відчинив двері» ліво-зеленому альянсу Тіммерманса, і, отже, стане другою партією, що очолить переговори, якщо створення правоцентристської коаліції буде неможливим. Тож, майже через три місяці після перемоги на виборах, Уайлдерс і його виборці повернулися до вихідної точки.

Далі настала хвиля фермерських протестів (Nitrogen wars), які зміцнили взаємини «Партії свободи» і руху «Фермери і громадяни» (BBB). Неприязнь до «зеленої політики» ЄС стала цементуючою основою союзу між BBB і PVV. Так, вони націлилися на план тимчасового уряду Рютте зі скорочення поголів'я великої рогатої худоби і примусу фермерів продавати ферми для скорочення забруднення довкілля. І Уайлдерс, і ван дер Плас заявили, що відмовляться від плану зі скорочення забруднення, хоча політичні опоненти й експерти закидали їм, що ігнорування обмежень ЄС щодо азоту було б незаконним.

260

Поразка Уайлдерса у формуванні коаліції відкрила можливості для формування уряду колишньому комісару ЄС і керівнику «Зеленого курсу» Тіммермансу, лідеру об'єднання «Партія праці/Зелені ліві» та архітектору більш жорстких екологічних правил по всій Європі. «Його політика «Зеленого курсу» означатиме кінець сільськогосподарства для багатьох фермерів у Європі», – заявила ван дер Плас. Тому для BBB, ван дер Плас та інших нідерландських фермерів Уайлдерс був єдиним «рятувальним колом» від настання «Зеленого повороту».

Втім, найбільшою перешкодою на шляху формування уряду була фігура самого Уайлдерса на посаді прем'єр-міністра. Щоб подолати цю перешкоду, новий «переговорник» Кім Путтерс вніс пропозицію про формування «програмного кабінету» – позапарламентського технократичного Кабінету міністрів, що складається з професіоналів в окремих галузях, які не пов'язані з політичними партіями (After Geert Wilders). При цьому Уайлдерс мав повернутися до парламенту, з якого починав політичну кар'єру у 1998 р. і став законодавцем із найбільшим стажем роботи. Три інші партійні лідери – Д. Ешілгез, П. Омцигт і К. ван дер Плас – теж погодилися зберегти свої місця в парламенті, а не обіймати міністерські посади.

Уайлдерс нервово зреагував на ідею, заявивши, що це «несправедливо» і «неконституційно», якби він не очолив уряд, але одразу ж додав, що для цього у нього немає достатньої підтримки з боку інших партій. Зрештою, заради продовження коаліційних переговорів він відмовився від претензій на посаду прем'єр-міністра і написав у Twitter, що «... любов до країни і виборця велика і важливіша, ніж моя власна позиція». Утім, згодом політик додав, що не полишає надії стати одного разу главою уряду. «За підтримки ще більшої кількості голландців. Якщо не завтра, то післязавтра», – заявив він. Так у Нідерландах, уперше з 1982 р. лідер партії, що перемогла на виборах, не став прем'єр-міністром. Лідери інших партій, які брали участь у переговорах щодо коаліції, також відмовилися від посади прем'єр-міністра (Coalition talks enter). Бажаючи «підсолонити» Уайлдерсу гіркоту від «розбитої мрії» очолити уряд, Путтерс, описуючи перебіг коаліційних переговорів, заявив про важливий момент в історії Нідерландів – правління партії Уайлдерса більше не є табу. Так, Уайлдерс увійшов у мейнстрим, щоправда, без прем'єрської посади.

261

Переговори про формування уряду закінчилися 15 травня, лише за кілька годин до дедлайну, встановленого офіційними посередниками міжкоаліційних переговорів. Таким чином, коаліційна епопея закінчилася через шість місяців після виборів і поставила крапку у довгих і напружених переговорах. Зробивши деякі поступки, зокрема погодившись, що він не буде прем'єр-міністром, Уайлдерс, нарешті, зміг укласти угоду. «Якщо це спрацює, то цей день можна буде вважати історичним», – заявив Уайлдерс. «Бути найбільшою партією в кабінеті міністрів – це те, про що ви, будучи лідером партії, можете тільки мріяти, і це добре для наших виборців», – резюмував він.

«Партія свободи», «Народна партія за свободу і демократію» прем'єр-міністра Рютте, «Нова суспільна угода» Омцігта та рух «Фермери і громадяни» К. ван дер Плас оголосили про створення урядової коаліції та оприлюднили коаліційну угоду під пафосною назвою «Надія, сміливість, гордість». Як зазначало Table Europe, угода стала історичною для Нідерландів, через те, що до уряду вперше прийшли праві радикали та захисники інтересів фермерів (Government formation in the Netherlands). Особливістю викладених у 26-сторінковому документі заходів правої коаліції було те, що за низкою позицій вони різко контрастували із загальноєвропейським курсом. Так, новий уряд планував вжити низку жорстких заходів для скорочення

міграції та відмовитися від загальноєвропейської зеленої політики. Було багато контраверсійних ідей.

Згідно з пропозиціями уряду, Нідерланди мали отримати дозвіл в Єврокомісії на відмову від європейської політики у сфері надання притулку та міграції, яку ЄС нещодавно і без того посилив. Новий уряд мав намір скасувати дозвіл на безстроковий притулок і запровадити суворіші вимоги до надання тимчасового ВНП. Біженцям, чії заяви на надання притулку будуть відхилені, загрожує депортація, зокрема через примусові заходи. Також планували знизити кількість іноземних студентів шляхом скорочення програм англійською мовою і збільшення вартості навчання для претендентів із країн, що не входять до ЄС.

262 — У царині «зеленої політики» новий уряд Нідерландів, чия столиця визнана найекологічнішим містом Європи, теж мав намір відійти від амбітних цілей ЄС щодо зниження викидів вуглекислого газу. Нідерланди відмовилися від ліміту в 62 миль/год (120 км/год) на автомагістралях на користь 80 миль/год (130 км/год). Як зазначає The Guardian, цей крок перегукується з позицією інших правих європейських партій щодо зеленого порядку денного (Far-right Geert Wilders). Так, у Німеччині ідея перейти на теплові насоси замість газового опалення була політизована. Представники вкрай правої «Альтернативи для Німеччини» назвали зелених, які запропонували її, «ворогами». Уайлдерс ще в передвиборчій програмі 2023 р. пообіцяв «не видавати мільярди на непотрібну політику забруднення клімату азотом» і зупинити «істеричне скорочення» викидів вуглекислого газу. «Протягом десятиліть нас змушували боятися зміни клімату, і, хоча прогнозовані сценарії стихійних лих по всьому світу повинні були стати все більш і більш екстремальними, жоден з них не стався», – стверджував він.

Урядова коаліція готова піти на поступки фермерам, незадоволеним зеленими заходами, обіцяючи повернути субсидований «червоний дизель» із 2027 р., скасувати низку вимог щодо запобігання забрудненню довкілля гноєм та припинити примусове закриття тваринницьких ферм. Лідерка «Фермерсько-цивільного руху» ван дер Плас пояснила для чого це зроблено. «Високоякісне сільське господарство захищене, і це необхідно, тому що є проблема з продовольчою безпекою у світі. Голландським фермерам не потрібно годувати світ, але фермери в Нідерландах можуть допомогти», – заявила вона.

Опозиція скептично поставилася до намірів коаліції, зазначивши, що в неї немає більшості в сенаті. Один з авторів «Зеленої угоди» ЄС і лідер голландських зелених Ф. Тіммерманс заявив, що ЄС ніколи не погодиться з новим курсом Амстердама в цій галузі. «Ви станете посміховиськом у Брюсселі. Ви допомагали складати ці правила [в галузі зеленої політики]. Ви завжди просили інші держави-члени дотримуватися правил, але не хочете робити це самі. Чесно кажучи, цього не станеться», – пообіцяв він.

Що ж до зовнішньополітичного курсу, то Уайлдерсу, який раніше виступав проти антиросійських санкцій і військових поставок Києву, заради угоди з партнерами довелося відмовитися не лише від прем'єрських амбіцій, а й від своєї зовнішньополітичної програми. У березні 2024 р. Нідерланди уклали з Україною двосторонню угоду про безпеку, що передбачає підтримку Києва впродовж десяти років. І хоча Уайлдерс засудив її в соцмережі X, коаліційне оголошення передбачало збереження політичної та військової підтримки України і потребу зробити юридично обов'язковими видатки на оборону в розмірі щонайменше 2% ВВП, згідно із зобов'язаннями країн-членів НАТО.

263

Le Monde назвала зовнішньополітичну частину угоди коаліції «плодом компромісу між суперечливими поглядами чотирьох сторін» (New Dutch coalition government). У середовищі європейського політичного мейнстріму по-різному відреагували на те, що відбувається в Амстердамі. Входження ліберальної партії экс-прем'єр-міністра Нідерландів Рютте в уряд разом із вкрай правою PVV в ліберальному середовищі викликало переполох. Лідерка групи Європарламенту «Оновлюючи Європу» В. Аєєр осудила вчинок нідерландських лібералів і заявила, що цю ситуацію обговорять на першій післявиборчій зустрічі групи «Renew», депутатом Європарламенту від VVD М. Азмані, який є заступником Айєр. А от група «Європейської народної партії» взагалі ніяк не відреагувала на те, що дві пов'язані з нею партії – «Нова суспільна угода» та «Рух фермерів і громадян» теж увійшли в коаліцію з PVV. На відміну від лібералів, зелених, соціалістів та інших лівих, вона не підписала декларацію проти вкрай правих, а її національні партії правлять поряд із правими в шести країнах ЄС.

Створивши урядову більшість, і оприлюднивши коаліційну угоду, партії приступили до пошуку прем'єр-міністра. Після відмови

Уайлдерса від прем'єрських амбіцій постало питання: хто ж очолить уряд? За повідомленнями нідерландських ЗМІ першим фаворитом лідера PVV став Р. Пластерк, відомий як перший парламентар правої коаліції. І хоча Уайлдерс не називав публічно це прізвище, за інсайдерською інформацією, яка просочилася в медіа, він, як лідер найбільшої партії, отримав право номінувати кандидата на посаду прем'єр-міністра. Однак Пластерк від пропозиції відмовився. І не у зв'язку з тим, що колись дотримувався лівих поглядів і перебував у Партії праці. Номінант потрапив у скандал через патент на лікування раку. До політичної кар'єри Пластерк очолював медичний центр в Амстердамі. У ЗМІ з'явилася інформація, що він нібито привласнив собі патент на лікування раку, до якого доклався дослідник К. Пунт, і заробив на цьому мільйони євро. У публікаціях стверджувалося, що компанія Пластерка навмисно фальшувала бухгалтерські документи і припустилася помилок у патентній заявці, що може призвести до її скасування. Сам політик відкинув звинувачення, але визнав, що вони можуть «зашкодити можливому виконанню обов'язків прем'єр-міністра Нідерландів». «Я більше не можу стати лідером Кабінету міністрів. Я дякую багатьом людям, які висловили мені свою довіру. Нарешті, я вірю, що з'явиться цей Кабінет міністрів, який має хороші плани для країни», – сказав Пластерк (Government formation in the Netherlands).

Через десять днів після відмови Пластерка новим фаворитом коаліції став Дік Шуф, на прізвище «Хитрий Дік» (Former intelligence chief Dick Schoof). На момент свого висунення в прем'єр-міністри він був генеральним секретарем Міністерства юстиції та безпеки. Раніше він очолював розвідувальну службу, контртерористичне агентство і Національне міграційне управління. Шуф, який, як і Пластерк, був колись членом «Партії праці», уявлявся 4-партійній коаліції ідеальним кандидатом, особливо в реалізації планів щодо посилення міграційної політики та боротьби з організованою злочинністю. Уайлдерс заявив, що «...Шуф – дуже сильна людина, яка користується довірою чотирьох партій, але стоїть вище за них». Виконувачка обов'язків міністра юстиції та лідерка «Народної партії за свободу і демократію» Д. Ешильгез-Зегеріус охарактеризувала кандидата на посаду прем'єр-міністра, як «людину, яка дуже добре вміє налагоджувати зв'язки». «Він буде кандидатом від нас чотирьох і прем'єр-міністром усього голландського народу», – заявила вона. Голова «Нового сус-

пільного договору» Омцигт додав, що Шуф має «великий досвід у важливих сферах політики», а голова «Руху фермерів і громадян» ван дер Плас високо оцінила його досвід у питаннях безпеки. Опозиція теж хвалила кандидатуру нового прем'єра. Її лідер Тіммерманс назвав Шуфа «дуже лояльним і відданим справі держслужбовцем», а колишні колеги характеризували його як амбітного трудоголіка з почуттям гумору (Former intelligence chief Dick Schoof).

Натомість найгучніша критика виходила від крайніх правих. «Нідерланди проголосували за Герта Уайлдерса, і ми отримали колишнього державного службовця Лейбористської партії, який роками шпигував за нами», – відзначився в Х лідер «Форуму за демократію» Т. Боде. Нідерландські ЗМІ називали його найдивовижнішим прем'єр-міністром, який колись був у Нідерландах. Як високопоставлений державний чиновник Шуф був маловідомий навіть у Нідерландах, не кажучи вже про ЄС. В опитуванні, проведеному голландською телепрограмою EenVandaag у день його висунення на пост глави уряду, 50% респондентів не знали, хто він такий (Premierskandidaat Dick Schoof).

265

Порівняно з прем'єр-міністром М. Рютте, який 14 років перебував при владі, і життя, якого жителі Нідерландів практично розібрали під мікроскопом, починаючи з того, яку він каву любить і де проводить свою відпустку, Шуф – це terra incognita. Як зазначила Politico, відомо, що він виріс у католицькій сім'ї і був другим молодшим із семи дітей (Who is Dick Schoof?). Нині він розлучений, батько двох дорослих дочок, яких він і його тодішня дружина усиновили з Китаю. Крім роботи, він любить гаджети і увагу ЗМІ. У 2013 р. його призначили національним координатором у боротьбі з тероризмом, він курував і брав участь у розслідуванні катастрофи збитого про-російськими сепаратистами в серпні 2014 р. Boeing 777 рейсу MH17. Згодом він впродовж року очолював службу внутрішньої безпеки, а потім працював у міністерстві юстиції.

За словами самого Шуфа, «демократія і верховенство права» є для нього головними принципами за весь час його перебування на державній службі. Однак не завжди Шуф, керується принципами, про які заявляє. Прізвисько «Хитрий Дік» він отримав в 2015 р., коли вирішив провести своє незалежне розслідування дій служби безпеки у зв'язку з катастрофою MH17. Як зазначають нідерландські медіа, згідно з оприлюдненими електронними листами, Шуф був розлуче-

ний і розкритикував авторів звіту за надто різкі та негативні висновки, закликаючи їх пом'якшити формулювання, що вони, зрештою, і зробили. Також Шуф відкинув звинувачення медіа в законності дій його служби безпеки, яка за матеріалами нідерландської газети NRC, шпигувала за підозрюваними через фейкові акаунти в соціальних мережах. І в першому, і в другому випадку Шуф вийшов «сухим із води», за що й удостоївся прізвиська «Хитрий Дік».

Незважаючи на те, що саме Уайлдерс висунув кандидатуру Шуфа, а сам попросився з надіями стати прем'єр-міністром, Д. Шуф відразу дав зрозуміти, що він не буде слухняною «іграшкою» в руках свого покровителя. «Я абсолютно не ототожнюю себе з уявленням про те, що буду на повідцю Уайлдерса», – заявив він журналістам і додав, що чотири партії, які сформують новий уряд, попросили його очолити урядовий кабінет, а не тільки Уайлдерс. «Я не належу до жодної партії, я не стою тут від імені Партії свободи... Я хочу бути прем'єр-міністром усіх голландців» (Who is Dick Schoof?).

266

В останні десятиліття в Нідерландах завжди були прем'єр-міністри, пов'язані з партією та ідеологією – і на цій підставі перемогли на виборах. Втім, Шуф, схоже, мав намір зробити свою посаду безбарвною, заявляючи, що «мої плани – це те, що партійні лідери прописали в коаліційній угоді». Він позитивно оцінив Угоду чотирьох партій, поділяючи стурбованість питаннями імміграції, притулку та біженців, соціального забезпечення, становища всіх громадян, «включно з фермерами», і міжнародних відносин.

Висновки. Політичні процеси у Нідерландах, де після перемоги на парламентських виборах 2023 р. найбільшу кількість голосів здобула ультраправа «Партія свободи», можна розглядати як доволі показовий приклад того, що загальна політика Європейського Союзу і наявні (найперше економічні) інструменти впливу, допомагають не просто стримувати «ультраправу хвилю», а й успішно корегувати курс тих чи інших політичних сил, які виступають проти загальних принципів європейської спільноти.

По суті, радикальні погляди та популістські заяви Герта Уайлдерса, які він регулярно озвучував напередодні виборів, дозволили йому об'єднати довкола себе значну кількість виборців, що не лише підтримують ультраправі погляди, а й просто слідують популізму. Але, після перемоги, прийшовши до влади, Уайлдерс був змушений значно скорегувати власну програму та піти на помітні поступки перед

іншими членами коаліції для формування нового уряду. Більше того, можна прогнозувати, що після початку роботи нового уряду та його активної взаємодії з інституціями ЄС, ми зможемо спостерігати чергову хвилю пом'якшення не лише антиєвропейської риторики «Партії свободи», а й можливу зміну підходів до міграційної політики чи ісламського питання.

Аналогічна ситуація спостерігалася й в інших європейських державах, де до влади приходили праві та популісти, які під час виборчої кампанії активно використовували антиєвропейські гасла і заклики до радикальнішої політики. Найбільш яскравим прикладом можна вважати політику прем'єр-міністра Італії Дж. Мелоні, яка ще недавно активно критикувала Євросоюз, відкрито заявляла про бажання вести самостійну зовнішню політику та виступала проти надання військової допомоги Україні. Втім, розпочавши урядову діяльність, кабінет Мелоні кардинально змінив основні позиції, отримавши за це доступ до фінансування з європейських фондів.

Насамкінець підкреслимо, що створена такими важкими зусиллями урядова коаліція в Нідерландах пропрацювала лише 11 місяців і офіційно розпалася 3 червня 2025 р., після виходу з коаліції ультра-правої PVV Г. Уайлдерса.

267

References:

1. After Geert Wilders gives up, what's next for the Netherlands? Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/with-geert-wilders-give-up-what-is-next-netherlands/>
2. Coalition talks enter next phase for a «programme-based» cabinet. DutchNews. URL: <https://www.dutchnews.nl/2024/03/coalition-talks-enter-next-phase-for-a-programme-based-cabinet/>
3. Dutch cabinet talks collapse as Omtzigt's NSC walks away from negotiations. I Am Expat. URL: <https://www.iamexpat.nl/expat-info/dutch-expat-news/dutch-cabinet-talks-collapse-omtzigts-nsc-walks-away-negotiations>
4. Dutch election: Anti-Islam populist Geert Wilders wins dramatic victory. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67504272#>
5. Dutch election: Geert Wilders and the PVV Manifesto. All about expats. URL: <https://allaboutexpats.nl/geert-wilders-pvv-manifesto>

6. Dutch election: Wilders' far-right party set for gains. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/dutch-vote-tight-race-pick-new-prime-minister-2023-11-22/>;

7. Dutch parties reach coalition deal after marathon talks. Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/dutch-parties-coalition-deal-pm-mark-ruttes-fourth-term/>;

8. Far-right Geert Wilders agrees deal for Dutch coalition government. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/may/15/far-right-geert-wilders-agrees-deal-dutch-coalition-government>;

9. Former intelligence chief Dick Schoof proposed as Dutch PM. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/dutch-parties-propose-former-intelligence-chief-new-prime-minister-nos-news-2024-05-28>.

268 — 10. Government formation in the Netherlands: What the right-wing coalition plans. Table Europe. URL: <https://table.media/en/europe/analyse/government-formation-in-the-netherlands-what-the-right-wing-coalition-is-planning>

11. Housing crisis biggest concern for voters at Dutch election. EuroNews. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/11/21/housing-crisis-biggest-concern-for-voters-at-dutch-election>

12. How many people immigrate to the Netherlands? Statistics Netherlands: URL: <https://www.cbs.nl/en-gb/dossier/asylum-migration-and-integration/how-many-people-immigrate-to-the-netherlands-#:~:text=In%202022%2C%20403%2C108%20persons%20moved,of%20all%20immigrants%20in%202022>

13. In a political shift to the far right, anti-Islam populist Geert Wilders wins big in Dutch election. APNews. URL: <https://apnews.com/article/netherlands-election-candidates-prime-minister-wilders-9ed5752f49315517876f1646d4c2d4f2>

14. New Dutch coalition government announces 'strictest ever' asylum policy. Le Monde. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/05/16/new-dutch-coalition-government-announces-strictest-ever-asylum-policy_6671634

15. Nitrogen wars: the Dutch farmers' revolt that turned a nation upside-down. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2023/nov/16/nitrogen-wars-the-dutch-farmers-revolt-that-turned-a-nation-upside-down>

16. Premierskandidaat Dick Schoof onbekend bij veel mensen, maar krijgt steun van kiezers die wel weten wie hij is. EenVandaag. URL: <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/premierskandidaat-dick-schoof-onbekend-bij-veel-mensen-maar-krijgt-steun-van-kiezers-die-wel-weten-wie-hij-is>

17. Poll of Pols Netherland. Politico. URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/netherlands>

18. Who is Dick Schoof? 8 things to know about the new Dutch PM. Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/who-is-dick-schoof-8-things-to-know-about-the-new-dutch-pm/>

19. Who is Geert Wilders? The far-right leader whose shock election win has sent a chill across Europe. The Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/geert-wilders-dutch-election-netherlands-islam-b2452272.html>.

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.270-281>

УДК: 321(316.4)

© Ірина Кіянка¹

© Ігор Микуш²

© Юрій Пемпусь³

ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ: ДОСВІД США

Співпраця між державними органами та громадськими організаціями являє собою динамічні та багатогранні відносини, які відіграють вирішальну роль у сучасному управлінні, соціальному забезпеченні та політичних інноваціях. Завдяки аналізу різних міжнародних моделей, включаючи досвід Сполучених Штатів, Європейського Союзу, Скандинавії, Канади та Австралії, стає очевидним, що такі партнерства є невід'ємною частиною вирішення складних суспільних проблем. Ця співпраця будується на передумові, що жоден окремий сектор – уряд, бізнес чи громадянське суспільство – не може повністю вирішити дедалі складніші проблеми, з якими стикається сучасне суспільство. Використовуючи унікальні переваги кожного сектору, уряди та громадські організації можуть працювати разом, щоб створити більш комплексні рішення.

Однією з найважливіших переваг співпраці уряду та громадських організацій є підвищення ефективності державних програм. ГО часто мають глибокі зв'язки з місцевими громадами та добре спроможні зрозуміти та реагувати на потреби. Їхня близькість до суспільства дозволяє їм пропонувати індивідуальні заходи, які можуть допо-

¹ Докторка політичних наук, професорка кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка, E-mail: kiyanka@i.ua; <https://orcid.org/0000-0002-3100-7796>.

² Аспірант кафедри публічного врядування Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська Політехніка», E-mail: Mykush2307@urk.net.

³ Аспірант кафедри регіонального та місцевого розвитку Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська Політехніка», E-mail: u.pempus@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0005-6528-0706>.

внювати ширші урядові ініціативи. У таких випадках, як Сполучені Штати, де федеральні уряди та уряди штатів співпрацюють з громадськими організаціями над програмами охорони здоров'я та соціальних послуг, цей суспільний досвід виявився необхідним для створення більш відповідних та ефективних державних послуг.

Ключові слова: громадські організації, державне управління, політична система, інформаційний простір, громадянське суспільство, волонтерство.

Foreign Practices of Interaction between Government Bodies and Public Organizations: the Experience of the USA

Cooperation between government agencies and civil society organizations is a dynamic and multifaceted relationship that plays a crucial role in modern governance, social welfare and political innovation. Through the analysis of various international models, including the experience of the United States, the European Union, Scandinavia, Canada, and Australia, it becomes clear that such partnerships are an integral part of solving complex social problems. These collaborations are built on the premise that no single sector – government, business or civil society – can fully address the increasingly complex challenges facing modern society. By leveraging the unique strengths of each sector, governments and civil society organizations can work together to create more comprehensive solutions.

271 —

One of the most important benefits of government-CSO collaboration is the increased effectiveness of government programs. CSOs often have deep ties to local communities and are well positioned to understand and respond to needs. Their proximity to society allows them to propose tailored interventions that can complement broader government initiatives. In cases such as the United States, where federal and state governments have partnered with CSOs on health and social service programs, this community expertise has proven essential to creating more relevant and effective public services.

Keywords: civil society organizations, public administration, political system, information space, civil society, volunteering.

Постановка проблеми. У сучасному світі громадські організації відіграють ключову роль у формуванні суспільного порядку, захисті прав громадян і реалізації соціальних ініціатив. Взаємодія між органами державної влади та громадськими організаціями стала невід'ємною частиною процесів прийняття рішень, спрямованих на

покращення якості життя та забезпечення стійкого розвитку суспільства. Ця співпраця важлива як для громадських ініціатив, що отримують підтримку для реалізації своїх програм, так і для урядів, які залучають досвід, знання та довіру громадських лідерів і організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даній статті до уваги взято низку матеріалів міжнародних фондів щодо розвитку громадського сектору у США, позитивні кейси для інших донорів та волонтерів. А також програми, ресурси для біженців, інвалідів та ветеранів війни, дітей. Дані американського корпусу, фонди підтримки неурядових організацій, програми для захисту прав людини. Наукові дослідження Т. Боланда Т, Саламона Л., Селські Дж та інших науковців.

Мета статті – акцентувати увагу на позитивній практиці щодо співпраці органів влади США та громадських організацій, їх впливу на соціальну політику, екологію та програми розвитку.

Виклад основного матеріалу. Успішна взаємодія між урядом та громадськими організаціями часто ґрунтується на принципах прозорості, підзвітності та довіри. На місцевому рівні ця співпраця може проявлятися у вигляді залучення ГО до реалізації соціальних послуг, участі в місцевих радах і консультаційних комітетах. На національному рівні уряди окремих країн, як-от Канада та Австралія, використовують механізми грантового фінансування та формують довгострокові програми підтримки громадських ініціатив. Водночас, у деяких країнах існує практика створення громадських рад, що функціонують при урядових установах і сприяють відкритому діалогу між державою та представниками громадськості.

Іншою важливою рисою зарубіжного досвіду є формування інституційних рамок для співпраці. Уряди багатьох країн створюють спеціальні агентства, що займаються підтримкою громадських організацій, або формують підрозділи у державних установах, відповідальні за партнерство з громадянським суспільством. Наприклад, в США існує Corporation for National and Community Service (CNCS) (AmeriCorps...), яка спрямовує ресурси на підтримку волонтерських та громадських програм, тоді як у Європейському Союзі діють програми на рівні Європейської комісії (Funding opportunities), що фінансують проекти ГО у різних сферах суспільного життя.

Аналізуючи зарубіжний досвід взаємодії органів влади та громадських організацій, важливо звернути увагу на переваги та виклики

цих процесів. З одної сторони, взаємодія держави та громадських організацій дозволяє набагато ефективніше вирішувати різнобічні соціальні проблеми, розвиває демократичні процеси та має на меті підвищити якість життя своїх громадян. Проте, надмірна залежність від державного фінансування та державної підтримки може доволі сильно послабити незалежність громадських організацій, а також обмежити їх можливості аналізу та критики дій уряду. Саме через це більшість світових держав намагаються збалансувати підтримку ГО, забезпечуючи їх необхідними ресурсами задля їхньої безперервної діяльності, але водночас зберігаючи на ними автономію. Зважаючи на все вищезазначене, варто дослідити та проаналізувати зарубіжний досвід щодо взаємодії органів влади та громадських організацій, адже це відкриє для нас можливості визначити ефективні підходи, які можуть бути імплементовані в межах української практики, а також виявити потенційні виклики та працюючі практики. Це надасть нові перспективи для створення власних моделей розвитку конструктивної співпраці між державою і громадськістю, а також впливу громадянського суспільства на прийняття політичних рішень.

273

Взаємодія між владою, бізнесом і громадськістю є ключовим елементом сучасного демократичного суспільства. Сучасні підходи до цієї взаємодії засновані на розумінні того, що жоден з цих секторів не може самостійно вирішувати складні соціальні, економічні чи екологічні проблеми. Існує кілька моделей, які описують цю співпрацю, зокрема модель трикутника співпраці (англ. governance triangle) (Salamon L.M. 2002; Bovaird T. 2004; Selsky J.W. 2005), що включає уряд, бізнес і громадянське суспільство. Вона заснована на ідеї, що кожен з цих акторів має свою індивідуальну роль і відповідальність у вирішенні різнобічних суспільно-соціальних проблем.

Уряд відповідає за розробку та впровадження політики, а також за забезпечення правового регулювання та підтримки загальних суспільних благ. Він відіграє роль координатора, визначає пріоритети розвитку і створює нормативно-правову базу для діяльності інших акторів. Бізнес, в свій час, забезпечує економічну діяльність, створення робочих місць і розвиток інновацій. Бізнес може відігравати важливу роль у фінансуванні соціальних проектів через корпоративну соціальну відповідальність та партнерство з громадськими організаціями. Громадянське суспільство представлено громадськими організаціями, волонтерськими рухами та активістами, які надають

послуги, висловлюють думку суспільства, забезпечують контроль над діями уряду і бізнесу та сприяють реалізації проектів на рівні місцевих громад.

Ця модель передбачає собою надзвичайно тісну співпрацю між усіма трьома вищезгаданими сторонами задля досягнення стійкого демократичного розвитку та вирішення суспільно-соціальних питань. До прикладу, у проектах соціального напрямку уряд може забезпечити громадську організацію нормативною підтримкою та ресурсами, в той час як бізнес буде інвестувати у запропоновані проекти, а громадська організація, у той час, зобов'язується їх ефективно реалізувати та курувати їх, оцінюючи на різних етапах впровадження.

274 — Іншою ж популярною моделлю – є модель багаторівневого врядування, яка надзвичайно поширена в країнах Європейського Союзу. Ця модель є більш складною та узагальнює взаємодію різних урядових структур з громадськими організаціями та місцевим бізнесом на різних рівнях – від місцевого до національного, а також виходячи на міжнародну арену. При цьому, ця модель передбачає не виключно співпрацю в межах якогось одного рівня, але і повний супровід та координацію між ними. Такий рівень взаємодії важливий для реалізації великих національних та міжнародних проектів, наприклад, у сфері забезпечення прав людини або боротьби з тероризмом.

Однією з форм такого виду взаємодії є модель публічно-приватного партнерства. Публічно-приватне партнерство є моделлю співпраці, за якої держава та приватний сектор спільно реалізують проекти, зазвичай у сфері інфраструктури, освіти або медицини. У цій моделі бізнес бере на себе частину фінансових та операційних зобов'язань, тоді як держава забезпечує нормативно-правову базу і часто є основним регулятором.

Також варто згадати про ще одну популярну модель взаємодії як соціальний діалог, що являє собою механізм консультацій та переговорів між владою та громадськими організаціями, який спрямований на досягнення взаємного консенсусу з питань соціальної, культурної та економічної політики. У такій моделі важлива роль відводиться лобістським групам і асоціаціям, що представляють інтереси конкретних суспільних груп і захищають їхні права у взаємодії з державою та бізнесом.

Ця тісна співпраця між громадськими організаціями та державними структурами надає низку переваг, що сприяють контролю та ефективності державних цільових програм. Завдяки цим тісним зв'язкам, держава здатна набагато краще реагувати на потреби населення, використовуючи як свій так і зовнішній досвід та ресурси для реалізації соціальних ініціатив. При цьому, це сприяє підвищенню підзвітності та прозорості державного управління, оскільки громадські організації здатні виконувати контролюючу функцію, спостерігаючи за дотриманням державними інституціями своїх зобов'язань. І це не лише зменшує рівень корупційності всередині країни, але і зміцнює суспільну довіру до держави. Окрім того, громадські організації відіграють важливу роль у впровадженні інновацій, пропонуючи нові креативні та гнучкі рішення задля вирішення гострих та складних суспільно-політичних проблем, що, частіше, є набагато більш ефективним, ніж традиційні пропозиції державних чи бізнесових структур.

Однак така співпраця стикається з низкою викликів, одним із яких є нестача фінансування. Багато громадських організацій залежні від грантів держави або бізнесу, що може обмежувати їхню незалежність та маневровість у прийнятті рішень. Іншою проблемою є можливість виникнення конфліктів інтересів, особливо у випадках, коли бізнес намагається використати партнерство для досягнення власних економічних вигод, що може не відповідати інтересам суспільства. Бюрократичні процедури також створюють суттєві перешкоди, сповільнюючи процес ухвалення рішень і стримуючи розвиток спільних ініціатив. Це може призводити до того, що важливі соціальні проекти не встигають адаптуватися до змін або своєчасно вирішувати нагальні проблеми, що ставить під загрозу їхню ефективність.

Для Сполучених Штатів Америки взаємодія між державою та громадськими організаціями є фундаментальною частиною демократичної системи країни, що розвивалась протягом багатьох століть та має довгу історію взаємодії. Громадські організації завжди відігравали вирішальну роль майже в усіх сферах діяльності Сполучених Штатів. Як на загальному федеральному, так і на місцевому рівнях уряди тісно співпрацюють з громадськими організаціями, забезпечуючи для них як нормативну, так і фінансову підтримку задля реалізації спільних ініціатив.

Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб (U.S. Department of Health) є одним із найбільших органів федерального уряду США, яке активно взаємодіє з громадськими організаціями через різноманітні програми. Наприклад, ініціативи з боротьби з бідністю, охорони здоров'я, допомоги дітям та людям похилого віку фінансуються за рахунок грантів та контрактів, що надаються некомерційним організаціям.

Однією з найбільш відомих програм NHS є Head Start (Head Start Services) – ініціатива, спрямована на забезпечення доступу до ранньої освіти для дітей із малозабезпечених родин. ГО, що беруть участь у програмі, допомагають створювати освітні можливості, а також забезпечують підтримку в сферах охорони здоров'я та соціальної адаптації дітей. Програма фінансується через гранти, які розподіляються між місцевими організаціями, що працюють безпосередньо з родинами.

276 Іншим важливим прикладом є програми, спрямовані на боротьбу з ВІЛ/СНІДом. NHS співпрацює з багатьма некомерційними організаціями для надання медичної допомоги та підтримки хворих, а також для підвищення обізнаності серед громадян.

Співпраця з організаціями з питань прав людини США також мають численні приклади співпраці уряду з ГО у сфері прав людини. Одним із прикладів є партнерство з такими організаціями, як American Civil Liberties Union (ACLU) (American Civil Liberties Union) і Human Rights Campaign (HRC) (The Human Rights), які активно залучені до захисту прав людини в контексті расової рівності, гендерних прав та захисту прав ЛГБТ+ спільнот.

Для американського уряду це є звичайною практикою звертатись до громадських організацій з метою проведення незалежних досліджень, моніторингу та консультацій при розробці політик в сфері прав людини. Такі організації здатні впливати на державні рішення, що спрямовані на нормативізацію прав національних меншин, мігрантів, людей з інвалідністю та інших.

Екологічні ініціативи та співпраця з екологічними організаціями Екологічні організації в США, такі як National Resources Defense Council (NRDC) (National Resources), також мають значний вплив на розробку та реалізацію екологічних політик. Наприклад, уряд США в рамках політики з боротьби зі змінами клімату фінансує та підтримує програми з відновлюваної енергетики та захисту довкілля, залу-

чаючи до цього ГО для проведення наукових досліджень, підвищення обізнаності населення та впровадження нових ініціатив.

Співпраця між урядом і громадянськими організаціями стала основою для прийняття ряду важливих екологічних законів, зокрема Clean Air Act (The Clean Air Act 1990) та Endangered Species Act (Endangered Species 1973). Важливо, що ГО не тільки лобіюють нові закони, а й беруть активну участь у їх впровадженні та моніторингу.

Модель взаємодії між урядом та громадськими організаціями в США може суттєво відрізнятися на рівні федерального уряду та урядів окремих штатів. Це зумовлено різними рівнями компетенцій, масштабами проблем і ресурсів, доступних для реалізації громадських ініціатив.

На федеральному рівні уряд має можливість фінансувати великі національні ініціативи, що охоплюють всю країну. Багато федеральних агентств, таких як Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти або Міністерство праці, активно взаємодіють з ГО через систему грантів і контрактів. Федеральний уряд також забезпечує нормативне регулювання діяльності громадських організацій, встановлюючи стандарти прозорості, звітності та підзвітності.

277

Однак через велику кількість процесів і бюрократію на федеральному рівні процес ухвалення рішень може бути досить повільним. Також велика частина федерального фінансування розподіляється через конкурентні гранти, що означає, що не всі громадські організації можуть отримати підтримку для своїх проєктів.

Варто зауважити, що в американській практиці штати відіграють доволі індивідуальну роль у формуванні місцевих політик, саме тому взаємодія між громадськими організаціями на рівні окремих штатів є більш гнучкою та адаптованою до місцевих потреб. Яскравим прикладом є практика Каліфорнії чи Нью-Йорку, де впроваджена розвинена система підтримки місцевих громадських організацій, чия діяльність спрямована на подолання проблеми бездомності, питань в сфері охорони здоров'я та захисту навколишнього середовища (Homelessness Programs). Уряди окремих штатів використовують фінансування громадських організацій як інструмент залученості до вирішення суспільно-політичних проблем, забезпечуючи при цьому прямих контакт зі своїми громадянами.

Іншими прикладами успішних ініціатив на рівні окремих штатів можуть бути програми по боротьбі з наркотичною залежністю, які

фінансуються через громадські організації з метою надання допомоги залежним та їх сім'ям. У штаті Массачусетс було створено низку програм, що були спрямовані на реабілітацію та інтеграцію таких людей, де залучені громадські організації відіграли важливу роль в управлінні та впровадженні таких програм (Drug and Alcohol Rehab).

В Сполучених Штатах на місцевому рівні громадські організації мають неабияку свободу в експериментуванні та впровадженні нових підходів до вирішення актуальних проблем, що дозволяє місцевим урядам швидко адаптувати політику до своїх потреб. При цьому, уряди штатів дуже часто заохочують інноваційні підходи, а громадські організації, в свій час, стають важливими учасниками цих ініціатив.

278 — Також громадські організації відіграють вирішальну роль у формуванні політик у Сполучених Штатах Америки. Саме громадські організації надають зібрану інформацію, яку уряд використовує для ухвалення кінцевих рішень, тим самим проводячи дослідження, що впливають на законодавчі процеси, лобіюючи все новіші та ефективніші зміни.

Громадські організації також є основними ініціаторами незалежних досліджень, які і стають, у майбутньому, основою для розробки нових політик. До прикладу, екологічні організації проводять аналізи наслідків змін клімату та працюють над розробкою рекомендацій для уряду щодо покращення політики у сфері захисту навколишнього середовища. Аналітичні центри, такі-от як Brookings Institution (Brookings...), активно залучені до формування рішень у сфері економіки, соціальної політики та національної безпеки, подаючи до уряду свої рекомендації на основі проведених досліджень.

Лобіювання є ще однією ключовою функцією ГО в США. Організації, такі як Environmental Defense Fund (Environmental...) або ACLU (American Civil Liberties), лобіюють інтереси громадян у конгресі та інших урядових структурах, представляючи конкретні законодавчі ініціативи. Вони також можуть виступати посередниками між громадянами та урядом, допомагаючи просувати інтереси окремих груп.

У США широко розвинена практика громадських консультацій, коли уряд звертається до ГО за рекомендаціями щодо нових політик. Це дозволяє залучати експертів з громадських організацій до процесу розробки та впровадження нових законів, а також сприяє підвищенню прозорості в процесі ухвалення рішень. ГО часто входять до

складу дорадчих комітетів при уряді, що дозволяє їм безпосередньо впливати на політичні процеси.

У Сполучених Штатах громадські організації відіграють ключову роль як партнери уряду на всіх рівнях, сприяючи формуванню політики, вирішенню суспільних проблем та захисту інтересів громадян. Така співпраця ґрунтується на принципах прозорості, підзвітності та взаємної вигоди, що забезпечує ефективність цих партнерств у розвитку суспільства.

Однією з найгостріших є фінансова стійкість громадських організацій. Багато організацій значною мірою покладаються на гранти від уряду чи бізнесу, що може призвести до залежності та обмежити їх автономію. Ця фінансова залежність може поставити під загрозу здатність громадських організацій критикувати урядову політику або відстоювати суперечливі позиції. Ризик конфлікту інтересів також є великим, особливо коли підприємства, залучені до таких партнерств, переслідують власні економічні інтереси за рахунок ширших соціальних цілей. Ця напруга може підірвати цілісність співпраці та створити тертя між партнерами, як це видно в певних державно-приватних партнерствах, де комерційні інтереси не завжди можуть узгоджуватися з цілями суспільного добробуту.

279

Висновки. Підсумовуючи, американський кейс взаємодії органів влади з громадськими організаціями, варто взяти й до уваги бюрократичний характер державних установ може перешкоджати ефективності цих партнерств. Складні адміністративні процедури та повільні процеси прийняття рішень можуть затримувати реалізацію спільних проектів, знижуючи їх результативність та своєчасність. Особливо це проблематично при вирішенні нагальних соціальних питань, які потребують швидких і рішучих дій. Наприклад, хоча скандинавські країни успішно інтегрували неурядові організації в процес прийняття рішень, проблема подолання бюрократичних складових залишається перешкодою для максимального використання потенціалу цієї співпраці.

Зарубіжний досвід співпраці уряду та громадських організацій підкреслює як величезний потенціал, так і внутрішні виклики такого партнерства. Незважаючи на те, що ГО привносять цінний досвід, інновації та підзвітність, забезпечення фінансової стійкості та незалежності цих організацій залишається ключовим питанням їх ефективного функціонування. Крім того, вирішення конфліктів

інтересів і подолання бюрократичної неефективності є важливими для оптимізації цієї співпраці. У міру того, як роль громадянського суспільства продовжує розвиватися, потреба в міцнішому, більш рівноправному партнерстві між урядами та неурядовими організаціями ставатиме все більш важливою. Ця співпраця має важливе значення не лише для покращення надання державних послуг, але й для сприяння більш демократичному, інклюзивному та стійкому суспільству, здатному вирішувати багатогранні виклики XXI століття. Майбутнє управління полягає в цих міжгалузевих партнерствах, де сильні сторони уряду, бізнесу та громадянського суспільства об'єднані для загального блага.

References:

1. AmeriCorps – What We Do. <https://americorps.gov/about/what-we-do>
- 280 2. American Civil Liberties Union – ACLU History. <https://www.aclu.org/about/aclu-history>
- 3. Bovaird T. 2004. Public–Private Partnerships: From Contested Concepts to Prevalent Practice. *International Review of Administrative Sciences*.70(2). P. 199-215. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0020852304044250>
4. Brookings Institution – About Us. <https://www.brookings.edu/about-us/>
5. Drug and Alcohol Rehab in Massachusetts. American Addiction Centers. <https://americanaddictioncenters.org/treatment-centers/massachusetts>
6. Endangered Species Act (1973). <https://www.fws.gov/law/endangered-species-act>
7. Environmental Defense Fund – Who we are. <https://www.edf.org/about>
8. Funding opportunities for NGOs. European Commission. https://commission.europa.eu/funding-tenders/how-apply/eligibility-who-can-get-funding/funding-opportunities-ngos_en
9. Head Start Services. An Office of the Administration for Children & Families: Office of Head Start. <https://www.acf.hhs.gov/ohs/about/head-start>

10. Homelessness Programs and Resources. The Substance Abuse and Mental Health Services Administration. <https://www.samhsa.gov/homelessness-programs-resources>

11. Salamon L.M. 2002. The Tools of Government: A Guide to the New Governance. https://spia.uga.edu/faculty_pages/tyler.scott/teaching/PADP6950_Spring2017/Readings/Salamon.2002.Ch1.pdf

12. Selsky J.W. & Parker B. 2005. Cross-Sector Partnerships to Address Social Issues: Challenges to Theory and Practice. *Journal of Management*. 31(6) P. 849-873. https://www.researchgate.net/publication/247570170_Cross-Sector_Partnerships_to_Address_Social_Issues_Challenges_to_Theory_and_Practice#full-text

13. National Resources Defense Council. <https://www.nrdc.org/about>

14. The Clean Air Act. (1990). <https://www.boem.gov/air-quality-act-1967-or-clean-air-act-caa>

15. The Human Rights Campaign – Our Mission. <https://www.hrc.org/about>

16. U.S. Department of Health and Human Services – About HSS 281
<https://www.hhs.gov/about/index.html> —

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.282-292>

УДК: 35.08:378.4:327.39

© Світлана Котляревська¹

ОСВІТНІ ГРАНТОВІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОСВІТНЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ

282
— У статті проаналізовано особливості розвитку освітніх грантових програм в Україні починаючи з 2014 року й до сьогодні. Проведено історичний еккурс до витоків освітніх грантових програм в Україні. Визначено, що освітня дипломатія стала важливою складовою зовнішньої політики України після Революції Гідності 2014 року, коли країна зіткнулася з необхідністю реформування не тільки політичних, економічних інститутів, а й освітньої сфери. Освітні грантові програми для державних службовців стали інструментом не лише для покращення управлінських процесів, але й для інтеграції України у європейські та міжнародні структури. Наведено приклади освітніх грантових програм, які орієнтовані на навчання державних службовців якісно новому державному адмініструванню. Особлива увага приділена учасникам міжнародних програм. Доведено, що залучення та реалізація освітніх грантових програмах сприяє не лише підвищенню рівня компетенцій державних службовців, а покращення рівня публічного адміністрування, зміцнення демократичних інститутів та міжнародних зв'язків в цілому.

Ключові слова: освітня дипломатія, освітні грантові програми, державні службовці, міжнародні зв'язки, зовнішня політика, міжнародні програми, адміністрування.

Educational Grant Programs as a Tool of Educational Diplomacy

The development of educational diplomacy is an increasingly relevant issue for Ukraine and many other countries worldwide. Educational di-

¹ Здобувачка ОС PhD ОНП «Зовнішня політика» кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій, Державний університет «Київський авіаційний інститут», E-mail: svitlana.kotliarevska@npp.kai.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0008-4020-6544>.

plomacy helps build strong partnerships with other nations and regions, facilitates scientific and educational exchange, addresses global, regional, and national challenges using scientific achievements, and informs foreign policy decisions based on evidence. For effective development, educational diplomacy requires substantial resources, including personnel, financial, and technical support. In this context, grant programs emerge as crucial tools for implementing projects, driving educational reforms, strengthening international cooperation, and fostering innovation in education, science, and the broader economic structure. The significance of educational grant programs becomes particularly evident during periods of war and crisis.

The primary goal of this research is to analyze the development of educational grant programs in Ukraine, assess their impact on the professional growth of public servants and the quality of public administration, and examine how these programs strengthen international ties and contribute to Ukraine's global image.

Since the Revolution of Dignity (2013–2014), Ukraine's public sector has transformed significantly, with new professionals entering the governmental landscape, many from business and economic sectors. This shift created a demand for educational diplomacy as a tool to enhance public service skills and international cooperation. Grant programs became effective instruments for building “soft power”, enriching state officials with new knowledge and contributing to international partnerships. — 283

The research highlights the critical role of educational grant programs in advancing Ukraine's educational diplomacy. These programs not only enhance the skills of public servants but also strengthen Ukraine's international relations and contribute to its global reputation. By leveraging grant programs, Ukraine successfully integrates international best practices, fostering sustainable development and democratic governance, even amidst conflict and crisis.

Keywords: educational diplomacy, educational grant programmes, civil servants, international relations, foreign policy, international programmes, administration.

Актуальність. Розвиток освітньої дипломатії є надзвичайно актуальним питанням як для України, так і для решти країн світу, оскільки саме освітня дипломатія допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами, здійснювати науково-освітній обмін; вирішувати глобальні, регіональні та наці-

ональні виклики з використанням наукових здобутків; формувати зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних. Повноцінний розвиток освітньої дипломатії потребує значних ресурсів: кадрових, фінансових, матеріально-технічних. У цьому контексті грантові програми стають важливим інструментом для сприяння реалізації проектів, ідей, освітніх реформ, розвитку суспільства, зміцнення міжнародних зв'язків у сфері освіти та науки, впровадження інноваційних проектів спрямованих на розвиток освіти, науки та економічної структури в цілому. В умовах війни та кризи, залучення та реалізація освітніх грантових програм набуває особливої актуальності.

Постановка проблеми. На сьогодні існує достатня кількість публікацій щодо розвитку грантових програм в Україні, зокрема варто відзначити наукові дослідження М. Полякова, А. Карнаушенко, А. Єфремова, Т. Бабич, Ю. Звір, М. Кобеля - Звір. Однак, незважаючи на зростаючий інтерес до теми, багато аспектів залишаються недостатньо досліджені та розкриті, зокрема в частині визначення зв'язків грантових програм з освітою, міжнародними відносинами, національними інтересами в цілому. Існуючі дослідження переважно зосереджені на загальних аспектах освітніх грантів або на аналізі окремих програм та їх результатів.

Варто зазначити, що проведений аналіз розвитку грантових програм в Україні показав брак комплексного дослідження їхнього впливу на формування іміджу держави саме через освітню дипломатію.

Мета дослідження. Провести аналіз особливостей розвитку освітніх грантових програм в Україні, визначити вплив таких програм на професійний розвиток державних службовців та їх рівень публічного адміністрування; провести аналіз, як саме освітні грантові програми впливають на рівень зміцнення міжнародних зв'язків та сприяють зростанню позитивного іміджу України на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Після Революції гідності (30 листопада 2013 року до лютого 2014 року), державний сектор в Україні почав набувати нових рис. Відбулась інтеграція нових державних службовців не лише з політичних сфер, але із інших економічних інститутів та бізнесу. Відповідно, освіта бізнес-працівників, що прийшли в державний сектор після 2014 року мала суттєві відмінності, а внутрішні наративи відзначались поляризованим вектором в сторону економічної доцільності.

2014 рік, став роком формування надважливого запиту – запиту на формування та реалізацію освітньої дипломатії. Саме освітні грантові програми стали ефективним інструментом розвитку освітньої дипломатії в Україні. Політичний та економічний вплив через формування «м'якої» сили, освітньої дипломатії, сприяли розвитку та створення гармонійної екосистеми для насичення якісно-новими знаннями державних службовців.

Навчання впродовж усього життя стає фундаментальним принципом сучасної освіти. Така потреба зумовлена стрімким розвитком економіки, інтенсивним технологічним прогресом і, як наслідок, зростанням обсягів інформації та ускладненням вимог на ринку праці. Упродовж усього життя людина має бути здатною визначати, в яких знаннях або навичках вона відчуває нестачу, знаходити шляхи для їхнього здобуття та задовольняти власні освітні потреби відповідно до вимог професійної діяльності чи особистісного зростання. Ці очікування до процесу освіти втілюються у всеохопній парадигмі сучасності – концепції навчання впродовж життя (Єгорова 2010).

285

Освіта є однією з ключових сфер суспільного життя, що забезпечує можливість безперервного навчання, набуття загальних і фахових компетентностей, розвитку особистих здібностей для професійного зростання, самовдосконалення й творчої реалізації. В умовах сучасних геополітичних, економічних, культурних і соціальних змін система освіти не може залишатися осторонь глобальних трансформацій – вона має оперативно реагувати на виклики сучасності (Максак, Радченко 2023).

Досліджуючи освітні грантові програми, як інструмент освітньої дипломатії, варто зазначити, що така дипломатія формує свій потенціал шляхом:

- удосконалення професійно-кваліфікаційних навичок державних службовців для більш глибокого розуміння механізму функціонування державних інститутів;
- посилення міжнародних відносин за рахунок налагодження активної співпраці з іноземними партнерами, підсилення зовнішньої комунікації;
- модернізація освітньої системи шляхом інтеграції найкращих практик та досвіду;
- навчання державних службовців за найкращими навчальними освітніми програмами провідних демократичних країн для під-

вищення рівня управлінського менеджменту та підсилення розвитку демократичних процесів всередині країни.

Попри серйозні виклики, з якими стикаються академічні та адміністративні лідери, більшість закладів та академічних дисциплін традиційно не надавали системної підготовки для виконання лідерських ролей у сфері вищої освіти (Gigliotti 2017). Проте дедалі очевиднішою стає потреба у більш цілісному та системному підході до відбору, підготовки й розвитку лідерських кадрів, у зв'язку з чим дедалі більше коледжів, університетів, професійних асоціацій і консорціумів приділяють увагу як формальним, так і неформальним програмам розвитку лідерства (Gmelch, Buller 2015).

Так Стенфордський університет (Стенфорд, Каліфорнія, США), один з найпрестижніших навчальних закладів світу, який визначається не лише високими академічними досягненнями, але й активно сприяє розвитку глобальних лідерів через свої програми. Однією з таких значних ініціатив є Стенфордський центр демократії, розвитку та верховенства права (CDDRL), який готує урядових чиновників і бізнес-лідерів з країн, що розвиваються, з метою створення конструктивної сили для економічного зростання та розвитку демократії. Програма The Leadership Academy for Development (LAD) – одним із прикладів такої підготовки, залучаючи учасників з усього світу. Програма LAD націлена на ретельний відбір кандидатів, які мають потенціал стати ефективними лідерами реформ в своїх країнах. Учасники навчаються просувати здорову державну політику в складних і суперечливих умовах, при цьому отримуючи досвід роботи в складних соціально-економічних і політичних контекстах. Це дозволяє їм не тільки розвивати управлінські навички, але й знаходити нові підходи до вирішення глобальних викликів, які стоять перед державами з перехідною економікою.

Для України ця ініціатива стала значущою через створення програми Stanford's Ukrainian Emerging Leaders Program (SU-ELP). Започаткована в 2016 році Center on Democracy, Development and the Rule of Law at Stanford's Freeman Spogli Institute спільно з Олександром та Катериною Акименками (стипендіати Стенфордської програми імені Джона С. Найта). Ця програма була спрямована на розв'язання актуальних проблем розвитку України та регіонів. Структура програми передбачала проектний підхід, таким чином, стипендіати могли обирати проблеми, які вони хочуть вирішити, використовуючи набуті

знання і досвід після повернення в Україну. Крім того, три учасники щорічно мали можливість проходити курси у Стенфордї, що дозволило їм поглибити знання в обраних напрямках. Учасники програми також мали змогу відвідувати технологічні компанії Кремнієвої долини, спілкуватися з носіями унікального досвіду та інноваційних рішень для глобальних проблем. SU-ELP також передбачала наставництво з боку викладачів університету, які допомагали учасникам працювати над реальними проектами, що стосуються розвитку соціальних реформ в Україні та держави в цілому (див. табл.1).

Таблиця 1

**Українські учасники Ukrainian Emerging Leaders Program
на навчанні у Стенфордському університеті**

Навчальний рік	Ім'я, прізвище	Посада на момент участі в програмі
2017-2018	Олександр Стародубцев	Керівник Департаменту регулювання державних закупівель при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України
	Олександра Матвійчук	Керівник правозахисної організації Центр громадянських свобод, а також координує роботу ініціативної групи Euromaidan SOS
	Дмитро Романович	Співробітник Управління з питань реформ
2018-2019	Наталя Микольська	Екс-заступниця Міністра економічного розвитку і торгівлі України
	Іван Приймаченко	Засновник освітньої онлайн платформи Pro-metheus
	Олександра Устинова	Член Правління Центру протидії корупції
2019-2020	Олексій Гончарук	17-й прем'єр-міністр України
	Катерина Бондар	Член команди підтримки реформ Міністерства фінансів
	Артем Романюков	Голова правління Платформи цивільного контролю та співзасновником ініціативи Save Dnipro в Дніпрі, Україна
2020-2021	Юлія Безвершенко	Генеральний директор директорату науки та інновацій Міністерства освіти і науки
	Денис Гутенко	Голова Державної фіскальної служби України
	Наріман Устаєв	Співзасновник та директор Інституту геостратегії імені Гаспринського

У 2022 році програма трансформувалася в Strengthening Ukrainian Democracy and Development Program (SU-DD). Наразі, ця програма орієнтована на навчання практиків середнього рівня кар'єри, які працюють над конкретними проектами з розвитку української демократії. За допомогою цієї програми, Стенфорд продовжує зміцнювати свою підтримку українських лідерів, допомагаючи їм не лише поглибити академічні знання, але й практично застосовувати їх у контексті внутрішніх реформ та економічного розвитку України.

Крім того, з 2022 року, у рамках програми для українських стипендіатів, було впроваджено нові можливості, зокрема співпраця з програмою Fisher Family Summer Fellows Program on Democracy and Development. Це дозволило розширити мережу учасників, створити нові партнерства, залучити більше практиків до розробки інноваційних підходів для економічного розвитку України в період кризи та війни.

288 — Серед провідних міжнародних грантових програм, спрямованих на підготовку урядовців та громадських лідерів, слід відзначити програму John Smith Trust Fellowship (Великобританія), яка зосереджена на питаннях прозорості, верховенства права та ефективного врядування. Програма сприяє підготовці державних службовців із Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії. Українських учасників даної програми наведено в таблиці (див. табл. 2).

Таблиця 2

Українські учасники програми John Smith Trust Fellowship

Період навчання	Прізвище, ім'я	Посада на момент / після участі в програмі
2017	Василенко Леся	Член громадської ради при Міністерстві інформаційної політики
	Карначев Олександр	Заступник директора Департаменту стратегічного розвитку і планування «Укрзалізниці»
	Григоровська Ольга	Юридичний консультант в FTI Consulting
2018	Єршова Вікторія	Старший експерт проекту ЄС «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Association4U)»
	Рибій Мар'яна	Експерт із реформи державного управління в громадській спілці «Коаліція Реанімаційний пакет реформ»

2019	Шаіпов Артем	Юридичний спеціаліст і керівник напряму реформи юридичної освіти, програма USAID “Нове правосуддя”
	Тетяна Павлюковець	Радник в Everlegal
	Наталія Слиш	Директор команди підтримки реформ Міністерства фінансів України
	Іван Хілобок	Радник Міністра Кабінету Міністрів України

До того ж, German Marshall Fund (GMF) (Вашингтон, США), заснований у 1972 році, підтримує інтеграцію європейських стандартів публічного адміністрування, допомагаючи державним службовцям розвивати управлінські навички. Програми GMF особливо актуальні для України, оскільки сприяють адаптації демократичних реформ у мінливому політичному середовищі. Наведемо приклади українських учасників програми у період з 2015 по 2019 роки (див. табл. 3).

Таблиця 3

Українські учасники програми German Marshall Fund

289

Період навчання	Прізвище, ім'я	Посада на момент / після участі в програмі
2015	Ченцов Всеволод	Директор Департаменту Європейського Союзу МЗС України
	Гончарук Андрій	Віце-президент Української асоціації зовнішньої політики
	Гопко Ганна	Голова парламентського комітету у закордонних справах
2017	Гончаренко Ігор	Експерт Офісу підтримки Національної Ради Реформ
2018	Чухай Анна	Project manager в Національній Раді Реформ
	Мирошніченко Василь	Член правління Українсько-британського міського клубу
2019	Хілобок Іван	Радник Міністра Кабінету Міністрів України
	Літра Леонід	Старший аналітик центру “Нова Європа”
	Василенко Леся	Депутат Верховної Ради IX скликання

Варто також відзначити представника української навчальної спільноти та їх колаборації з міжнародними представниками. Яскравим прикладом є Київська Школа Державного Управління імені Сергія Нижнього (Київ, Україна), що заснована в 2022 році. Школа спільно з Singapore School of Public Policy (Сингапур), започаткува-

ла онлайн-курс, спрямований на розвиток критичних компетенцій у галузі публічної політики. Цей курс, що включає лекції з аналізу політичних циклів, формування політичних рішень та оцінки ризиків є важливим кроком для імплементації міжнародного досвіду в українську політичну практику.

Інша категорія провайдерів освітньої дипломатії є міжнародні програми, що започатковані в Україні. Таким зразком є Академія електронного урядування Естонії (eGA) одна із ключових партнерів України у сфері цифрових трансформацій. З якою українські державні органи співпрацюють з 2015 року для впровадження передових практик електронного урядування. У 2019 році було підписано Меморандум про співпрацю між Міністерством цифрової трансформації України та Міністерством економіки та зв'язку Естонії, що передбачає співпрацю в розробці мобільного додатку та Єдиного порталу державних послуг «Дія», впровадження системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів «Трембіта», а також автоматизацію роботи центрів надання адміністративних послуг «Вулик». Великим компонентом для їх впровадження було залучення міжнародних експертних знань та навчання українських спеціалістів. Дана синергія була настільки успішною, що Мінцифра отримала нагороду від eGA за розробку Дія.Підпису-EU, що дозволило Україні стати першою країною, не членом Європейського союзу, чий електронний підпис визнається в Європейському Союзі.

Висновки. Отже, 2014 рік відзначається початком активного розвитку освітньої дипломатії в частині залучення та реалізації освітніх грантових програм. Саме освітні грантові програми стали рушійною силою до підвищення рівня професійних навичок державних службовців, до впровадження міжнародного досвіду з реалізації якісного менеджменту в державну секторі та формування цінностей державної служби в цілому.

Програма Ukrainian Emerging Leaders Program Стенфордського університету (США) з 2017 року підготувала ряд впливових українських лідерів, серед яких були керівники департаментів міністерств, громадські активісти, экс-заступники міністрів та навіть прем'єр-міністр України. Програма John Smith Trust Fellowship (Великобританія) також сприяла розвитку українських спеціалістів, включаючи членів громадських рад, заступників директорів департаментів, юридичних консультантів та експертів з реформи державного управління.

ня. Крім того, German Marshall Fund (США) підтримує інтеграцію європейських стандартів публічного адміністрування та розвитку управлінських навичок, і в ній також брали участь представники України, серед яких директори департаментів, віце-президенти асоціацій зовнішньої політики та голови парламентських комітетів.

Освітня дипломатія стала одним із головних елементів публічної дипломатії України, зокрема в частині покращення міжнародних зв'язків, зміцнення авторитету держави та встановлення стратегічних партнерств. Такий досвід свідчить про значущість освітніх грантових програм, особливо в умовах трансформації політичних систем України, а також в умовах кризи та війни.

References:

1. Yehorova, Oksana. «Mizhnarodni osvitni fondy v Ukraini yak resurs realizatsii stratehii navchannia vprodovzh zhyttia». Pytannia istorii ta istoriohrafii, b. d., 93–97. URL: https://ipt.nmu.org.ua/ua/vidavn/gj/2010_1-2/Egorova.pdf (in Ukrainian).

291

2. Karnaushenko, Alla, ta Arsen Yefremov. 2023. «Hrantovi prohramy ta yikhnia rol u povoiennomu vidnovlenni Ukrainy». Tavriiskyi naukovyi visnyk Seriia: Ekonomika, № 18: 183–95. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/451> (in Ukrainian).

3. Maksak, Inna, ta Maryna Radchenko. 2023. «Ievropeiski hranty u konteksti neformalnoi osvity». Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka 177, № 21. URL: <https://doi.org/10.58407/visnik.232104> (in Ukrainian).

4. Ukraine Food Nation. 2025. «Homepage.» URL: <https://ukrainefoodnation.com/>

5. Poliakov Maks. 2023. MaxPolyakov.space. «Shcho take hranty i yak yikh otrymaty» (bloh). 3 travnia 2023. URL: <https://maxpolyakov.com/ua/scho-take-granti-i-yak-yih-otrimati/> (in Ukrainian).

6. Poralo, Ivan. 2011. «Rol, mistse i znachennia informatsiinykh vidnosyn u protsesakh yakisnoho rozvytku osvitnoi systemy Ukrainy». Praktychna filosofia 3, № 41: 121–127 (in Ukrainian).

7. The German Marshall Fund of the United States. 2020. «GMF Action Plan 2017–2020.» Last accessed: May 1, 2025. URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/GMF_Action_Plan_2017-2020_Web_Final.pdf

8. WhyDonate. 2025. «Grant Proposal: How to Write a Successful Grant Application.» Last accessed: May 2, 2025. URL: <https://whydonate.com/en/blog/grant-proposal/>

9. Gigliotti, Ralph. 2017. «An Exploratory Study of Academic Leadership Education Within the Association of American Universities». Journal of Applied Research in Higher Education 9, № 2: 196–210.

10. Gigliotti, Ralph, та Brent Ruben. 2017. «Preparing Higher Education Leaders: A Conceptual, Strategic, and Operational Approach.» Journal of Leadership Education 16, № 1: 96–114.

11. Haas School of Business. 2025. «Homepage.» Last accessed: May 9, 2025. URL: <https://haas.berkeley.edu/>

12. The German Marshall Fund of the United States. 2015. «Participants 2015.» Last accessed: May 3, 2025. URL: <https://www.gmfus.org/participants-2015>

292 — 13. Center on Democracy, Development and the Rule of Law (CDDRL), Stanford University. 2025. «Leadership Academy for Development (LAD).» Last accessed: May 2, 2025. URL: <https://cddrl.fsi.stanford.edu/lad>

14. Lindsay та Beverly. 1989. «Integrating International Education and Public Diplomacy: Creative Partnerships or Ingenious Propaganda». Comparative Education Review, 33.

15. McCourt School of Public Policy, Georgetown University. 2025. «Homepage.» Last accessed: May 3, 2025. URL: <https://mccourt.georgetown.edu/>

16. Center on Democracy, Development and the Rule of Law (CDDRL), Stanford University. 2025. «Ukrainian Emerging Leaders Program (UELP) Alumni.» Last accessed: May 3, 2025. URL: <https://cddrl.fsi.stanford.edu/content/uelp-alumni>

17. Center on Democracy, Development and the Rule of Law (CDDRL), Stanford University. 2021. «Welcoming the Fourth Cohort of Ukrainian Emerging Leaders to Stanford.» Last accessed: May 2, 2025. URL: <https://cddrl.fsi.stanford.edu/news/welcoming-fourth-cohort-ukrainian-emerging-leaders-stanford>

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.293-307>

УДК: 316:61 (614:39)

© Олександр Шутак¹

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України стала тим стратегічним орієнтиром визначення пріоритетних напрямів державної політики, які передбачають необхідність модернізації. Одним з таких напрямів стала політика Української держави в сфері охорони здоров'я, яка передбачає, що в процесі адаптації до норм і стандартів ЄС відбувається трансформація організації медичної допомоги через практичне опанування парадигми громадського здоров'я. Дана парадигма включає профілактику, епідагляд, просвітництво, захист прав людини та міжгалузеву співпрацю. Відповідно до європейської практики політика громадського здоров'я є міжсекторальною політикою, що потребує особливої уваги до інституційного та кадрового забезпечення. Після підписання Угоди про асоціацію Україна розпочала трансформацію системи громадського здоров'я, розгортаючи процес законодавчої та інституційної гармонізації, в основу якої був покладений прийнятий в 2022 р. Закон України «Про систему громадського здоров'я» та створена координаційна структура Центр громадського здоров'я. Основними проблемами, що мають бути вирішені Українською державою засобами реалізації політики громадського здоров'я, що опирається на європейські принципи в цій сфері, є такі: трансформація системи підготовки фахівців у сфері громадського здоров'я на міждисциплінарній основі (епідеміологи, аналітики даних, соціальні працівники); забезпечення рівного доступу до медичних та профілактичних послуг, особливо для вразливих груп; ресурсне та фінансове забезпечення інституту громадського здоров'я; подолання опору з боку медичних

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету. E-mail: shutak.oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0003-8230-3346>.

установ, орієнтованих на клініко-центричну модель; розвиток цифрової інфраструктури громадського здоров'я.

Ключові слова: політика, громадське здоров'я, вироблення політики, європейська інтеграція, національна модель, Україна.

Implementation of European Standards in the Formation of Ukraine's National Public Health Policy

The European integration of Ukraine has become the strategic reference point for determining the priority areas of state policy that require modernization. One of these areas is the policy of the Ukrainian state in the field of health care, which provides that in the process of adaptation to EU norms and standards, the organization of medical care is transformed through the practical mastery of the public health paradigm. This paradigm includes prevention, epidemiological surveillance, education, protection of human rights and inter-sectoral cooperation. In accordance with European practice, public health policy is an inter-sectoral policy that requires special attention to institutional and human resources.

294

— *Ukraine began the transformation of the public health system, deploying the process of legislative and institutional harmonization, which was based on the Law of Ukraine “On the Public Health System” adopted in 2022 and the created coordination structure, the Public Health Center. The main problems that must be solved by the Ukrainian state through the implementation of public health policy based on European principles in this area are as follows: transformation of the system of training specialists in the field of public health on an interdisciplinary basis (epidemiologists, data analysts, social workers); ensuring equal access to medical and preventive services, especially for vulnerable groups; resource and financial support for the public health institute; overcoming resistance from medical institutions focused on a clinic-centric model; development of the digital infrastructure of public health.*

Keywords: policy, public health, policy-making, European integration, national model, Ukraine.

Актуальність теми. У контексті активної європейської інтеграції України особливої ваги набуває питання гармонізації національної системи охорони здоров'я із загальноєвропейськими стандартами. Сектор громадського здоров'я відіграє вузлову роль у забезпеченні стійкого розвитку суспільства, профілактиці захворювань та підвищенні якості життя населення. Європейські підходи до

громадського здоров'я орієнтовані на міжсекторальну взаємодію, доказову політику та соціальну справедливість. Відтак, адаптація української моделі до європейських норм і принципів є не лише викликом, а й важливою можливістю для підвищення ефективності та стійкості національної системи громадського здоров'я. Ураховуючи стратегічну важливість сфери громадського здоров'я та потужний вплив європейських інституцій, постає необхідність комплексного аналізу змін, які відбуваються в Україні під впливом європейської інтеграції. Дослідження спрямоване на виявлення основних тенденцій, викликів і можливостей, які формують нову українську модель громадського здоров'я.

Аналіз результатів наукових досліджень. Дослідження проблем громадського здоров'я в контексті європейської інтеграції України активно розвивається протягом останнього десятиліття. Зокрема, численні публікації Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Європейського бюро ВООЗ окреслюють загальноєвропейські підходи до розвитку системи громадського здоров'я, з-поміж яких вузловими є: міжсекторальна взаємодія, справедливість у доступі до послуг, доказова медицина та стратегічне управління ризиками для здоров'я (World Health Organization 2021).

295

Так. І. Кікбуш та Д. Гляйхер (Кікбуш 2013), запропонували і розвивала концепцію «governance for health», а також брала участь у розробці стратегій ВООЗ. Вона пропонує концепцію щодо адаптації моделей громадського здоров'я до національного контексту. М. Мармот (Marmot 2015), автор концепції «соціальних детермінант здоров'я», досліджував вплив соціальних та економічних факторів на формування національних моделей громадського здоров'я. Європейський досвід, представлений у працях Дж. МакКі та Дж. Фігерас (McKee 2018), М. Розенмана та К. Бломберга (Rosenmüller 2011), акцентує на необхідності постійного моніторингу здоров'я населення, розбудови інформаційних систем, громадської участі у формуванні політик та інклюзивності заходів у сфері здоров'я. Ці підходи поступово впроваджуються в Україні, зокрема через діяльність Центру громадського здоров'я МОЗ України, створеного у 2016 році.

Провідні українські дослідники (Т. Бойко (Бойко 2020), Ю. Гладун (Гладун 2013), С. Дубров (Дубров 2021), В. Рудий (Рудий 2020), Н. Поворознюк (Поворознюк 2021), І. Сисоєнко (Сисоєнко 2019), Т. Степаненко (Степаненко 2020), О. Яременко та О. Балакірева (Яременко

2012)) зазначають, що реформування системи громадського здоров'я в Україні перебуває на перехресті викликів: з одного боку, існує політична воля та підтримка з боку міжнародних партнерів, з іншого – спостерігається брак ресурсів, кадрового потенціалу та стійкої інституційної бази.

Метою статті є аналіз впливу процесів європейської інтеграції та трансформації на систему охорони здоров'я України, а також дослідження алгоритму формування національної моделі громадського здоров'я в Україні, з урахуванням кращих практик ЄС та сучасних викликів у сфері охорони здоров'я. У процесі дослідження нами визначено основні завдання. Зокрема, (1) вивчення основних європейських стандартів та підходів до організації системи громадського здоров'я; (2) аналіз нормативно-правової бази України у сфері громадського здоров'я на предмет її відповідності європейським вимогам; (3) оцінка вузлових змін, які відбулися в Україні у зв'язку з євроінтеграційними процесами (інституційні, законодавчі, кадрові); (4) окреслення основних бар'єрів та проблем на шляху впровадження європейської моделі громадського здоров'я в Україні.

Методологія дослідження. Методологічні принципи дослідження визначаються пізнавальними рамками методології неінституціоналізму, яка дозволяє глибоко проаналізувати, як формальні й неформальні інститути впливають на функціонування системи громадського здоров'я. Цей підхід є особливо корисним у дослідженнях, де йдеться про взаємодію політичних акторів, структур влади та правил гри в межах політики громадського здоров'я (Ротар 2019). Вивчаючи дану проблеми, ми застосовували порівняльний метод (аналіз моделей громадського здоров'я в країнах ЄС і в Україні); метод контент-аналізу стратегічних програм та звітів профільних міжнародних організацій (ВООЗ, Єврокомісія, Європейське бюро ВООЗ); метод системного підходу до вивчення взаємозв'язків між політичними, соціальними та економічними факторами впливу на реформу громадського здоров'я тощо.

Виклад результатів дослідження. На сучасному етапі розвитку Україна перебуває у стані ґрунтовної трансформації всіх сфер суспільного життя, зокрема – системи охорони здоров'я. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році (Верховна рада України 2014) стало відправною точкою для переосмислення і перегляду багатьох підходів до організації медичних послуг та систе-

ми громадського здоров'я. Одним з вузлових векторів цієї трансформації стало прагнення гармонізувати національне законодавство та управлінські практики з європейськими стандартами.

Громадське здоров'я, як система, що охоплює профілактику захворювань, здоровий спосіб життя, моніторинг епідеміологічної ситуації та управління ризиками для здоров'я, відіграє центральну роль у зміцненні соціальної стабільності та економічної безпеки держави. У країнах ЄС ця система функціонує як міждисциплінарна та міжсекторальна модель, де превентивні заходи та здоров'я населення є стратегічними пріоритетами. В Україні тривалий час домінувала клінічно-орієнтована модель медицини, в якій профілактичні підходи та питання громадського здоров'я були другорядними. Проте останні роки демонструють поступове переорієнтування державної політики на превентивні та доказові практики, що є ознакою впливу євроінтеграційного вектору.

Реформування системи охорони здоров'я в Україні – одна з пріоритетних складових євроінтеграційного курсу держави. Перехід від традиційних підходів до національної моделі громадського здоров'я передбачає не лише трансформацію медичної інфраструктури, але й упровадження комплексних політик, спрямованих на профілактику захворювань, міжсекторальну координацію та активну участь суспільства в управлінні власним здоров'ям. Інтеграційні процеси України, насамперед асоціація з ЄС, наближення до стандартів ВООЗ та участь у спільних цифрових ініціативах – суттєво впливають на формування національної моделі громадського здоров'я. Відбувається трансформація організації медичної допомоги через практичне опанування парадигми громадського здоров'я, яка включає профілактику, епіднадгляд, просвітництво, захист прав людини та міжгалузеву співпрацю.

Наближення українського законодавства до норм ЄС починається з імплементації Директиви 2011/24/ЄС (трансгранична медична допомога) (European Parliament 2011). Важливою складовою є впровадження стандартів якості ISO/EN у медичних послугах, а також фармацевтичних вимог GMP і GDP. Це створює легальний фундамент для взаємного визнання професійних кваліфікацій, медичного обладнання та лікарських засобів. Окрема увага в науковій літературі з досліджуваної тематики приділяється нормативно-правовим змінам, які стали відповіддю на вимоги Угоди про асоціацію між

Україною та ЄС. Так, у наукових розвідка В. Рудого (Рудий 2020) та Н. Шевченка (Шевченко 2022) аналізується імплементація директив ЄС у сфері санітарного контролю, епіднагляду та безпеки середовища існування людини. Автори наголошують, що інтеграція відбувається нерівномірно, із затримками, але з позитивною динамікою.

298
— Аналізуючи вплив європейської інтеграції на формування національної моделі громадського здоров'я дедалі глибше, можна відзначити як позитивні зрушення, так і суттєві виклики. Позитивним є факт, що Україна вперше на державному рівні закріпила концепцію громадського здоров'я як системного підходу до збереження та покращення здоров'я населення. Водночас виникають серйозні бар'єри: нестабільне фінансування, кадровий дефіцит, брак належної інфраструктури (особливо на рівні регіонів, у прифронтових локаціях), низька обізнаність громадськості щодо функцій системи громадського здоров'я тощо. Упровадження європейських стандартів часто залишається формальним, без належної адаптації до українського соціально-економічного контексту. Зокрема, механізми міжсекторальної взаємодії, які є звичними для європейської моделі, в Україні ще не набули належного рівня функціонування.

Одним з визначальних ресурсів щодо формування та модернізації національної моделі громадського здоров'я, розвитку цифрових реєстрів, аналітичних платформ та навчання персоналу є такі програми ЄС, як EU4Health, Horizon Europe та Structural Funds тощо, фінансові інструменти яких дозволяють посилити первинну ланку охорони здоров'я (профілактика, скринінги, імунoproфілактика), розвивати державно-приватне партнерство (PPP) для будівництва та оснащення амбулаторій, а також автоматизувати систему закупівель через НСЗУ відповідно до рекомендацій OECD і ВООЗ.

Чи не головним вектором реформування системи громадського здоров'я в Україні в межах євроінтеграційного процесу стала трансформація підходів до підготовки фахівців. Відповідно до стандартів Європейського Союзу система охорони здоров'я повинна ґрунтуватися на наявності кваліфікованого кадрового потенціалу, здатного ефективно реагувати на виклики, впроваджувати превентивні стратегії та забезпечувати міжсекторальну взаємодію. Першим важливим кроком стала поява спеціальності «Громадське здоров'я» у класифікаторі професій та її запровадження у вищих навчальних закладах України. Освітні програми для підготовки магістрів з громадського

здоров'я активно переглядаються з урахуванням Європейських базових компетенцій для фахівців громадського здоров'я (ECCPH) (The Council on Linkages Between Academia and Public Health Practice 2021). Основний акцент зміщено на доказову медицину, аналітичне мислення, управління ризиками, формування здорової політики та захист інтересів уразливих груп населення. Значну роль у вдосконаленні системи підготовки відіграє міжнародна співпраця. У межах програм Erasmus+, Twinning, Ukrainian-Swiss Project, «Розвиток медичної освіти в Україні» реалізуються партнерські проекти з університетами країн ЄС. Це дає змогу залучати до навчання новітні освітні технології, проводити спільні стажування та впроваджувати кращі практики. Також зростає рівень мобільності студентів та викладачів, що сприяє інтеграції у європейський освітній та науковий простори.

Крім формальної освіти, актуальним стає післядипломне навчання. Центр громадського здоров'я МОЗ України разом із міжнародними партнерами розробляє програми підвищення кваліфікації для практикуючих фахівців, зокрема епідеміологів, санітарних лікарів, фахівців лабораторних центрів. Упроваджується система безперервного професійного розвитку (CPD) як обов'язкова складова професійної практики, що відповідає підходам Європейського регіону ВООЗ.

299

Ще одним принциповим зрушенням стало посилення міждисциплінарного підходу. Освітні програми з громадського здоров'я все частіше включають курси з економіки охорони здоров'я, права, соціальної політики, цифрової охорони здоров'я, екології та комунікацій. Це формує новий тип фахівця – не лише клініциста чи адміністратора, а лідера системи охорони здоров'я, здатного приймати стратегічні рішення на основі аналізу даних і соціальних факторів.

Однією з нагальних потреб Української держави щодо впровадження політики громадського здоров'я, яка опирається на європейські принципи, є забезпечення рівного доступу до медичних та профілактичних послуг, особливо для вразливих груп населення. Рівний (справедливий) доступ полягає в тому, що всі громадяни України, незалежно від соціально-економічного статусу, місця проживання, етнічної приналежності чи інших характеристик, мають реальні можливості отримувати медичні та профілактичні послуги без бар'єрів і затримок. У рамках європейської інтеграції Україна взяла на себе зобов'язання реалізовувати політики, що відповідають базовим пра-

вам людини на здоров'я, зокрема відповідно до Хартії основних прав ЄС (European Parliament 2020) та Стратегії ВООЗ «Здоров'я – 2020» (World Health Organization 2021). Рівний доступ передбачає не лише формальну наявність медичних послуг, а й реальну можливість для всіх груп населення скористатися ними без дискримінації за ознаками місця проживання, соціального статусу, статі, віку, етнічного походження чи стану здоров'я. У Законі України «Про систему громадського здоров'я» (2022) (4) рівний доступ окреслений як один із основних принципів функціонування системи. Крім того, Україна імплементує підходи ЄС до подолання соціальних детермінант здоров'я згідно з політикою Health in All Policies, що передбачає інтеграцію медичних аспектів у всі сфери публічного управління (освіта, транспорт, працевлаштування тощо).

300 — Для реалізації цієї вимоги запроваджується система гарантованого пакета медичних послуг (Програма медичних гарантій), що фінансується Національною службою здоров'я України (НСЗУ) і забезпечує базову рівність у доступі до первинної, екстреної та частини спеціалізованої допомоги.

Розширюється мережа первинної медичної допомоги, у тому числі у віддалених сільських територіях, прифронтових районах з метою наближення послуг до населення (згідно з підходами ВООЗ до people-centred services).

Створюються центри громадського здоров'я на регіональному рівні, які мають забезпечувати проведення профілактичних програм, скринінгів, вакцинації, просвіти та епіднагляду, в тому числі для вразливих груп населення.

Незважаючи на нормативне закріплення принципу недискримінації, на практиці зберігається нерівномірний доступ до послуг: у сільських районах мешканці мають менший доступ до якісної профілактики, фахових лікарів, лабораторій. Люди з інвалідністю, представники ЛГБТІ+, внутрішньо переміщені особи, бездомні, особи, що живуть з ВІЛ нерідко стикаються з бар'єрами соціального, інформаційного та психологічного характеру. В умовах війни та масштабного переміщення населення проблема географічної нерівності лише загострилася.

З метою подолання цих бар'єрів в Україні, за підтримки ЄС та ВООЗ, реалізуються програми Healthlink, Respect, Public Health Together, які мають на меті охоплення профілактичними послугами

вразливі групи населення. Упроваджується принцип *gender-sensitive health services*. Відбувається цифровізація (електронна черга, е-рецепт, телемедицина) як інструмент подолання бар'єрів у доступі тощо.

Рівний доступ до послуг є не лише етичним зобов'язанням, але й індикатором ефективності системи громадського здоров'я. Поступове впровадження європейських стандартів сприяє розвитку прозорих, орієнтованих на потреби населення механізмів забезпечення профілактики та лікування. Водночас повна реалізація принципу рівності можлива лише за умов системної роботи з подолання соціальних, географічних та культурних бар'єрів.

Проте не завжди вдається досягнути поставленої мети передусім через опір з боку медичних установ, орієнтованих на клініко-центричну модель управління: загроза усталеним порядкам, страх змін, недостатня поінформованість та залученість до процесів управління призводять до опору з боку медичного персоналу, що суттєво ускладнює інтеграцію європейських принципів «*public health*». Як зазначається у Стратегія розвитку Центру громадського здоров'я МОЗ України: «Система громадського здоров'я потребує переорієнтації від лікування захворювань до запобігання їм – це вимагає не лише нових інституцій, а й переосмислення ролі медичних закладів у громаді» (Центр громадського здоров'я МОЗ України 2022).

301

Проблема полягає у тому, що клініко-центрична модель базується на домінуванні стаціонарної допомоги над первинною та профілактичною; ієрархічному адмініструванні, в якому лікар (часто головний лікар) ухвалює основні рішення; орієнтації на кількісні показники (кількість ліжко-днів, госпіталізацій), а не на результати щодо покращення здоров'я населення; відсутності мотивації до міжсекторальної взаємодії, профілактики чи оцінки соціальних детермінант здоров'я. «Управлінці лікарень все ще орієнтовані на показники кількості наданих послуг, а не на покращення результатів здоров'я пацієнтів чи громад» (Національна служба здоров'я України 2025). Крім того, нерідко персонал не погоджується запроваджувати профілактичні програми (наприклад, скринінги, вакцинації) через небажання змінювати структуру фінансування та роль медзакладів. Формально реагує та виконує вимоги Національної служби здоров'я України (НСЗУ) щодо надання певних пакетів послуг без реального фокусу на пацієнтоцентричність (Національна служба здоров'я України

2025). Спостерігається також низька участь у проєктах з громадсько-го здоров'я, особливо в закладах вторинного і третинного рівнів.

Усе це відбувається унаслідок інституційної інерції чи необізнаності персоналу закладів охорони здоров'я: медична система десятиліттями була організована навколо лікарень з централізованим фінансуванням і розподілом ресурсів; фінансові стимули, які історично були пов'язані з кількістю госпіталізованих пацієнтів, а не з результатами лікування чи запобігання хвороб. Через це – страх утратити вплив чи фінансування у разі зміщення пріоритетів у бік профілактики й міждисциплінарних підходів.

Порівняємо основні ознаки клініко-центричної та громадсько-орієнтованої моделі охорони здоров'я на основі даних, представлених ВООЗ, МОН та інших організацій (Таблиця 1).

Таблиця 1

Вузлові відмінності клініко-центричної та громадсько-орієнтованої моделі охорони здоров'я

302

—

Критерії	Клініко-центрична модель	Громадсько-орієнтована модель (Public Health)
Основна мета	Лікування захворювань	Запобігання хвороб, зміцнення здоров'я населення
Фокус уваги	Індивідуальний пацієнт	Населення / громада
Тип послуг	Стаціонарна та спеціалізована медична допомога	Профілактика, первинна допомога, промоція здоров'я, скринінги
Організація управління	Ієрархічна, централізована, з акцентом на лікарів	Міжсекторальна, децентралізована, з участю громади та органів місцевого самоврядування
Ключові показники ефективності	Кількість госпіталізацій, ліжко-днів, проведених операцій	Зменшення захворюваності, тривалість життя, охоплення вакцинацією, рівень обізнаності населення
Фінансування	За кількість медичних втручань	За результат (індикатори здоров'я населення, профілактика, якість послуг)
Роль фахівців з громадського здоров'я	Обмежена, вторинна	Центральна, стратегічна (епідеміологи, аналітики, комунікатори, спеціалісти з політики здоров'я)

Підхід до даних	Реєстрація індивідуальних медичних випадків	Аналітика даних населення, оцінка ризиків, епіднагляд
Взаємодія з іншими секторами	Мінімальна	Інтегрована: освіта, соціальний захист, екологія, урбаністика, транспорт тощо
Реакція на виклики (кризи)	Реактивна (після виявлення хвороби)	Превентивна, проактивна (зменшення ризиків до спалаху)

Джерело: Авторська розробка.

Подолати розбіжності та опір з боку медичного персоналу можна лише шляхом скоординованої та злагодженої праці на всіх рівнях:

- зміни у фінансуванні, коли кошти надаються не лише відповідно до обсягів наданих послуг, а й відповідно до індикаторів ефективності (вчасна діагностика, профілактика, охоплення населення вакцинацією);

- підвищення кваліфікації управлінців у сфері public health, стратегічного менеджменту та фінансового планування;

- інтеграція закладів охорони здоров'я з регіональними центрами громадського здоров'я через спільні програми профілактики та моніторингу;

- запровадження показників ефективності громадського здоров'я на рівні громад та включення їх у систему оцінки діяльності керівників медустанов тощо.

Для того, щоб широко залучити громадян до управління власним здоров'ям, в Україні запроваджено й ефективно використовується Національна електронна система охорони здоров'я (ЕСОЗ), яка адмініструється ДП «Електронне здоров'я» під контролем МОЗ та НСЗУ. Забезпечено низку ключових сервісів: виписування електронних направлень і рецептів, медичні довідки, COVID-сертифікати тощо. Додатково створено електронні реєстри контролю лікарських запасів (система eStock) та аналітичних даних (MedData). З 2024 року запроваджується «особистий кабінет пацієнта» в ЕСОЗ: кожен користувач зможе переглядати свою декларацію з лікарем, оновлювати персональні дані та отримувати інші електронні послуги онлайн. Розвиваються й мобільні сервіси для пацієнтів. Наприклад, через онлайн-портал та мобільні додатки пацієнти можуть отримувати результати аналізів та дані з ЕСОЗ, а також замовляти первинний

візит до лікаря. Зокрема, впроваджується мобільний додаток (наприклад, від системи «Health24») для доступу до власної медичної інформації і запису на прийом. Окремі сервіси (наприклад, декларації, COVID-сертифікати, «єМалятко») інтегровані з єдиним державним порталом «Дія», що спрощує громадянам доступ до електронних послуг. Звичайно, є недоліки цієї системи: низький рівень цифрової грамотності населення, слабе інтернет-покриття (особливо у віддалених населених пунктах та прифронтових районах), кібербезпека, що створюють перешкоди для широкого впровадження цих сервісів, проте запровадження кращих світових практик (наприклад, досвіду ЄС і ВООЗ) допоможе Україні подолати ці бар'єри та ефективно розширювати цифрову інфраструктуру системи охорони здоров'я.

Висновки. Європейська інтеграція України істотно впливає на трансформацію національної моделі громадського здоров'я. У контексті наближення до правового та інституційного простору ЄС держава поступово імплементує ключові європейські підходи до профілактики захворювань, управління ризиками для здоров'я, моніторингу соціальних детермінант, міжсекторальної взаємодії та забезпечення рівного доступу до послуг охорони здоров'я. Попри позитивну динаміку, залишаються виклики: фрагментарність законодавчого регулювання, брак кадрового потенціалу, обмежене фінансування профілактичних заходів. Ефективна реалізація європейських стандартів вимагає політичної волі, міжгалузевої координації та постійного моніторингу впровадження політики громадського здоров'я.

Отже, формування сучасної національної моделі громадського здоров'я в Україні під впливом євроінтеграційних процесів – це багатокomпонентна трансформація законодавства, фінансування, інституцій, технологій тощо. Системний підхід із поетапною імплементацією європейських стандартів, активним залученням громадян й урахуванням військового досвіду створює міцну основу для сталого розвитку сектору охорони здоров'я, підвищення якості життя населення та зміцнення безпеки держави в цілому.

References:

1. Boiko, T V. 2020. "Dokazova polityka u sferi okhorony zdorovia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini". Sotsialna medytsyna ta orhanizatsiia okhorony zdorovia. № 1:10-17 (in Ukrainian).

2. Dubrov, S O. 2021. "Stanovlennia systemy hromadskoho zdorovia v Ukraini: vyklyky ta mozhlyvosti". Hromadske zdorovia. 3(27): 6-11 (in Ukrainian).
3. European Commission. 1998. Council Directive 98/83/EC of 3 November 1998 on the quality of water intended for human consumption. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0083>
4. European Parliament. 2003. Directive 2003/99/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the monitoring of zoonoses and zoonotic agents, amending Council Decision 90/424/EEC and repealing Council Directive 92/117/EEC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0099>
5. European Parliament. 2011. Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 on the application of patients' rights in cross-border healthcare. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0024>
6. European Parliament. 2013. Decision No 1082/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on serious cross-border threats to health and repealing Decision No 2119/98/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D1082>
7. European Parliament. 2020. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01). URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
8. European Parliament. 2020. Regulation (EC) No 851/2004 of the European Parliament and of the Council of 21 april 2004 establishing a European Centre for disease prevention and control. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004R0851>
9. Hladun, O M. 2013. Demohrafichne vymyriuvannia problem okhorony zdorovia v Ukraini: monohrafiia. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy (in Ukrainian).
10. Kabinet Ministriv Ukrainy. Stratehiiarozvytku systemy okhorony zdorovia na period do 2030 roku. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2025 r. № 34-r URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2025-%D1%80#Text> (in Ukrainian).
11. Kikbush, I., Gliaikher, D. 2013. Upravlinnia v interesakh zdorovia u XXI stolitti. Governance for health in the 21st century. Kopenhagen: Yevropeiske rehionalne biuro VOOZ (in Ukrainian).

12. Marmot, M. 2015. The Health Gap: The Challenge of an Unequal World. London: Bloomsbury Publishing.

13. McKee, M., Figueras, J. 2018. Health Systems, Health, Wealth and Societal Well-being: Assessing the Case for Investing in Health Systems. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

14. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. 2015. Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy okhorony zdorovia na 2015–2025 roky. URL: https://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Strategiya_UKR.pdf (in Ukrainian).

15. Natsionalna sluzhba zdorovia Ukrainy. 2025. Hromadianam. URL: <https://service.e-health.gov.ua/gromadyanam> (in Ukrainian).

16. Povorozniuk, V. V. 2021. Hromadske zdorovia: kontseptsii, vyklyky, perspektyvy. Kyiv: MORION (in Ukrainian).

17. Rosenmöller, M., Blomberg, S. N. 2011. The Role of Public Health in European Health Systems. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

306

—

18. Rotar, N. 2019. “Neoinstytutsionalizm v systemi teoretyko-metodolohichnykh zasad politychnoi nauky” Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Zbirnyk naukovykh statei. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, 39:136-146 (in Ukrainian).

19. Rudyi, V P. 2020. Stanovlennia systemy hromadskoho zdorovia v Ukraini: pravovi ta orhanizatsiini aspekty. Medychne pravo Ukrainy. 2:25-33 (in Ukrainian).

20. Shevchenko, N O. 2022. Yevropeiski pidkhody do hromadskoho zdorovia ta perspektyvy dlia Ukrainy. Zdorovia suspilstva. 1:7-13 (in Ukrainian).

21. Stepanenko, I. O. 2020. Systema hromadskoho zdorovia v umovakh reformuvannia okhorony zdorovia Ukrainy: teoretyko-metodolohichni zasady. Kyiv (in Ukrainian).

22. Sysoienko, I. V. 2019. Pravovi osnovy reformuvannia systemy hromadskoho zdorovia v Ukraini. Medychne pravo Ukrainy. 2: 32-38 (in Ukrainian).

23. The Council on Linkages Between Academia and Public Health Practice. 2021. Core Competencies for Public Health Professionals. URL: https://www.phf.org/resourcestools/Documents/Core_Competencies_for_Public_Health_Professionals_2021October.pdf

24. Tsentр hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. 2022. Stratehiia rozvytku systemy hromadskoho zdorovia do 2030 roku. URL: <https://>

phc.org.ua/news/strategiya-rozvitku-sistemi-gromadskogo-zdorovya-do-2030-roku (in Ukrainian).

25. Verkhovna rada Ukrainy. 2014. Uhoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. Uhodu ratyfikovano iz zaiavoiu Zakonom № 1678-VII vid 16.09.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (in Ukrainian).

26. Verkhovna Rada Ukrainy. 2022. Pro systemu hromadskoho zdorovia. Zakon Ukrainy vid 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (in Ukrainian).

27. World Health Organization. 2021. Public Health Functions: Strengthening Public Health Capacities and Services in Europe. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

28. Yaremenko, O O., Balakirieva, O M. 2012. Sotsialna determinatsiia zdorovia pidlitkiv: sotsiolohichniy analiz. Kyiv: UkrINTEI (in Ukrainian).

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.308-319>

УДК: 32.019:323.3

© Олександр Короп¹

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ ІГОР У МОДЕЛЮВАННІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

308 — У статті розглядаються основні теоретико-методологічні виклики, пов'язані із застосуванням теорії ігор у дослідженні політичних процесів. Значна увага приділяється проблемам множинності рівноваг, підвищенню складності та «бароковості» моделей, а також труднощам їх емпіричної перевірки. Крім того, аналізується роль інституційних чинників і неповної інформації, що ускладнюють формалізацію та прогнозування політичної поведінки. У статті зіставлено критичні позиції П'єра Аллана і Седріка Дюпона, Дональда Гріна та Ієна Шапіро з підходами Кетрін Ленглуа і Герардо Мунка, які пропонують нові способи поєднання високого ступеня формалізації з емпіричною релевантністю. Особливий акцент зроблено на тому, як обмежена раціональність, культурні чинники й інституційні рамки впливають на моделювання внутрішніх і зовнішніх політичних процесів.

Ключові слова: теорія ігор, політичні процеси, множинність рівноваг, емпірична релевантність, інституційний контекст, раціональний вибір, неповна інформація.

Theoretical and Methodological Challenges of Using Game Theory in Modeling Political Processes

This article examines the primary theoretical and methodological challenges of using game theory to study political processes. Special attention is paid to the issues of multiple equilibria, increasing model “baroque,” and difficulties in empirical verification. The analysis also addresses the role of institutional factors and incomplete information, which complicate the for-

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету. E-mail: korop.oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0005-9545-9694>.

malization and prediction of political behavior. The paper juxtaposes the critical viewpoints of Pierre Allan and Cédric Dupont, Donald Green, and Ian Shapiro with the approaches of Catherine Langlois and Gerardo Munck, who propose new ways to integrate formal rigor with empirical relevance. Particular emphasis is placed on how bounded rationality, cultural factors, and institutional frameworks influence the modeling of both domestic and international political processes.

Keywords: *game theory, political processes, multiple equilibria, empirical relevance, institutional context, rational choice, incomplete information.*

Постановка наукової проблеми. Теорія ігор здобула значне поширення у політичній науці завдяки здатності формалізувати та пояснювати стратегічну взаємодію між раціональними акторами. Проте, попри її безсумнівні переваги, нинішній етап розвитку політичних досліджень виявив низку істотних обмежень в її застосуванні. Насамперед йдеться про проблему множинності рівноваг, коли навіть базові ігри у складних політичних обставинах можуть призвести до кількох рівноправних, але суперечливих результатів, і теорія сама по собі не завжди пропонує критерії та параметри вибору між ними. Додатково ускладнює ситуацію невизначеність реальних мотивів та інформаційних можливостей політичних гравців: розширення моделей за рахунок урахування неповної інформації та когнітивних обмежень часто призводить до „барокової” складності, яку складно ані перевірити, ані застосувати для ясного прогнозу. Під „бароковою„ складністю мають на увазі надто велике ускладнення ігрової моделі: коли додавання безлічі допоміжних гіпотез та параметрів створює надмірно вибагливу конструкцію. Попри її витонченість, така модель стає важкою для логічного аналізу чи емпіричної перевірки. Виникає питання, як знайти баланс між інформативністю та зрозумілістю і практичною керованістю моделі, аби вона зберігала аналітичну силу й водночас була пов’язана з емпіричними реаліями. Деякі критики звертають увагу на невід’ємну роль інституцій, історичного контексту й соціокультурних факторів, які можуть змінювати „правила гри” на ходу (Tsebelis 1990; Tsebelis 2002; Łukomski 2020). Загалом, наукова проблема узгодження абстрактних ігрових моделей з реальним політичним контекстом постає у вигляді пошуку методологічних стратегій, котрі дозволяють, з одного боку, використовувати теорію ігор для поглибленого пояснення політичних процесів (як

309 —

внутрішньополітичних, так і міжнародних), а з іншого – уникнути надмірного абстрагування чи зайвої ускладненості, що підриває її інтерпретаційну цінність.

Аналіз останніх досліджень. Застосування теорії ігор у політичній науці активно розвивалося з другої половини ХХ ст., викликаючи як певний ентузіазм, так і критичні дискусії. Ще Вільям Райкер відзначав, що для перетворення політичної науки на “формально наукову теорію” необхідні формалізовані й перевірювані моделі політичних явищ, і побачив у теорії ігор методологічний інструмент для побудови такої теорії (Riker 1990). Томас Шеллінг у класичній праці “Стратегія конфлікту” продемонстрував силу ігор для аналізу реальних стратегічних ситуацій, ввівши поняття фокальних точок – неформальних орієнтирів, що допомагають гравцям узгодити дії за наявності кількох рівноваг (Schelling 1960). Проте вже на початку 1990-х рр. з’являються впливові критичні оцінки щодо цих оптимістичних сподівань. Дональд Грін і Ієн Шапіро у книзі “Патології теорії раціонального вибору” (Green, Shapiro 1994) аргументували, що застосування теорії раціонального вибору (включно з іграми) у політичній науці не дало помітного емпіричного поступу.

Такі й подібні їм зауваження стимулювали жваву методологічну дискусію. Показовою є позиція П’єра Аллана і Седріка Дюпона, які звернули увагу на тенденцію до надмірно складних, витончених моделей у міжнародних відносинах, котрі вибудовуються радше для теоретичної елегантності, ніж для емпіричної точності (Allan, Dupont 1999). У статті “Міжнародна теорія та теорія ігор: барокові моделі та емпірична стійкість” вони стверджують, що ускладнення ігрових моделей може підірвати їхню емпіричну стійкість, тобто здатність давати стабільні результати за невеликих змін припущень.

Водночас інші дослідники пропонували шляхи поєднання формальної строгості теорії ігор з емпіричною значущістю. Адам Пржеворський у своїх працях, присвячених процесам демократизації, використав елементи теорії ігор для пояснення стратегій владних еліт і опозиції під час лібералізації авторитарних режимів (Przeworski 1991). Його аналіз ілюструє як потенціал, так і обмеження теорії ігор – і часто його наводять у методологічних дебатах про те, наскільки подібні моделі є перевірюваними чи ретроспективно підганяються під історію (Munck 2001). Загалом 1990-ті роки стали періодом активної рефлексії щодо місця і меж теорії ігор у політичному аналізі. Значний

внесок належить Герардо Мунку, який у статті “Теорія ігор і порівняльна політика: нові перспективи та старі проблеми” (2001) провів комплексну оцінку досягнень і викликів формального моделювання в політології. Мунк відзначив, що до початку 1990-х рр. теорія ігор займала маргінальну позицію у порівняльній політиці, проте пізніше здобула популярність через появу ряду помітних формальних моделей політичних режимів, виборів, міжетнічних відносин тощо (Munck 2001). У 2000-х і 2010-х рр. дослідники зосередилися на пошуку балансу між витонченістю моделей та їхньою емпіричною відповідністю. Кетрін Ленглуа у своїй програмній статті (2018) прямо порушила питання: “Чи є складні ігрові моделі емпірично релевантними?” (Langlois 2018). Проаналізувавши аргументи Аллана і Дюпона щодо компромісу між складністю моделі та її емпіричною стійкістю, Ленглуа запропонувала переосмислити поняття складності.

Відзначимо також внесок у науково-теоретичні дискусії Джорджа Цебеліса, чії роботи стали відповіддю на виклик інституційного контексту у формальному аналізі. У книзі “Вкладені ігри” (1990) Цебеліс зокрема виступив ідею, що окрему гру політичної взаємодії слід розглядати як вкладену у ширший контекст інших ігор та інституцій. Цей підхід дозволяв пояснити, чому актори дотримуються певних правил або не реалізують очевидні вигідні стратегії: їхня поведінка визначається рамками ширшої «ігри», наприклад, виборчої або коаліційної, в яку вкладена локальна взаємодія (Tsebelis 1990). Пізніше Цебеліс розвинув концепцію “гравців з правом вето”, формально моделюючи, як на результати політичних рішень впливає наявність інституційних акторів, здатних блокувати зміни (Tsebelis 2002).

Значущі інтерпретації ролі теорії ігор у політології надали відомі економісти та теоретики. Так, Девід Крепс у роботі “Теорія ігор та економічне моделювання” (1990) з мета-теоретичних позицій оцінив здобутки і обмеження ігрових моделей. Він підкреслив, що теорія ігор радше окреслює спектр можливих результатів, ніж дає однозначний прогноз – особливо, коли є багато рівноваг (Kreps 1990).

Необхідно згадати і більш сучасні дослідження, що критично аналізують онтологічні передумови ігрових моделей. Приміром, Пйотр Лукомський (2020) розглядає проблему ідентичності політичних гравців у теорії ігор. Він звертає увагу, що моделювання політики як гри вимагає визначити “гравців” та їхні цілі. Але реальні політичні актори не завжди чітко окреслені та раціонально визначені. Луком-

ський ставить питання: наскільки припущення про стабільні вподобання та раціональну оптимізацію, прийняті в іграх, узгоджуються зі складною соціальною ідентичністю реальних політичних діячів? (Łukomski 2020).

Таким чином, у літературі останніх десятиліть нагромаджено значний масив ідей, присвячених як удосконаленню теорії ігор в політичній науці, так і усвідомленню її вад. Критичні позиції Аллана і Дюпона, Гріна і Шапіро заклали підвалини для більш вимогливого підходу до перевірки ігрових моделей. Аналітичні зусилля Пржеворського, Мунка, Ленглуа, Цебеліса висвітлили конкретні проблеми застосування цієї теоретичної моделі – від множинності рівноваг до інституційної вбудованості – і запропонували шляхи їх часткового розв'язання або обходу. Інтерпретації Шеллінга, Райкера, Крепса, Лукомського окреслили ширшу картину: від сподівання на здатність формального підходу піднести політичну науку до рівня точності (як це бачив Райкер) – до стриманого усвідомлення того, що без належної уваги до реальності теоретичні моделі можуть втратити сенс. У підсумку, досвід останніх десятиліть сформував більш збалансований і зрілий підхід до використання теорії ігор. Вона розглядається як потужний аналітичний інструмент, проте потребує уважного ставлення до своїх теоретичних засад і емпіричних підтверджень.

Виклад основного матеріалу. Використання теорії ігор у моделюванні політичних процесів супроводжується рядом фундаментальних теоретико-методологічних викликів. Серед найважливіших можна виділити такі: проблема множинності рівноваг; труднощі кодифікації (формалізації) поведінки акторів; зростаюча складність моделей та пов'язані з цим обмеження; залежність між рівнем складності і статистичною стійкістю результатів; наявність неповної інформації; складність емпіричного тестування ігрових моделей; а також інституційна «вбудованість» ігор у ширший контекст. Кожна із цих проблем становить окремий виклик, проте всі вони тісно пов'язані і разом визначають межі та можливості застосування теорії ігор у політичному аналізі.

По-перше, множинність рівноваг є однією з найбільш відомих теоретичних проблем теорії ігор. Багато ігор, особливо тих, що моделюють складні політичні ситуації, мають більше ніж одну рівноважну розв'язку. Це означає, що, спираючись лише на припущення раціональності акторів, модель часто передбачає кілька потенційно

стабільних результатів взаємодії. У контексті політичного прогнозування та пояснення така невизначеність є серйозною перешкодою: якщо модель не дає чіткого прогнозу, її пояснювальна або передбачувальна сила обмежена. Дослідники намагалися розв'язати проблему множинності рівноваг різними способами. Один підхід – концепція фокальних точок Шеллінга, згідно з якою гравці можуть координуватися на певній рівновазі, спираючись на зовнішні підказки або асиметрії в сприйнятті ситуації (Schelling 1960). Інший шлях боротьби з невизначеністю – розробка більш чітких критеріїв вибору рівноваг, або рефайнментів. У 1970–1980-х рр. теоретики запропонували низку уточнених концепцій рівноваги (рівновага Сельтена, вдосконалена рівновага Майерсона, послідовна рівновага для динамічних ігор тощо), які відкидають деякі рівноваги як не цілком правдоподібні. Проте, як зауважують критики, ці «покращення» часто ґрунтуються на додаткових припущеннях, що не впливають з початкової структури гри (Munck 2001; Kreps 1990).

По-друге, серйозним викликом є складність кодифікації поведінки акторів у формальних моделях. Політичні діячі – чи то окремі особи, чи колективні суб'єкти (партії, держави) – поведуться не завжди так, як ідеалізовані раціональні гравці в теорії ігор. Щоб застосувати ігрову модель, дослідник мусить припустити певну структуру мотивів і можливих дій акторів, тобто закодувати їхню поведінку у вигляді функцій виграшу (utility functions) і множин стратегій (Munck 2001). Наприклад, припустімо, ми моделюємо вибори як гру між партіями. Ми маємо визначити, які виграші отримують партії від різних результатів, які стратегічні дії їм доступні (висування кандидата, вибір програми тощо) і якими правилами керується їхній вибір. У реальності ж мотивація партій може включати ідеологію, тиск груп підтримки, особисті амбіції лідерів; стратегічний простір – майже безмежний; до того ж учасники можуть діяти не цілком раціонально або мати обмежену здатність прорахувати наслідки. Зведення цього розмаїття умов всього до кількох параметрів моделі потребує суттєвих спрощень. Критики раціонального вибору давно вказували, що актори нерідко діють за логікою «доречності» (appropriateness), слідуючи нормам та правилам, а не максимізуючи вигоду (Allan, Dupont 1999). У політиці ж вподобання можуть еволюціонувати – наприклад, партія може переглянути свої цілі під впливом суспільних настроїв

або лідер може радикалізуватися у відповідь на кризу. Моделювати такі зміни в рамках однієї гри вкрай складно.

Ще один аспект – це ідентифікація самих “гравців”. Нерідко модель формується на рівні узагальнених акторів (скажімо, держава А проти держави Б), проте в дійсності держави складаються з багатьох агентів з власними інтересами. Тут постає питання агрегування: чи справді можна трактувати державу як єдиного раціонального гравця? Класична теорія ігор цього не розрізняє, але політична наука мусить, коли це суттєво для явища, що вивчається (наприклад, розбіжності між відомствами державного апарату можуть впливати на міжнародні переговори, але модель двох “держав-гравців” це ігнорує). Таким чином, формалізація поведінки акторів пов’язана з ризиком надмірної редукції реальності (Łukomski 2020).

314 — По-третє, зростання складності моделей – закономірний наслідок прагнення зробити теорію ігор більш реалістичною, але одночасно це й окремий методологічний виклик. Щоб подолати описані вище обмеження (наприклад, додати неповну інформацію, врахувати більше гравців або можливість зміни правил), дослідники ускладнюють свої моделі. Замість простих двоосібних ігор з кількома ходами з’являються багатосторонні ігри з багатокроковою динамікою, стохастичними елементами, полікомпонентними функціями виграшу. Такі моделі потенційно здатні відобразити багатшу палітру політичної взаємодії. Проте виникає питання керованості та прозорості цих моделей. Аллан і Дюпон, як згадувалося, ввели в ужиток вдалий термін “барокові моделі”, маючи на увазі надмірну прикрашеність їх теоретичної конструкції (Allan, Dupont 1999). Проблема полягає в тому, що дуже складну модель буває важко розв’язати аналітично – вона може не давати прийнятної формули рівноваги, доводиться покладатися на чисельні додаткові методи або імітацію. Це знижує прозорість: важче зрозуміти, які фактори вирішально вплинули на результат, адже в моделі їх десятки. Як дотепно зазначав один критик, надмірно гнучка модель ризикує пояснити усе і нічого водночас: підганяючи багато параметрів, можна підібрати модель під будь-які спостереження, але чи буде це передбачувальна теорія – під сумнівом (Green, Shapiro 1994).

По-четверте, як зазначали Аллан і Дюпон, існує залежність між складністю моделі та її статистичною (емпіричною) стійкістю. Цей виклик є більш специфічним: він стосується надійності прогнозів

моделі за варіації умов. Проста модель, як правило, дозволяє зробити загальні висновки, які можуть бути відносно стійкими. Натомість дуже складна модель може мати результати, чутливі до точних значень багатьох параметрів. Аллан і Дюпон (1999) підкреслювали, що коли модель налаштована на тонкий баланс сил чи інтересів, навіть невелика похибка у їх оцінці або зміна контексту може перемістити систему з однієї рівноваги до іншої. Відповідно, емпіричний зміст такої моделі хиткий: у реальності параметри ніколи не відомі абсолютно точно, є шум і мінливість, тож модель, яка не є стійкою (robust), не дасть впевненого передбачення (Osadtsa, Karpo 2022: 78-79). Наприклад, формальна модель коаліційного уряду може передбачати, яка коаліція утвориться, за умови певного розкладу сил і вимог партій. Але якщо ці вимоги зміняться на кілька відсотків, в моделі може утворитися зовсім інша рівновага (інша коаліція). Якщо реальні партійні уподобання оцінені з певною похибкою, то передбачення моделі стає ненадійним, адже вона могла б пропонувати інакший результат за трохи інших припущень. Такий стан справ знижує цінність моделі як інструменту прогнозу і перевірки теорій. Тому в методологічних дискусіях наголошується на необхідності оцінювати стійкість моделей до зміни припущень (Kreps 1990).

315

По-п'яте, практично невід'ємною рисою реальних політичних ігор є неповна інформація: учасники часто не знають достеменно інтересів, можливостей або намірів інших акторів. Включення неповної інформації в моделі – необхідний крок до реалізму, але він суттєво ускладнює аналіз і вводить нові проблеми. У класичній грі, кожен гравець знає структуру гри і типи всіх гравців, тобто їхні функції виграшу. За неповної інформації, принаймні, один гравець чогось важливого не знає про іншого. Наприклад, уряд може не мати точного уявлення, наскільки рішуче налаштовані протестувальники (чи готові вони ризикувати життям), а протестувальники – не знати, наскільки далеко готова зайти влада в застосуванні сили. В моделі це описується тим, що один або обое гравців належать до різних типів з певною ймовірністю, і відбувається Баєсова гра (гра з неповною інформацією). Як наслідок, кількість можливих рівноваг може навіть збільшитись, оскільки різні профілі вірувань можуть самі себе підтверджувати. У тих же міжнародних кризах з'являються, наприклад, рівновага затягування війни (коли обидва блефують щодо своєї сили, і війна починається через взаємні помилки) та рівновага мир-

ного врегулювання (коли сигнали чесні і сторони домовляються) – яку з них очікувати? Теорія задає умови, але реальність не завжди однозначно відповідає ним. Тобто, неповна інформація, хоч і робить моделі ближчими до реальності, часто не усуває невизначеність, а лише пояснює її. Дослідники розуміють, чому результат може бути непередбачуваним (бо гравці самі діяли в умовах невизначеності), але аналітикам все одно важко сказати наперед, чим закінчиться гра.

По-шосте, труднощі емпіричного тестування моделей – чи не найбільш обговорюваний методологічний виклик у застосуванні теорії ігор. Модель, якою б елегантною вона не була, набуває наукову цінність лише тоді, коли її висновки можна співвіднести з даними про реальний світ. У політичній науці ця вимога означає наступне: ігрові моделі повинні продукувати гіпотези, що піддаються перевірці на наявному емпіричному матеріалі: статистичних даних, історичних кейсах, експериментах тощо. Д. Грін та І. Шапіро саме на цьому зробили наголос у своїй критиці. Багато робіт у руслі теорії раціонального вибору продукували досить тривіальні або нефальсифіковні гіпотези, які не приносили нового знання при перевірці (Green, Shapiro, 1994).

Нарешті (по-сьоме), теорія ігор стикається з викликом, який можна назвати інституційною вбудованістю ігор. Політичні взаємодії завжди відбуваються в певних інституційних рамках – формальних або неформальних. Правила виборів, норми парламентаризму, конституційні положення, міжнародні режими – все це визначає «правила гри» для акторів. Класична теорія ігор зазвичай приймає ці правила як даність і аналізує поведінку всередині фіксованої гри. Але для політичної науки важливо розуміти і походження та зміну самих правил. Інституційна вбудованість означає дві речі: (1) поведінка акторів залежить від ширшого контексту (гри, в яку вкладена дана гра); (2) самі «екзогенні» фактори одного аналізу можуть бути ендогенними результатами іншого процесу. Наприклад, якщо ми моделюємо прийняття закону як гру між урядом і опозицією, припускаючи, що для ухвалення потрібна проста більшість, – це правило (просту більшість) ми взяли як дане. Але воно могло б бути іншим (кваліфікована більшість, консенсус), і тоді гра пішла б інакше. Тобто наш аналіз специфічний для системи з певними правилами. Щоб узагальнити, треба розглянути також гру, в якій встановлюються самі правила голосування. Таким чином, будь-яка окрема гра «вкладена» у мегагру – більш широку взаємодію, що визначає контекст. Ця ідея

яскраво сформульована в роботі Цебеліса (1990). Він показав, що дія, яка здається ірраціональною у локальному контексті, може бути раціональною, якщо врахувати іншу гру, котру актор веде паралельно. Наприклад, партія може голосувати проти вигідного їй законопроекту (на перший погляд парадокс), якщо побоюється, що його успіх посилить її коаліційного партнера і підірве позиції партії у довгостроковій перспективі. Тобто локально вона жертвує вигодою, аби виграти у вкладеній грі боротьби за владу (Tsebelis 1990). Така поведінка стає зрозумілою лише коли модель розширена до двох рівнів.

Висновки. Сучасний політичний аналіз із використанням теорії ігор зустрівся з низкою теоретико-методологічних викликів – від суто теоретичних (як-от множинність рівноважних розв’язків чи спрощені припущення щодо мотивації акторів) до практичних (таких як складність емпіричної перевірки моделей). Ці виклики взаємопов’язані і визначають межі застосування формального моделювання, проте вони не применшують значення теорії ігор. Навпаки, усвідомлення цих труднощів дає змогу дослідникам краще організувати власні дослідження та уникати типових методологічних помилок.

317

Розуміння проблеми множинності рівноваг, наприклад, зумовлює необхідність додаткового обґрунтування вибору конкретного сценарію розвитку подій із врахуванням культурного чи інституційного контексту. Складності формалізації діяльності політичних акторів спонукають до активнішої співпраці між формальними теоретиками й емпіриками, що дозволяє створювати моделі, які краще враховують реальну мотивацію учасників політичних процесів. Проблема надмірної складності моделей спонукала дослідників цінувати баланс між деталізацією і зрозумілістю: тепер кожна нова модель має чітко визначену дослідницьку мету й межі застосовності.

Врахування неповноти інформації стало стандартною практикою у сучасних моделях, що дозволило пояснювати такі поширені явища в політиці, як блеф, помилкові оцінки намірів опонентів чи непорозуміння між акторами. Хоча наявність неповної інформації ускладнює прогнозування конкретних політичних результатів, вона водночас робить моделі більш реалістичнішими і змістовнішими з аналітичного погляду.

Ці методологічні труднощі стимулювали підвищення емпіричної обґрунтованості досліджень у політичній науці. Формальні моделі

частіше супроводжуються емпіричними тестами, що включають як статистичні, так і якісні методи. Це зміцнює зв'язок теорії з реальністю та підвищує її практичну цінність. Інституційна вбудованість моделей також додає їм зовнішньої валідності: сучасні формальні висновки не претендують на універсальність, а чітко вказують на умови своєї чинності. Отже, усвідомлення кожного із цих викликів сприяє підвищенню аналітичної точності й практичної значущості політичних досліджень. Теорія ігор продовжує займати ключове місце в політичному аналізі, набуваючи усе більшого емпіричного та концептуального значення. Подальший розвиток ТІ лежить у площині дедалі глибшої інтеграції формальних, емпіричних та поведінкових методів, що дозволить повніше розкривати сутність політичних процесів та ефективніше їх прогнозувати.

References:

- 318 1. Allan, P., & Dupont, C. (1999). International Relations Theory and Game Theory: Baroque Modeling Choices and Empirical Robustness. — International Political Science Review, 20(1), 23–47. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0192512199201002>
2. Bates, R. H., Greif, A., Levi, M., Rosenthal, J.-L., & Weingast, B. R. (1998). Analytical Narratives. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691001296/analytical-narratives>
3. Green, D. P., & Shapiro, I. (1994). Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications in Political Science. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300066364/pathologies-of-rational-choice-theory/>
4. Kreps, D. M. (1990). Game Theory and Economic Modeling. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/game-theory-and-economic-modelling-9780198283812>
5. Langlois, C. C. (2018). Are Complex Game Models Empirically Relevant? Conflict Management and Peace Science, 35(1), 3–17 <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0738894217733889>
6. Łukomski, P. (2020). Identity of political players in game theory. Politeja, 17(5(68)), 113–127. <https://journals.akademicka.pl/politeja/article/view/2793>
7. Munck, G. L. (2001). Game Theory and Comparative Politics: New Perspectives and Old Concerns. World Politics, 53(2), 173–204. <https://muse.jhu.edu/article/36471>

8. Osadtsa, I., & Karpo, V. (2022). Predictive Methods in the Study of Contemporary International Relations (as Illustrated by the Richardson Dynamic Model). *Mediaforum : Analytics, Forecasts, Information Management*, 11, 77-95. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.11.77-95>
9. Przeworski, A. (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/democracy-and-the-market/8BB2B73D2DBB302B681B61D622F9B4BB>
10. Riker, W. H. (1990). Political Science and Rational Choice. In J. Alt & K. Shepsle (Eds.), *Perspectives on Positive Political Economy* (pp. 163–181). Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/perspectives-on-positive-political-economy/political-science-and-rational-choice/5E0F2C4CD6875994C5EA2C0569B35DAA>
11. Schelling, T. C. (1960). *The Strategy of Conflict*. Harvard University Press. <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674840317>
12. Signorino, C. S., & Yilmaz, K. (2003). Strategic Interaction and the Statistical Analysis of International Conflict. *American Political Science Review*, 97(2), 279–293. <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/strategic-interaction-and-the-statistical-analysis-of-international-conflict/279-293>
13. Tsebelis, G. (1990). *Nested Games: Rational Choice in Comparative Politics*. University of California Press. <https://www.ucpress.edu/book/9780520076518/nested-games>
14. Tsebelis, G. (2002). *Veto Players: How Political Institutions Work*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691099897/veto-players>
15. Walt, S. M. (1999). Rigor or Rigor Mortis? Rational Choice and Security Studies. *International Security*, 23(4), 5–48. <https://direct.mit.edu/isec/article/23/4/5/11633/Rigor-or-Rigor-Mortis-Rational-Choice-and-Security>

РЕЦЕНЗІЇ

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент.
Том 16. 320-325

Mediaforum: Analytics, Forecasts,
Information Management.
Volume 16. 320-325

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.320-325>

© *Наталія Нечаєва-Юрійчук*¹

© *Василь Карпо*²

БЕЗПЕКА У ЧАСИ ВІЙНИ

Рецензія на: Public Security, edited by Tomasz W.Grabowski, Krakow:
Ignatianum University Press., 2023. 362 p.

Російський наступ на Україну у 2014 році дав поштовх до переосмислення концепту «безпека» у науковому дискурсі. Широко-масштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року, яке стало — найбільшою конвенційною війною у Європі з часів Другої світової, формує новий геополітичний ландшафт й, відповідно, розкриває не-зауважені раніше аспекти безпеки науковому співтовариству та суспільству в цілому.

Українське суспільство сьогодні перебуває у стані активного переосмислення самої сутності категорії «безпека». Бойові дії на фронтах російсько-української війни, безперервний російський терор проти України, що триває від моменту широкомасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави, створюють значний тиск на українське суспільство. Збройна агресія Росії, поруч із іншими щоденними викликами, як от економічними, соціальними, психологічними тощо, на тлі триваючої щонайменше з 2014 року інформаційно-психологічної війни Кремля проти нашої держави, призводять

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: n.nechayeva-yuriychuk@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-5882-7121>.

² Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: v.karpo@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7828-6980>.

до втрати стратегічних орієнтирів та спотворення розуміння самої сутності безпеки як індивідуальної, так і колективної. Тож Україна на практиці верифікує підходи до розуміння поняття безпеки, з одного боку, як відсутності небезпеки життю людини та суспільства, а з іншого, – прийнятті світу таким, яким він є (в контексті реалістичного підходу) та таким, яким він мав би бути (ліберальний підхід) (Нечаєва-Юрійчук, 2022).

Тим часом російська агресія проти України стала викликом для усього світового співтовариства, особливо для регіону Центрально-Східної Європи, який не так давно звільнився від домінування Москви. Нинішній активний наступ Кремля на систему колективної безпеки пріоритезує значення стратегічних безпекових орієнтирів, що нині реалізуються через спільні європейські ініціативи, як, до прикладу, Стратегічний компас (A Strategic Compass for Security and Defence, n.d.).

Вищезгадані явища та процеси, їх динаміка підкреслюють актуальність та нагальність ґрунтовних наукових досліджень з питань безпеки в умовах сучасних викликів та загроз. З огляду на це праця польських дослідників, що спеціалізуються на вивченні й дослідженні безпеки у її різноманітних вимірах та формах, викликає особливий інтерес.

Монографія «Публічна безпека» (Grabowski, 2023) підготовлена колективом авторів і складається із 20 статей, присвячених найбільш фундаментальним проблемам публічної безпеки. Томаш Грабовський, редактор видання, відкриває том своєю статтею, присвяченою теоретичним та концептуальним підходам до розуміння самого поняття «безпека». Автор наголошує, що «безпека – це *стан* [курсив авт.] захищеності, забезпечений відсутністю загроз» (Grabowski, 2023). Т.Грабовський визначає безпеку і як соціально-політичний процес, і як психологічну потребу, пріоритетну в ієрархії потреб. Науковець пропонує стислий огляд трансформації підходів до розуміння терміну «безпека» від стародавніх часів до сучасності. Окрема увага звернена на наукові підходи – теорії, які фокусуються на безпеці. Т.Грабовський наголошує, що хоч «безпека й мала б гарантувати свободу та простір для особистої самореалізації, вона дуже часто асоціюється із порушенням індивідуальних свобод», тож на правовому рівні права та свободи індивіда повинні бути задоволені якнай-

повніше. Тут повинен бути застосований оновлений підхід до захисту індивідуальних прав і свобод (Grabowski, 2023, с.32).

Що стосується геополітичного тла, то Т.Гравовський відзначає: «Зважаючи на те, що механізми, описані реалістами, найімовірніше, залишатимуться значущими на міжнародному рівні упродовж тривалого часу, повинні бути докладені зусилля для якнайбільшого обмеження масштабів та наслідків суперництва й конфронтації між державами» (с.32). Враховуючи особливості перебігу війни в Україні та реакції світового співтовариства на російську агресію, дана теза абсолютно когерентна специфіці існуючої геополітичної ситуації й свідчить про реалістичний підхід, що недаремно був максимально описаний науковцем у його есеї.

Наступні статті розкривають багатовимірність безпеки. Кожен розділ розкриває один із аспектів безпеки. Завдяки даній праці відбувається формування чіткого розуміння сутності демографічної, екологічної, економічної, соціальної безпеки, кібербезпеки, захисту кордонів тощо. Окрім того, ряд статей присвячено темам, що розкривають безпеку у її різноманітті та комплексності, без якої неможливо досягти справжнього стану захищеності ані на індивідуальному, ні тим більш на державному чи глобальному рівнях. Мова йде про наступні розділи:

- «Поліція» (с.135-152), де остання розглядається як гарант безпеки у т.ч., від специфічних загроз, що знаходить своє вираження у назвах підрозділів, як от медична поліція тощо (с.135);

- «Цивільний захист» (153-165), під яким розуміється сукупність усіх заходів, що здійснюються органами публічного адміністрування, неурядовими організаціями, економічними акторами та іншими інституціями з метою збереження життя, здоров'я та захисту суспільної власності;

- «Безпека та захищеність публічних просторів» (с.167-185), що розуміється як спроможність створення оптимальних умов для забезпечення потреб резидентів та можливостей розвитку через відповідний дизайн, створення, збереження та трансформацію урбаністичного простору;

- «Суспільство нагляд» (с.187-203), що визначається як новий тип суспільства, що характеризується широкомасштабним застосуванням інвазивних методів спостереження;

– «Злочин у Польщі як соціальна проблема» (с.205-222). Тут злочин розглядається як комплексний феномен, що призводить до руйнування різних сфер людського життя;

– «Радикалізм» (с.223-241), автор якого – М.Ракуса-Сушевський (M.Rakusa-Suszczewski) наголошує, що це насамперед «концепт», «інтелектуальний підхід» й водночас – соціальний та політичний феномен, який різними шляхами демонструє безкомпромісну й фундаментальну потребу доступу до самих основ мислення, дії та принципів організації людського життя. Науковець підкреслює, що радикалізм повинен бути пояснюваний у взаємозв'язку з існуючими тлумаченнями та образами та у відповідному контексті; й дане явище стосується не лише політики, але й мистецтва, релігії, науки;

– «Тероризм» (с.243-257), саме поняття якого, як зазначає С.Войцеховський (S.Wojciechowski), автор розділу, досить складно піддається визначенню, адже сам термін використовується дуже часто. Тож у своєму доробку він аналізує історичні трансформації підходів до розуміння тероризму й пропонує власну пентагональну модель протидії тероризму; 323

– «Збройні сили» (с.259-276), в якій аналізується, яким чином функціонують збройні сили в державі й підкреслюється, що вони є постмодерним державним актором, який відіграє інструментальну роль щодо забезпечення міжнародного впливу й не тільки;

– «Сучасні збройні конфлікти» (с.277-294), де здійснено аналіз збройних конфліктів в період між завершенням Холодної війни (1991 р.) та початком широкомасштабної війни в Україні (2022 р.);

– «Гібридні загрози» (с.295-308), автор якого – М.Банасік, пояснює даний термін як скоординовані та синхронізовані дії, здійснювані державою та недержавними акторами, метою яких є використання вразливостей для завдання шкоди конкретним цілям через вплив на процес прийняття рішень на локальному, регіональному, державному або інституційному рівнях;

– «Розвідка» (с.309-324), що розглядається крізь призму трьох рівнів: діяльності держави, стратегічних документів та наукового дискурсу. І знову ж таки мова йде про відсутність усталеного визначення «розвідки», що дозволяє згрупувати підходи наступним чином: розвідка як інформація, як процес, як місія і як організація;

– «Контррозвідка» (с.325-342), яка подається як частина державної безпекової структури або ж незалежна інституція, метою діяльності якої є нейтралізація дій ворожої розвідки, тероризму тощо.

– «Безпека у католицькому соціальному вченні» (с.343-360). Останній розділ праці, що радше носить теоретичний, узагальнюючий характер й дає можливість читачу познайомитися з підходами до розуміння й трактування безпеки від стародавніх часів (до прикладу, вчення св.Августина) та доби середньовіччя (вчення Томи Аквінського) до ідей та візій сучасної католицької церкви. Велика увага у даному розділі приділена позиції Папи Франціска щодо надання зброї нашій державі. Фактично підрозділ «Дискусії щодо терміну» розпочинається із звернення до позиції та активностей Франціска щодо встановлення миру в Україні. П.Мусевич (P.Musiewicz) пояснює позицію Папи Римського щодо непостачання зброї Україні ризиком ескалації російської агресії й водночас наголошує на тому, що твердження Папи є сподіванням на можливість діалогу з надією на наступний мир (с.343-360).

324

— Загалом усі статті, представлені у даній праці, є уніфікованими за своєю структурою. Кожна стаття розпочинається з невеличкого абстракту з ключовими словами. Наступні структурні елементи: визначення терміну, історичний аналіз терміну, дискусії щодо терміну, системні рефлексії з висновками та рекомендаціями. Відповідно, кожен аспект безпеки як явища розглянутий крізь призму теоретико-методологічних підходів, історичному розрізі та сучасного стану речей.

Дана монографія є одним із томів серії «Соціальний словник» (Social Dictionary) і, на нашу думку, може бути корисною для всіх тих, хто у своїй професійній діяльності, сфері інтересів звертається до проблем безпеки й потребує наукового орієнтиру для подальших чи то теоретичних пошуків, чи практичних рішень та дій.

References:

1. A Strategic Compass for Security and Defence. (n.d.). Retrieved from An official EU website: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en

2. Grabowski, T. W. (Ed.). (2023). Public Security. Krakow: Ignatianum University Press.

3. Nechaieva-Yuriichuk, N. (2022). Bezpekovi vymiry heopolitychnykh initsiatyv u rehioni Tsentralno-Skhidnoi Yevropy. Mediaforum : analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment, 11, 141-161. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.11.141-161> (in Ukrainian).

Надійшла до редакції / Received: 19.05.2025

Схвалено до друку / Accepted: 23.06.2025

МЕДІАФОРУМ

Том XVI

Науковий журнал

***Аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент***

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16>

Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2025. Том 16. 326 с.

Комп'ютерна верстка – І.С. Осадца